

294549250

101 Københavns kommune

09.463

RHB

FRANZ SEDIVY

TEGNER

LANGELANDSVEJ 21, 1. KØBENH

TELEFON GOTHAAB 1484

DET GAMLE KØBENHAVN

II

KNUD BOKKENHEUSER

DET GAMLE KØBENHAVN

II

KØBENHAVNS
RÅDHUSBIBLIOTEK

H. HAGERUPS FORLAG - KØBENHAVN

1 9 1 9

09.9

Bo-41

g

bd. 2

ex. 4

ant

VESTERBRO

640207HB(K)

»Vesterport«. Efter et Stik paa Nationalmusæet.

I.

INDLEDNING.

DET synes at være en sørgelig Kendsgerning, at de, der raader over og skalter og valter med vor Bys Ydre, aldrig, naar Hensyn til en øjeblikkelig Vinding eller tilsyneladende praktiske Forhold træder i Øjnene, nærer den mindste Smule Pietet overfor det historiske, det nedarvede; ej heller synes sanitære Hensyn eller Skønhedskrav at gøre sig overvejende gældende i Perioder, hvor man raserer store Kvarterer af vor By, og hvor man med lige saa gode Resultater for »det lange Løb«s Vedkommende godt kunde have skaanet.

Det er saamænd ikke, fordi der savnes Røster, som ved givne Lejligheder protesterer mod den Vandalisme, der øves; men Kultur er nu eengang noget, som kun findes hos Mindretallet her i Verden, og

det er ikke just paa de Steder, hvor Bestemmelserne om vor Bys Vel træffes, den sætter sine skønneste Blomster.

Det var et alvorligt Indhug i alt det, der bidrog til at give København et Særkende, der skete, da man i 70'erne rev Voldene ned og fjernede Portene. Det var ikke nok med, at man, som *Kaalund* sagde, røvede det grønne Bælte, der kransede Byens Lænd; nej, man gav det et andet i Stedet. Uden om de gamle Voldes Plads rejste der sig paa Frederiksbergs, Vesterbros og Nørrebro frie og luftige Grund et Stenbælte, en Ørken af Sten, der i sin Mangel paa Skønhed — Arkitektur var der nu slet ingen Tale om — raabte mod Himmelen, og som i Stedet for at være Lunger for den store, voksende By med det tunge Aandedræt blev en Sump for Uhygge og Fattigdom, hvis Duft vi nu saa inderlig godt kender fra Baggaardene i Vesterbros solforladte, farveløse Sidegader.

Læser man Bladene fra hine Tider, da de rev Voldene ned, finder man et Suk efter det, der svandt; det er maaske ikke saa meget selve Voldene som Kirsebærgangen og Filosofgangen, man siger et rørt og resigneret Farvel; og der hæver sig ogsaa Røster, der kræver, at man som et kulturhistorisk Minde skal bevare i det mindste een af de gamle Porte. Men der hjalp ingen »kære Mor«.

Da man ved Loven af 6. Januar 1852 havde opgivet Demarkationslinien, var faktisk alt opgivet; det blev kun et Tidsspørgsmaal, naar Hovedstaden vilde sprænge de hæmmende Skranker, og de, der i 1843 havde rystet misbilligende paa Hovedet, fordi *Carstensen* havde faaet Lov til at aabne sit Sommercivoli paa Glaciets, altsaa den hidtil ukrænkede og ukrænkelige Fæstnings Grund, saa nu med Sorg de gamle, ærværdige Byporte falde. I Sommeren 1856 sank den største, Nørreport, Aaret efter kom Turen til Vesterport og Amagerport, og endelig i 1858 afsagde man Dødsdommen over Østerport.

Udefra trængte man derefter stærkt ind paa Voldene; foran Østerport, paa selve Frederik d. III's Citadels Glacis, rejstes Blindeinstitutet i 1857—58, indenfor Sortedamssøen i Aarene 1859—63 Kommunehospitalet og i 1859—61 Observatoriet paa Rosenborg Bastion og henholdsvis fra 1856—58 og 1863—64 Vandværket og Hovedbanegaarden indenfor St. Jørgens Sø.

»Kirsebærgangen« ved Vesterport. Efter E. Meyer 1839.

Det kunde nu altsammen være, hvad det vilde, alle disse Institutioner kom dog til at ligge frit, omgivne af aaben Plads og Haver; det er jo ikke hin Tids Synd, at man efterhaanden raserede Vandværkets skønne Have Aborreparken, og at Hovedbanegaardens udstrakte Terræn snart er forvandlet til Bykvarter; vi maa endda være Tiden taknemlig for, at vi i 1874 kunde aabne Botanisk Have her, selv om man samtidig paa det skammeligste fjernede den tidligere Have, oprindelig Dronningens Have, bag

Charlottenborg; men alle, der saa nogenlunde klart, havde allerede da Blik for, at Voldenes Dage var talte. Det var sikkert en god Forretning for baade Kommune og Stat, da Loven af 6. Juni 1867 — hvis Navn burde indskrives med blodig Skrift i Byens Annaler — overdrog Fæstningsterrænet mellem Kalvebodstrand og Citadellet til Kommunen til Bebyggelse.

Vandværket med Volden.

I 1873 begyndte man at sløjfe Voldene, og lidt efter lidt rejste Voldkvarteret sig her; medens man skaansomt lagde Anlæg — Ørstedsparken, Aborreparken og Østre Anlæg — som en Slags Stødpuder foran de øvrige Voldkvarterer, fik Vesterbro Lov til at trænge sig lige ind paa Livet af Byen. Boulevardeerne er jo nu en saga blott, og det lidet, der er tilbage af Østre Anlæg, kun et bittert Minde om det, der svandt; dette Barbari er dog først vor Tids.

Naar vi i det følgende skal vandre vore Ture over Vesterbro og Frederiksberg og mindes de gode, gamle

Dage, bliver der ikke Plads til mange Lovord over det Aarhundredes Mænd, der skabte det nye; men Dommen over dem kan ikke afsiges endnu, saa vist som vi selv i de sidste Aartier har gjort os grundigt til Parter i Sagen — blot med den Forskel, at man i 70'erne trillede Minderne væk paa Skubkarrer, — morsomme er i saa Henseende Billeder i »Illustreret Tidende«, der viser, hvorledes man da arbejdede, — nu gaar vi mere summarisk til Værks og lader Grave-maskinen sluge det hele i en Ruf.

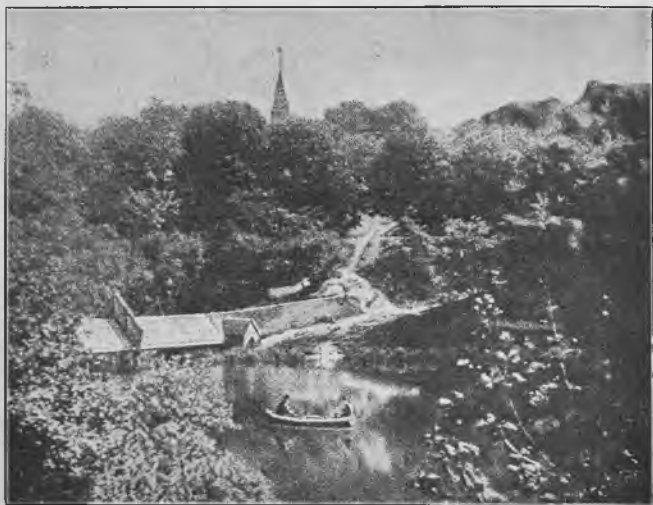
Som et morsomt kulturhistorisk Minde om de Tider, da man først udvidede og siden helt nedbrød Vesterport, har vi i vor Litteratur *Peter Fabers* berømte Haandværkssvendens Vise, der fortæller om, hvor godt denne brede Borger befandt sig ved at faa friere Adgang til Vesterbro og dets mange jævne og borgerlige Forlystelser; der staar:

»Saa gaar han ud ad Vesterport,
som de for nylig bred har gjort,
det kan nok hænd's, det Værk er stort,
det gaar, som det var smurt.
Der træffer han en Ven fra Fyen:
»Er du med, saa gaar vi lidt i Byen.
Gi'er du een, gi'er jeg een,
Gi'er du to, gi'er jeg tre,
forstaar sig, Bajere.«

I Stedet for Vesterport fik vi »Vestergab«; Navnet er betegnende for, hvorledes Poesien svandt for det praktiske Hensyns Prosa! Men hvem husker f. Eks. ikke endnu, hvor kønt der var omkring vort »Nye Raadhus« Plads, inden de snorlige Gader rejstes der, og hvilke Minder knytter der sig ikke til Filosofgangen og Kirsebærgangen?

Filosofgangen var Københavnernes yndede Spadseregang. Det er ikke for intet, at to af vore Forfattere har henlagt Scenen for Begyndelsen af deres romantiske Noveller til disse Steder.

Carl Bernhard lod jo netop »Lykkens Yndling« møde sin Skæbne her, da han blev paakørt af den fremmede Diplomats Vogn, og *Goldschmidt* lader i »Forotte Skilling Hvedebrød« sin Helt finde Lykken paa en Morgentur i Kirsebærgangen, der skærmedes af den grønklædte Vold og det stille Stadsgravs-Vand,

»Stadsgraven«, i Baggrunden ses en Vandledning ført over.

medens Solen berørte Toppen af Træerne, der hævede sig over Voldens Top.

Den Samtale, der udspinder sig mellem de unge Mennesker, der hin Morgen vandrer ad Rysensten til for at tage et Bad i Kalvebodstrands Vover, er yderst betegnende; den, der elsker denne Plet, fører sit Forsvar mod Angriberen, der mener, at dette kun er Kunst, skabt af Menneskehaand, ikke Natur, i saa begejstrede Ord som: »Det kan gerne være, at det er naragtigt af mig, men jeg finder altid dette Sted saa dejligt. Naar jeg ser dette stille Vand og

Træerne hængende langt ud derover, dannende ligesom skyggefulde Havbugter, kommer jeg altid til at tænke paa den Scene i Coopers: »Jægeren«, hvor den stille Flod beskrives, med det langt nedhængende Buskads, i hvilket den blodige Indianer ligger skjult.«

Og da Vennen smiler en Smule ironisk hertil, føjer han ivrigt til: »Jeg elsker dette Sted; Himlen maa vide, hvorfor; maaske min Moder har forset sig herpaa, medens hun bar mig under Hjertet. Eller maaske er det bare, fordi jeg ikke har Raad til at tage tit i Skoven og derfor maa hjælpe mig med Kirsebærgangen. Men jeg elsker dette Sollys, disse Skygger og dette Grønne; det er, ligesom Hjertet til sidst skulde smelte, naar jeg vedbliver at stirre derpaa. Saadan maa man være til Mode paa den yderste Dag, naar der i den tidlige Morgenstund bliver blæst til Salighed: Alle Hjerter opløses, Menneskene synke hinanden i Armene og forgaa af Henrykkelse.«

Selv det uhyggelige Druknehus nede ved Langebro betager ham ikke Stemningen, og han nyder den friske Natur, da han højt oppe fra Pælen styrter sig i de blinkende Bølger. Paa Hjemvejen er det, at han, der er blevet sulten af det friske Bad, køber de to Firskillings Boller hos Kagekonen i Filosofgangen. Ak, hvilken Duft af svunden Københavnerpoesi rummer ikke de ellers saa prosaiske Ord: Firskillingsboller og Kagekone!

Man kunde fristes til at ønske, at Moderen til den Mand, der først undfangede den djævelske Ide at udrydde alt det idylliske og hyggelige, der dengang særkendte vor By, havde forset sig paa disse Steder, medens hun bar ham under Hjertet; saa havde København maaske endnu bevaret lidt af den grønne Bys Hygge og Ynde, som vi nu saa bitterligt maa savne! Og selv om Lucie-Møllen — Lusse-Møllen, som den da oprindeligt, men mindre smagfuldt kaldtes, — laa i Vejen, havde vi dog maaske haft Lov til at bevare blot en eneste af de herlige gamle Møller, der prydede Voldene.

Skønt der ikke var særlig hygiejnisk, var der dog en gammeldags Tilforladelighed over hele denne Strækning. Helt nede ved Langebro laa det gamle Blaataarn, hvor Ole Kollerød tilbragte sine sidste Dage, og hvor de kongelige Skuespillere sonede deres Disciplinær-Straffe, — en lille Rest er endnu tilbage inde i Gaarden til Vestervoldgade 131, — de nær-

Volden ved det gamle »Halmtorv« med Lucie Mølle.

meste Bygninger er saa det kongelige Hømagasin og Bygningerne paa Garnisonens og den kgl. Materialgaards Terræn, der strakte sig helt hen til Prinsensgade, nu Ny Kongensgade.

Lige ved Blaataarn, indenfor paa Siden af det, løb det gamle Vandløb, der var ført gennem Volden ud for Lavendelstræde, i Havnen. Denne saakaldte »lange Rende« var en Afløbskanal med Bolværker, der hyppig krævede Istandsættelse, og Beboerne førte en stadig og frugtesløs Kamp med Avtoriteterne for at unddrage sig den Vedligeholdelsespligt af Bol-

værket, der paahvilede dem. Hele fem Træbroer førte over Renden, nemlig ved Blaataarn, Hømagasinet, Prinsensgade, Wiegandts- — nu Ny Vestergade— og Stormgade. Det var Vejen mellem Volden og denne Rende, der kaldtes Filosofgangen, den var for Enden lukket med en Slagbom; ved Vartov, paa det senere Halmtorv, laa Hospitalets Kirkegaard og lige indenfor Vesterport, paa højre Haand fra Frederiksberggade, en Vagtbygning. Paa Vesterbro laa de gamle Grave omkring *Christian d. Fjerdes* Udenværker tværs over Vesterbrogade helt ned til Stranden og havde bevaret deres Fæstningsfacon, og Bebyggelsen udenfor var helt sparsom, idet de faa Huse indenfor Demarkationslinien var bestemte til at rives ned eller brændes af, naar Fjenden kom.

Oprindelig var »den philosophiske Gang« anlagt til Bekvemmelighed for de høje Herskaber, naar de begav sig til og fra Christiansborg Slot. I »Minerva« beskrives dette Sted som yderst idyllisk: Her er ingen Kanoner og Fyrgab, der ringes ikke ud som i Kongens Have, og ingen Tappenstreg gør Ende paa Spadseringen. Volden frembyder sig paa den ene Side som en stejl Bakke, paa den anden Side er man skilt fra Gaden ved en overmaade stor Rendesten (Vandløbet), som dog ikke forvolder Stank. Rummet inden i de to Bastioner ligner en frisk Eng, og Alléen er saa smuk, som tænkes kan.

Ved Mørkets Frembrud plejer her at indfinde sig nogle Musikanter: en Harpenist, en Klarinetsspiller og en Fagottist, som forlyster det spadserende Publikum med god Musik. For Enden af Filosofgangen findes Bomme, der bevogtes af tvende Skildvagter, der skal holde alle uvedkommende o: ikke kongelige Køretøjer borte; men det gør intet Skaar i Glæden; thi Soldaterne har Ordre til at være humane; derfor opstaar den Uskik, at almindelige Vogne, ja selv Renovationsvogne, til stor Gêne for de spadserende benytter denne Genvej til Amager, og endvidere rider

her en Del Officerer, som er mindre hensynsfulde og derfor undertiden er Skyld i Ulykkestilfælde.

Det er dette sidste, der 1787 giver Anledning til Filosofgangsfejden. Da et Par Officerer hensynsløst har redet nogle Fodgængere ned, tager Studenterne, som netop i de Tider begyndte at vaagne til Bevidsthed om deres Stands Betydning, de forurettedes Parti og foranstalter Optøjer, der støttes af Pøbelen og Politimester *Fædders* Malkonduite, saa at Fejden trækker ud over adskillige Dage. Den finere Portion af Publikum holder sig sky tilbage fra disse Udskejelser, og det bliver fra det Øjeblik ikke længer Mode at spadsere i Filosofgangen, der nu kommer til at ligge øde hen.

Naar København trængte til at faa et større Rum at bebo, naar det sprængte disse Volde, saa ligger det nær at antage, at det er Byen, som lidt efter lidt udvider sig udad; men med Hensyn til Vesterbro og Frederiksberg er dette ikke rigtigt; der er det snarere Forstæderne, der er vokset Byen ind paa Livet lidt efter lidt, end omvendt, indtil de er smeltede sammen.

Rahbek fortæller i sine Erindringer, at der, naar han var gaaet over de smaa Alléer og Glaciset, ikke var andre bemærkelsesværdige Bygninger paa Vesterbrogade end den kgl. Skydebane, der laa, hvor den ligger den Dag i Dag, og Pastor *Christianis* Pigeinstitut, hvor nu Dannebrogsgade gaar ned. Dette sidste Institut var aabenbart én i sin Tid moderne Lærestalt, hvor bl. a. *Rahbek* selv var Lærer i de Aar, da han misfornøjet med det Tavshedspres, Staten lagde paa sine Embedsmænd, nedlagde sin Stilling som Professor ved Københavns Universitet.

Det kongelige Skydeselskab har en meget gammel Oprindelse; først kaldtes det: Hellig Trefoldigheds Lag i det danske Compagnie eller det danske Compagnies Handelslag og Broderskab og bestod som en Slags Modvægt til det tyske Hilgen Trevaltichkeits

Gilde. Vi kan spore Selskabets Eksistens saa langt tilbage som til *Christopher af Bayerns* Tid, idet der i hans Stadsret af 1443 bestemmes, at Foged, Borgmester og Raad skal sætte Oldermænd »i det danske Compagnie og udi alle Lauger«.

Man mener, at Stiftelsesdagen er 3. Juledag. Tidligere var Kompagniet Ejer af større Grundstykker mellem Kompagnistræde og Brolæggerstræde, som oprindeligt kun var bebygget med Træboder. Allerede i 1459 omtales det, at Kompagniet ejede Boder ved Indgangen til Ladbrogade, senere Læderstræde, nu Kompagnistræde; de havde Bagudgange til Per Brolæggers Stræde, og der, hvor nu Kompagnistræde 16 og Brolæggerstræde 5 ligger, laa Gildehuset med store Værelser til festlige Sammenkomster; her fejredes ogsaa adelige Bryllupper o. l. Paa Façaden stod en Indskrift, der lød:

Dette Hus kaldes det danske Compagnie
 For Brøderskab, som boer derudi.
 Hellig Trefoldigheds Laug kaldes det og med Ære.
 Derfor bør ingen uærlig der at være.
 Gud give dem alle, som gaar ind og ud,
 At elske hverandre af Sind og Hu.
 Concordia Res parvæ crescunt.
 Discoedia Res magnæ dilabuntur. 1591.

Aarstallet er dog rimeligvis urigtigt, man har byttet 9 og 1 om, der bør staa 1519; man kender nemlig Love, der omtaler Bygningen netop ved denne Tid. De ældste eksisterende samlede Selskabslove daterer sig fra 1582 og er en Laugs- og Gildes-Skraa. Den nævner som Embedsmænd *Oldermænd* og *Skaffere*, hvilket svarer til de nuværende Dommere og Inspektører.

Damerne har i sin Tid spillet en stor Rolle i Selskabet, og der findes meget nøjagtige Forskrifter om, hvorledes man skal forholde sig overfor dem. Nogle af disse Bestemmelser er meget snurrige. Det hedder saaledes, at naar den, »som Fordantz fører«, danser med en »erlige Danne-Qvinde«, da skal alle de, som

danser med, »icke dantze meth andre endt meth erlige Danne-Qvinder«. Saafremt Fordanseren fører en Pige i Dansen, skal alle de andre ogsaa føre ugifte Damer, og forsynder man sig herimod, vanker der en Bøde af 4 Skilling.

Fordanseren havde i det hele taget en Del Privilegier, hvoriblandt et af de behageligste var, at han havde Lov til at vælge sin Dame først; hvis nogen

Den kgl. Skydebane.

anden tog hende, skulde Oldemand og Skaffere tage hende fra ham og føre hende til Fordanseren, og Forbryderen maa »leede sig effter en anden«.

I vore Dage, hvor der ankes saa meget over Dansenes mindre høviske Art, kunde det maaske være gavnligt, om man havde Regler som dem, der findes i det gamle Skydeselskab. Dansen skal — hedder det — gaa simpelt til. De, der svinger nogen Pige i Dansen eller paa anden Maade opfører sig uanstæn-

digt, skal bøde 2 Tønder Øl og 1 Mark til Fattigbøssen.

Brødrene maatte kun tilsige deres Hustruer og Døtre til Kompagniets Fester og ikke medtage deres Tjenestepiger »uden de, som strax gaaer hiem igien«.

Man skal tale høvisk og ikke »lade sig ubequemmeligen see enten for eller bag«. Drukkenskab straffes, og »huer som spier eller gjør noget ureent udi Companiet eller Companiets Gaard, han bøde 1 tønde Øl og 1 Mark til de Fattige«.

Der taaltes intet Skænderi, og der var stræng Straf for den, der slog en Broder »pust eller Kindhest« eller »tog hannem ilde om Næssen«. Man »key-sede Maygrefve« hvert Aar, og denne Højtidelighed med tilhørende Løjer fandt Sted paa Frederiksberg Bakke.

Endelig vides det, at man i alt Fald allerede i 1542 skød til Fuglen. Kong Christian III. omfattede Selskabet med meget stor Interesse, og ved sin Indtrædelse skænkede han en sølvforgylt Papegøje, der vejede 13 Lod og hang i en sølvforgylt Kæde. Paa den ene Side var Kongens Brystbillede under Glas; under Vingen paa den anden Side var indfattet en kostbar Calcedon (en Slags Agat).

Papegøjen stod paa en Gren, hvorpaa Aarstallet 1542 og Bogstaverne J. S. var indridsede; rimeligvis er det Kongens Guldsmed og Instrumentmager *Johan Sibes* Navnetræk; thi han forfærdigede saadanne rare og kunstige Sager i de Dage. Dette kostbare Dyr opbevaredes paa Raadhuset; men desværre var det end ikke der i Sikkerhed. I 1701 skulde nemlig en Forbryder henrettes paa Nytorv, og for at Folk kunde faa bedre Udsigt til denne celebre Begivenhed, lukkede man dem i stort Antal ind i Værelserne paa Raadhuset, som jo dengang laa og skilte Gammel- og Nytorv ad; i det Værelse, hvor Fuglen var, kom ogsaa en Mængde Mennesker, og da man efter Hen-

rettelsen lod Gæsterne forlade Raadhuset, var en af dem saa uhøflig at tage Fuglen med som Erindring, og den blev aldrig siden fundet.

Til Minde om denne Gave indstiftedes i 1779 det

Dronning Caroline Mathilde
i Mandsdragt, til Hest.

nuværende Tegn, der bestaar af en sølvforyldt Papegøje med udstrakte Vinger og staaende paa en Gren. Paa dens Bryst staar D. C. (Danske Compagni) og bagpaa Aarstallene 1542 og 1779. Det bestemtes, at udenfor Kompagniet maatte ingen bære dette Tegn uden ved sit eller ved en Broders Bryllup. Ved Over-

dragelsen sagde Formanden: »Broder, tag mod dette Ærestegn, og bær det, og forbliv stedse en Ven af det danske Compagnie.« Denne Ceremoni gik i Aarenes Løb af Brug, men genoptoges i 1879. Skikken var indført paa Generalfiskal *F. W. Wiwets* Initiativ. Han gjorde i det hele meget for Selskabet, saa at dette lod hans Billede male, og det holdtes højt i Ære; men en Tid laa det foragtet paa Loftet, fordi Brødrene var vrede paa ham paa Grund af hans haarde Fremfærd i Sagen mod den i Broderskabet saa højt elskede Dronning *Caroline Mathilde*, der som den første Dronning d. 5. September 1770 »ikke aleniste var til Stede, men endog selv skiöd og traf Papegøjen«. Hun mødte ved denne Lejlighed i Manddragt, hvad der vakte Forargelse udenfor Selskabet; Brødrene derimod hang stadig ved Mindet om hende og delte sikkert den Opfattelse, der fik et naivt og rørende Udtryk i et Vers, der findes under et i de Tider iblandt dem meget udbredt Træsnit, der forestiller Dronningen i Mandsklæder til Hest (Billede S.20); det lyder:

Hvor tit fornøiede sig ey
 Hver Dansk og Norsk derved
 At see, paa hver en Stie og Vey
 Vor kiere Dronning reed?
 Den Glæde vi endnu klar finde.
 Vi os om den herved vil minde.
 Hun med saa mangt et Trav og Fied
 Og i hvor tit det var,
 Vi dog deraf blev aldrig kied,
 Sligt Syn var skion og rar. —
 Ved Yndighed Hun vandt vort Hjerte,
 At elske Dig Hun os selv lærte.
 Ey vor Mathilde rider meer,
 Hun er nu reedet bort;
 Til Hest vi nu ey hende seer,
 Den Glæde var kun kort. —
 En Dronning bør jo Landet gavne,
 Hvo spoger: Om vi Hende savne!

Det gamle Kompagnihus blev 1676—79 anvendt til Opholdssted for svenske Krigsfanger, men 1682

blev det solgt, og Pengene anvendtes til at betale Byens Gæld med; ved Branden i 1795 ødelagdes det totalt; men allerede i 1619 fik Selskabet en Skydebane udenfor Vesterport, hvor nu Ejendommene Vesterbrogade 69—71 ligger; men det har ogsaa haft andre Baner samtidig, saaledes udenfor Nørreport og fra 1746 paa Agent *Andreas Bjørns* Ejendom Bjørns-holm paa Christianshavn.

I 1751 overlod Kongen Selskabet en Skydebane paa den nuværende Grund, hvor det holdt sin første Fugleskydning i 1753. Fra 1673 blev det kaldt slet og ret »Skydekompagniet«; men i 1776 fik det Lov at kalde sig ved sit nuværende Navn: *Det kongelige københavnske Skydeselskab og danske Broderskab. Wiwet*, der havde oprettet Selskabets nye Fattigbøsse, der skulde uddele Huslejhjælp til trængende Brødre og deres Enker, fik ogsaa den Ære d. 29. Januar 1782 at nedlægge Grundstenen til den nuværende Bygning, og i Stedet for den sædvanlige Skik at nedlægge Sølvpenge ved Stenen, anbragte han et af ham selv forfattet Digt i en Daase. Bygningen indviedes d. 10. Maj 1787 og opførtes af Tømremester *Boye-Junge*. I 1792 tilføjedes Sidefløjen, hvorved den ydre Form skabtes, som den ser ud den Dag i Dag. Men dengang var Selskabet ikke selv Ejer af Grunden, som var syv Tønder Land stor; det lykkedes først at erhverve denne i 1812; da Roskildebanelen anlagdes i 1847, maatte det afstaa noget af Grunden, og da Istedgade førtes igennem i 1886, klippedes der atter af Skydebanens Ejendom, og det blev Aaret efter nødvendigt at opføre den kendte store Skydemur ud mod denne Gade; den skyldes Arkitekt *L. Knudsen*. I 1894 skilte man sig af med endnu et Stykke Grund, et temmelig stort Vænge, saa at Ejendommen nu kun spænder over 48,975 Kvadratalen. I Midten af Halvfemserne foretoges en Ombygning, hele Sidefløjen blev revet ned og opført fra ny, og ud i Haven opførtes endnu en Sidefløj.

Rundt om i Værelserne er den interessante Samling af malede Medlemsskiver — ordnede og beskrevne af afdøde Boghandler *Carl Reitzel* —; mange af disse er virkelige Kunstværker, og de taler et stumt Sprog om de mange og gode Borgere, der i Aarenes Løb har været knyttede til dette gamle Borgersamfund.

Selvfølgelig har Selskabet haft sine Historieskivere. Saaledes har *Wiwet* efterladt et Manuskript, der med en Broderbog fra 1623 som Udgangspunkt skildrer Selskabets Historie fra Oprettelsen indtil det Øjeblik, da Kronprins *Frederik* overtog Regeringen for sin syge Fader *Christian d. Syvende*. Dette blev i 1836 fundet og udgivet af en af Brødrene, den stærkt litterært interesserede store Skuespiller Professor *Nicolai Peter Nielsen*. Men siden den Tid har et af Selskabets mest fremragende Medlemmer, Militærhistorikeren Oberst *N. P. Jensen*, i 1901 gjort sig fortjent ved at udgive sit fortræffelige Arbejde om det kgl. Skydeselskabs og danske Broderskabs Historie.

Ladegaards Aaen med »Ladegaarden« tilvenstre.

II.

AF LADEGAARDENS SAGA.

OM Sommeren har den gamle Ladegaard sin skønneste Tid, saa smykker dens Have sig med de friskeste Farver, saa breder de krogede gamle Frugttræer deres Grene over det duftende Grønsvær, og den lille Dam afspejler Svanens hvide Dejlighed. — Det er et sidste, lidt trist Minde om svundne Herligheder, først om de Dage, da gamle Inspektør *Øst* havde sin Privatbolig og Have der; og ser vi de høje Popler udenfor, der danner Rammen til en hel lille Landgaard, saa mindes vi ogsaa med et Smil den Tid, da disse Enge var overspændte med lange Stykker hvidt Lærred, der laa til Bleg, medens Ladegaardslemmerne gik og passede det. Alt det saa vi, naar vi over den gamle Ladegaards Jorder kørte med Toget ad Klampenborg til.

Men alle disse Herligheder minder og fortæller om, at Ladegaarden i en Tid maa have kendt større og

bedre Dage, end da den var Københavns Tvangsarbejdsanstalt. Men da vi nu er begyndt at gaa baglængs i Tiden, kan vi lige saa gerne blive ved og dvæle ved hine svundne Dage, de fleste af os endnu mindes fra vor Barndom.

Vi ser for os det Regiment af Lemmer, der hver Dag under en Opsynsmands Ledsagelse rykkede ud for at holde vore Torve rene, og vi husker, hvorledes disse blaaklædte Gentlemen anvendtes som Skræmmebilled for alle dovne Dreng. Ja, der var endda en enkelt, meget kendt Lærer her i København, som til Yndlingsfrase overfor Syndere, der ikke kunde deres Geografi til hans Tilfredshed, havde følgende Fremtidsperspektiv: »Rent fordærvet Person! Læser Smaa-blade og ryger Cigaretter; driver paa Sofaen, spytter i Loftet. Siger sgu til sin Fader og F. g. m. til sin Moder. Ender paa Ladegaarden: blaa Bukser, Kost og Vandkande, skal pille Græs paa Frue Plads og leve af 5 Øre til Skraa om Ugen.«

Vi har her hele Billedet af Optoget og dets Beskæftigelse med at feje og gøre rent paa Københavns Gader. Men det var nu for Resten ingen rigtig Femøre, d'Hrr. Lemmer fik udleveret ved deres ugentlige Torsdagsfritur i Byen. Belært af bitre Erfaringer om, at der ikke skulde mange Femører til, for at deres Ejermænd, der jo til daglig holdtes paa Smalkost i Retning af vaade Varer, skulde kunne faa dem omsat i en mægtig Rus, der virkede forstyrrende saavel paa Disciplinen som paa Indehaverens Arbejdsevne, havde Inspektionen arrangeret det saa viseligt, at Lemmerne i Stedet for gangbar Mønt fik udleveret et Mærke, en af de saakaldte »Ladegaards-Specier«, som af de Handlende kunde veksles paa Ladegaarden, men ikke kunde omsættes i Brændevin. Navnet »Ladegaards-Specie« er blevet hængende ved vore store, grimme Kobber-Femører den Dag i Dag.

Der knytter sig andre, mere fornøjelige Minder til de Tider; hvem husker saaledes ikke den berømmelige

Scheibelein med Soldater-Kasketten og de mange Medailler paa; og endnu fornøjeligere er det at tænke paa den kønne gamle *Ladegaardsaa*, der nu er til-dækket. Oprigtig talt var der baade kønnere og hyggeligere, da den smalle Aa lod de gamle ludende Pile-træer spejle deres Kroner i dens Vande, end nu, da en kedelig moderne Boulevard med Træer, der — som *Kaalund* siger — plantes paa ny hvert Aar, erstatter den.

Og blandt vor Barndoms Gadeviser mindes vi da ogsaa en om, hvorledes Ynglingen »Kresjan« vandrede ved Ladegaardens Aa med sin Gine og — ja, han maa jo altsaa ikke have resideret paa Ladegaarden netop den Sommer, — trakterede hende med »den ædelige Brændevin« i saa rigeligt et Maal, at den tog Ligevægten fra dem begge, og de endte i Ladegaardsaaens mindre velduftende Bølger og . . .

»Død og Pine,
saa traadte han Vande med sin Gine,
sin Gine, den dejlige Mø,
er du med paa den?«

slutter Sangen, hvis noget omarbejdede Melodi skyldtes ingen ringere end C. E. F. Weyse.

Et mindre lysteligt Minde er den Sten, som i gamle Dage ragede op af Aaen, og som man, da denne udfyldtes i 1896—97, anbragte paa Aaboulevarden. Den fortæller om et Selskab, hvis Heste kørte løbsk, saa hele Vognen væltede i Aaen, og tre Mennesker, der ikke kunde komme ud af den lukkede Kalesche, druknede.

Det store Bygningskompleks, vi nu kalder »den gamle Ladegaard«, benyttedes til Tvangsarbejdsanstalt, den anden Fløj til Fattiggaard. Det var dog først i 1768, at disse Institutioner indrettedes her som Afløsere af »Det gamle Pesthus«, »Lille Helliggestshus«, Helligaandshuset, som man kalder det nu. Dette var rimeligvis indrettet i 1607 og anvendtes som et St.

Hans Hospital for afsindige, pestsyge og Folk, der led af anden Smitsot. Det ødelagdes under Svenskekrigen; men saa var der en rig Klædekræmmer *Claudi Rosset*, en indvandret fransk Katolik, der forøvrigt ligger begravet ved Trinitatis Kirke, i hvis Mur hans Ligsten i 1918 er blevet istandsat, som blev saa rasende over, at hans eneste Datter havde giftet sig mod hans Vilje, at han gjorde hende arveløs og skænkede hele sin Formue, ialt 43,396 Rdl., til Pesthuset.

Derved blev Fattigvæsenet sat i Stand til at købe Ladegaarden, som skulde erstatte en midlertidig, yderst slet bygget Stiftelse, som laa paa Vesterfælled. Først da Kommunen i 1808 købte *Bistrup*, adskiltes Sindssygehospitalet fra Tvangsarbejdsanstalten, og først da kan vi tale om en virkelig offentlig Forsorg for disse ulykkelige Skabninger, der hidtil var behandlet som Forbrydere, paa hvem Guds Straf hvilede, og som man kun uskadeliggjorde ved at spærre dem inde i Bure.

Men inden Arbejdsanstalten rykkede ind derude, var Gaarden en virkelig *Ladegaard*. Allerede *Christian den Tredie* havde ladet opføre en Ladegaard eller Avlsgaard til Københavns Slot; men den laa længere ude, i en lille By, der havde rejst sig omtrent der, hvor nu Godthaabsvejen ligger; denne Ladegaard blev imidlertid for lille, og *Christian den Fjerde* byggede den nye Bygning ved Ladegaardsaaen, og han henlagde til den hele det Areal, hvorpaa siden Frederiksberg har rejst sig. Bygningen var da een stor, lav Længe med Plads til 500 Stykker Kvæg; men den blæste om i 1628, og da opførte Kongen en anselig Gaard med Grundmur og tre Etager; den omgav han med Bastioner og Voldgrave, der fik deres Vand fra Ladegaardsaaen og dennes »Biflod«, *Rosenaen*, der løb ud i Kalvebodstrand. Da denne Aa, der saare lidet svarede til sit velduftende Navn, blev tildækket, fordi man ikke kunde holde dens Stank ud, blev kun en lille Rest tilbage; det er den før omtalte kønne lille Dam i den gamle Inspektørs Have.

Det gik imidlertid daarligt med Driften af Lade-
gaarden. Kongen satte aarlig mange Penge til paa
den, saa Enden paa det blev, at Gaarden forpag-
tedes bort; dens Jorder udstykkedes efterhaanden,
mest til de hollandske Bønder, som derved grund-
lagde det saakaldte *Ny-Amager* eller *Ny Hollænderby*,
som først fik Navneforandring, da Slottet *Frederiks-
berg* var bygget.

Bygningen brændte under Svenskernes Belejring,
og den stod som Ruin, til *Christopher Gabel* købte
den i 1660'ernes Begyndelse. Senere blev den brugt
som Krigshospital, hvad vi med et moderne Ud-
tryk kalder Garnisons Sygehus; men under den store
Pest i 1711—13 var den Hjem for 100 Pestsyge ad
Gangen; efter Pesten blev den omdannet til militært
Fattighus, og det var den, til den blev Tvangsar-
bejdsanstalt.

Som man vil se, har den gamle Ladegaard haft
en omtumlet Fortid. Ildebrande har mange Gange
hærget den; man har bygget Stokværk paa og revet
dem ned for atter at sætte nye op. Man har lappet
og flikket paa den, til den fik sit nuværende Ydre;
men dens idylliske Omgivelser fornægter ikke dens
kongelige Herkomst. Kunde de gamle Popler der-
oppe paa Skraaningen tale, vilde det sikkert blive
et skønt Eventyr at lytte til — om frisk Landliv,
svundne Dages Kærlighed og Sorger, Riddersmænd
og Adelsdamer.

Som Hjem for tilfældigt sammenhobede Institutio-
ner og Privatfolk taber Ladegaarden dog aldrig sit
Præg af en Mindernes Gaard, hvis Bevarelse vi bør
søge at sikre overfor altfor stor Forretningssans, den,
der allerede nu har trængt sig ind i den gamle Have
og skæmmet den med nogle ganske uhyrlige Reklame-
skilte, der aldrig burde taales i en By som vor.

Under Ladegaardens Jorder blev den Landsby, der
hed Solbjerg, lagt ind, og det var her, at *Frederiks-
berg By* begyndte at vokse frem. Oprindeligt var der

dog kun foruden Ladegaarden en eneste Bygning til, nemlig *Kalthuset*, der laa yderst mod Nordvest paa det nuværende Grøndals Grund.

Dette Hus havde sit Navn efter *Frederik d. III's* navnkundige Overtøjmester *Peter Kalthoff*, som allerede under *Christian d. IV's* sidste Regeringsaar var navnkundig som Bøsemager i Tyskland, hvor han havde fremstillet en Bagladeriffel. Kong Frederik maa have været ham højst bevaagen; thi allerede i 1654 var han forfremmet til Arkelimester paa Tøjhuset; fra den Tid kan man sikkert regne, at han er den egentlige Leder af dette; i sin Glæde over denne Forfremmelse var det, at han skænkede tvende Malmstager til Frederiksberg Kirke; de eksisterer den Dag i Dag. Kalthuset gjorde han til en Krudtmølle.

Man vil forstaa, at en Mand i hans Stilling havde meget Ansvar og Arbejde under Svenskekrigen; han blev da ogsaa Øverstbefalende over Slotsholmens Artilleri og Løngangsbatteriet og Overtøjmester, saa at han i 1659 havde Tilsynet med Ammunitionen i alle Rigets Fæstninger. En dygtig Mand maa han have været, men tillige sikkert meget nærsom. Han lod sig rigeligt lønne for sin Virksomhed; foruden Kalthuset fik han af Kongen »Rodevalds Værk«, det senere Raavads Mølle, og senere to Gaarde i Stokkerup By i Nordsjælland. Begge Steder anlagde han Krudt- og Slibemøller og drev i det hele en efter hine Dages Forhold særdeles omfattende Industri; fra 1666 var han Statens Reparatør af blanke Vaaben og Eneleverandør af fint Krudt. Da han døde i 1672, solgte hans Hustru, *Magdalene*, og hans Søn hele hans Bedrift til Staten.

Det var imidlertid ikke meget betryggende længer at have et Krudtværk saa nær Hovedstaden, og Kalthuset benyttedes derfor til Bolig for en af Københavns Slot lønnet Embedsmand, der skulde føre Tilsyn med Ladegaardsaaen.

Nær ved Ladegaardens Grund ved det nuværende Vodrofsvej laa oprindelig et Hospital for spedalske, som maa være nedbrudt for næsten 250 Aar siden, men dets Navn, *St. Jørgens Hospital*, blev bevaret i Søens, *St. Jørgens Sø*, og da der laa et lille Kapel derved, bevaredes ogsaa til for en god Menneskealder siden Navnet »Kapellet«, rigtignok kun paa en

Udsigt mod Frederiksberg Slot med Rosenaaen i Forgrunden og Gaardene Forhaabningsholm og Lykkesholm i Mellemgrunden.
Efter Maleri af E. Pauelsen.

tarvelig Beværtning, der laa paa Gamle Kongevej lige overfor Bagerstræde. Det er ganske mærkeligt, hvorledes saadanne Navne bliver hængende; tit sker det ved en Omfortolkning, naar man har glemt den oprindelige Betydning; »Lysets Kælder« paa Vesterbro har saaledes intet med Oplysning at gøre, men hed »Lyhs'es Kælder«, fordi dets første Ejer hed *Lyhs*.

Hvem tænker for Resten ogsaa mere paa, naar han en smuk Sommeraften spadserer paa Svine ryggen og glæder sig over de mange Lys, der spej-

ler sig i St. Jørgens Sø, at denne henter sit Navn saa langt borte som fra Aaret 306, da en fornem kapadokisk Kriger under Diokletians Regering under frygtelige Pinsler maatte bøde med Livet for sin Kristentro. Det var ogsaa denne tapre Riddersmand, der befriede den yndige Prinsesse *Kleodolinde* af Syrien fra en ækel Drages Vold. Han blev Vaarens Helgen, Nattefrostens Betvinger og derfor ogsaa Sejrrherren over Sot og Syge, hvorfor han blev Skyts-helgen for en Mængde Pesthuse Verden over, ogsaa for vort eget derude paa Frederiksberg. Ganske vist er hans Navn af Folkesagn og ad andre Veje blandet sammen med andres; men fordi han under sin Kamp med Dragen sad saa fast i Sadlen, var Middelalderens Sadelmagere ikke sene til at komme paa en god Fod med ham ved at gøre ham til deres Privathelgen.

Hvorledes Vejforbindelserne, der førte fra Byen ud i Landet, oprindeligt har ligget, bliver ikke nemt at fastslaa; vi mangler Kort dertil. Men *Gamle Kongevej* hedder saaledes, fordi den var den rigtige Kongevej, der førte forbi Damhuset mellem Herstederne til Roskilde. Ved Værnedamsvej, der har Navn efter Grundens Ejer, *Verner Dam*, stødte Køge Kongevej til; den dannede Grænseskillet for Frederiksbergs Jorder, gik ad nuværende *Rahbeks Allé* til Valby, over Hvidovre og Avedøre til Køge.

De første hollandske Bønder, der i 1651 fik Gaarde paa Ladegaardens Grund, bar de betegnende Navne *Didrich Claus Rejer*, *Jan Cornilssen*, *Piter Jacobsen* og *Claus Sibrandsen*. Hvor ilde det gik dem under Svenskekrigen, og hvor galt det blev senere, vil blive skildret i nærværende Værks næste Afsnit »Frederiksberg« og skal derfor ikke forudgribes her; men blandt de første Beboere skal nævnes *Niels Juel*, der byggede paa Kalthusets Jord i 1672, og hans Broder *Jens Juel* og tillige Assessor *Abraham Wüst*, der grundlagde sit Teglværk her, hvor Smallegade nu ligger, og denne Grund har sin senere navnkundige Historie.

Det er sikkert rigtigt, at det var her, de Sten blev strøget, som brugtes til Frederiksberg Slot. Gaarden laa lige ved Byens Gadekær, der eksisterer endnu som den lille Sø, hvor der er Indgang til Frederiksberg Have fra Smallegade, og mærkeligt er det, at der siden — mange Herrens Aar efter — er blevet Plads for en Virksomhed, som er noget lignende, men dog af en anden Art. Det er nemlig paa denne Grund, at først Fajancefabrikken »*Alumina*« og senere tilige *Den kongelige Porcellænsfabrik* har hjemme.

»*Alumina*« stiftedes 1863 af *August Schiøtz* og hørte hjemme som et ganske lille Foretagende ude paa Christianshavn, hvor Fabrikken blev drevet ret ubemærket, indtil Ingeniør *Philip Schou*, der da var 30 Aar, gik i Kompagni med dens daværende Ejer, Oberst *C. E. Bech*, som havde en ret udstrakt Grund i Prinsessegade. Schou saa imidlertid snart, at Udviklingsmulighederne paa Christianshavn ikke var gode, han søgte andetsteds hen, og han fik da Øje paa den gamle Teglgård i Smallegade.

Denne havde allerede forinden givet Plads for en udstrakt og landskendt Virksomhed, der ogsaa fortæller om dansk Foretagsomhed og Snille. Og hermed hænger det saaledes sammen:

Emilius Ferdinand Nobel, der var født i Assens d. 5. Maj 1810, havde mistet sin gode Fader, da han selv kun var 8 Aar gammel, og Kaarene i Hjemmet, hvor der var en Del Børn, var efter Pengekrisen i 1814 meget smaa, hvorfor han blev sendt hjemmefra for at opdrages hos en Slægtning i Roskilde. Da Faderen havde været Tobaksspinder, valgte man ogsaa denne Vej for Sønnen, der udlærtes i Provinsen for i 25-Aars Alderen at forevise sit Mesterstykke for Tobaksspinderlavet i København. Han giftede sig nu og nedsatte sig yderst beskedent i Nykøbing paa Falster, hvor han selv, med en eneste Dreng som Medhjælper, spandt Tobak og rullede Cigarer, saa lang Dagen var. Men i Løbet af Perioden

1835—55 voksede hans Forretning, saa at den kom til at beskæftige en Mængde Arbejdere og blev en af de betydeligste i Danmark. I 1843 udnævntes han til Borgerrepræsentant i Nykøbing og gjorde saa god Fyldest, at Byens Industri- og Haandværkerforening gjorde ham til sit Æresmedlem; men i 1854 drog han til København og købte der den Tobaksfabrik, som i 1814 var grundlagt af *Chr. Kastrup*. Aaret efter indtraadte *Th. S. Braun* i Firmaet, der endnu eksisterer under Navnet »Brødrene Braun«.

Nogen Tid efter købte han Teglggaardens Grund paa Frederiksberg, og i 1862 opførte han her sin Fabrik med 12 tilhørende Arbejderboliger; man da han nu tillige vilde oprette en Skraatobaksfabrik, byttede han Gaarde med »Alumina«, saa at de Nobelske Fabrikker fik deres Hjem paa Christianshavn. Han var en sjældent virksom Mand, der bl. a. var en af Stifterne af Landmandsbanken og tillige viste sin Kærlighed til Frederiksberg ved at være et flittigt Medlem af Diakonissestiftelsens Bestyrelse. Da han døde d. 5. Juni 1892, blev der med Rette sagt om ham, hvad der nu gentages i »De Nobelske Slægtbøger«: »Retsindighed og Hæderlighed prægede hans Liv og Virke, aaben og mild mod sine Medmennesker vandt han deres uskrømte Tillid, i hele sin Fremtræden var han yderst beskeden og fordringsløs. Det blev engang sagt om ham i Rigsdagen, at hans Færd i alle Maader svarede til det Navn, han bar. Det betød noget, naar Staten i fuld Tillid til ham ved en særlig Lov af 12. September 1864 ordnede hans Forhold til Toldloven af 1863. I Ungdommen havde han begyndt sin Gerning med to tomme Hænder og forstod vel ikke mindst af den Grund, hvad det vil sige at være i Trang; hjertedannet og fintfølende hjalp han altid paa den rette Maade. Mange tabte i ham en god og trofast Ven, hans Slægt en kærlig Fader og Bedstefader.«

Men hans Fabrik veg altsaa for *Philip Schous* (som i 1872 gik over til et Aktieselskab). Som den udmærkede Kemiker, han er, drev han sin Fajancefabrik stærkt i Vejret; han var imidlertid ikke tilfreds hermed, men eksperimenterede længe med at fremstille Porcellæn, og dette førte til, at »Alumina« købte »Den kongelige Porcellænsfabrik«, der flyttedes til Frederiksberg i 1882. Den blev her mønsterværdigt installeret efter Teknikkens nyeste Fordringer; bl. a. konstruerede Schou helt nye Brændeovne, (hvis morsomme Façon enhver Københavner, der har kørt ovenpaa en Sporvogn ud til Zoologisk Have, har lagt Mærke til). Det var her, navnlig Brænding af Underglasurfarver skabtes, som lod Fabrikken Ry staa op igen som en Fugl Fønix af den gamle Købmagergade-Fabriks Aske, og ved Udstillingerne i København i 1888 og Paris 1889 vandt den, bl. a. ogsaa takket være Professor *Arnold Krogs* kunstneriske Ledelse, Verdensry, som den havde haft det i *Juliane Maries* Dage.

Vi kan da ikke forbigaa Den kongelige Porcellænsfabrik uden at mindes ogsaa dens Fortid, og herom er at berette:

Paa Købmagergade laa indtil for 35 Aar siden en gammel interessant Gaard, der strakte sig langt ind med en Mængde Baggaarde og Krinkelkroge; oprindeligt har det sikkert været en rigtig gammel Adelsgaard; men sin Navnkundighed vandt den først, da Den kongelige Porcellænsfabrik i 1795 fik sit Hjem der. Det er denne Gaard, *Vilh. Bergsøe* har skildret i sin hyggelige Bog: Fra den gamle Fabrik; hans Fader *Carl Vilh. Bergsøe* var Administrator der.

Den Mand, Fabrikken skylder sin Tilblivelse, hed *Frantz Henrich Müller*. Og hans Navn er knyttet til dens hele glimrende Udvikling i det attende Aarhundrede.

Han var født d. 17. November 1732, og i 1747 kom han i Lære paa Kong Salomons Apotek paa Øster-

gade. Han blev hurtig stærkt interesseret for Kemi, Metallurgi og Mineralogi, Fag, som senere skulde komme ham i høj Grad til Gode, da han begyndte paa sine Undersøgelser om Fabrikationen af Porcellæn.

Inden vi gaar videre, kan det have sin Interesse at erfare, at Porcellæn laves af Feldspath og Kvarts, og at vi faar begge disse Bestanddele fra Norge,

Den kgl. Porcellænsfabrik og »Alumina«.

samt Kaolin, som vi henter fra Tyskland og Frankrig. Og mærkeligt er det, at Navnet paa dette lækre og renlige Stof kommer fra et latinsk Ord: *porcellus*, som betyder — en lille Gris. Forklaringen herpaa er, at der nede i Italien findes en Musling, hvis Skaalform minder om Ryggen paa en Gris, den kaldes derfor porcellana; denne Muslings indre Skal udmærkede sig ved en særlig Hvidhed, og da man fik det første kinesiske Porcellæn til Evropa, opkaldte man det, fordi Stoffet mindede om Muslingeskallens: Porcellæn.

I de Tider agtede man Porcellænsfabrikationen omtrent lige saa højt som Guldageriet, og det er

intet Under, at den fristede en saa ærgerrig Mand som Müller. I 1765 indgav han derfor sammen med en Porcellænsmaaler *Richter* Ansøgning om Understøttelse til at gøre Forsøg paa at fremstille Porcellæn. Han fik Hjælpen; men da han jo dog skulde leve, maatte han tillige nedsætte sig som »Materialist, Laborant- og Urtekræmmer«, — og han var — skønt han nu var 41 Aar gammel — nødt til at tage pharmaceutisk Eksamen. Men han gav ikke Slip paa Forsøgene med Porcellænet. I September 1773 kunde han præsentere de tre første Stykker for Hans Majestæt. Men det var da ikke længer den kunstelskende *Frederik den Femte*, der skulde give ham Bevillinger og Hjælp. *Christian den Syvende* brød sig ikke om Porcellæn; han vilde ikke hjælpe Müller til at anlægge en Fabrik.

Denne opgav dog ikke Modet, men udstedte en Opfordring til at danne et Aktieselskab; det gik dog ikke saa glat som i vore Dage, og der tegnedes — ak! — kun een Aktie. Men denne ene var imidlertid god for mange; det var den tidligere Læge, Konferensraad *Holm*, da Generaldirektør for Postvæsenet og Kabinetsekretær hos Enkedronning *Juliane Marie*.

Holm gik til Hendes Majestæt og talte Fabrikkens Sag, og i hende fik den lige til hendes Død i 1796 en naadig Beskytterinde; d. 13. Marts 1775 fik Müller Privilegium paa at lave Porcellæn i alle Kongens Riger og Lande; og, hvad nødvendigere var, Dronningen skaffede ham 19,000 Rdl., og der blev dannet en Direktion, hvori saa fine Folk som Konferensraad *Holm*, Kammerherre *Suhm*, General *Eickstedt* og Etatsraad *Ove Høegh-Guldberg* havde Sæde.

Müller var derimod ikke selv fin nok til at komme i Direktionen, han blev »Fabrikmester« og maatte som de andre Funktionærer underskrive en edelig Forsikring om, at han vilde forblive paa Fabrikken, saa længe Gud undte ham Helsen og Kræfter, lige-

som han paa den kraftigste Maade forbandt sig til aldrig til noget Menneske i nogen Hensigt at aabnbare det allermindste af, hvad han vidste om Behandlingen af Porcellænet.

Müller sled nu i det fra Klokken fem om Morgenen til syv om Aftenen og ledede desuden hyppig Brændingen om Natten. Og af sin ringe Gage udredede han desuden Udgifterne til at skaffe *A. C. Luplau* fra Porcellænsfabrikken i Fürstenberg hertil som Modelmester. Han var »Broget-Maler« i Modsætning til de sædvanlige »Blaamalere«. Desuden knyttedes *J. C. Bayer* til Fabrikken; det er ham, det berømte *Flora Danica*-Stel skyldes.

Arbejderne paa Fabrikken i den Tid var mest Soldater og Læredrenge; men det lykkedes med megen Snedighed at faa fem af Arbejderne fra Meissen herop; de var ikke velsete blandt Fabrikkens egne Folk, og megen Nytte gjorde de da heller ikke. De skabte nærmest Ufred, og en skønne Morgen maatte Müller ligefrem lukke Portene for dem, og da de senere indfandt sig igen, lod han dem sætte ud paa Købmagergade med Magt.

I 1780 naaede endelig Müller sit Livs Maal: han blev Fabrikkens egentlige Leder — og saa fik han oven i Købet Titel af Justitsraad, og han fik Kongens Tilladelse til at aabne et Udsalg, og der blev udstedt Forbud mod Indførelse af fremmed Porcellæn. Han var endelig Sejrherre, og han fortjente at være det.

Det vilde blive for vidtløftigt at tale om alle de Over- og Underglasur-Sager, der frembragtes i disse Tider; der er kun eet, som vi med særlig Opmærksomhed maa fæste vort Øje paa fra hine Købmagergade-Dage; det er det Stel, som bærer Protektricens Navn og gør det med Ære: *Juliane Marie*-Stellet. Stilen var paa Forhaand givet: det var Louis XVI's. Men naar man tror, at alle de lækre Sager, som hører dertil, er laant udefra, tager man fejl. Man stræbte at være original paa Fabrikken. Derom vidner Mo-

tiver, der er saa typisk danske som Bondefigurerne og Nordmandsdalens Figurer. Man lod Meissen beholde sin Rococco; her hjemme satte man det bestemte Krav: Formen skal være det væsentligste, Dekorationen Nr. 2. Naar man ser det fine og yndefulde, Fabrikken paa denne Maade skabte, maa man beundre Kunsten deri. Et Par Grupper som »Fløjtespilleren« og »Damen, der drikker The«, er kun Eksempler paa, hvor dejligt sligt kan gøres. I hele Verden findes ikke Magen.

Og det var nær ved, at det heller ikke var til at finde i Danmark. Sagen var, at efter Müllers Død havde den gamle Fabrik trange Aar og heller ikke tilstrækkelig dygtig Ledelse. Modellerne forfaldt. Først da Konferensraad Schou blev Direktør — han fortæller selv, at det skete ved et tilfældigt Møde med Fabrikkens daværende Ejer, Grosserer Falck, der sagde til ham: »Jeg er kommet til at købe Den kgl. Porcellænsfabrik og ved efter 15 Aars Forløb, min Sandten, ikke, hvad jeg skal gøre ved den, kan De ikke kigge paa den?« — begyndte man at redde Stumperne; og det var Stumper i bogstavelig Forstand. Enhver, der nu vil hesøge Fabrikkens Modelrum, vil kunne se de sørgelige Rester af de gamle Figurer — et Ben, en Arm, et Hoved eller andre Brudstykker; men de opbevares med stor Pietet, og man rekonstruerer med Smag og Klogskab og nænsom Haand de gamle Sager.

Efter at Fabrikken var flyttet fra Købmagergade, gik den en Igenfødsels Tid i Møde. At den nu er verdensberømt, skal alle Danske takke Konferensraad Philip Schou for; at den bevarer sit Ry og stadig arbejder sig højere og højere til Vejrs, skyldes først og fremmest Professor Arnold Krog, men tillige den nuværende energiske og humane Leder, Direktør Dalgas, der ude i Smallegade arbejder i Spidsen for en Hær af Kunstnere og industrikyndige, der har den rige Skaberkraft i sig.

Det er jo dog, naar alt kommer til alt, det bedste Forsvar, Danmark har, at det formaar at skabe dyb og ærbødig Respekt Verden over for sin Kultur.

Imidlertid saa det i denne Periode ud, som om Fajancefabrikken »Alumina« skulde lide under sin mere berømte Søsters Fremvækst. Ud over almindelige Brugsgenstande, nærmest skabte efter engelsk Mønster, havde man kun vovet sig til enkelte kunstneriske Opgaver, saaledes den bekendte Frise over teknisk Skole i København; og noget Marked udenfor Danmark havde man ikke, indtil Direktør *Dalgas* for nogle Aar siden fandt den rette Mand i Maleren *Joachim*, som ved sine Former og Farver — og trods det, at han kun har een Arm — skabte Mesterværker, der nu som en helt ny Form for dansk Kunstindustri flyver Verden over, saa det store Maal snart er naaet, de to dristige Ledere har stillet sig, at man skal nævne »Dansk Fajance« lige med »Kongeligt dansk Porcelæn« over hele Verden.

Indenfor den bekendte Mur arbejder der nu en Hærskare af Mennesker, i September 1913 opgives Tallet til 800. Og det er en ren Fornøjelse at gaa igennem Fabrikernes Værksteder og se den Lyst og det Liv, der driver Værket; helt idyllisk er der paa de sollyse Malerstuer, hvor de flittige Kunstnerinder og Kunstnere sidder bøjede over deres Arbejde, der jo skal udføres med den mest punktlig Nøjagtighed. Grønne Planter smykker de store Rum festligt, og det ser ud, som om alt gik som en Leg, og dog ved man, hvor mægtigt et Arbejde ethvert Stykke kræver, hvor let en lille Fejl paa Vejen, den lange Vej fra Massens Grødælte til Kunstnerens sidste affilende Haand efter Brændingen, kan ødelægge store Værdier, saa man forstaar, at det tilsyneladende saa fredelige Arbejde ogsaa ejer Kampens og Spændingens Poesi og Ansvarets tit tungt vejende Byrde, og man maa saa meget mere beundre den Utrættelighed, hvormed der selv efter et tabt Slag arbejdes videre med

Ufortrødenhed, og man indrømmer, at der indenfor vor moderne Kunstindustri findes Valpladser, hvor mange Værdier staar paa Spil. —

Inden vi gaar videre, maa vi blot erindre, at selve den gamle Teglgaard nu er helt forsvunden; den laa, hvor nu Smallegade 43 ligger, og den brugtes i sine sidste Aar til Bolig for Fajancefabrikkens Inspektør *Edwards*. —

Lidt længere ude end Teglgaarden laa i Begyndelsen af Frederiksbergs Kongedage en rimeligvis stor Gaard, der i 1682 ejedes af Prinsens Guvernør, Geheimeraad *Wibe*, og den var omgivet af en Have, hvor der fandtes en Holm med Vandgrave, hvori der var Fisk. Det er over denne Gaards Agre, *Peter Bangs Vej* nu er ført; disse Agre kaldtes i den i 1682 foretagne Forretning »Clammeryes Agrene«, ingen ved hvorfor; senere blev Navnet hængende ved den første Vej, der førte herud, den blev indtil Omlægningen i 1868 kaldt »Klammeri-Vej«, og da Folk naturligvis gerne vil have Grunde og gode Grunde for saa mærkeligt et Navn, fandt man dem i Vejens Smalhed. To Kuske kunde nemlig ikke mødes der, uden at de kom i Klammeri med hinanden om, hvem der skulde vige. Forklaringen er altsaa ikke rigtig; Navnets Oprindelse kan ikke mere konstateres; det gav imidlertid Anledning til, at en anden Vej paa Frederiksberg som en Art Demonstration imod det odiøse i Klammerivejens Navn døbttes Enighedsvej; og det udtaltes da som et fromt Ønske, der takket være Vejens Beboeres Fredsommelighed siden er gaaet i Opfyldelse, at Enighedsvej ikke maatte ende, som Peter Bangs Vej begyndte.

Medens Kalthuset strakte sig over 7 Tdr. og 6 Skp., Teglgaarden over 5 Skp. Ld., var den kongelige Falkonnergaard, som samtidig anlagdes, næppe mere end 1 Td. L. stor; men hele Ladegaardsmarken, hvorpaa alle de nævnte Bygninger laa, blev som sagt skænket af den rundhaandede Kong

Frederik d. 3die til Beboelse, og havde Svenskekri-
gen ikke ødelagt disse Planer, havde Frederiksberg
By maaske været af langt ældre Oprindelse, end Til-
fældet blev. Det vilde i denne Sammenhæng blive for
vidtløftigt at følge dette Udviklingsproblem Skridt
for Skridt; vi nødes for en Stund til at forlade Lade-
gaardens Grund og skal senere vende tilbage dertil,
som vor Vej nu falder.

Udsigt fra Valby mod København. Efter et gammelt Maleri.

III.

FRA BAKKEHUSET OG NY BAKKEGAARD.

DET var i Valnøddetræernes Læ, den By skød op, der samlede sig om Frederiksberg Slot. Hvor skønt maa her ikke have været i gamle Dage, inden Byens Stenørken aad det hele Land op, kvalte Idyllen og for stedse lukkede Udsigten fra Frederiksberg Bakke ind imod det da fjerne København, ud over Kalvebodstrands blinkende Vover, over Valbys bølgende Kornmarker, saa man kun nu ved Bakkens Fod ser den travle By. Og saa har man haft den profane Idé, der kun kunde fødes i en saa rastløs Tid som vor, at ville grave denne herlige Bakke igennem for at lette Færdselen.

Frederiksberg Bakke! Nej, maa vi have Lov at beholde den, selv om den er en Forhindring for de stønnende Automobiler og de hæsblæsende Vædde-

løbere, som vil halse Sjælland rundt for at se, hvor hurtigt de kan sætte deres Helbred til. Det var dog fra denne Bakke, man sagde vor By baade et glædefuldt Goddag og et smerterigt Farvel.

Det vidnes der om af mange, det fortælles med Forventningens Bæven i Stemmen, som naar den unge *H. C. Andersen* siger: »Mandag Morgen d. sjette September 1819 saae jeg fra Frederiksberg Banke første Gang Kjøbenhavn; derude steg jeg af med min lille Bylt og gik igjennem Haven, den lange Allee og Forstaden ind i Byen.« Hvilke Følelser maa der ikke have rørt sig i den unge Fyrs Hjerte, som han der første Gang saa ind imod den efter hans Begreber saa store By, der rummede hele Eventyrets Mystik for ham, og hvor maa ikke al den Herlighed, der skulde gemme sig indenfor Vesterport, have straalet ham i Møde, siden han slet ikke fandt det Røre, som Jødefejden i de Dage havde skabt, mærkværdigt, men troede, at det hørte med til det dagligdags i Byens Allarm.

Men fra Frederiksberg Bakke har den, der vendte Ryg til Byen, ogsaa set med Bitterhed og Haan tilbage paa den, som den unge Mand, der i 1787 udgav sin versificerede Rejsebeskrivelse og sagde sin kære Fødeby Farvel, idet han skildrede det Aar, han forlod Kjøbenhavn, som

»Det Aar, da mange var i egen Næring Tyve,
da man forstod som nu sin Næste at belyve,
da Rigdom var en Dyd, da Armod, fød af Pragt,
i Hovmod havde sig til Ledighed henlagt;
da man indtagen var af udenlandske Lader,
da Lyst til Rang som Pest befængte hele Gader,
da Kokkepiger gik med Silkekaaber paa,
for Fruen holdt det haant i Kjøkkenet at gaae;
da den, man kyssede, man i sit Hierte bandte,
da ganske Ladninger, forskrevne fra Levante
med Caffebonner, ei i Stad og Land forslog
til Vaskerkiellinger, for hver sin Dosis tog;
da Mødre holdt det for en Skam at være Amme
til egne Børn, kort sagt: da Verden var den samme

som nu, kun med Forskiel imellem da og nu,
 man tog en Masqve paa og syndede i Smue.
 Dog før Smaagaderne forsynet med Salopper
 paa de contoirske Møer, med taarned Hoved-Topper
 fandt paa at lave Punsch*), før Gader vrимlede
 af Lediggængere og Aften-Betlere;
 før Assistance-Huus til større Bygning trængte,
 før man af Spillelyst sig druknede og hængte,
 før Sølv og gangbar Mynt var bort af Landet ført . . .

Ak, ja, hvilket Sodoma maa ikke denne bortrej-
 sende have set tilbage paa, da han fra Frederiksberg
 Bakke vendte sig om imod det fordærvede Køben-
 havn! Heldigvis behøver vi ikke at tage ham altfor
 alvorligt; thi til daglig var han ikke saa misfornøjet
 med sin kære By. Den Mand, som i syv lange Sange
 paa hele 140 Sider saaledes beskriver »en Reise, som
 nogle af Modvind ilde plagede Mennesker gjorde til
 Fods igiennem Sieland og endeel af Jylland«, kaldte
 sig ganske vist: fordum Skoleholder Fritz Laurids-
 søn, men var ikke nogen ringere end den tidligere
 omtalte Generalfiskal *Fr. W. Wiwet*, som næppe har
 haft anden Grund til at lamentere end netop den
 Trang, der ifølge hele Tidens Idé syntes nødvendig,
 for at selv humoristiske Digte som dette skulde naa
 deres Berettigelse i den Nytte, deres moraliserende
 Tendens til enhver Tid maatte lægge for Dagen over-
 for den folkelige Læsekreds.

Langt større Ret til Bitterhed havde en anden,
 der fra Frederiksberg Bakke sagde København et
 — ganske vist ikke dengang anet sidste Farvel,
 et Farvel, der, medens selve Afskeden inde i Staden
 døvede sin Smerte i en demonstrativ Jubel, først
 i den større Ensomhed og højtidelige Tavshed
 meldte sig i sin fulde Alvor her ude paa Frederiks-

*) »Smaagaderne« betyder de uanstændige Gaders kvinde-
 lige Beboere. I Anne Hattemagers Tid [c: Høibergs Samtid]
 kaldte man saadanne Huse, hvor Lefle-Handelen dreves, Hore-
 huse, men nu Contoir.

berg Bakke, det var, da *Peter Andreas Heiberg* ikke som en landsforvist Forbryder, men som den af Borger- skab og Studenter hyldede Martyr den 7. Februar 1800 drog i Landflygtighed.

Det vil vel falde naturligt her at give selve *Knud Lyne Rahbek*, der med sin Hustru sagde ham det sidste Farvel paa Frederiksbergs Grund, Ordet:

»Sin sidste Aften ønskede Heiberg at tilbringe med dem, det smertede ham meest at skulle for- lade; mellem disse var min Kone og jeg; da vi imid- lertid var ved vor udenbyes Bolig i den Nødvendig- hed at afslaae alle kiøbenhavnske Aftenindbydelser, for ikke at have et evindeligt Vrøvl med Hyrekudske, der ved disse Langveistoure altid vilde skrive os for, hvad Tid vi skulde bryde op, at de betimelig kunde komme hiem til deres daglige Kunder, skrev Heiberg mig en Sæddel — som desværre saa fuldstændig jeg end har vor øvrige Brevvexling, er mig forkommen — hvori han lod mig vide, at vi beqvemmelig kunde kiøre ud med ham i den Kareth, der skulde bringe ham til Slotskroen, hvor en Ven, der havde tilbudt sig at følge ham til Beltet, ventede ham med sin Eqvipage, og tog da min Kone og jeg med Tak mod dette Tilbud, for at kunne have ham saa meget læn- gere, saa godt som til Allersidst, og for os selv, og faldt os ikke mindste Betænkelighed ind derved, ligesom og dette Tilbud fra Heibergs Side er mig det allerubdrageligste Vidnesbyrd, at han ikke havde mindste Forestilling om Muligheden af det paafulgte Opløb, da der sikkerlig var faa Mennesker i Verden, han nødigere vilde have udsat for allerringeste Ube- hagelighed end min Kone, og det især, naar det yder- mere skeede for hans Skyld.

Ved selve Aftenen vil jeg ikke opholde mig, saa levende den endog staaer mig i Minde; Alt, Heiberg selv ene undtagen, vare forstemt, forknyttet; ingen Samtale vilde tage fat eller holde sig i Gang, da ingen kunde eller vilde tale om det, der var os alle Dagens

Anliggende; og erindrer jeg saare tydelig, at jeg fra en af Heibergs oprigtige Venner og Nærpaarørende fik, ikke aldeles ubeføiet, en alvorlig Irettesættelse, fordi jeg, for dog ogsaa engang at bryde Tausheden over Bordet, talte til denne om en ubetydelig Commission, han havde havt den Godhed at ville besøge for mig, men som han med Grund erindrede, det ikke nu var Øieblikket at tænke paa.

Kun Heiberg bragte med reen Selvbevidstheds Munterhed og Retsinds Mod Liv i det Hele; og erindrer jeg mig saaledes adskillige Skaaler, han paa en yderst humoristisk Maade, og med høist overraskende Vendinger, udbragte, saasom for vore fraværende Venner, *Christian Klingberg**) — hvem en Upasselighed forbød at være nærværende — *Enevold Falsen****) — hvem formodentlig Delicatesse med Hensyn til hans Embedsstilling havde hindret Heiberg at indbyde — og endelig for *Meningsfriheden*, samtlig, deres høist piquante og begejstrede Foredrag uagtet, saaledes fremsatte, at end ikke Hertugen af Otrantos eller nogen af hans skiændige Eftertræderes bedst afrettede Støvere skulde være istand til at opspore det Ord, den Vending, den Yttring, han som god Fangst havde trøstet sig til at bringe sin Mester.

Endelig kom den medreisende Ven, at mælde, at hans Vogn var kiørt ud til Mødestedet, og at det var paa Tide at tiltræde Reisen.

Den sønderrivende Afskeed m. v., kan jeg intet sige om; i mit eget Bryst giæredes for meget til, jeg skulde have Sands for, hvad der i det Øieblik foregik uden om mig; det er mig imidlertid som en Drøm, at jeg, uden just at lægge særdeles Mærke dertil, havde seet et Par af de Tilstædeværende løbe

*) Heibergs Defensor, daværende Højesteretsadvokat f. 16/12 1765, † 9/2 1821.

**) Digteren Enevold de Falsen, f. 17/10 1755, † 16/11 1808, var da Assessor i Højesteret.

nedtil Vognen, komme op igien, hviske til hinanden o. s. v., uden at jeg dog gjorde mig Tanke derom, uden Tvivl i den Mening, at det var Væirliget og Mørket og andet deslige, Reisen og Kiørselen vedkommende, der sysselsatte dem; og nu tænke man sig min Forundring, da vi kom ned til Karethen, og fandt den omgiven af Mennesker. Da det imidlertid i Kiøbenhavn, som vel i alle store Stæder, er sædvanligt, at, saasnart to eller tre blive staaende, at stirre efter Noget, flux flere stimle til for at gabe paa, hvad disse vel gabe efter, faldt det mig ikke saa uforklarligt, at, da man vidste, Heiberg i de Dage skulde reise, skiøndt selve Dagen og Tiden, saavidt jeg mindes, skulde være en Hemmelighed, — rigtignok af de offentlige — man ved at see en Kareth holde seent paa Aftenen udenfor hans Bopæl, kunde fristes til at ville see, hvad det havde at betyde.

Men til min store Overraskelse vedblev denne, som det for mig lod, stedse tiltagende Vrimmel, under bestandig Støi og Skraal at omgive Vognen, standse den idelig, dog uden forsætlig at ville formene dens Fart; man fik nu Øie paa mig, der sad paa Forsædet ligeoverfor Heiberg, som maatte have Vinduet nede, deels for at tage imod de utallige, hiertelige Farvel, som her bleve ham bragte, deels for at tale, af yderste Ævne og med særdeles Borgersind og Værdighed Mængden tilrette; og maatte han især anvende denne, da Vrimmelen, som tog mig for den Rettens Betient, der var givet ham til Bevogtning, først vilde have mig ud af Vognen, for at give mig et Livfuld Hug paa Embedsvegne, og da de nu heri bleve bedre oplyste, opdagede den virkelige Gripominus, der sad ved Siden af mig, og som Heiberg kun ved at give med sin bekiendte Sanddruhed, de bedste Vidnesbyrd om hans hele Forhold i al den Tid, han havde havt ham til Vogter, kunde betrygge mod Overlast.

Jeg er mig ikke bevidst, nogensinde i mine Dage, i det mindste, siden jeg kom til Skiæls Aar og Alder, at have været saa ængstelig og forknyttet, som under dette Tog, ikke over min personlige Fare; thi om og Heibergs Ord ikke skulde have været tilstrækkelig til at betrygge mig, og om jeg ikke kunde have forladt mig paa, at her, om jeg og virkelig blev revet ud af Vognen, vilde have været nok tilstæde, der, som man i sin Tid i Frankerig kaldte det, kunde og vilde til min Fordeel constateret min Identitet, har jeg fra mine tidlige Dage den Skik, ikke letteligen at tabe Fatningen og Modet; anderledes er det derimod, saasomt det tillige giælder andre, og her for Alt, hvor det var mig umuligt at beregne, hvad Ende det vilde tage, og hvad Uleiligheder og Ubehageligheder det for min Kone vilde eller kunde medføre. Hvad jeg især mindes, jeg ansaae for aldeles uundgaaeligt, var, at ved et saadant Opløb, som ydermere gik ligederudad, Vesterport, hvad jeg endog ved store Ildsvaader havde seet, vilde blive lukket for denne saaledes omgivne Vogn; og hvad Vei skulde og vilde da denne taget, — eller faaet? Og hvor kunde vi kommet til at tilbringe Natten, især hvis væbnet Haand kom til at indblande sig deri? Ogsaa erindrer jeg klarlig, hvor svar en Steen der faldt fra mit Hierte, da Vognen, uagtet sit Geleide, slap forbi Vagten, ud af den første Port, over Broerne, og nu omsider, ved Bondefriheds-Støtten, den forsamlede Skare, som dog formodentlig havde betydelig formindsket sig, bød den det endelige Farvel.

Til Lykke laae det i min Kones høist ualmindelige Caracteer — hvorpaa jeg f. Ex. fra den første Bombardement Nat, da een af de allerførste Bomber faldt i Gaarden, og saa godt som i Værelserne hos hende, af Øienvidner mindes at have hørt de mærkeligste Beviis — medens hun kunde være frygtsom og ængstelig ved Ubetydeligheder, at være rolig og uforsagt, hvor der var Alvor; og erindrer jeg fra hele

denne eventyrlige Kiørsel ikke et Ord, ikke en Yttring af hende, der tilkiændegav ringeste Uro, ikke engang, at Hestene over al denne Støi skulde tage for dem selv. Ogsaa husker jeg tilfulde, at fra det Øieblik af, vi blev vort Følgeskab qvit, hendes og Heibergs hele Samtale var om den overhængende Adskillelse, om Giensamlings Haabet, som hun ikke vilde opgive, om hans elskede Efterladte, indtil Vognen, før vi tænkte derpaa, holdt ved Slotskroen, vor Ven bød os det endelige Farvel, og til Øieblikkets Minde lagde Beslag paa en Handske af min Kones, som han end til denne Dag giemmer, hædrer, og i hans Brevvexling med denne sin trofaste Veninde, indtil den allersidste Tid, idelig har nævnet; og nu Reisevognen rullede bort med ham for vore Øine.«

Denne Handske omtales endnu for Fru *Rahbek* i et Brev Aaret inden hendes Død, hvori Major *Joseph N. B. Abrahamson* fortæller hende om sit Besøg hos P. A. Heiberg med følgende Ord:

»Fra gamle Heiberg har jeg tusinde hjertelige Hilsener. Hvor gierne kom han ei en Gang før sin Død til Bakkehuset. Deres Handske, som han den sidste Gang, han tog fra vort elskede Kjøbenhavn, som Ven-skabstegn fik Tilladelse at tage med, giemmer han troeligen, og da den lille Grækeræske kom ham til Hænde, fik Handsken Plads i den. »Se her,« sagde han, »det er saaledes et dobbelt venligt Minde for mig om hint saare sjeldne Fruentimmers venskabelige Erindring.«

Handsken var en lysegraa Silkehandske, den lille Grækeræske var et af Kammas sædvanlige Kunststykker, prydet med de græske Frihedsemler, som hun havde sendt ham ved Abrahamson. — Ligesom Heiberg med stor Omhu samlede og gemte paa Souvenirs, havde han selv Tilbøjelighed til at skænke saadanne bort. Meget betegnende er i saa Henseende en Anekdote i Kriminalretsassessor *Johan Jacob*

Buntzens Barndomserindringer, offentliggjorte i *Personalhistorisk Tidsskrift* i 1913, hvori det hedder:

»Da Digteren P. A. Heiberg var bleven landsforvist og kom gennem Korsør, blev han modtaget i Bergs*) Hus med megen Gæstfrihed. For at give ham en Erindring forærede han ham sin Stok med de Ord: »Jeg har givet den Navnet »Trykkefriheden«, og naar jeg nu rejser herfra, vil jeg efterlade den i Danmark.« Han alluderede til det Slag, som man havde bibragt Trykkefriheden ved Resolutionen af 27. September 1799, for hvilken han selv var det første Offer.«

Den skildrede Scene ved Slotskroen faar uvilkaarligt vore Tanker til at søge den maaske navnkundigste Bolig her i Nærheden, nemlig *Bakkehuset*, der nævnes allerede 1736 som den eneste Bygning, der paa den Tid fandtes paa Terrænet syd for Frederiksberg Allé.

At *Knud Lyne Rahbek* i 1785 drog bort fra den fædrene Arne om Sommeren for sammen med *Pram* at fæste sit Bo paa *Bakkehuset*, var helt tilfældigt. Han var træt af sin Faders idelige Bebrejdelser, fordi han ikke »blev til noget«, han forstod ikke helt den gamles Ængstelse overfor alt det nye, at man virkelig kunde leve af Litteratur og Æstetik, en solid Embedsstilling vilde være det bedste. Faderen havde med Ængstelse set, hvorledes alle de mange Venner befolkede Sønnens Værelse, ikke blot om Dagen men ogsaa om Natten; naar Rahbek kom hjem om Aftenen med Kammeraterne og der hørtes Bægerklang, sagde Genboerne: »Saa, nu kom den unge Rahbek hjem«; det hørte ikke helt hjemme i Embedsmandens Hus i Toldbodgade, og vilde Faderen en Morgen vække sin Søn og fandt baade Baggese og to, tre andre i »Enspændersengen«, saa »slugte han vel Kamelen«; men at han har været glad ved det eller Sønnen har følt sig fri under saadanne Forhold, er meget lidt sandsynligt.

*) En af Byens største Købmænd, i Slægt med Buntzen'erne.

Saa siger da ogsaa *Rahbek* i sine fortræffelige Erindringer, hvis tunge Sprog kun hindrer dem i at blive virkelig Folkelæsning, at en vigtig og varig Forandring i hans Levemaade skete ved, at han atter i 1786 »lejede sig ind paa sit Bakkehus, dog ikke uden for Sommeren«, saa at det først er fra 1787, han fæstede sit stadige Bo der, Sommer og Vinter; dog beholdt han endnu i nogle Aar sit Værelse i sin Faders Hus til Afbenyttelse, men han gjorde stadig sjældnere Brug deraf, »alt efter som tiltagende Forretninger og Fortrædeligheder lærte ham mere og mere at drage sig ind i sig selv«.

Med dette Udtryk turde den gode *Rahbek* dog gøre sig skyldig i en Overdrivelse; en Mand, der saa slittigt tog Del i og skrev om det offentlige Liv og dets Interesser, kunde ikke drage sig ind i sig selv. Uretfærdigt vilde det ogsaa være at skildre ham som Allemands Ven; hans Tidsskrifter viser jo til Overflod, at han ikke var bange for at sige Hvermand sin ærlige Mening, og om man end ikke altid kan dele denne, maa man dog indrømme ham hans Ærlighed og store Oprigtighed, hvor han kæmper for sin Overbevisning.

Selv om Bakkehuset allerede da var det Værksted, hvor en Del af de Intriger smeddedes, som gav Tonen an i Datidens litterære Liv, selv om det kan paavises, at Parolen for, hvad man vilde berømme og fordømme, udgik derfra, var det og blev det *Kamma Rahbeks* Bakkehus, der blev Historiens, takket være begge Ægtefællerne.

At skildre Livet paa Bakkehuset, hvor Oehlen-schläge fandt sin Christiane, hvor alle de mange offentlige Personligheder var Morgen-, Middags- og Aftenbakker, kræver en Bog for sig selv; om den nogen Sinde kommer, bliver den svær at skrive. I Forbigaaende kan vi her kun tale om »mødes og skilles«, og naar vi den Dag i Dag kan se de gamle

Stuer, kan vi ogsaa tænke paa, hvorledes »de fik hinanden«, og hvor skønt Døden skilte dem ad.

Naar Rahbek siger, at han drog sig ind i sig selv, saa er der jo ogsaa det at sige imod dette, at han selv tilstaar, at han Gang paa Gang var forelsket; hvem har ikke været det, saa længe Verden var skøn og Kvinderne danske; Rahbek er ingen Undtagelse, og han falder ogsaa ind under Reglen, naar det med ham blev Tilfældet, at den, han først rigtig lagde Mærke til, ogsaa blev den rigtige. Han var gennem Sønnen, navnlig *Carl Heger*, kommet i det Hegerske Hus paa Nørregade og hos de Drewsenske Slægtninge paa Strandmøllen, men allerede tidligere havde han i Parterret lagt Mærke til, at hun sad i den Loge, som var den eneste, hvor man tog Nummerplads, »og hendes aabne, klare Physiognomie, hele Udvortes, saa langt fra det mig saa modbydelige kiøbenhavnske Modedukkevæsen, Haaret i sin egen Farve, i Lokker, som Naturen dannede o. s. v. Naturligvis forøgedes denne Interesse, da jeg kom til at leve saa nøie med hendes kiæreste Broder, hvis Øiesteen hun var, og idelig hørte om hendes ualmindelige Aandsdannelse, hendes levende og mangesidige Kunstsands, hendes Interesse for og Bevandring i forskellige Sprog og Litteraturer«, ja, naar Rahbek var saa vidt, forstaar man ogsaa, at han gjorde det afgørende Skridt, da den 19. Oktober, hendes Fødselsdag, nærmede sig, og da han, der havde faaet et Par smaa Billetter fra hende — tilfældige, men altid heldigt indtræffende, — da hun endda havde budt ham en sjælden Frugt, en Fersken, som han satte særlig Pris paa, — ja, saa besluttede han sig til at gøre noget ekstraordinært for at være galant. Han havde hørt, at hun ønskede Handsker, der særlig godt passede til hendes fine Hænder, de Hænder, hvormed hun siden skrev de Breve, der gjorde hende til Danmarks første og største Brevskriverinde, og han besluttede sig derfor til at skaffe de fineste Handsker dertil, og han

vidste, man fandt dem i Landskrona. Saa dristede han sig, hvad der i hine Dage betød mere end nu, til at tage til Søs; Litteraturhistorien beretter om, hvorledes *Malte Bruns* Venner vovede sig over til hans Ekscil paa Hveen, og den nævner ogsaa Rahbek blandt disse Vovehalse. Men den tier om, at han havde andet Ærinde, fortæller heller ikke, at Handskerne kom for sent, fordi man »strandede« paa Hveen og siden maatte gaa i Land ved Sletten i Stedet for ved Strandmøllen, hvor Kamma boede hos sin Drewsenske Slægt.

Derfor varede det til den 4. — eller 6. — Januar 1797 (Rahbek nævner den ene Dato i sit 4., den anden i sit 5. Bind af sine Erindringer), inden Tilfældet var den allerede da forholdsvis aldrende Frier gunstigt.

Han var i Besøg med en Ven paa Nørregade hos gamle Heger. Da dennes astronomiske Forhandlinger med Vennen trak for længe ud, vilde Rahbek gaa, og han stod i Entréen for at trække Frakken paa, da Kamma kom og hjalp ham. Det var den da 38-aarige Mand vant til, at hans 14—15-aarige »Nicer« hos Skuespiller *Rosing* gjorde, og han sagde da: »Tak, min gode Pige!« men han blev straks undselig derover og gjorde en Undskyldning. »Det maa De gerne sige,« sagde hun saa huldelig, at »maa jeg ogsaa sige: *kiære*, gode Pige! uvitterligt slap mig af Munden«. Svaret blev et Ja!

Og Kamma gik op til sin Moder og sagde: »Naar Rahbek kommer til Moder i Morgen, kommer han som hendes Søn.«

Halvandet Aar efter, d. 31. August 1798, førte Knud Lyne Rahbek sin 23-aarige Brud til Bakkehuset, og det Hjem blev grundet, der, skønt barnløst, var Ly og Læ for kommende Slægtled.

Det maa ikke altid have været lige let at være gift med Rahbek. Han var tilstrækkelig Pebersvend, da han blev gift, til at han havde adskillige Uvaner,

der ikke forlod ham i hele hans Liv. Naar man ved, hvor sober og pillen Fru Kamma var, hvor fint hun altid gik klædt i sort Silke med snehvide Manchetter, forstaar man daarligt, at hun kunde finde sig i hans Sjuskeri. Han viste sig om Morgenen endda ude i hendes fine Have i Underbukser og Slobrok, og vasket blev han ikke før Frokost.

Naar man læser om, hvor blæst der var i Kammas Dagligstue, saa forbavses man over, at man kun behøvede at gaa tre-fire Trin op for at befinde sig i hendes »Egerns Arbejdsstue, hvor alt laa i genial Uorden, og hvor det knasede, naar man gik paa Gulvet og traadte paa Skallerne af det Fuglefrø, der var hans Livret.

Det maa have været en dyb og alvorlig Kærlighed, der har baaret over dette og meget andet; det ser man ogsaa deri, at der var intet, der kunde bringe den ellers fredsommelige Kamma i Harnisk som, at man angreb hendes Mand. Da *Baggesen* har vovet at kalde ham »alle maadelige Digt'res Ven«, da han frabeder sig enhver Ros fra hans Side, da kender hun ikke Grænser for sin Vrede; han bliver baade til »Bakkelsebestet«, »Bens Jaggesen« og »Jaskesen« i hendes ejendommelige Sprog, og hun skriver helt til Paris til *P. A. Heiberg* for at beklage sig.

Og da Striden mellem *Oehlsenschläger* og *Rahbek* bryder ud i Anledning af »Frejas Alter«s Forkastelse, finder hun sig i en Tid i at maatte savne Omgangen med sin Søster og i, at hendes kæreste Broder, *Carl Heger*, der allerede fra 1799 var fast Pensionær paa Bakkehuset, efter 10 Aars Ophold der og endda siden næsten daglig Omgang trækker sig tilbage. Hun staar trofast paa sin Mands Side, og der er ikke saa lidt af samme Tilbedelse i hendes Forhold til *Rahbek* som i *Christianes* overfor *Oehlsenschläger*, der bl. a. gav sig Udslag i den karakteristiske harmfulde Replik, da hun hørte, at *J. L. Heiberg* agtede at skrive en Fortsættelse af St. Hans Aftenspil: »Han dyer sig, Pinedød, nok.«

Det var endvidere ikke let for en saa sociabel Natur som Kamma at finde sig i den megen Ensomhed, hendes Mands Forretninger i Byen henviste hende til. Hun greb da til en Begyndelse til Læsning af dansk Litteratur — med Bogen paa Skødet strikkede hun Strømper til Manden den lange Formiddag —, naar Mørket nærmede sig, skulde hun tænke paa Aftensmaden, der var Husets egentlige Middagsmaaltid; der skulde altid en hel, varm Steg paa Bordet og en Flaske Vin, hvis røde Lak var kendt af det ganske Frederiksberg, naar Flaskehalsen stak ud af det trofaste »Postbud« *Bakkehus-Stines* Kurv. Jo, Kamma vilde have det fint og hyggeligt, naar Manden kom fra Byen; hun gjorde alt for at pleje ham, og hendes Ængstelse, naar han en Aften, hvor Vejret var mindre godt, kom senere hjem end sædvanlig, kunde gøre hende næsten syg.

Men i Længden kunde Bogen og Strikkestrømpen ikke stille hende tilfreds. Paa Grund af Hjemmets Beliggenhed var det altid vanskeligt at komme til Byen. I Teatret kom hun nu kun, naar Rahbek ligefrem vilde have det, og skulde han efter Teatret enten i Frimurerlogen eller i en Klub, kneb det ogsaa at komme hjem. Skønt hun havde en paalidelig Kusk fra en Vognmand i Valby, var hun bange for at køre alene og aftalte derfor som oftest med *A. E. Boye*, der boede langt ude paa Vesterbro, at han skulde køre med hende hjem. I sin dejlige Have, hvor hun dyrkede Blomster, hvis Frø hun i dyre Domme forskrev fra Udlandet, kunde hun jo kun sysle om Sommeren, og det var Ægteparrets største Sorg, at de ingen Børn fik.

I 1802 fik de ganske vist en Dreng i Huset, det var *Johan Ludvig Heiberg*; men han stak jo af en Januardag i 1804. Der er ingen Grund til at tro, at Rahbeks ikke var gode ved ham. Derom taler da ogsaa et lille Brev fra Drengen til Faderen 1803. Han har uden Tvivl været i et af Datidens mange Me-

nagerier, der i Sommertiden slog sig ned paa Frederiksberg; Brevet lyder:

»Kjære Fader! Jeg skrev dig sidst til, at jeg havde seet en Krokodil og to Leopardter; jeg har ogsaa seet en Komædie samme Sted siden efter. Først saae jeg en Fisk, som løb efter fem smaa Fiske for at sluge dem; dernæst Fredens Tempel, som først var sort og siden efter blev gult, rødt og spraglet; derefter Bonaparte til Hest, som først ikke var større end en Prik og siden efter lige saa stor som hele Komædiehuset, og til sidst saa jeg en Maskerade af Jord- og Luftaander«

Det har sikkert ikke manglet ham paa Adspredelser; men det har ikke smagt den fra Hjemmet forkælede og vel ogsaa forsømte 10—11 Aars Dreng hver Formiddag at skulle læse Sprog, skrive og regne med Kamma og om Søndagen desuden døde Latin- og Historietimer med den lidet taalmodige Rahbek; selv om Alvoren blandedes med Udflugter helt til Helsingør og Rideture hos *Thomas Thaarup* paa Smidstrup, har *Cornelius Nepos*, *Brøders* latinske Grammatik og *Suhms* uhyrlige Historie næppe været hans Livretter.

Helt artig har Knægten sikkert heller ikke været; det maa i alt Fald have forfærdet Kamma, da hun en Dag fandt ham liggende paa Maven paa Gulvet i Dagligstuen beskæftiget med at sætte røde Streger under de uartige Ord i Rahbeks fine Holberg-Udgave.

Der er ingen Grund til at fæste Lid til, at han skulde være blevet mishandlet eller behandlet haardt. Hans Flugt kan vist ganske rigtigt betegnes ved det, han som voksen Mand selv kaldte den: en dum Drengestreg.

Rahbek elskede sin Hustru og søgte at holde alle Sorger borte fra hende; hun fik Lov at følge alle sine ret forkælede Smaavaner, og hun anede til sin Død ikke, hvor mange pinefulde Timer dette Hjemliv skaffede Rahbek udenfor Hjemmet, naar han for-

tvivlet tumlede med sine evige Pengevanskeligheder, saa lidt som at Bakkehuset, som Rahbek købte i 1802, var prioriteret til op over Skorstenen, og hans Bo fallit ved hans Død.

Kammas rastløse Aand drev hende til nye Beskæftigelser i Ensomheden, hun havde en ubændig Videlyst; det fik hende til at studere da sjældent dyrkede Sprog som Spansk og Fransk; det satte hende i personlig Forbindelse med alle de aandfulde Mænd, som besøgte hende i hendes Ensomhed paa Bakkehuset, der ikke derved, som nogle har villet gøre det til, blev nogen »litterær Salon«. En saadan kender man i hine Tider kun hos *Friedericke Brun*, hvor Kamma følte sig som en fremmed Fugl; men et hyggeligt Dagligstuehjem for alle Muser, hvor man paa Tomandshaand dyrkede de litterære og aandelige Spørgsmaal, der rørte sig i Tiden. At hun i dette Liv ikke blot har været den gæstfrie og muntre Værtinde, hvis hyggelige »Bakkehus-Sprog« morede alle, men selv gav vægtige og aandrige Bidrag til Diskussionen, derom vidner hendes mange, fine og betydningsfulde Breve, hvis Sidestykke ikke kendes i dansk Litteratur. Saa meget mere skamløst er det, at en talentløs Dilettant for nogle Aar siden i en Bog om Kamma Rahbek søgte at underlægge hendes Samliv og Korrespondance med *Chr. Molbech* erotiske Motiver; at hun skulde have været jaloux paa sin Genbo, *Etatsraad Langbergs* Datter, fordi Molbech hjemførte denne som sin Brud — fra den anden Side af Alléen — var da ogsaa modbevist, inden dette litterære Makværk saa Dagens Lys.

Som sidste Bevis for det lykkelige Samliv mellem Kamma og Knud skal vi da slutte dette Bakkehus-interiør med et Uddrag af Rahbeks egne Optegnelser om hendes Død, det skønneste, han har skrevet i sit Liv.

Det er mærkeligt, hvor forhaabningsfuld Rahbek var i alle Livets Forhold, og hvor blind han var

for sin Hustrus Tilstand, om hvilken alle hendes andre Omgivelser havde den bestemte Overbevisning, at det bar mod Døden. Rahbek var, da hun laa paa Sofaen og knap kunde sige de Ord, hun vilde, henrykt over de smaa Billetter, hun skrev til ham paa det sidste. Efter hendes Død gemte han dem, og det Stykke Pap, der tjente hende som Pult, betragtede han som sin dyrebareste Helligdom og brugte det daglig.

Men den Dag, hendes Tilstand var allerværst, gik han til »Rigsdag« i sin Klub, og end ikke den Omstændighed, at *Christiane Oehlschläger*, der dog vilde sige ham Sandheden skaansomt, holdt udenfor med en Vogn for at tilbyde ham at komme hurtigt hjem, ængstede ham; han bad hende køre og afventede Sagernes Gang i Klubben.

Og om Aftenen havde *Kamma* strammet sig op, saa at hun var den »mageløse Gæstevende« som altid, omhyggelig ved »at see sin kære søsterlige Gæst paa det bedste tilgode«; og da Rahbek fulgte *Christiane* til Dørs, forskrækkedes han første Gang ved at se sin Gæst briste i »en forfærdelig Graad, der kun alt for tydeligt sagde, hvad hun saae, følte og formodede«.

Og da *Kamma* selv den næste Morgen paa Grund af den strænge Frost ytrede Ængstelse for ikke at kunne staa op, trøstede hendes Husbond hende med, at nu gik det stærkt ned ad Bakke med Januar, og saa kom »Blidemaaned med den blidere Luft«; det var netop d. 21. Januar, hvor Maanen skiftede Kvarter; saa kom der Sne, og med den kom *Kamma* nok over Resten. Og han gik trøstigt til Bys, men inden han forlod Bakkehuset, tog han som sædvanlig Afsked med hende, der dog var rykket ind paa Sofaen i Dagligstuen. Hun rejste sig da halvt op og sagde sagte: »Munden!« hvorpaa hun gav ham tre hjertelige Kys, uden at det endnu faldt ham ind, at det blev de sidste.

Ganske rolig gik Rahbek, da hans egentlige Forretninger var forbi, op i Athenæum og læste de sidste Nyheder og derfra i Frimurerlogen, og med let Sind drog han hjemad; men da han drejede ind i Bakkehusalléen, kom en ung Pige, der tjente ham, løbende og bad ham skynde sig hjem, »det var ikke godt med hans Kone«.

Han skyndte sig da ind, fik i en Hast skiftet sit Tøj, og da han var kuldslaet, ilede han, dog uden bange Anelser, ind til Kamma, der var blevet anbragt i sin Seng, der var rykket ned i Dagligstuen. Da hun netop skulde have sin Medicin, tog han Skeen, løftede hende op i sine Arme, men — hun lukkede ikke Munden op. Først da blev han angst, og han raabte til Pigen: »Line, hun er saa stille.« Og Pigen svarede: »Nu trak Fruen sin Aande!« — det blev hendes sidste Aandedræt; hun døde i sin gamle Husbonds Arme; men han forstod det ikke, det forfærdelige, at hun skulde være død. Hun laa der og smilede saa mildt, som hun sov, og i mange og lange Nattetimer sad nu hendes Mand og vaagede og ventede, at hun dog skulde slaa Øjnene op igen, og da det endelig gik op for ham, at alt var ude, og de andre vilde lede ham til Sengs, kunde han ingen Ro faa; han vandrede op og ned ad Gulvet, til han til sidst, henad Morgenstunden — d. 22. Januar 1829 — overvældedes af Trætheden og faldt i Blund.

Men der kom ingen »Blidemaaned« paa Bakkehuset mere, for Rahbek var det nu kun et Ly, hvor han selv ventede paa Døden i de tomme Stuer, og da den endelig kom d. 22. April 1830 — fem Fjerdingsaar efter Kammas Bortgang, — ramte den en træt, ensom og fortvivlet Mand, hvis eneste Længsel havde været Genforeningen med hende, som i 30 Aar havde været hans Livs Lys og Glæde, og som tog Hjemmet med sig i sin Grav. Bakkehusets Saga var ubarmhjertig ude, da Kamma døde.

Paa den Sten, der rejstes paa deres Grav paa

Frederiksberg Kirkegaard, hvor ogsaa *Carl Heger* hviler, ristede *Oehlenschläger* Minderunerne. Paa Bakkehusets Grund ud mod Rahbeks Allé rejste Venerne et Mindesmærke; og medens Bakkehuset selv forfaldt, medens andet og sørgeligere Liv udfoldede sig der, hvor nu »Gamle Bakkegaard«s Barmhjertighedsgerning øves, voksede Mindet om den brave, danske Forfatter *Knud Lyne Rahbek* og hans elskede, beundrede og tilbedte Hustru sig fast i det danske Folks Hjerter, hvor det aldrig vil dø, saa længe danske Hjem findes, fordi det selv var Idealet af et dansk Hjem.

Ikke langt fra Bakkehuset, paa Grunden lige over for den Indgang til Søndermarken, hvor nu *Carl Halls* Statue staar, rejste der sig, en halv Snes Aar efter Rahbeks Død, paa »Ny Bakkegaard« et andet dansk Hjem, der, om det end var vidt forskelligt fra Bakkehusets, dog havde det Lighedspunkt, at det atter var Husets Frue, der, medens Manden var virksom udadtil og skrev sit Navn i Danmarks Historie, ved sin udprægede Ejendommelighed og sine fremragende Egenskaber gav Hjemmet dets Karakter. Det skabtes, da *Carl Hall* af Hensyn til sin Hustrus Svaghed i 1840 købte Gaarden, der igennem 50 Aar blev hendes Hjem.

Den verdensberømte Arkæolog *Peter Oluf Brøndsted* var, inden han i 1804 forlod Danmark paa den første af sine mange Udenlandsrejser, blevet forlovet med *Frederikke Koës*, en yndig ung Pige paa kun 15½ Aar. Det varede imidlertid syv lange Aar, inden han vendte tilbage til Danmark for at ægte sin trofast ventende Brud, der igennem hele sit korte Liv bevarede den Renhed og Ynde, der arvedes af hendes Døtre. Brøndsted selv var jo i mange Maader en mærkelig Mand, stærk, undertiden haard, frejdig og djærv, frisindet og uforfærdet i al sin Færd og med en mærkelig Trang til selv paa de højeste Steder at sige sin Mening; dette var Egenskaber, hans ældste

Datter, *Augusta Maria*, der var født 27. Juli 1816, havde arvet efter ham.

Da hun var to Aar gammel, døde Moderen; i sin Fortvivlelse herover opgav Brøndsted sit Hjem paa Frederiksberg og bragte sine tre smaa Børn til Ise-lingen ved Vordingborg til Assessor *Aagaard*, der var gift med hans Kones Tvillingsøster; selv drog han udenlands og flakkede om i mange Aar, saa at den lille *Augusta* fik hele sin Opdragelse her i den frie Natur, som hun lærte at elske, og hvor hun trods sit svage Helbred tumlede sig i Markerne og lærte »at omgaas Dyr mere end Mennesker«.

Naar hun som Barn var syg, vilde hun aldrig være ved det; hun kæmpede hele sit Liv med en stærk Sjæls Energi mod et svagt Legeme. Hendes Vilje overvandt Smertes. Hun kunde sige: »Jeg har gloende Strygebolte i mit Hoved, men jeg kæpper mig!« Da hun som ældre blev tunghør, trøstede hun, der altid fulgte livligt med, sig med de ejendommelige Ord: »Tænk, sikken en Masse Vrøvl jeg bliver fri for at høre!« Hendes Ydre var højst ejendommeligt; fra Barn lod hun sine rige Lokker flagre frit, og hun forandrede ikke denne sin Frisure, til hun, højtbedaget, døde d. 26. April 1891 ude paa Ny Bakkegaard. Hun rettede sig ej heller i sin Klædedragt efter skiftende Moder, hendes Paaklædning var alle Dage »mere mærkelig end elegant«.

Efter at hun d. 1. April 1837 havde ægtet *Carl Chr. Hall*, blev hun igennem hele hans Liv denne mærkelige og betydelige Mands allerkræftigste Støtte, og hun taalte ikke, lige saa lidt som *Kamma* havde taalt det, at nogen angreb ham. Hun havde en ejendommelig og kraftig Maade at sige sin Mening lige ud paa, uden at hun derved fornærmede nogen. *Bjørnstjerne Bjørnson* sagde træffende om hende: »Hun er den bredeste Kvinde, jeg nogen Sinde har kendt.«

Som hun i sin Barndom havde elsket Naturen og det naturlige, hadede hun al Svulst. Hun sagde

engang til en Præstefrue: »Gud velsigne Dem, kære Fru X; sig til Deres Mand, at han skal tale sit eget daglige Sprog, naar han er i Kirken, og ikke staa og fægte til højre og venstre. For Vorherres Skyld kan det jo ikke være, og vi Mennesker ler kun ad det.«

Denne Naturlighed havde hun — som sagt — efter Faderen, der havde forfærdet Datidens Bedsteborgere ved at tage sine purunge, ugifte Døtre med sig til *Holbergs* »Ulysses v. Ithacia« paa en Tid, da alle andre Damer ansaa det for upassende at gaa til et Stykke af Holberg.

Skønt hun ikke var politisk anlagt og ikke direkte blandede sig i sin Mands Politik, var hun stolt af ham lige til Blindhed; hun var glødende frisindet, næsten til Republikanisme, og dog var hun af Kærlighed til Kongehusets Personligheder ivrig Royalist.

Gerne vilde hun gøre godt imod sine Medmennesker og Medskabninger. Hun elskede Dyr, og paa »Ny Bakkegaard« begyndte hun med at holde Heste, til Halls Fortvivelse endda en Tid en Ko; men senere var Huset altid fuldt af Katte og Hunde. Hun var ikke bange for at antaste en Droskekusk, naar hun syntes, han brugte Pisken for meget, og da der en Gang i en Hundepest i København blev givet Ordre til, at man skulde slaa Hundene ned, blev hun rasende og udbrød: »Siden Barnemordet i Bethlehem er der ikke begaaet en saa afskyelig Gerning.«

Mod fattige og svage var hun rørende god. Det var ikke ualmindeligt, naar Føret var glat i Alléen, at se Ministerfruen hjælpe en fattig og pjaltet Tiggerske ved at tage hendes Arm og følge hende hjem. Om hendes Godgørenhed kan Frederiksberg — og for Resten ogsaa København — tale med. Det var hende, der oprettede Valby Børneasyl, et af de første her i Landet, Frederiksberg Plejeforening og Børnehjemmet paa Vodroffvej. Hun, der ikke selv vilde være syg, var aldrig gladere, end naar hun kunde

komme syge til Hjælp, og de *skulde* være syge, selv om de nok saa meget strittede imod. Sin Fritid anvendte hun til at arrangere Bazarer og til at sy Klæder til Smaafolk; saa var hun ret i sit Es.

For Naturen havde hun en dyb Sans; hun rejste meget i Danmark og Norge og vilde ikke høre noget om, at der skulde findes kønnere Egne paa hele Jorden end disse to Landes.

Medens *Hall* var ung, var han en meget søgt juridisk Manuduktør; siden tog hans offentlige Virksomhed ham helt, og han overlod ganske sin Hustru at bestemme, hvorledes det gæstfrie Hjem skulde ledes. I de første Aar holdt hun meget af at se sin Mands Manucenter om sig; ofte boede fire-fem unge Mennesker frit paa »Ny Bakkegaard«.

Derpaa fulgte den æstetiske Periode, hvor Dattidens Skønaander flokkedes om Husets ejendommelige Frue. Naar Eftermiddagskaffen var nydt paa Altanen ud mod Søndermarken, fulgte »Aften-Nattemurene« i Parken, for at man derpaa kunde samles om Thebordet.

Fra Altanen beregnede *H. C. Ørsted* Lydens Hastighed, naar han lyttede til Skydeøvelserne paa Amager, *Oehlenschläger* holdt meget af at komme til Halls for at faa sin Aftenwhist med Fruen. *Mynster*, *Martensen*, *Grundtvig* og *Clausen* var kære Gæster der, og Fruen forstod at parre dem saaledes i Stridens Tider, at ikke de allerivrigste Modstandere mødtes.

Huset nærmest stod dog nok *Heibergs* og Fru *Gyllembourg*; en Sommer, da *Halls* var i Udlandet, laante de *Heibergs* »Ny Bakkegaard«, og *Johan Ludvig* fik anbragt sine kære Kikkerter paa Altanen, saa at han kunde studere Astronomi. Ogsaa med *Hauchs*, der jo boede paa det nærliggende Frederiksberg Slot, knyttedes et varmt Venskab. Fru *Hall* holdt meget af at skaffe Gæsterne Underholdning, hun fik derfor Skønaanderne til at læse op. Der er mange af vor Litteraturs senere berømte Hoved-

værker, der er læst op her første Gang, forinden de udkom. *H. C. Andersen* var naturligvis henrykt over at faa Lov dertil, ovre fra Alléen kom Skuespillerparret *Nielsen* og skabte mangan hyggelig Aften, men det var ikke alle, der var lige villige til at yde, saaledes *Michael Wiehe*, der jo kunde være sær. En Aften vilde Fru Hall overrumple ham og stak ham pludselig et Eksemplar af »Romeo og Julie« ud med de Ord: »Se der, *Wiehe*, læs nu; en dejlig elskovsfuld Romeo er De.« Men *Wiehe* var hverken til at hugge eller stikke i, han vilde ikke læse, og det maatte opgives.

Altid flokkedes Ungdommen derude; Slægterne *Fenger*, *Hammerich*, *Birkedal* og *Barfod* har skønne Minder fra de Dage. Men efterhaanden forandrede Selskabet Fysiognomi. Efter 1848 gik Fru Halls Interesser helt med Mandens, og Selskabet blev politisk; da var det Folk som *Orla Lehmann*, *Monrad*, *Adler*, *Bille* og *Brix*, der dannede Hovedstammen, og i de seneste Aar var det Fruens Godgørenhedsværk, der gav Omgangskredsen Karakter.

En stor Sorg havde *Halls* herude, da hendes Fader, *P. O. Brøndsted*, der jo efter at have opgivet sine Rejser, virkede som Professor ved Universitetet og tit i lange Perioder boede paa »Ny Bakkegaard«, omkom ved et ulykkeligt Tilfælde. En Dag, da han, der var rask og rørig, var blevet afholdt fra sin sædvanlige Ridetur om Morgenen, vilde han, skønt Datteren forsøgte ved forskellige Smaagrunde at holde ham hjemme, ride henimod Aften. Paa Vejen mødte han en Ven, som han vilde meddele noget. Ved pludselig at standse Hesten faldt han med et voldsomt Stød mod Stenbroen, saa at alle Delene ved Høfter og Underliv kom ud af deres Leje. Trods al trofast Pleje døde han paa Frederiks Hospital faa Dage derefter, d. 26. Juni 1842. Dette Dødsfald tog Datteren sig meget nær, og Faderens Vennekreds, som hun satte saa stor Pris paa, svandt stadig ind. Dette

var muligvis en af Grundene til, at Omgangskredsen skiftede.

Sin Mand og hans Skæbne fulgte hun med levende Interesse; men hun lod sig aldrig hans Mening paa-tvinge; undertiden var hun ogsaa udadtil uforsigtig, saa at det nemt kunde have skadet ham, som da hun i 1863, medens Hall var Udenrigsminister og Konseils-præsident og maatte vise den største Forsigtighed overfor Rusland, aabenlyst og under Navn sendte sit Bidrag til den polske Opstand.

I 1879 rantes Hall af et apoplektisk Tilfælde. Efter et Ophold ved Sandefjord førtes han syg hjem til Frederiksberg; i ni lange Aar var han fængslet til Sygelejet; han kunde knap selv finde Ord til sine urolige Tanker, der dog altid var klare; men han bar sine Lidelser med en beundringsværdig Sjælsstyrke; i 1887 fejrede Ægteparret Guldbryllup, men d. 14. August 1888 døde han. Hans Hustru oplevede at se hans smukke, af *Vilh. Bissen* udførte Statue rejst i Nærheden af Hjemmet; den afsløredes i Søndermarken d. 15. September 1890. Hun søgte, til hun selv d. 26. September 1891 maatte bukke under for Alderens Vægt, paa det skønneste at bevare »Ny Bakkegaard«s Traditioner. De ligger begge begravede paa Herlufsholms Kirkegaard; Hall var jo i mange Aar denne Anstalts Direktør.

Et Hjem som det Hallske maa mindes i Frederiksbergs Historie. Det er sikkert træffende og rigtigt, naar en af dets trofaste Venner, *C. St. A. Bille*, skrev derom: »Dette skyldtes Halls vindende Elskværdighed og lunefulde Humor, hans enestaaende Evne til fængslende Fortælling, som samlede alle omkring ham, men ikke mindre den Tiltrækningskraft, som hans Hustru øvede paa alle, der igennem den stundom noget frastødende Skal var trængt ind til hendes sande Væsen. Hun var en yderst ejendommelig Personlighed, stærk af Villie, frimodig og sandhedskærlig indtil Hensynsløshed, stræng i sin

Dom over det, hun ikke sympatiserede med eller ikke forstod, begejstret for alt stort og skønt, kærlig imod Mennesker og Dyr, hjælpsom og godgørende imod trængende, energisk til det yderste i at gennemføre sine filantropiske Foretagender og i at tale sine mange Klienters Sag, lige saa ugenert lige overfor Kongen og kongelige Personer, blandt hvilke hun navnlig stod i nært Forhold til Enkedronning *Caroline Amalie*, som i alle Livets andre Forhold, paa een Gang storslaet og pudserlig naiv, original i Tankegang, i Tale og i sine karakteristiske Breve, i Klædedragt og Tilbøjeligheder.«

Tivolis gamle Indgangsport.

IV.

FRA DYREHAVSBAKKEN TIL TIVOLI.

DA »Københavns Sommertivoli« fejrede sin 70 Aars Fødselsdag, fremkom der i »Berlingske Tidende« en Artikel af Etablissementets mangeaarige tidligere Leder, Direktør *Bernhard Olsen*, hvori han søgte at reducere *Georg Carstensens* Fortjeneste til, at han flyttede Dyrehavsbakken nærmere til København. Argumenterne herfor var ret svage og overfladiske, egentlig kun, at Bygningerne var Telte, og at mange af Restavratørerne ikke havde rigtige Ildsteder, men gravede et Hul i Jorden til Ilden.

Selv om denne Paastand var lovlig flot henkastet, selv om man ikke saaledes har kunnet rende med Dyrehavsbakken, saa har *Bernhard Olsen* dog med sit kendte, geniale Blik set ad den rigtige Vej, men denne Vej er en lang Udviklings; der findes adskillige Mellemlid, megen Kamp og megen Lutrung igennem denne Kamp, inden man kan finde Forbindelsen mellem Dyrehavsbakken og Tivoli, og

»Vejen gaar, min Tro,
over Vesterbro,«

hvad vi her skal forsøge at paavise.

Hvorledes og hvornaar Dyrehavsbakken er opstaaet, vides ikke; om den overhovedet kan siges at have en Fødselsdag, er vel tvivlsomt; den hænger i sin Oprindelse nær sammen med Kilderejserne fra *Holbergs Dage*, og disse er igen Børn af Middelalderens katolske Kildemarkeder; saa langt maa man altsaa søge tilbage.

De to smukke Digtninge fra forrige Aarhundrede, der tager deres Stof fra Dyrehavsbakken, *Oehlen-schlägers* »St. Hans Aftenspil« og *J. L. Heibergs* »Re-censenten og Dyret«, har kastet et Poesiens Skær over Livet paa Bakken, som dette sikkert ikke fortjener; det hele er alt for idealiseret. »Kildenyumferne« i Teltene derude var af Venus' allerlaveste Præst-inder; de Damer, som søgte Forlystelserne og Dansen, var »Salsnymfer« og »Smækfilleker« til Hobe, og der var overhovedet kun ganske enkelte Telte, hvor ordentlige Borgerfolk kunde gaa ind med Kone og Børn. Det, at de kongelige Herskaber en Gang aarlig beærede Bakken med deres Nærværelse, eller rettere ved at spadsere over den, hindrer dog ikke, at Nordre Birks Politiprotokoller, der desværre er meget mangelfulde, fortæller om megen Raahed, Drukkenskab og Slagsmaal paa Dyrehavsbakken. Nej, for at den skulde kunne omskaves paa Københavns Grund i 1843, maatte den rigtignok have undergaaet en meget betydelig Forandring og Forædling, og skal vi følge Udviklingen, maa vi meget længere tilbage, lige til Maj Maaned 1798, da det store italienske Selskab under *Pasqual Casorti* vilde bringe den italienske Pantomime til Danmark.

Det lykkedes ham dog først to Aar efter at faa Lov til at spille Komædie med Pantomime i Kildetiden i Jægersborg Dyrehave. Derude traf han som den dygtigste Kunstner den engelskfødte *James Price*, der optraadte som Linedanser og Ekvilibrist.

Den første Casorti'ske Pantomime, man kan konstatere opført her i Danmark, var »*Harlekin Statue*«,

der gjorde Lykke, og Kongefamilien lod ham optræde for sig. Det er vel Grunden til, at han og *Price* fik Lov til at vise deres Kunster paa Hofteatret for et bredere Publikum, hvilket dog foreløbig ikke blev til noget.

Ser vi paa Trupens Præstationer, er det meste af det netop Dyrehavsgøgl; der er Linedansere, Stigedansere, Dødsspring (Saltomortaler), Folk, der danser paa Æg, Trompetere o. m. a. Men der er tillige dygtige Mimikere som Casorti Søn, Bajadsen *Giuseppe*, den senere berømte Skaber af *Pjerrot*, og nogle flinke Danserinder. Deres første Optræden paa Københavns Grund finder Sted i en Gaard paa Nørrebro under aaben Himmel, og navnlig deres Pantomimer gør Lykke. *Harlekin* og *Columbine* var af de betydeligste, det var to af Slægten *Pettoletti*; vi ser allerede heraf, at de ægte Kunstnernavne fra hine Dage er samlede: Casorti — Price — *Pettoletti*.

I 1802—03 spillede Casorti paa Hofteatret. Det vilde her være for vidtløftigt at følge Udviklingen i Detailler; vi maa nu foreløbig følge den tidligere nævnte *James Price*.

Da det kongelige Teaters Direktions stadige Protester lagde Hindringer i Vejen for Prices Optræden indenfor Voldene, slog han sig i 1799 ned som Ride- og Gymnastiklærer i Byen, og endelig fik han i 1800 Lov at give een Opvisning om Maaneden i København; han samlede et helt Kabinet af Rariteter; der var en uhyre stor Slange, Dronningen af Øen Otahaiti i hendes Lands Klædedragt, en Fruentimberbuste, som svævede frit i Luften med Metaltraade, og et Eksemplar af den mærkværdige elektriske Fisk fra Sydsøen med fire Rader Skæl paa Ryggen og Siderne — som man ser: Dyrehavsbakken flyttet til København; men paa Hofteatret gav han i Sæsonen 1801 Pantomimer som »Harlekins Skelet« og »Den Gamle, som bliver ung igen«.

Ude paa Vesterbro (Nr. 23), lige overfor Skydebanen, laa i 1801 en dejlig Ejendom med en mægtig Have, der tilhørte Tøjfabrikør *Nehrmann*; den hed: »Den hvide Svane«. Der rejste *Price* i Juni 1801 sit første Teater, en Bræddehytte, fire Tømrersvende slog op for ham. Den laa frit i Haven; og der optraadte *Price* selv med sine to smaa Døtre og kort efter med sin Kone, der lige havde faaet en Søn. De to Smaapiger, der var 11 og 5 Aar, dansede en »Pastorale-Vals«, og Fatter bar hele Familien i Pyramide; og lidt senere paa Sommeren debuterede den lille Frk. *Hanne Sophie Price*, der da var 16 Maaneder gammel; man forstaar, at Københavnerne var henrykte. Men endnu var det hele en forædlet Dyrehavsbakke, om Formiddagen optraadte *Price* selv derude. Og da Vinteren kom, maatte de danske »Kunstmagere«, — Ordet er jo finere end det sædvanlige »Gøglere«, — indstille Forestillingerne paa Vesterbro; hvor skulde Publikum dog kunne finde Vej og Sti derud i det Morads og Mørke!

Men da Sommeren 1802 kommer, har *Price* haft Raad at bygge sit Teater, — atter af Træ, men 53 Alen langt og 35 Alen dybt —, og der er to Billetkontorer; Publikum kan faa Lemonade under Forestillingerne. Det beskedne Arrangement faar det flotte Navn: »Det danske National-Sommerteater«, en Titel, det dog siden maa forandre til »Dansk Sommerteater«. Her optræder Linedansere, og her finder Foreningen mellem *Price* og *Casorti*'erne Sted ved, at *Giuseppe Casorti* bliver engageret, og han skaber i denne Sommer sin berømte Pjerrotfigur. Her skimter vi altsaa Vejen mod Tivoli; men vi ser ogsaa tilbage mod Dyrehavsbakken; for der er Trommemajor, sjældne Mekanismer og andre skønne Rariteter, Løjer og Spas endnu. *Casorti*'s to søde Smaapiger, *Theresia* og *Charlotte*, gik paa Line og voltigerede. Ude i Haven var der sjældne Dyr, Dromedarer og Bøfler og den dengang sjældne russiske Fornøjelse: en Svinggyngel.

Om Vinteren 1802—03 optraadte Price-Casorti-Selskabet med Pantomimer paa Hoftheatret; men saa skiltes de, og *Giuseppe Casorti* er atter paa Dyrehavsbakken i Foraaret 1803; men *James Price* finder paa noget nyt ude paa »Den hvide Svane«, — det er Luftfyrværkerier. — Vi ser atter tilbage mod Dyrehavsbakken, frem mod Tivoli.

Desværre gik det ikke helt godt med disse Fyrværkerier; det var ikke det betalende Publikums Skyld, men den Del af »det højstærede«, som tog Fornøjelsen gratis udenfor. De brød nemlig ind i Naboernes Haver, trampede alt ned, rev Stakitter om, og da Ejerne vilde protestere, fik de Stenkast i Stedet for Undskyldninger; men alt det kunde *Price* jo ikke gøre for. Det var de væmmelige Slagtersvende, som i de Tider regerede fra Trommesalen til »Sorte Hest«, og de var ikke saa civiliserede som vore Dages Slagtere. Saa blev da Fyrværkeriet foreløbig forbudt af Politiet, og næste Aar — 1804 — overraskede den stadig opfindsomme *Price* de besøgende med noget »noch nie dagewesenes« — en *Karussel* til 12 Personer; denne Gang er det altsaa Dyrehavsbakken, der faar sit nye Stof fra Mellemløbet paa Vesterbro.

Der er desuden et Vokskabinet med Bonaparte; mon det ikke skulde være der, *Johan Ludvig Heiberg* har været med *Rahbek*. Denne sidste haanede ganske vist i sin »Tilskuer« *Prices* markskrigerske Avertissementer; men han hørte dog som flere af det gode Selskab ikke sjældent til hans Tilskuere.

I 1805 kunde *Price* fortsætte hele Vinteren igennem, da det var mildt Vejr; men paa Fastelavns-Mandag var han, medens han spiste sin Middagsmad hos *Rau* paa Hotel d'Angleterre, saa uheldig at faa et Kyllingebeen i den gale Hals, og det døde han af. Hans Enke sad nu tilbage med fem Børn; men hun tabte ikke Modet; i Stedet for Manden fik hun en fremmed til at agere med Marionetdukker (der har

vi Mester *Jakel* fra Dyrehavsbakken!), og der kom mange Mennesker, Madam *Price* genoptog Luftfyrværkerierne, og i 1806 fik hun sin ældste Datter, *Louise*, gift med Ekvilibristen *Jacques Paran*, som kunde erstatte *James Prices* Numre.

Medens Bombardementet stod paa i 1807, var Pricerne ikke hjemme; der havde optraadt fremmede rigtige Gøglere hele Sommeren; og Komediehuset

Vesterbros Morskabsteater. Efter en Radering af P. Lund.

skaanedes af Englænderne; men det var saa faldefærdigt, at Smaafolk brugte dets Tømmer i den kommende haarde Vinter. Saa rejste Md. Price med hele Familien; men hun efterlod sig et ualmindelig godt Rygte, ikke blot for sin Kunst, men især fordi hendes Familieliv gennem alle Tilskikkelser havde været rent, nobelt og eksemplarisk. Dette, at alle Københavnerne beundrede den Priceske Slægts Sædelighed, var ogsaa en af de Faktorer, der bidrog til at højne Standen og senere muliggjorde Vejen fra Dyrehavsbakkens Uanstændighed til det borgerlige Københav-

ner-Etablissement, der hedder Tivoli; dette kan ikke tilstrækkelig kraftigt understreges, naar man skal følge den virkelig kulturhistoriske Udvikling i vort offentlige Forlystelsesliv.

Først i 1810 har vi atter Madammen hjemme, men paa et andet Sted, nemlig paa Vesterbrogade Nr. 31. Her har hun faaet en aaben Ridebane foruden et net Teater, og blandt Kunstberiderne den tyske *Frantz Joseph Kuhn*, der baade indtog Københavnerne og erobrede den fyrretyve-aarige *Madam Prices Hjerte*, saa de holdt Bryllup d. 5. Oktober 1810, og Selskabet kom nu til at hedde det *Kuhn'ske*.

Han var en dygtig Administrator, og i 1812 har han rejst en god Bygning paa Nr. 31's, »Det hvide Lam«s Grund. Der er baade Kegelbane og Traktørsted, og bagved, ud mod Gamle Kongevej, et Beboelseshus for Familierne *Price-Kuhn* og *Casorti*, som atter har forenet sig. Her genfødes Pantomimerne med *Kuhn* som *Kassander*, *Casorti* som *Pjerrot*, den 20-aarige *Theresia Casorti* som en yndig *Kolumbine*, og i 1813 kommer Ægteparret *Winther* til. Nu er Publikum blevet saa fint, at selve Kong *Frederik d. Sjette*, der satte stor Pris baade paa Pantomime og Linedans, men sov i Det kgl. Teater, er en velset Gæst. Og der kom *J. L. Heiberg*, som morede sig godt, og *Weyse*, som saa mere ironisk paa Præstationerne.

I 1816 kommer hele Familien *Pettoletti* til, og vi har da hele den danske Pantomimes Skabere samlede under eet Tag, som imidlertid bliver for lavt, og i 1817 rejses da paa den oprindelige Grund, »Den hvide Svane«, lige overfor Skydebanen det berømte *Vesterbros Morskabsteater*; denne Gang har man ikke lejet sig ind; det er egen Jord, man bygger paa, baade Teatret (stadig af Træ) ud imod Vesterbrogade, og det grundmurede Hus ud imod Gamle Kongevej, hvor Familierne boede. Mange gamle Københavnerne vil endnu huske dette mærkelige Hus, hvor Vinduerne gik helt ned til Jorden.

Den nye Bygning var smuk med rødt Teglstens Tag, og selv om man indenfor maatte nøjes med Bænke uden Rygstød, var Logerne fint betrukne med rødt, og Konditor *Apitz* havde en hyggelig lille Bygning ved Siden af, hvorfra han serverede Kager til det i Mellemakterne udenfor hvilende Publikum og inde i Teatret lod sine Konditordrenge bringe forfriskende Lemonade, som de havde en svær Øvelse i at hælde ned ad Damernes fine Kjoler, hvad Datidens Aviser med Grund beklager. Her aabnedes Sæsonen d. 15. Maj 1817 med en Galaforestilling, hvor »Harlekin Kukkenbager« var Hovedleddet, og hvor *Theresia* og *Jean Pettoletti* foretog beundringsværdige Kunststykker paa dobbelt Line. Ved Giftermaal var nu alle tre Kunstmager-Familier forenede.

Men i 1819 blev de uenige, *Giuseppe Casorti* og Familien *Pettoletti* forlod i Vrede Selskabet, og nu var der en Nedgangsperiode, hvor man slog sig paa mekaniske Kunststykker og Forvandlingsteatre — atter et Slag tilbage mod Dyrehavsbakken, hvorfra man ogsaa hentede sine Kunstnere. Paa Vesterbrogade Nr. 68 aabnede man imidlertid en Filial, som nok væsentlig bestod af et Vokskabinet.

I 1821 vendte *Casorti*'erne tilbage, Guiseppe dør i 1826. Det er om ham, man fortæller den mærkelige Historie, at han selv altid var i daarligt Humør. Saa mødte han *Frederik d. VI* i Frederiksberg Allé, Kongen syntes, at den rare gamle Mand saa saa bedrøvet ud og raadede ham til at gaa ud for at se *Casorti* som Pjerrot, saa forgik Grillerne ham nok; men han svarede: »Det kan ikke nytte noget, Deres Majestæt; for det er mig selv.« Hvis det ikke er sandt, er det godt fundet paa! Den samme Historie berettes for Resten om Harlekinen *Domenico Biancolelli*, født 1640, død 1688.

Hvor dyrt — efter Datidens Forhold — det var at gaa i Vesterbros Teater, paa Tider, da man hverken kendte Forlystelsesskat eller Garderobe-

afgifter, kan ses af, at man forlangte 24 Skilling for en *velklædt* Person, der vilde i Galleriet; første Plads stod i fem Mark, Resten var Tremarkspladser.

Efter nogen Tids Eksil tog den Kuhn-Price'ske Familie fat igen; uden at vi nu kan følge Selskabet Skridt for Skridt, maa vi blot antyde, at Konkurrencen efter 1825, og til Teatret lukkede i 1844 og blev nedrevet, blev skarpere og skarpere; saaledes optraadte et stort Beriderselskab, Brødrene *Foureaux*, paa en af Vesterbros saa talrige Reberbaner, senere skød der omkring Teatret talløse Forlystelsessteder op, som vi siden skal tale om, men værst var det, at der efter Md. *Hanne Kuhns* Død gik Splittelse i Selskabet, og *Pettoletti*'erne traadte ud i 1827 for at danne deres eget Teater paa Nørrebro.

Selv om dette var trist for de indre Forhold, blev denne Skilsmisse dog af største Betydning saavel for Familien Prices personlige Forhold som for hele Udviklingen.

Til *Pettolettis* Nørrebro-Scene engageredes den udmærkede engelske Mimiker og Tusendkunstner *Joseph Lewin* med sine to ganske ualmindelig yndige Døtre *Rosa* og *Flora*. Da Faderen kort efter sin Ankomst blev uenig med *Pettoletti*, gik hele Familien til Price-Selskabet, og det varede da ikke ret længe, inden *Rosa* blev gift med *James*, *Flora* med *Adolph Price*, som man siger meget mod Faderens Vilje, da de flinke Døtre var hans Hovedindtægtskilde. Der fortælles endda, at *Flora* og *Adolph* for at blive gift maatte benytte sig af et Øjeblik, da Faderen havde hejset sig op under Loftet i en Maskine, hvor de fik ham bundet fast, saa han ikke kunde komme ned igen, før Vielsen var overstaaet. Medens *Rosa* og *Flora Price* nu fyldte Morskabsteatret med et begejstret Publikum, kæmpede *Pettoletti*'erne til en Begyndelse en ret fortvivlet Kamp paa Nørrebros Teater, der var installeret i Blaagaards Hovedbygning, men der sker dog den mærkelige og betydningsfulde Forandring,

at han andrager om og faar Tilladelse til at lade opføre smaa tyske — siden ogsaa danske — Vaudevilleer paa sit Teater, saa at det, der her hænder — hvad *Eiler Nystrom* fortræffeligt har paavist i sin Bog om offentlige Forlystelser i Frederik d. VI's Tid — derved skaber det første Privatteater paa Københavns Grund, hvilket er ensbetydende med, at Det kgl. Teaters Eneret for stedse er brudt. Hvilken uhyre kulturel Opgave vore Privatteatre siden har løst, behøver man i denne Sammenhæng ikke at paapege. — Til de tyske Skuespil kommer franske; desuden er der selvfølgelig for at vedligeholde Traditionen baade Ballet, Pantomime og Cirkus.

Og da *Monigatti* begynder med sine Vauxhalls i Frederiksberg Allés lille Runddel, benytter Pettoletti Blaagaards dejlige gamle Have, der gaar helt ned til Peblingsøen, til at oplyse festligt og tilføjer Fyrværkerier. — Som man ser, Tivoli nærmer sig.

Efter at Nørrebro Teater er brændt d. 14. April 1833, finder vi Prices i Rusland og Pettoletti til Leje i Morskabsteatret, men kun for en kort Tid. Han vil nærmere ind mod Byen. Han faar Bevilningen i Orden, og lige udenfor Ravelinen, paa venstre Side overfor Frihedsstøtten, bygger han *Vesterbros Teater*, en Træbygning, der kan rumme 1200 Personer, og der er det, at det sidste Moment, der danner den lange Udvikling fra Dyrehavsbakken til Tivoli, skabes, idet Pettoletti engagerer det udmærkede slesvig-holstenske Hofteaterselskab, som føjer Musikelementet til. Der opføres virkelige Operaer som »Barbereren i Sevilla«, »Den hvide Dame«, »Tryllefløjten«, »Othello« og »Figaros Giftermaal«, ja, man kommer ogsaa ind paa Farcen og opfører den i den seneste Tid atter fremdragne Tryllefarce: »Lumpacivagabundus«; men samtidig holder man Hævd over de gamle Traditioner, *Gautier* skaber sin udmærkede Cirkus med virkelig Førsterangs Beridere, der kom-

mer Karavaner med Beduiner, og selvfølgelig indtager Pantomimen en høj Rang; en mindre væsentlig Omstændighed viser, hvorledes Pettoletti stræber at komme sit Publikum nærmere paa Livet, ved at han bortlodder Gevinster til dem; Tilskuere paa første Plads kan vinde en opsadlet Hest, paa anden Plads en Dame-Necessære, og i Galleriet kan man vinde en Merskumspibe med Sølvbeslag. Gautier lader afholde Væddeløb, ikke alene for Heste men ogsaa for Drengene til Fods. Som en Dyrehavsbakke-Rest har vi ogsaa »den stærke Mand«, den uovervindelige Bryder *Jean Depuis*, der udfordrer alle til Brydekamp; herfra kender vi ogsaa »den lille *Ferdinand Ludvigsen*«, der skal gaa »paa'en, paa'en, paa'en igen«; det var en Slagtersvend, der til Københavnernes Henrykkelse ikke var bange af sig men vovede sig i Kast med Bryderen i Sommeren 1839, uden dog at have Held med sig.

I den italienske Pantomime træffer vi første Gang Atleten *N. H. Volkersen* og *Busholm*, *Hesse* er iblandt de Drengene, der vinder Væddeløb; som man vil se, vi har allerede Tivoli-Navne her; da *Pettoletti* dør i 1845, er Konkurrenten vokset ham ind paa Livet; i 1850 overtager Arkitekt *H. Petersen* Teatret, som han driver som Panorama, Cyclorama, Teater for magiske Kunster, anatomiske Museer, Marionetter, Fremvisning af sjældne Dyr m. m. Med andre Ord: det synker tilbage i Dyrehavsbakke-Tilværelsen, til det nedbrydes i 1875. En Træbygning, der laa ved Siden af det, blev lejet ud til en Restavratør *Schweitz*, og da den 1878 rives ned, rejser den navnkundige »Bræddehytte« sig paa dens Grund; en Del af det øvrige Teaters Grund bliver lagt ind under Tivoli, paa Resten bygger Arkitekt *H. Hagemann* i 1883 Panoptikonbygningen, indenfor hvis Mure *Bernhard Olsen* siden 1872 har skabt sit Livs største Værk, »Dansk Folkemuseum«, der nok nu fortjener en værdigere Bolig.

Som man vil se, er det langt fra Dyrehavsbakkegøgl, der fra Price-Pettoletti-Selskaberne rykker ind i Tivoli, det er forædlet, folkelig Kunst; Pricernes næste Generation finder vi paa vort kongelige Teater som den Bournonville'ske Ballets fornemste Støtter, Pettolettis Musik og Teaterrepertoire optages baade paa Kongens Nytorvs, Amaliegades og Nørregades Scener.

Det var derfor med ikke ringe Spænding, de 4000 Københavnerne, som d. 15. August 1843 strømmede til, gik ind ad *Tivolis* Indgang; de kendte nemlig deres Pappenheimere, og *Georg Carstensen* havde overrasket dem før; der stod noget af Eventyrets Glans om hans Navn; han kom fra de fremmede Lande og havde over hele sin elegante Personlighed noget fremmedartet og pikant, som vakte Nysgerrighed. De altid kridhvide Glacéhandsker, der sagdes kun at komme paa een Gang, den Flaske Champagne, han købte sig hos *Firmenich* for kun at drikke eet Glas og lade Resten staa, talte man om i hele København.

Og man kendte hans Arrangementstalent. For sine Abonnenter paa det elegante Underholdningsskrift »*Figaro*«, der udkom i 1841 og 42, havde han arrangeret de berømte Kongens Have-Fester, hvor han under 5000 orientalske Lampers Glød havde samlet den fine Portion af Publikum til Musik fra hele tre Harmoniorkestre paa 65 Mand hver.

Og nu havde han i 1842 forbløffet det ganske Københavns hundrede og nogle og tyve Tusend Indbyggere, der endnu levede under Forestillingerne fra *Frederik d. VI's* landsfaderlige Regeringstid, at København var en Fæstning, hvis Portnøgler ved borgerlig Sengetid bragtes op paa Slottet, ved at faa Lov til langt indenfor denne Fæstnings Demarkationslinie, paa selve dens Glacis at rejse et Forlystelsesetablissement, han kaldte »Københavns Sommer-tivoli«. Ingen vidste, maaske ikke engang han selv,

at der senere i »Casino« skulde gøres et nyt Forsøg af ham paa at skabe et Vintertivoli. Det mislykkedes som bekendt, men »Casino« har vi da endnu.

Reklame i de Tider var vidt forskellig fra vore Dages; men *Carstensen* gjorde sin ved de to Bedrifter: Rosenborg-Festerne og Tilladelsen til at slaa sig ned tæt ved Volden, saa al Bladreklame ikke behøvedes.

Datidens Blade tier da ogsaa længe, og *Carstensen* taler selv kun gennem Avertissementer, der indkalder Aktionærer — der er tegnet 1821 Aktier à 25 Rdl. — til ekstraordinær Generalforsamling netop i Dagene omkring Aabningen, og man studser noget over, at en saadan Generalforsamling, der holdtes i Industriforeningens Lokale paa Østergade, begyndte — Kl. 8 om Morgenen. Knapt og sparsomt omtaler Pressen selve Aabningen. Hvad man bød paa fremgaar bl. a. af »Berlingske Tidende«s Anmeldelse d. 15. August:

»Man kan ikke nægte, at det hele er udført med megen Smag og gør Entreprenøren Ære. Straks ved Indgangen ser man til venstre en Buffet, og vedbliver man i denne Retning, kommer man først til Teatret, dernæst atter til en Buffet, noget derfra til en Divan, nedenfor hvilken fire Lystbaade ligger i en lille Havn; herpaa følger Koncertsalen og lige derfra en anden Divan, ved Siden af hvilken Voks-kabinettet ligger. Noget derfra staar Rutschebanen, og langs Tømmerpladsen er Kaglebanen anlagt og den Del af Skydebanen, hvor Skiven staar; den øvrige Bane løber parallelt med Rutschebanen. Naar man kommer forbi denne, møder man Karusselbanen, bag hvilken og op til Bazarbygningen smaa Lysthuse er anlagte. Man naar nu Bazarbutikkerne, mellem hvilke Restavrationerne er anlagte; paa de forskellige Plæner er der Cirkus for Kunstberidning og Liniedands o. s. v. Det hele frembringer en smuk og rig Afveksling paa forskellige Forlystelser.«

Hvis man nu ikke vil følge den berømte Tivolivises Anvisninger, kan man af »Fædrelandet«, der paa Grund af stadige Beslaglæggelser netop i de Dage var lovlig forhindret i at bringe daglige Referater, erfare, at *Firmenich* havde Konditori, derefter fulgte *Petersens* Chokolade-Udsalg, hvor man ogsaa solgte Lak, saa kom et Daguerreotyp-Atelier og et Officin, hvorpaa man kunde nyde stærke Drikke hos Destillatør *Staal*, hvis man ikke foretrak *Magners* Kager eller *H. C. Lumbyes* Musik i Koncertsalen, hvor han dirigerede 22 Musici; hos *Schandorph* fik man Øl og Porter; Handsker sørgede en anden *Petersen* for, og havde man Kæresten med, var der Blomster at faa hos *Friesenette*, Manufakturvarer hos *Cohen* i Bazaren, saa der var noget for enhver Smag.

Men det var nu alligevel hverken dette eller Line-dans og Cirkus, der mest trak Københavnerne; saa havde det jo kun været en Dyrehavsbakke, rykket ind til Voldene.

Det, *Carstensen* først og fremmest skabte, var *Lyset*. Det fremgaar tydeligt nok af, at han tør tage dobbelte Priser, naar han lader Vauxhallet lyse, og der stimer Folk til. Hele 7000 betalende er der, og 3—4 Gange saa mange staar udenfor paa Voldene i »De fattiges Tivoli«, saa »Berlingske« ryster paa Hovedet og advarer mod de Ulykker, der heldigvis ikke skete ved Kørselen til og fra, — fordi den helt blev standset.

Dette er eet Moment; det andet var, at der vaagedes strængt over Anstændighed; derved blev Tivoli de gode Borgeres København. Beviset derfor ligger bl. a. i den Lykke, *Faber*, *Hagen* og *Steens* berømte Tivolivise: »Og dersom du morer dig do'li'« gjorde.

Selv fra Jylland bragte Damperen »Iris« besøgende. Nej, det var ingen Dyrehavsbakke, *Carstensen* skabte. Han plantede med genial Haand netop det Samlingssted for os alle, der staar den Dag i Dag, fordi han med

Geniets lykkelige Instinkt benyttede alt der gode, Udviklingen af vore offentlige Forlystelser havde frembragt, og førte det videre under Former, der passede for den jævne Borgerlighed her i Landet. Han manglede selv den økonomiske Sans, hans Lykkes Genius gled ned ad Bakke, det blev senere Direktørens Evner i denne Retning, der holdt Tivoli oppe; men det er hans Grundlag, de har bygget paa:

»Hvor Voldkastanien sin Blomstersne
ned over Tjørnene dryssed',
og Linde kuplede sig til Allé,
og Solen Aakanden kyssed,
hvor Droslen fløjted ved Fæstningsgraven
i lyse Nætter, — han skabte Haven,
sit Tivoli«.

Og han havde, hvad hans Ansøgning af 23. Oktober 1841 viser, netop drømt om det, Tivoli blev til: Vauxhall, Nuits vénétiennes, Jardin-Ture, — Tivoli! Og tit og mange Gange har vi, idet vi nød den gode Kunst og det hjemlige Sommerly^{derinde} oplevet — selv i vore blaserte Dage — en saa borgerlig hyggelig Situation som den, *Erik Bøgh* besynger:

»Det var en Aften paa Tivoli
endnu i Carstensens Dage,
der skulde være Fyrværkeri,
og det var netop tilbage« —

det kan endnu ende saa godt eller galt — som man vil —, at en ung Pige møder sin Skæbne der under de funklende Stjerner og maa slutte sin Beretning som i Visen:

»Paa Vejen talte vi op og ned;
om Vejret først det sig drejed;
men siden blev det om Kærlighed

og om saa gruelig meget!
Og da saa efter den Passiar vi
kom hjem til Porten, saa, ja, saa var vi
forlovede, — forlovede!

Tivoli har jo for Resten for nylig ved 75 Aarsfesten
faaet en nøjagtig og omhyggelig Historieskriver i
C. A. Clemmensen, til hvis Arbejde man altid trygt
kan ty.

Vesterbrogade med »Sorte Hest« for 100 Aar siden.
Efter gammelt Maleri.

V.

UD TIL »SORTE HEST«

DEN Gang den unge *Fr. Vilh. Grøndahl* i 1852 henvendte sig til Byens fineste Luksusfirma, Brødrene *M. H.* og *J. H. Bing* for at formaa dem til at være med til Oprettelsen af en Porcellæns- eller rettere en Bisquitfabrik som en Slags Konkurrence til »Den kongelige«, hvor Grøndahl havde arbejdet, men hvor Forholdene i den Periode var uudholdelige, havde næppe nogen af Parterne tænkt sig, at Grunden her blev lagt til en Virksomhed, som foruden at vinde Verdensry ganske skulde opsluge den oprindelige Forretning.

Medens man byggede Fabrikken derude paa Vesterbrogade paa en Grund, der blev købt af en Justitsraad *Thayssen*, tog Grøndahl, hvis kunstneriske Konsulent var ingen ringere end *H. V. Bissen*, fat i foreløbige Arbejdsskure, som laa paa den anden Side af Vejen; thi — saaledes hedder det i det Bing'ske Jubilæumsskrift — »om Gade var der den-

gang ikke Tale; hvor nu Vesterbrogade bryster sig som Hovedgade med engelsk Brolægning, elektrisk Sporvogn, femtages Huse og Telefonnet, løb der i 1853 en aaben Landevej, paa begge Sider begrænset af dybe Grøfter.

En Tur derud kunde efter Omstændighederne være vidtløftig nok, naar man ikke passede Afgangstiden for de Omnibusser, der besørgede Trafikken

Acciseboden paa Vesterbrogade. Efter H. G. F. Holm.

mellem Amagertorv og Valby. Ud gennem Vesterport med dens Vognrummel, ad den underligt bugtede Bro over Stadsgraven, forbi Tivoli paa den ene Side, Kongens Klubs Sommerlokale paa den nuværende Nationals Grund paa den anden Side, med Vesterbros Teater, den gamle Hovedstation til venstre, Kvægfoldene og Acciseboden til højre, travede man over toppede Brosten ud ad Vesterbro til. En tarvelig Forstad til den tarvelige Hovedstad, som laa indeklemmt af sine Volde. Spredt og usymmetrisk Bebyggelse, snart et Stuehus foran en mægtig Tømmerplads, snart en Gæstgivergaard, hvis Arkitektur og

Omfang bar Vidne om, at den havde kendt bedre Dage, de Dage nemlig, da Aftengæsterne fra *Rahbeks* Bakkehus overnattede i »Løven«, fordi Føret var saa elendigt, at de ikke orkede at gaa længer, eller fordi Klokken var blevet saa mange, at de ikke kunde slippe ind ad Vesterport. Og de utallige Slagterier, der var henvist til at stinke deres Indhold ud i Gadens Rendesten, laa her Side om Side, dybe Ejendomme, hvis

Vesterbrogade med »Bing & Grøndahl's Fabrik. 1856.

Haver strakte sig mod Syd til Jernbanedæmningen, mod Nord over til Gamle Kongevej. Dog for saa vidt var det endnu Gade, man færdedes paa; men var man naaet hinsides Jernporten, den sirlige Indgangsportal til Frederiksberg Allé, flankeret af *Møllers* Vokskabinet. *Københavns Madame Tussaud* — var man naaet til Civilisationens Overdrev. Der strakte sig kønne gamle Haver med forfrosne Landsteder, som ikke længer benyttedes efter deres Bestemmelse, fordi det velhavende Bourgeoisie allerede var begyndt at forlægge Sommerresidensen ad Strandvejen til. Der var paa ny Gæstgivergaarde og atter Gæstgivergaarde;

af alle disse »hvide Haner« og »sorte Heste« staar endnu kun een tilbage, »und die kann fallen über Nacht«.

Det var her ude i det yderste Thule, som det sidste Sted paa Byens Grund, at Fabrikken rejstes.

Der fulgte, skønt man hurtig udvidede Bisquitfabrikken til at omfatte Porcellænsfabrikation, en Del trange Aar, inden Erfaringerne var vundet, og midt under dette døde *Grøndahl*, der havde været Sjælen i Arbejdet i Fabrikken, i 1856 af en Forkølelse, han havde paadraget sig i sin Gerning. Selv om han erstattedes af Folk som Modellør *Schieltved* og Landskabsmaler *A. Juuel*, selv om Bing'erne, som de kloge Forretningsmænd de var, selv sled i det, var der dog stadig Underskud. Folk var vant til at købe deres kostbare Stel hos Kommerceraad *Petersen* paa Kongens Nytorv; det var selvfølgelig udenlandske Varer. Da fandt *Bing* paa at arrangere noget, man aldrig havde kendt før, det var de halvaarige Udsalg, som finder Sted den Dag i Dag, og som gav Vesterbro Karakter i de Dage, det stod paa. Herom fortæller *Harald Bing* i sin Bog træffende:

»Til Fods og til Vogns, med Dækkekurve og Hankekurve, Kister og Kasser, i Storm og i Regn valfartede Damer af det højeste Bourgeoisie Side om Side med Kvinder af Folket ud til Fabrikken for at købe det billige Porcellæn i de tre Dage, et saadant Udsalg varede. Man lod sig taalmodigt opstille i Rækker af det i Hast tilkaldte Politi, medens — indenfor — det uøvede Personale, under Chefernes personlige Kommando undertiden blev revet over Ende i den stærke Travlhed. Generation efter Generation af købelystne har dannet et fast Stampublikum for disse Udsalg: Damer, der som Børn fulgte deres Mødre derud, kommer nu med deres giftefærdige Døtre til Fabrikken for at søge Udstyr paa samme Sted, hvor de som unge købte deres. — — — Han har kendt sine Københavnerne, gamle *Bing!*«

Og efterhaanden blev det Bing & Grøndahl'ske Porcellæn populært herhjemme, som det vandt Ry ogsaa i Udlandet. Det bidrog straks dertil, at Frederik d. VII fik sit Frokoststel herfra, og at Frederiksborgvasen, som nu staar paa Amalienborg, ud-

Tømmerhandler Collstrups Plads ved Frihedsstøtten 1814.

gik fra Fabrikken. Men det gav alligevel ikke de Penge i Kassen, man gerne vilde have. Det første virkelige Skridt her henimod skete, da »Den tapre Landsoldat«s Digter, *Peter Faber*, som jo havde et ret betydeligt Brøderhverv ved Siden af Digteriet, idet han var Telegrafdirektør, kom ind til Bing og spurgte, om han kunde lave de nu saa berømte hvide Porcellænsklokker til Telegrafpælene, som nu

hvert Barn i Landet kender. Ellers skulde man gaa til Udlandet. Med noget Besvær — det var nok navnlig Drejerarbejdet, det kneb med — lykkedes det, og siden har Statstelegrafan været en af Fabrikkens mest skattede Kunder.

Kongehuset svigtede ikke heller siden; nuværende Enkedronning *Alexandras* Forlovelse med Prinsen af Wales hjalp det danske Porcellæn over Ubemærket-

Den ældste Banegaard med det første Tog.

hed paa Londonner-Markedet ved Udstillingen 1862, og de foretagsomme Chefer veg heller ikke tilbage for at knytte Kunstens ypperste til sig. Det var snart bekendt, at *Heinrich Hansen* skabte en særlig Fase i det Bing'ske Porcellæns Historie gennem sin Rosenborg-Stil, og at Marinemaler *C. F. Sørensen* arbejdede for Fabrikken.

Men den rette Fart, der i Væddeløbet om at naa det ypperste herhjemme maatte sættes højt op, skabtes dog af *Pietro Krohn*. For at vide, hvad han betød for vor hjemlige Porcellænsproduktions Form og Farvegivning, behøver vi kun at nævne et Ord: »Hejre-Stellet«, som erobrede Danmark i Udstillings-

aaret 1888 og senere fandt Ly i alle Udlandets største Kunstindustrimuseer. Derefter fulgte de nydelige smaa Holberg- og Heiberg-Figurer, der var Forløbere for Fru *Ingeborg Plockross-Irmingers* henrivende Kunst, og saa kom — up to date — *Willumsens* Periode fra 1897; denne originale Kunstner, hvis Modstandere, da han knyttedes til Fabrikken, var flere end hans Venner, skabte en ny Æra for det Bing'ske Porcellæn.

Udsigt over Vesterbrogade med Industriforeningens Bygning, og Udstillingen i 1872. Efter et Lithografi.

Dristigt var det dengang at engagere ham; men Lykken staar den kække bi; Sejren blev vundet.

Nu er »Bing & Grøndahl« selvfølgelig et Aktieselskab, men mellem dets Direktører, *Harald Bing* og *Simonsen*, og de mange Arbejdere hersker det samme smukke Forhold, der i sin Tid fik gamle *M. H. Bing* til i en Tale, hvor han først havde sagt: »Een Gang i sit Liv holder enhver Lykken i sin Haand, det gælder da om at gribe til; for min Broder og mig var Fabrikkens Grundlæggelse dette lykkelige Øjeblik« — at tilføje det Ønske, at Arbejderne glade

maatte begive sig til Arbejdet hver Morgen og glade forlade det hver Aften; da var intet Øje tørt, siger Historieskriveren; nu kan man vist godt føje til, at som det var da, er det endnu, og naar vi gaar forbi den gamle Fabrik derude ved »Sorte Hest«, kunde vi have Ret til at føle os lige saa stolte, som naar vi gaar forbi den endnu ældre Fabrik i Smallegade over, hvad *dansk Arbejde* er og formaar.

Det dansende Par.

Københavngruppen.

Juliane Marie Stellet.

Naar vi har haft Lejlighed til at glæde os over dette, har vi ogsaa Grund til at gyse over det, der har skabt det nuværende Vesterbros Arkitektur. Det er skammeligt, at vi maa være bekendt, at en Forstad er blevet bebygget som denne i Løbet af det sidste Par Menneskealdre. Man har ikke Lov til fra Scenen eller i Bøger at ødelægge vort Folks Smag og Sans for det skønne; saa kommer Censuren; men vore Arkitekter maa gøre sig saa gale, de vil, bare Husejeren faar Renter af sine Penge. Og naar alt kom-

mer til alt, er det dog ikke dyrere at bygge kønt end grimt. Vesterbro fra Frihedsstøtten til »Sorte Hest« er tillige med Gammelholm Skamletter paa vor Tids kunstneriske Moral; Frederiksborggade-Stilen er haard nok at gaa paa; men Vesterbrogades og Sidegadernes er værre. Og dog er man baade begyndt og endt smukt.

Da Voldene faldt, var det Hensigten fra Tømrermester *Bocks Side* at skabe et stort og smukt Komplex til højre udenfor Porten, mod Hjørnet af Boulevarden; han fik Arkitekt *V. Klein* til at tegne en mægtig Bygning, der skulde indtage hele Karréen mellem nuværende Jernbanegade, National og Vesterbros Passage; men Pengekrisen i Wien hindrede det, han naaede kun at faa bygget den taalelig kønne Bygning, hvor nu »Paraplyen« ligger. Langt heldigere var saa Arkitekt *Alb. Gjellerup*, da han paa de tilstødende Grunde rejste »Axelhus«, der tilhørte Justitsraad *Langgaard*; denne Gaard fik dog ingen Historie i Sammenligning med den ligeoverfor liggende smukke, af Arkitekt *V. Klein* opførte *Industriforeningsbygning*, der tjente som Hovedbygning ved Udstillingen 1872.

Paa disse Sider at skrive Industriforeningens Historie vilde ikke blot være ugørligt, men tillige at bringe Ugler til Nordens Athen, hvor vi har haft saa ypperlige Haandværker-Historikere som Professor *C. Nyrop* og Kontorchef *Berg*. Vi skal da blot huske, at Industriforeningen blev stiftet d. 12. Juli 1838, at den begyndte i et Baghus paa Kongens Nytorv Nr. 6, senere havde til Huse i »Vildmanden« paa Hjørnet af Østergade og Kristen Bernikov-Stræde, derefter i den Peschier'ske Gaard (nu Landmandsbanken) ved Holmens Kanal og endelig fik sit eget Hus, hvis ene Fløj den har maattet laane Officersforeningen, skønt den dog nok kunde have Brug for den selv, saa havde den maaske ikke behøvet at »smykke« sig med den grimme Tilbygning til Industri-kaféen, som Københavnervittigheden har døbt »Ligtornen«.

Paa den Grund, hvor den berømmelige Udstilling i 1888 holdtes, har vor Tids Bygningskunst sat sig det skønneste Monument i *Martin Nyrops* dejlige Raadhus, der ligger og ser overbærende over til den Kransekageparodi paa Christian d. IV-Stil, der kalder sig Kunstindustrimuseet og paa de Parvenuarkitekturer, der røber sig i Raadhuspladsens mo-

»Vestergade« i Treserne.

derne Hoteller og Dagmarteatret; i alt dette røber Spekulationen sig altfor tydeligt.

Saa længe hele Banegaardsforholdet ikke har sat sig andet Resultet end den statelige Centralbanegaard og de endnu ikke fuldførte Ombygninger og Bebyggelser, der for øvrigt truer med helt at knuse Frihedsstøtten, der, som det gamle Billede af Bøndernes Hyldest til Kronprins *Frederik* i Anledning af Stavnbaandets Løsning fortæller tydeligt, burde eje grønne Træer til Baggrund, er det umuligt at sige, om denne Bydel vil blive nogen Pryd for Vesterbro; i Øjeblikket er det hele et pinligt

Virvar, hvor alle mulige Bygningsarter kappes om at forvirre Øjet.

Frihedsstøtten kaldtes oprindelig Bondefrihedsmonumentet, og Grundstenen til den nedlagdes af Kronprins *Frederik* d. 31. Juli 1792. Tegningen til dette skønne Monument, der i Renhed staar i skær Modsætning til de to mislykkede Lurblæsere ved Raadhuset, skyldes ingen ringere end *Abildgaard*. Inskriptionerne er forfattede af Digteren *Thomas Thaarup*, som jo fra Scenen i saavel »Høstgildet« som »Peters Bryllup« har forherliget den danske Bonde, og de allegoriske Statuer, der forestiller Tapperheden, Fædrelandskærligheden og Bondefliden er modellerede af *N. Dajon*, *Weidenhaupt* og *Wiedewelt*; den sidste har ogsaa lavet det ene Relief »Retfærdighedens Gudinde« efter *Abildgaards* Tegning; det andet Reliefs Billedhugger kendes ikke, men det forestiller Bondefrigørelsen, og *Abildgaard* har ogsaa tegnet det. Medens *Wiedewelt* og *Abildgaard* er tilstrækkeligt kendte til ikke at behøve nærmere Omtale her, bør det fortælleles, at *Nicolai Dajon*, der var født i 1748 og døde i 1823, var en af *Wiedewelts* dygtigste Elever; men mange større Arbejder har han ikke fuldført selvstændig; det er *Tordenskjolds* Gravmæle i Holmens Kirke, der er mest kendt, i øvrigt er der paa *Rosenborg* en Buste af *A. P. Bernstorff* af ham, ellers er det mest Epitafier, der ejes fra hans Haand; og hvad angaar *Weidenhaupt*, der var Elev af den berømte *Saly*, Mesteren for *Frederik* d. 5tes dejlige Rytterstatue paa *Amalienborg*, saa var han mere yndet som Lærer ved *Kunstakademiet*, fordi han var vel bevandret i *Anatomi*, en for *Billedhuggere* uundværlig *Videnskab*, end som *Kunstner*; men han havde dog skabt *Frontespicen* til det gamle kongelige Teater, som nu opbevares i *Prinsens Palæ*.

Men vi maa tilbage til Fortiden, til Slagternes Vesterbro!

Allerede i 1671 kender vi *Trommesalen* paa *Ve-*

sterbro; den blev anlagt, hvor Vesterfarimagsgade udmundede i Vesterbro, og dens Anlæg skyldtes Hofslagter og Konsumptionsforpagter *Niels Olufsen* for at forhindre Borgerne i at opkøbe Kreaturer og Lam og slagte dem uden at betale Accise deraf. Trommesalen havde Navn efter de Trommeslag, hvormed det blev meddelt, at Markedet begyndte. Denne Trommesal bestod til 1879, da den, der begribeligvis var lidet tidssvarende, afløstes af det nye Kvægtorv.

Det var ikke underligt, at man netop valgte Vesterbro til Anlæg af Trommesalen; thi *Rasmus Nystrup*, der siger, »at den, der kommer ad den med Alleer og Æresstøtte brammende Forstad, Vesterbro kaldet, allerede her faar en Forsmag paa Byens Pragt (man var nøjsom dengang!), og Vesterport er den Port, igennem hvilken der falder den stærkeste Færdsel af rejsende, Torvevogne, ridende og gaaende, da den vender ud til den almindelige Landevej igennem Sjælland«. Han siger om Porten selv, »at Hovedfaçaden ud mod Marken er prydet med Krigsarmatur i hugget Sten og har den arkitektoniske Mærkværdighed eller rettere Bizarreri, at Hovedgesimsen bæres af Kanonskaffer i Stedet for Piller. Allerøverst i Frontespicen staar Kong Frederik d. IV's kronede Navnechiffer og nedenunder Gesimsen Aar 1722, i hvilket Aar den blev repareret.«

»Er man kommet gennem Porten, (fra Landsiden altsaa) har man paa sin venstre Haand Vesterports Vagt, hvor den med Ekstrapost ankommende rejsende af den vagthavende Løjtnant bliver tilspurgt, hvem han er. Paa højre Haand Halmtorvet, der har sit Navn deraf, at Landmanden her om Torvedagene har Hø og Halm fal. Her pranges ogsaa med Heste.«

Som man vil se, har der hersket et levende Røre udenfor Vesterport; men Selskabet har ikke været af det fineste. Slagtere og Hesteprangere hørte ikke til Samfundets Elite, og i denne Omstændighed synes

Grunden at kunne søges til, at Vesterbro i gamle Dage var Hjemsted for de laveste af Byens Forlystelser, og at Tønen derude ikke var god. Og dette holdt sig mærkelig længe.

Goldschmidt, der jo boede i Valby, men hvis Forældre stod ikke saa lidt over den almindelige daværende Bondestand, fortæller, at hans Forældre gerne vilde staa sig godt med de andre Gaardmænd, og han føjer til, at »de andre Gaardmandskoner efter nogen Tids Forløb temmelig tydeligt gjorde til Betingelse for Venskab og godt Naboskab, at Moder skulde gaa med dem paa Dansebod. Denne Dansebod var »Peters Haab« paa Vesterbro, hvor de lejlighedsvis kørte op. En eneste Gang forsøgte Moder det ogsaa; men det maa have været slemt, og af de enkelte Ord, der undslap hende, maa jeg formode, at der kunde vise sig noget særlig vildt hos de tilsyneladende stille Bondekoner.«

Det har aabenbart været Slagter- og Hesteprangertonen, der har hersket paa »Peters Haab«, eller »Haabet«, som det kortelig kaldtes. Danseboden, der senere hed »Valkyrien«, laa lige foran til venstre paa Vesterbrogade og omdannedes først i vor Tid til Mariæ Bedesal, derpaa til en alkoholfri Restavration. Det var ikke *Goldschmidts* Moder alene, der skræmmedes her. Damerne var mest fra Amager og Valby; der dansedes hver Søndag og Mandag Aften, og det hændte meget ofte, at der opstod Slagsmaal mellem Herrerne, naar nogen kom en andens Dame for nær. Ved saadanne Lejligheder gjorde Slagterne deres Overherredømme gældende paa ret brutal Maner; men af og til trak de ogsaa det korteste Straa, som da en vilde binde an med den stærke Mand fra *Casorti*. Denne smed ham ganske rolig ud af Vinduet.

Der søgte ligeledes mange løsagtige Kvinder ud ad Vesterbro; det gør de jo for Resten den Dag i Dag; men allerede før Holbergs Tid laa det berygtede »Vester Paradis«, hvor Studenstrup i »Den 11. Juni«

løkkes ind, lige udenfor Vesterport ved Volden. Holberg siger selv om det, at det var et »liderligt Spillehus, fuldt af Skøger«, og at denne Forstad var den, »hvor Byens Fornødenheder af denne Art til Ildebranden 1728 synes især at have existeret«.

Ogsaa Forlystelsernes Art har været tarvelig fra tidligst Tid; da »den stærke Mand« vil nedsætte sig

Thors Hal, senere Figaro.

paa egen Haand og ikke maa gøre det paa Stadens Grund for Grønnegade-Theatrets Privilegiums Skyld, søger han naturligvis Vesterbro; thi her bor de mest sagkyndige — Slagsbrødrene. Og Smagen blev ikke meget bedre med Tiden. Enhver, der har læst *Carl Møllers* »Paa Farten«, vil deraf huske en meget sagkyndig Skildring af en Razzia, Selskabet foretager gennem alle de smaa Forlystelsessteder paa Vesterbro. Der omtales de mærkelige dybe Kældere, hvor der forevises Rariteter som en Model til en Guillo-

tine, Snoge i Spiritus og udstoppede Abekatte, og andre Steder, hvor man ser en svær Dame, der kan bære en Bakke med et helt Kaffeservice paa sit Bryst, hvad der foranlediger det vittige Hoved til at spørge, om det er café au lait; og først og sidst har de skrækelige Sangerindepavilloner deres egentlige Hjem paa Vesterbro.

Naar man skulde have Lov at forevise Raritetskabinetter, vilde Dyr eller Menagerier ude paa Vesterbro, maatte man have Tilladelse af Politiet. Og der søgte til dettes Kontor Folk af alle Nationer og højst forskellig Dannelse.

Ikke desto mindre var den Politimand, der tog imod Anmeldelserne, mindre vel bevandret i de mange Sprog. Der fortælles om en tysk Menageri-Madamme, der søgte Tilladelse til at forevise en Elefant derude, at hun blev noget forbavset, skønt hun ganske vist var noget æg-formet i Figur, da Politimanden paa sit Dansk-Tyske spurgte hende: »Sind Sie selbst die Eier des Elefants?«, hvorpaa hun forarget svarede: »Mein Herr, der Elefant gebührt lebendige Jungen.«

Og kommer der endelig noget for den bedre Smag, varer det ikke længe, inden det maa vige for noget simplere. Et Eksempel herpaa er »Thors Hal«s sørgelige Skæbne. Det var, da den i 1861 aabnedes, noget hidtil uset herhjemme; det var den første fine Ølhal, man nogen Sinde havde haft; det er det senere »Figaro«, nuværende »Palais de danse«, som synes Københavnerne ganske fremmed, fordi »Figaro« jo aldeles ikke svarede til det nuværende fine Navn, blot er Forbindelsen med Vesterbrogade bygget til senere; tidligere laa der foran den af gule Sten opførte Hovedbygning en grusbelagt Plads, hvor Folk om Sommeren kunde nyde deres Øl i det frie ved Smaaborde. Der førte paa begge Sider af Bygningen en Trappe op til Stueetagen, hvorfra man kom ind i selve Salen, der — som nu — blev baaret af Jernsøjler. At det var noget særlig fint, man her begyndte, kan ses af, at

ingen ringere end Kong *Frederik d. VII* aabnede det pragtfulde Lokale og gav det Navn.

Det var den kendte Handelsmand *Isaac Wulff Heyman*, oprindelig Veksellerer af Firmaet *I. M. Levin*, der i 1853 havde grundlagt det kendte Bryggeri »Svanholm« paa Gamle Kongevej, som her oprettede en »Ølhal« efter tysk Mønster, hvorfra han lod bajersk Øl udskænke.

Det viste sig imidlertid hurtig, at Øl ikke var nok til at holde den første Tids stærke Besøg af den fine Verden ved Lige; der maatte serveres bajerske Pølser med Kartoffelmos til; onde Tunger sagde rigtignok, at *Heyman* serverede Pølserne saa salte som muligt for at kunne sælge saa meget mere af Øllet. Men heller ikke dette slog til. Der maatte selvfølgelig en Variété til, der for øvrigt var yderst anstændig. Her optraadte franske og ungarske Sangerinder, og Publikum blev nu mest jævne Borgerfolk og Studenter.

Hvad *Heyman* dengang tog for en Bajer, angives af Folk, der endnu erindrer at have været der, til 8 Skilling; men ingen tør med Sikkerhed sige det.

Som Maalestok kan derimod følgende tjene: Da *Heyman* allerede i Begyndelsen af 1863 opgav »Thors Hal«, som derpaa ombyggedes til Dansesalonen »Figaro«, hvis Ry jo ikke var det bedste, aabnede han et tilsvarende, men mindre Lokale lige overfor Bryggeriet »Svanholm« paa Gamle Kongevej. Der var ogsaa Sangerinder, som navnlig i 1864 samlede et begejstret Publikum, naar de sang nationale Sange og lod Tallerkenen gaa. Men blandt Datidens Studenter var det dengang Skik, at man om Eftermiddagen, inden Forestillingen begyndte, tog sine to bajerske Pølser med Kartoffelmos, et Rundstykke og et Glas bajersk Øl herude, og da betalte man, hvad en gammel Regnskabsbog viser, 1 Mark 0: $\frac{1}{3}$ Kr. pr. Portion; vi kommer da næppe meget ved Siden af, naar vi mener, at en Bajer i »Thors Hal« stod sin Nyder i 8 Skilling.

Heyman, der var Halvbroder til *Philip W. Heyman*, som grundlagde Tuborg, døde først i 1884.

Der var fra Midten af 50'erne Sangerinder i næsten alle Forlystelsesstederne paa Vesterbro, baade i Glacisholm omtrent ved Siden af nuværende »Scala«, men længere ud ad Vesterbro og i den skikkelige gamle Accisebod ved Trommesalen.

Trommesalen.

Et af de ældste Etablissementer derude var »Ægypti Land«, som laa, hvor Nr. 21 og 23 nu er; senere omdøbtes det til »Friederichs Dal« efter Ejeren. Der var Karusseller, Balloner, Kegelbaner, Fortunaspil og Kraftprøver og mange andre Fornøjelser, der tiltalte et jævner og pænere Publikum end det ved Siden af liggende »Peters Haab«. Her søgte ogsaa agtbare Haandværksfolk ud paa Hverdage og Søndage og havde Madkurven med i en lille Trækkevogn, og her var billigt; men her var tillige et Slags Marked,

hvor man købslog og tuskede med Marskandisere. Og her skete for Resten ogsaa et uhyggeligt Mord-drama, idet Værten, *Hybner* hed han, i Jalousi dræbte sin kønne unge Kone. — »Ægypti Land« blev i 60'erne solgt til Byggegrunde.

Hvor Victoriagade nu gaar ned, sad om Søndagen en gammel Kone med et Strenginstrument, en saa-

Concert de Boulevard i 70'erne (nu Scala).

kaldt »Humle«, og sang for et lyttende Publikum om Ægteskabets Sorger og Farer. *Jacob Davidsen* kunde endnu huske et af Versene:

»Og ta'r du dig en Ung, en Ung,
saa vil hun have Stads og Fjas
o, vogt dig, o, vogt dig vel for det, min Ven!
Og ta'r du dig en Gammel, en Gammel,
en runken, slunken Pulverheks,
o, vogt dig, o, vogt dig vel for det, min Ven!«

Naar Dyrehavstiden var til Ende, trak en stor Del af Bakkens »Kunstnere« ind til Vesterbro, hvor de rejste Bod ved Bod. *Davidson* fortæller: »Der var Verdensteatre, Lykkestjerner, Taskenspillere, den stærke Kvinde, som bar adskillige Mandfolk i sit Haar og gjorde de mest utrolige Kraftkunster. Man saa her billedlige Fremstillinger af Mord og Todgeschichter, der indenfor i Boden var udførte paa den

Vesterbrogade c.1745, hvor nuværende Vesterbros Torv ligger.
Efter J. J. Bruun.

naturligste og mest afskrækkende Maade. Her opslog Frederiksstensfestningsmanden sit Pavlun, naar hans Forretninger paa Fisketorvet ikke forbød ham at forevise sine Underværker, og især saas de mærkeligste Panoramaer, der ikke havde noget tilsvarende hverken paa Jorden eller udenfor samme, for den billige Entré af 4 Skilling, medens Honoratiores betalte efter Behag.«

Paa det senere Vesterbros Torv, der i lange Tider var det mest forurettede og mishandlede Torv i vor By, var der Telte med Cirkus og Menagerier.

Længe grublede man over, hvad der egentlig var at gøre med det Torv for at faa det kønnere; der var jo al god Grund til at faa »lavet noget«; men den underlige »Forening til Københavns Forskønnelse«, der sjældent flytter mere end eet Ben ad Gangen, og som oftest ikke har vidst, paa hvilket Ben den helst skulde staa og derfor undlod at flytte noget af dem, fik dog lavet en morsom lille Fontæne der ude, som staar

Vesterbrogade med Oehenschlägers Fødested.

og skammer sig over at blive druknet imellem de høje Huse. Denne lille Dreng, der yndefuldt leger med sine Slinger, havde været henrivende i en Park med grønt Græs omkring sig; her raaber han i en Stenørken, og han staar ganske umotiveret som Forgrundsfigur til den skønne Kirke, der er rejst med *Martin Nyrops* Mesterhaand i Torvets Baggrund, ja, det er maaske ikke for meget sagt, at Drengen driller ens Øje, fordi han tager Udsigten bort til en af de skønneste Trappeopgange, vi har i København, Trappen op til Kirken, hvis Navn ingen Københavner

kender; vi ved kun, at det er Nyrops Kirke. — Vi har ogsaa glemmt, hvad det Margarine-Selskab hed, der i *Albertis Dage* lige overfor skabte »Det Nye Teater«; men vi husker de underlige Sagn om, hvorledes det gik til, at *Lindstrøm* fik den første Bevilling til at drive det, og vi ved, at samme Kunstner gjorde sin Kunst den uvurderlige Tjeneste at tage det første Stød af, det, der altid betros den »lille forlorne Hob«, inden Sejren skal vindes og kan vindes; vi ved ogsaa, at Direktør *Ivar Schmidt* senere evnede at sætte det nye Teater med den første Drejescene i København »paa Plads« imellem de andre og den Dag i Dag skaber ny og god Kunst Tumleplads paa et Sted, hvor Voks-kabinetter og Menagerier før kun havde Hjemsted.

Blandt Gæstgivergaardene derude paa Broen var »Bjørnsdal« den fineste, og det var paa dens Grund, Københavnerne første Gang saa Vauxhall; det var i Juni 1806. Der fandt ogsaa Fyrværkeri Sted. Men hvor langt tilbage vi har været for Udlandet med denne Art Friluftsforystelser, fremgaar til Sammenligning deraf, at det var i 1615, at Englænderinden *Jane Vaux* første Gang indrettede et saadant Arrangement, der har faaet Navn efter hende.

Næsten alle de øvrige Gæstgivergaarde var usle, ja, flere af dem i Vanry for det Liv, der førtes der. Og nu »Sorte Hest«? Hvorledes den var renommeret, forstaar man ved at læse i *Carl Baggers*: »Min Broders Levned«, der udkom 1835. Fortællerens »Broder« fører som bekendt et vildt Liv i »Fastnachtbrødernes« Selskab, hvor »Ordene ikke blev kogte, men hvor Kammeraterne slugte dem raa«, en Flok løse Fugle og gode Hoveder, der lader Fiolen sørge og glemmer den næste Dag for de gyldne Sekunder, Nydelsen af Øjeblikket medfører.

Da han vil opsøge denne Broder, der »lever i Københavns vildeste, sorteste Kipper«, falder det ham ind at gaa ud til »den sorte Hingst«, for der har Selskabet samlet sig og holdt sine Bacchanalier.

Der er ingen uden Markøren i det første, skidne Værelse, men da Gæsten erklærer, at han vil betale de 40 Daler, den vildfarne Broder skylder, iler den forbavsede Mand ud og henter Værten, og kort efter kommer 7—8 andre af Familien til Stede. Værten er en lille Mand med Papegøjenæse, han er iført blaa, lang Frakke, der hænger om ham som et Sengeomhæng og naar næsten til Gulvet, og han serverer til Tak for Pengene et Glas »Blækvin«. Den tredie Herre, som nu kommer til Stede for at drikke med, viser sig at være ingen ringere end — Skarpretteren, som den fine Mand for at holde gode Miner til slet Spil maa klinke med, og som til hans Rædsel tilbyder at følge ham ad Byen til. Jo, der har sikkert været hyggeligt i »Sorte Hest«!

Litterært set har Vesterbro ikke megen Betydning. Der laa et lille Hus udenfor Jernporten, hvor Oehlen-schläger fødtes; havde det været i Tyskland, at et saadant Digterhus havde ligget, var det blevet bevaret. Her spurgte *Jacob Davidsen* beskedent, om det ikke burde bevares.

Ak nej, her boede i mange Aar en Spækhøker i Stuen og en Slagtermester paa første Sal, og da Byens vise Fædre rev Bygningen ned, havde de kun den Sans for den store Digtters Minde, at de i Nærheden anbragte en Gade, der bar Oehlen-schlägers Navn; men hvor lidt denne svarer til de Begreber, vi nu knytter til en »Aladdins-Hule«, kan enhver nemt overbevise sig om, der vil besøge den nævnte Gade. At Oehlen-schläger ikke har vendt sig i sin Grav, kan man ikke netop takke de to ansvarlige Borgmestre, *H. N. Hansen* og *Ehlers* for; de fik vel ogsaa i levende Live Straf nok for deres Brøde ved, at de maatte trække Livet igennem med Titulaturen »Konferensraader«, en Ære, der ogsaa var blevet selve Oehlen-schläger til Del, men som han satte saa lidt Pris paa, at han, da han engang skulde have nye Visitkort, svarede den ærbødige Litograf, der spurgte: »Skal der staa A. Oehlen-schläger

og nedenunder »Konferensraad« eller slet og ret »Konferensraad A. Oehlenschläger«? svarede: »Der skal kun staa *Adam Oehlenschläger*.« De to andre Konferensraader havde næppe kunnet nøjes med et Hansen og Ehlers paa deres Visitkort; det har de efterladt Byen til evig Erindring i Oehlenschlägersgade; alle, der har set, hvorledes Tyskerne f. Eks. har bevaret deres Goethe- og Schiller-Minder, hvorledes England holder sin Haand over Lord Nelsons Hus i Harwich eller — for at rykke os selv nærmere — hvorledes Odense har værnet om *H. C. Andersens* Fødested, vil paa de afdøde Konferensraadere Vegne blues over, hvad de i de Tider lagde Navn og Raad til her i Kongens København. Det gælder selvfølgelig ikke blot Oehlenschlägers Fødested, men mange, mange andre gode gamle Huse lige fra Østergade til Vibenshus, fra Amagerport til Assistens Kirkegaard; intet var i de Tider helligt, skønt Vandalerne dengang for længst tilhørte Forhistorien.

Vi har omtalt, at det Christianiske Pigeinstitut laa paa Vesterbro; vi bør da ogsaa mindes, at *Hauchs* Skole laa foran paa venstre Haand paa Vesterbrogade. Det var i 70—80'erne en højt anset Drengeskole, stærkt præget af dens Stifters, den senere Roskilde-Rektor *Adam Gottlob Oehlenschläger Hauchs* ejendommelige Personlighed og maatte derfor vige for mere nivellerende Bevægelser indenfor den moderne Skole, der gjorde det hele til een stor Fabrik.

Udsigt mod København fra Valby (nuværende Ny Carlsbergvej).
Efter et Maleri af Nordahl Grove.

VI.

MELLEM JERNPORTENE

HVOR forandrer dog hele Interiøret Karakter, naar man fra Vesterbro drejer om ad Pilealleen! Her laa og ligger endnu enkelte af de morsomme gamle Beværtningssteder méd Smaahaver til, som i Folke-munde blev kaldt »Pusterørene«. Det var her, hver Husmoder satte en Ære i at have skinnende Kobbertøj straalende i sit Køkken eller paa Havens Borde, naar hun serverede Vand paa Maskine til de besøgende Borgerfolk. Her har sikkert ogsaa mangel en brav Haandværkssvend tabt sit Hjerte til en fiks lille Opvartningspige, og gemytlige Sange har om Aftenen runget ud over Pilealleen, naar man ved Bægklang samledes om en dampende Bolle Punch.

Pilealléen fik aldrig nogen virkelig Historie; den omtales i *Hostrups* »Familietvist«, men kun i Forbigaaende; der siges om Ramlers, at de ikke vil nøjes med Pilealléen, for »her kan de bedre chikanere«.

Det sker paa et andet »Thevandshus« paa Frederiksberg. Det laa, hvad Hostrup selv har oplyst, paa Hjørnet af Roskildevejen. Og Sceneriet er tillige angivet: »I Baggrunden et Hus og til venstre for det Stakitlaagen ud til Vejen. Paa begge Sider en Række Borde og Bænke. Omtrent midt paa højre Side en Indgang til den øvrige Del af Haven.«

Her mødes de to Familier med deres Madkurve, her er Snyltegæsten, *Sandrup*, der først ser efter, hvilket Familiebord der er det fedeste, han er uden Ven og Frænder, han »aad sit tørre Brød, men Sul man ej ham bød, men han skal finde Venner her i Naturens gæstfri, milde Skød« — og saa »gaar han om og glor, ak, hvilken Lyst at finde et rigtig godt og fedt Familiebord«. Med andre Ord, her er Københavnerne paa Landet. Ja, netop paa Landet, og det er de Københavnerne, som holdt til hos *Hallebye*, Manden, der skabte den egentlige selskabelige Form for et Københavner-Frederiksberg, fordi han var Vognmand tillige og fandt paa Forbindelsen pr. Omnibus. Først i 1872 fik vi de berømte *Keiflerske* Omnibusser ad Gl. Kongevej; de havde den Ejendommelighed, at de var forsynede med to sænkelige Hjul, saa at de kunde køre baade paa Spor og udenfor; adskillige endnu levende kan huske de røde Omnibusser.

Men der er endnu to Bygninger — eller Etablissementer — ude i Allégade, som fortæller noget. Den første er »Lars Mathiesens Minde«, Allégade 7. Lars Mathiesens Skikkelse har vundet Hævd og Plads i vor Bevidsthed. Han var Ven, ja Dus med sine Gæster, og hans Forlystelsessted prægedes af hans hyggelige og joviale Personlighed; af hans Portræt ser man hans Karakter. Jævn, hjemlig og hyggelig, ligetil for store og smaa og en Vært af den Art, man ikke kan tænke sig Magen til i vore polerede Dage. Tykmavet, lidt lad, men godmodig og gemytlig præsiderede han utrætte ig ved Bordenden, og han var af de gammeldags Værter, der blev fornærmet, naar nogen ikke stak paa

Varerne, hvorimod han ikke regnede det saa overdrevent nøje med Betalingen saa lidt som med sit eget Kostume; det kendte ikke til Begrebet Frakke og Vest; nej, en islandsk Uldrøje, Seler og Bukser. Men saa var ogsaa alle hans Gæster hans »Sønneker«, som han med faderlig Omhu tog sig af, lige fra dengang han og Rahbek eller Oehlenschläger ved et stille Bæger kappedes om at sige hinanden Behageligheder i al Gemytlighed, til Tider, de da de glade Hostrupske Studenter sang om at:

»Lars Mathiesen lønner Møjen, vi har haft,
med sin Saft«.

Kun een haard Nød havde han at knuse; han, den gæstfrie og joviale Mand, kunde ikke til at begynde med tænke sig at være en lige saa hyggelig Vært for Englænderne i 1807. Han satte sig derfor ikke længere ved Bordenden og drak med, men blev i Køkkenet, og han satte fornøftigvis Priserne op til det dobbelte, hvad der ikke vilde sige meget, for billig var han alle Dage.

Men Naturen fornægter sig ikke; da Englænderne tog ham fra den gemytlige Side, stod han ikke imod; en skønne Dag sad han inde imellem dem; men en Gang gik det galt, da en lille engelsk Løjtnant var blevet fuld og gav sig til at gøre Nar af *Christian d. VII*; saa rejste Lars sin brede Krop, og et Øjeblik havde han Løjtnanten ved Vingebeinet, og han laa virkelig ude i den Grøft, hvor Klint troede, at han laa, da han kom hjem fra hint Sold i »Genboerne«. Det fortælles ogsaa, at der var Englændere, som vilde drikke Lars under Bordet; det gik nu ikke; ved den fjortende Bolle havde de alle fundet Hvile der, medens Lars med stadig Ro præsiderede.

Det var trist, at *Lorry Feilberg*, som ejede saa megen Sans for litterære Minder, ikke fik Lov til at omskabe »Lars Mathiesens Minde« saaledes, som han havde villet og havde kunnet det, Frederiksberg havde da

faaet et lille historisk Museum til, som var blevet nok saa lødigt som det, han skabte i Bondestuen og Drachmans Kro.

Skridt for Skridt kunde man konstatere, hvor de forskellige Lokalteter laa. Der var *Oehlschlägers* af ham selv omtalte Aftrædelsesværelse, hvor han kunde sove uforstyrret af Lars Mathiesens andre Gæster, fordi der var en Skyder for Døren ind til Billardsalonen ved Siden af; og derfra havde han fri Adgang til Gaardspladsen, der indhegnedes af et Plankeværk ind imod »Kongens Hauge« (Frederiksberg Have), og til Laagen derindimod havde Oehlschläger ved særlig kongelig Gunst alene Nøglen.

Efter de voldsomme Scener, der imellem fandt Sted imellem Digteren og hans Christiane, tyede Oehlschläger hyppigt herud for at »fortryde«; hans Datter, Fru *Konow* fortæller i sine fordringsløse Erindringer lidt herom:

»Fader fik Lov til at faa en Nøgle til Laagen her ind, hvad der var en stor Glæde for ham, da han paa denne Maade aldeles ikke behøvede at komme i Nærheden af Beværtningen. Der var dem, der mente, at det var ham for tarveligt; men han var selv fuldkomment tilfreds med det, og her gik han næsten hver Eftermiddag ud for at hvile sig og drikke The; her havde han, hvad han trængte til: et køligt, luftigt Værelse og en gammel blød Canapé med Grævlingeben, der skrev sig fra Slottet og havde tilhørt Bedstefader. Her var propert, her var friske Blomster, og, naar man ringede, kom en pæn Pige med en blankskuret Maskine, Fløde og Tvebakker; Dug, Kopper, Sukker og The havde vi selv foruden en Del Bøger til Lecture under Hvilen. Senere fik Fader Tante *Sophie Ørsteds* Maskine derud, den, han saa ofte paa Vestergade havde siddet ved sammen med hende.«

Et andet Værelse, det runde, kunde nøjagtig konstateres som det, hvor *Rahbek* søgte ind paa Vejen fra Bakkehuset ad Byen til. Rahbek har selv antydnet,

at det var Lars's runde Stue, han holdt mest af at være i, og der eksisterer kun i Huset den ene af denne Façon. Her førte Lars sit berømte Frisprog overfor ham. Vi kender alle Historien om, da Rahbek var blevet Ridder, og Lars spurgte: »Ved du, hvad Forskel der nu er paa dig og et Æsel?« »Nej,« svarede Rahbek. »Jo, du bærer dit Kors paa Brystet, et Æsel bærer sit paa Ryggen.« »Javel,« lød Svaret, »men ved du saa, Lars, hvad Forskel der er paa dig og et Æsel?« — »Nej!« — »Ja, det ved jeg heller ikke!«

Lars Mathiesen tog som Vært ikke mod Drikkepenge; men betalte man ham for meget, strøg han Pengene og sagde: »Det slaar lige til!« — det fandt Folk, der kendte ham, sig i; men engang kom en rejsende Haandværkssvend ind, og da Lars vilde bruge den samme Trafik overfor ham og sagde: »Det slaar lige til!« svarede Svenden: »Det gør jeg F. g. m. ogsaa!« og gav ham en ordentlig en paa Kassen.

Da Lars Mathiesen døde i 1850, blev han begravet med saa stor en Deltagelse, som man hidtil paa Frederiksberg kun havde set ved Oehlenschlägers Begravelse; men Følget var mere blandet; der var baade høje og lave, men ingen Deputationer, alle mødte af fri Vilje; thi han var elsket over alt.

Det var *Hallebye* ligeoverfor ikke; han var nemlig mere Forretningsmand, og det var bl. a. ham, der forsynede hele Frederiksberg og Vesterbro med Rugbrød i 1847, da Rugpriserne steg, saa det var vanskeligt at faa Brød fra København. Det var ogsaa ham, der fandt paa, til det fredelige Frederiksbergs Forargelse, at holde Musik i Haven med Kunstnere o. l., og han skrev Vers paa sine Skilte for at lokke Folk, han averterede i »Adresseavisen« — nej! han var for moderne for Datidens Frederiksberg, og det blev ikke svært for Bager Tottenberg at tage »Søjningen« fra ham. Tottenbergerne var af deres egne som Lysestøber Plockross i Nr. 19 og Bonsach'erne med den kønne Datter oppe fra Slottet.

Og gamle Nr. 19 i Allégade var i lange Tider, til de blev trange, et af de mest yndede hyggelige Landsteder der ude; det var med Sorg, at *Reebergs* overfor saa Stedet solgt til en hjemvendt dansk Amerikaner, *Bolt*, der lavede det hyggelige gamle Hjem om til Beværtning med de mægtige Keglebaner, vor Generation endnu kan huske; det forsonede alligevel ikke de gamle derude, at Bolt prydede Indgangsporten med en spansk Inskription, han vel sagtens havde lært i Brasilien; det var ikke det samme, som da den gamle ejendommelige Lysestøber boede der med sin kønne Datter, Fru *Langeland*, der for Resten lever den Dag i Dag og fortæller livligt om dengang, da man betragtede det som en Skovtur, naar man gik med Madkurven fra Allégade ind i Frederiksberg Have.

Er det ikke skammeligt, at der nu ligger høje Huse med 3 Værelser, elektrisk Lys, W. C. o. s. v. paa Nr. 19's Plads, selv om vi har faaet den kønne Statue af den unge *Oehlschlager* derudenfor til Erstatning, samt *Kaalund*, hvis Anbringelse der er mindre forstaelig.

Men det andet Sted, der har litterær Betydning i Allégade, og som i forøget Grad vil faa det nu, er den oprindelig »Kehlet'ske« Knejspe med Sangerinderne paa Tribunen, hvor *Ellinger* spillede paa Flasker og tykke *Mary* sang sin Vise om, at hun »vilde saa gerne-kerne-Smør«; denne Anstalt fik sin Historie, da *Holger Drachmann* her fandt sin *Edith* og med hende, — den »store, noble Kvinde, der havde inspireret ham«, — som Muse digtede sin bedste Roman »Forskrevet«, der bedre end alt andet kan give Interiøret fra 80'ernes Forlystelsesliv; men »Kehlet«, som det da hed, forædledes under *Lorry Feilbergs* Scepter til Bondestuen, og nu er *Drachmann*-Kroen blevet et virkeligt litterært Kuriosum, faa Byer har Mage til. Her ude skabtes ogsaa en Mængde Slang-Udtryk i dette Aarhundrede, som det »at

spise Lammefricassé med Ske«, »at flække Vind«, »spise Søm« o. s. v.

Men vi maa over i Frederiksberg Allé, og vi maa med Suk sige, at den er brødefuldt forandret siden Rahbeks Dage, selv om den jo nok er køn endnu; det er et Tidernes Tegn, at Træerne i den fornemme

Det indre af Kehlets Café chantant.

gamle Avenue har faaet Brystsyge af den megen Gas og maa afløses af nye. I gamle Dage — i Jernportens Tid —, da en mægtig og pragtfuld Schweitzer beherskede Indgangen, saa kun Herskaber kunde køre derigennem, og Schweitzeren med højstegen Haand drejede Nøglen om i Porten efter dem; da kun velklædte Folk men aldrig Holmens Folk og Soldater fik Lov at gaa ind, var Alléen skøn, om end ikke let at passere. Der laa ikke mange Lyststeder der,

man kender kun *Gersons* lige ved Porten mod Vesterbro og længere ude *Egholms* — vi kommer til dem begge senere!

Men der var paa den modsatte — venstre — Side de dejligste Gartnerhaver med smaa Blomsterpiger, og Sagnet siger, at en af disse »den 11. Maii 1807 paa den kongelige Fødselsstiftelse fødte et Drengbarn, som blev givet Nr. 488. Den 16de næstefter er dette Barn, uden at dets Forældre er angivne, paa Stiftelsen døbt og kaldet *Carl Christian*, og den 24. Mai er det af Moderen medtaget til egen Forsørgelse«. Moderen betalte 6 Rdl. for Nr. 488. For den danske Nation er han ubetalelig. Det var Digteren *Carl Bagger*.

Inden vi gaar over til Frederiksberg Allés Forlystelses-Historie, om vi saa maa sige, bør vi tage dens litterære Historie. Vi ved, at det var ad denne Vej, den lille *Oehlschläger* vandrede sin lange Gang ud til Slottet med en Stok over Skulderen, hvorpaa der var bundet den lille Bylt i det røde Lommetørklæde, der indeholdt de Lejebiblioteksboøger, han stillede sin Videbegærlighed med, inden han kom under *Edvard Storms* kyndige Røgt i Efter-slægtens Skole.

Ad Frederiksberg Allé vandrede ogsaa i 1802 *Henrik Steffens* med *Carl Heger* ud til Bakkehuset, hvor han særlig glædede sig ved Samværet med *Kamma*, hvem han i »Was ich erlebte« skildrer som »en højst udmærket Kone, lille, bevægelig, livlig; hendes Ansigtstræk var sammentrukne; hendes Øjne store og fyrige; et skælmsk Træk spillede om hendes Læber, og hun besad en højst tiltrækkende Hjertensgodhed og Blidhed«. Hun trak ham uimodstaaelig til sig. Det var »en Tilbøjelighed af en ganske ejendommelig Art. Jeg kunde ikke undertrykke min Glæde, naar jeg saa hende. Hun holdt meget af at gøre mig og især mit Sværmeri til Genstand for sin Spøg, men altid fandt jeg denne betydningsfuld,

aandrig og træffende. Disse lethenkastede Indfald, som hun ikke syntes at tillægge nogen Værdi, havde noget muntert og naturligt og fremlokkede noget lignende.« Ikke sandt, der har vi Kamma lyslevende! Med hende gik han ogsaa gerne i Frederiksberg Allé, hvor de paa Grøftekanterne plukkede Blomster, medens hun forbavsede ham ved sine botaniske Kundskaber.

I Runddelen foran i Frederiksberg Allé — til venstre fra Bysiden, boede i Somrene 1803 og 04 Vennerne *Henrik Steffens* og *Adam Oehlschläger*. »Den tyske Doktor«, som man kaldte Steffens, var ikke rigtig velset i Byen; man ansaa ham for en Vigtigmager, der ved sine overmodige Svar stødte ældre Folk for Ærmet, ja, man pegede Fingre ad ham paa Gaden og sagde: »Der gaar det Menneske, der kun har været i to Aar i Tyskland og ikke mere kan tænke i sit Modersmaal.« Ja, Rygtet herom var endda gennem »en høj Person« naaet Grev *Schimmelman*, der for øvrigt ikke selv kunde tale Dansk men altid talte Tysk, saa at denne blev nødt til at skrive til Steffens, bede ham være forsigtig og ikke mere tænke paa Tysk!

Herude i »den lille Runddel« havde Vennerne det hyggeligt og rart; Oehlschläger skrev paa dette Sted »Sovedrikken«, »Frejas Alter« og »Thors Rejse til Jotunheim«; men man sagde i Spøg, at Vennerne burde lade sig male og hænge udenfor Huset, ligesom man saa de vilde Dyr paa Vesterbrogade. De boede i Stuen, derfor var der Vinduesskodder, der hver Aften blev lukket for, saa der blev bælgmørkt.

Nu havde Oehlschläger den slemme Vane at drømme, at der kom en Røver og tog ham; først da han blev ældre og strøg sin Aftensnaps og hældte Vand om Sommeren paa sin Vin, holdt disse mindre hyggelige Drømmerier op. En Nat vækkede Adam Steffens med et forfærdeligt Brøl. »Hvad er der?« — »Røvere,« rallede Oehlschläger, »de myrder mig!« —

»Almægtige Gud,« raabte Steffens og styrtede ud paa Gulvet, hvor han faldt over Oehlschläger, der var trillet ud af Sengen, men herved blev vaagen. »Ak,« sukkede Gerningsmanden, »det var kun en Drøm.« Men nu kom Raden til Steffens at fantasere: »Det er, Fanden ta' mig, det samme. Jeg maa have Vished; jeg slaar Ild, jeg henter min Sabel.« Saa famlede han ind i den anden Stue, hvor han tændte Lys, og det varede ikke længe, før han kom ind med truende Mine og draget Sværd. Oehlschläger troede, han var blevet forrykt, og raabte: »Steffens, for Guds Skyld, brug Fornuft! Drømmen er ophørt.« — »Ja, min bedste, det er godt nok; men det er dog altfor galt at have saadan Drømme, især naar Vinduesskodderne er lukkede!«

Naar Steffens var rejst, havde Oehlschläger en Skoflikker til Opvarter, der tillige sørgede for hans Frokost og børstede hans Støvler. Naar det kneb med Skovokset, brugte han Oehlschlägers gode Smør til Støvlerne. Han kom inde fra Byen Kl. 7 og tog Vinduesskodderne fra; men engang skulde der indtræffe en Solformørkelse Kl. 5, han fik derfor Ordre til at komme saa meget tidligere, at hans Herre kunde faa den at se.

Denne gjorde om Aftenen alt parat, sværtede Glas og gik i Seng. Næste Morgen vaagnede han af sig selv, stod op, tog Glassene og begav sig i et temmelig luftigt Kostume udenfor for at se Formørkelsen. Der var jo ingen Folk i Alléen paa denne Tid. Hvor forbavset blev han da ikke, da et rigtigt straalende Sollys mødte ham, da han aabnede Døren, og et Par unge Damer sad og nød det i Skyggen overfor. Han fik Ben at gaa paa ind igen, medens de iagttog hans løjerlige Digterfærd. Ak, Skoflikkeren havde glemt at komme, Klokken var 11 — for seks Timer siden havde Formørkelsen været.

Det var hertil, at *Steffens* den sidste Sommer førte sin skønne unge Brud *Hanna Reichardt*, og derved

blev den selskabelige Kreds oplivet. Da skrev *Oeh-lenschläger* sit første tyske Vers; det handlede om Steffens og Hanna, og det sidste Vers lød:

»Nun, lieber Heinrich, bist Du hier
mit ihr im Bund',
drum singen und drum jauchzen wir
aus Herzensgrund;
drum zechen wir mit grosser Lust
den guten Wein
und drücken dich an unsre Brust
und singen drein:
Willkommen uns, Heinrich und Hanna!«

Naar *Anders Sandøe Ørsted* og hans Hustru *Sophie Oehenschläger* ikke boede oppe paa Slottet hos gamle *Oehenschläger*, lejede de sig ogsaa om Sommeren et Hjem i Alléen, om Vinteren boede de jo paa Vestergade.

Om hende siger *Steffens*: »Hun besad et Vid, et Lune og en Aandrigthed som jeg før ikke havde kendt Mage til hos Kvinder. Den dybe Skarpsindighed, der udmærkede *Schlegels*, siden *Schellings* Kone, var vel beundringsværdig, men den var fremgaaet af et meget bevæget Liv, af en fuldendt Dannelse og ytrede sig paa en mere bestemt, selvstændig Maade: *Oehenschlägers* Søster havde, ligesom han selv, levet i snævre og indskrænkede Forhold; alt af Betydenhed, Ytringer af den forvovne, bevægede Sjæl, fremtraadte mere bevidstløst, mere naturligt, der gaves Øjeblikke, hvor hun i høj Grad overraskede mig.«

Om *A. S. Ørsted* siger *Steffens*, at han var »en paafaldende Personlighed, stille, synes blød, eftergivende, taler lidet, sagte og mildt og viser sig højst beskeden; han træder ingenlunde bestemt frem, og enhver tror at kunne beherske denne eftergivende Mand. Men med Forbavselse mærker man, hvorledes der hviler en Klarhed og Fasthed bag denne tilsyneladende Ubestemthed. Naar Samtalen blev heftig, tav han; naar den efter lang Strid endtes uafgjort,

lod han vel nogen Tid gaa hen og ytrede sig da sagte, mildt, næsten frygtsomt, men yderst træffende, og man maatte tilstaa, at han havde afgjort Striden. Han beherskede virkelig ogsaa, uden at vi tilstod os det, os alle.«

Om *Sophie* siger Broderen, at hun, der næsten intet havde lært som Barn, lærte sig selv Sprog, da hun blev voksen; men at hun ikke derfor forsømte sit Hus, nej, Etatsraadinden fejede hver Morgen sine Gulve og lavede selv helst Middagsmaden, hvilket man skulde forsværge, naar man saa hendes fine, hvide Hænder.

I Grosserer *Gersons* tidligere Villa med den mægtige Have, hvor siden Alhambra kom til at ligge, boede i Aarhundredets Midte det geniale Skuespillerpar *Nicolai Peter Nielsen* og *Anna Helene Dorothea Nielsen*, f. Brenøe.

N. P. Nielsen var en i høj Grad mangesidigt begavet Mand, oprindelig Officer, men tidlig optændt af Begejstring for Litteratur og Kunst, navnlig Musik. Det vakte megen Opsigt, at en Officer vilde gaa til Scenen, *Frederik d. VI* forlangte, at hans militære Charge ikke maatte nævnes paa Plakaten. Som Skuespiller var han stor; han forenede, siger *Overskou*, i sin Stemme Elskerens bløde Inderlighed og Heltens fyldige Malmklang, han blev den længe savnede nordiske Helt og Elsker, som *Oehlenschläger* havde set ham med sit Digterøje.

Om hans personlige Egenskaber herskede der — som om alle betydelige Mænds — delte Meninger. Mellem ham og *J. L. Heiberg* herskede der et spændt Forhold; der er ingen Tvivl om, at Heiberg har sigtet til ham ved Skuespilleren, der hentes af Døden i »En Sjæl efter Døden« og opfordres til at bede sit Fadervor, inden han dør, men svarer: »Det kan jeg ikke, jeg har ingen Sufflør«, hvorpaa Døden siger de berømte Ord:

»Du klingende Bjælde, du lydende Malm,
bered dig til Helvedes hede Kvalm.«

Der var mange Mennesker, der holdt af Nielsen, som havde adskillige Interesser og Smaatalenter ved Siden af sin Kunst; han oversatte flere Skuespil for Theatret, og han komponerede ikke saa lidt, dyrkede historiske Studier m. m.

Husets Frue var i sit Fag lige saa betydelig som Manden. Hun debuterede allerede som syttenaarig som Dyveke i *Samsøes* Stykke, hun forstod mesterligt at fremstille den unge Piges skære Poesi og den store Tragedies dystre Skikkelser, hun havde en dejlig Sangstemme og var yderst musikalsk. Hun havde først været gi.t med Koncertmester *Fr. Wexschall*, i hvis Hus Datidens litterære og kunstneriske Personligheder samledes, og hvor Jomfru *Johanne Luise Pätges* fandt et gæstfrit Hjem; men dette Ægteskab ophævedes, og d. 8. Juli 1834 ægtede hun Nielsen, og det er især som *Anna Nielsen*, hun mindes som en af de største Kunstnere, Danmark har ejet. *Søren Kierkegaard* siger om hende, at hun var »Fremstillinden af det kvindelige, ikke indskrænket til een Side, ikke understøttet af, ikke lidende under en Tilfældighed derved, ikke anvist et Tidsafsnit deri«, og som hun var paa Scenen, var hun i Livet, en storslaaet, ædel Personlighed. Hun døde allerede 1856, Manden i 1860.

I Ægteparrets gæstfrie Hjem i Alléen med den store Have samledes en vid Kreds af Beundrere; her kom *Bournonville* ud med sine to smaa Døtre, *Augusta* og *Charlotte*, og prøvede Partiet i Balletten »Erik Menveds Barndom«, hvor hun spillede Dronning Agnes; her boede *Charlotte* en Del af sin Ungdom samtidig med, at Jomfru *Louise Petersen* var der i Huset; i hende forelskede *Charlotte* sig i den Grad, at hun altid hang i Skørterne paa hende til stor Gène for hende og *Phister*, der dengang var hemmeligt forlovet med hende. Her kom *N. W. Gade*, her tilbragte *Høedt* mange interessante Timer, *Michael Wiehe* var stadig Gæst, og i Haven tumlede en løssluppen Ungdom sig under Spøg og Leg.

Da det *Nielsenske Hus* opløstes, købte Musikhandler *Emil Horneman*, »Landsoldaten«s berømte Komponist, Ejendommen, som han siden solgte til *Georg Carstensen*, der byggede »Alhambra« der, hvad der bragte Horneman, der maatte overtage Etablissementet, til Fallittens Rand.

Der er sikkert mange flere berømte Personligheder, der har boet i Frederiksbergs idylliske Allé; men der

En Drikkehalle i Frederiksberg Alle. Tegning af B. Olsen.

er i Særdeleshed to, vi endnu maa mindes; den første er *Johan Carl Christian Brosbøll*, den som Digter saa kendte *Carit Etlar*. Det er dog ikke som Digter, han skal nævnes her; faa husker vel endnu, at han havde et betydeligt Tegnetalent, og at han havde gennemgaaet en Del af Kunstakademiets Klasser. Da Frederiksberg Allé skulde bebygges, byggede han sin egen Vila derude efter egen Tegning, og han leverede Tegninger til de fleste andre Villaer, idet han med stor Kraft arbejdede for, at Frederiksberg Allé skulde bevare sit oprindelige landlige Præg, ikke have høje

Huse; det er jo ikke hans Skyld, at den senere rivende Udvikling desværre gik i en modsat Retning. I en af disse Villahaver, der tilhørte en Murermester *Qvist*, var det for Resten, at »Leda med Svanen«, der havde prydet det berømte »Vartegn« paa Havfruegrunden imellem København og Christians-

Schweizer-Pavillonen foran i Frederiksberg Allé.

havn, endte; men baade Figuren og Villaen er forsvundet.

Den anden danske Digter, der havde til Huse her, var *Claudius Rosenhoff*. Han boede mærkeligt nok i et Værelse i øverste Etage i Hovedbygningen paa — Alléenberg. Det tiltalte hans folkelige Muse at være omgivet af alt dette Folkeliv med Karuseller, Cirkus og Lirekasser, og paa de gamle Dage fandt han da et Ly herude efter al sit lange Livs Møjsommelighed; han levede ret ubemærket, og dog var han engang en af de folkekæreste Forfattere, baaret

frem af selve *J. L. Heiberg*. Han har sikkert herude skrevet »En Faders Testamente til sin Søn« og i Ny og Næ et Digt, der kom frem under det beskedne Mærke Cl. R. i Dagspressen.

Det var intet Under, at Frederiksberg Allé som den naturligste Vej til Folkets kæreste Udflugtssted, Frederiksberg Have, maatte yde Plads for ad-

Rosenlund.

skillige Forlystelsessteder. Blandt de mere uskyldige var de Drikkehaller, som *Alexis Köhl* saa sent som i 1873 anbragte i Alléen, og hvorfra der udskænkedes Mineralvande med og uden Saft; det er morsomt at læse »Ill. Tid.«s naive Begejstring over disse Herligheder, som man ønsker efterlignede i de øvrige Bydele. Midt i Alléen havde Komponisten *P. E. Lange-Müller* sit Barndomshjem.

Lige indenfor Jernporten ved Vesterbrogade, hvor nu Posthuset ligger, laa det berømte »Rosenlund«, hvis Navn endnu lever i Litteraturen i den berømte Tivoli-Vise:

»Og dersom du morer dig doli'
paa Rosenlund eller Freds'ber'«

Oprindelig var dette Forlystelsessted fint, men efterhaanden blev det tarveligt. Restavratøren hed

R. T. Kehlet.

R. T. Kehlet. For at gøre sig Begreb om Arten kan man læse et af hans Avertissementer:

»Hver Onsdag og Søndag er her Musik i Haven af tvende gode Orkestre. Tvende gode Sangerinder vil have den Ære at give musikalsk Aftenunderholdning. Karuselbanen fortsætter sit Løb hver Aften fra 7—11. Hvad mere der er indrettet for at more

Stedets Besøgere, vil kunne erfares, naar Lysthavende ville behage at give Møde.

Ærbødigst

R. T. Kehlet.»

R. T. Kehlets Hustru.

Samme Kehlet var for øvrigt lige som Jacob Drejer Drejers Klub en studeret Mand. Han havde taget Studentereksamen og et Par Aar studeret Teologi; man følte sig ogsaa smigret, naar man paa hans ældre Dage mindede ham om hans akademiske Fortid. Ved siden af Rosenlund, hvor han lod sin dygtige Kone aade og regere og kun selv indfandt sig om Aftenen

og laa paa Landet om Søndagen, havde han jo sin Chokoladefabrik i Gothersgade, paa Hjørnet af Grøn- negade. og her havde han ogsaa i Stueetagen et Slags Udskænkingssted for Kaffe og The; her søgte mest Studenter, som betragtede ham som deres Kollega,

Jorgine Kehlet.

hvad der smigrede ham, saa han gav Kredit. Engang henvendte disse Minervasønner sig i en højtidelig, kalligraferet Adresse til »stud. theol. R. T. Kehlet« for at gøre ham opmærksom paa, at Kaffe og The var to sløvende og usunde Drikke; derimod vilde en Kop Chokolade være yderst mættende og nærende, hvorfor man, da man kendte Hr. Kehlets udmærkede Fabrikat,

anmodede ham om at servere Chokolade i enkelte Kopper, og saaledes gik det til, at Kehlet var den første herhjemme, der serverede »Chokolade i Kop«, noget, som jo nu er en ganske selvfølgelig Sag.

Da Kehlet erfarede, at Overskou ikke blot havde benyttet hans Rosenlund men endogsaa havde omtalt hans Person og Opfindsomhed i »Capriciosa«, der opførtes første Gang paa Det kongelige Teater i Oktober 1837, var det saa langt fra, at han følte sig smigret herover, at han tværtimod blev rasende og indsendte en Klage og Protest til Teatrets Direktion, der imidlertid svarede ham, at, naar Konger og Fyrster havde maattet finde sig i at blive fremstillet paa Scenen, maatte en almindelig næringsdrivende, der tilmed holdt offentlig Beværtning ogsaa taale det, i Særdeleshed da Stykket intet som helst for ham ærekrænkende eller fornærmeligt indeholdt.

En Anmeldelse i Berlingske siger: »Den smukke Pavilion med samt de tvende gode Sangerinder berøre vi kun i Forbigaaende og holde os navnlig til Forlystelserne i det frie, der desuden have en mer populær Karakter. Den lille Have er ret smukt anlagt med sine Smaabuskadser og Labyrintgange samt med sin Danseplads, naar blot Belysningen var noget bedre og stærkere og navnlig ikke for meget mindede om den københavnske Gadebelysning. Musikken er i øvrigt ret taalelig, men man maa anke mod Karusellen, hvor faa spredte Lygter kun tjene til at blænde Øjet i Stedet for at sprede Dunkelheden. Det hele ligner en Biergarten i en tysk By.«

Bedst faar man Begreb om Herlighederne ved at lytte til Opvarningspigen *Lenes* Anbefaling til *Peter* i »Capriciosa«, hvis anden Akt foregaar herude. Hun synger:

Her er Harmonimusik
af et fuldt Orkester;
men den gode, gamle Skik
for gentile Gæster,

at Tallerkenen gaar om
 mellem hvert et Nummer,
 den har her man byttet om
 med bestemte Summer.

De kan ogsaa Haven faa
 smukt illumineret:
 Lamper gule, grønne, blaa,
 rødt og figureret.
 Stort, brillant Fyrværkeri
 mellem Blus og Kærter
 og et Transparent, hvori
 Navnetræk og Hjerter.

Vi har og en Luftballon,
 dersom De vil se'en,
 der er af en ny Façon,
 Husboud gav Ideen;
 og jeg svær' Dem til, ved Gud,
 at de Ting er gode,
 som vor Husboud ruger ud
 i sit gamle Ho'de.

Ligeoverfor laa »Valhalla«, en Sangerindepavillon, hvor *Møllers* Vokskabinet før havde ligget. I dette Kabinet saa man Masker af *Frederik d. Store*, *Carl XII* i Legemsstørrelse, Automater, leende og grædende Børn, en Amagerpige, som kunde danse m. m. Blandt »Valhalla«s celebreste Præstinder kan nævnes *Amalie Hullstrøm*, som fra Sangerindetribunen gjorde Springet til Grevinde-Standen, idet hun ægtede Grev *Holstein-Holsteinborg*, ældste Søn af den kendte Politiker og Lehnsgreve. Resterne af »Valhalla«, der en Tid var »Frelsens Hær«s første Hovedkvarter i København, er nu »Osborne«s Koncertsal.

I den lille Runddel laa allerede i Trediverne *Monigattis* Pavillon. Naar man for nogle Aar siden i et Stykke, der hed Tivoli, lod en almindelig Grønnegadets optræde som Sangerinde hos *Monigatti*, beroede dette paa et kulturhistorisk Misgreb. *Monigatti* var nemlig en fin Pavillon, hvor der ikke optraadte almindelige Sangerinder; her var til at begynde med et udmærket Tyrolerselskab, der fik hele Købehavn

til at jodle med, og som for Resten var dem, der indførte den her i Landet ukendte Skik »at lade Tallerkenen gaa«. Senere kom der gode italienske Selskaber, der udførte Numre af »Barbereren i Sevilla«, derefter smukke franske Sangerinder, der henrev Beaumondens Løver, naar de sang: »Aux armes, citoyens! Formez vos bataillons!« I Midten af 60'erne fjernedes Pavillon, da den laa i Vejen for Færd-selen; men den eksisterer endnu som letkendeligt Pri-vathus i Vodroff-Tværgade, hvortil den blev flyttet.

Bag Monigatti laa det folkelige »St. Thomas«, hvorfra den Brandpil blev afskudt, der ramte Frue Taarn i 1807. Dette blev dog ikke Restaurant før 1880erne, da Direktør T. S. Thrane købte Ejendommen af Apoteker Riises Arvinger og indrettede Forlystelseshave her.

Paa Gersons Haves Grund rejste *Carstensen* i 1855 sit ulykkelige *Alhambra*, hvis triste Historie for nylig er skrevet saa udførligt i *Viggo Lindstrøms* »København i Treserne«, at det vil være tilstrækkeligt at henvise hertil. Ligeoverfor rejste »Odéon« sig, hvor *C. C. Møller* gav Koncerter; det omdannedes siden til det nuværende »Frederiksberg Theater«, der saa at sige blev Københavnerrevuernes Vugge; hvem husker ikke endnu *Ferdinand Schmidts* Begyndelse herude?

Og saa afsluttedes da Forlystelsesstedernes Række i gamle Dage, som den gør nu, med »Alléenberg« og »Sommerlyst«.

Madam Lynge residerede i gamle Dage paa Alléenberg; da var det en fin Restavration, som ved høje Priser holdt det brede Lag borte. Alléenberg stammer fra Slutningen af det attende Aarhundrede. Det var Værten der, som var i Tvivl om, hvorvidt han skulde sætter Gitter eller Plankeværk om, og løste Opgaven ved at sætte Plankeværket og lade male et Gitter derpaa.

Efter Md. Lynge fik Øltapper *Jørgensen* fra Store Kongensgade Etablissementet, og han anlagde den

smukke Have og opførte Pavillonen. Det var i denne, at den mærkelige Magister *Lindberg*, der er kendt fra *Grundtvigs* Historie, samlede sine Tilhængere og prædikede for dem i det saakaldte »Danske Samfund«, indtil Politiet forbød det.

Jørgensen solgte i 1841 Etablissementet til Konditor *Chr. Kehlet*, og det var ham, der gjorde det til det Samlingsted for det bredere Publikum med alle Folkeforlystelser, det er den Dag i Dag. Det var i hans Tid alle københavnske Konfirmanders Eldora, hvortil ogsaa vore »Jenser« med deres Kærestere søgte.

Ved Siden af Alléenberg laa i gamle Dage Ratzeborg, forkortet til »Ratzen«. I Folkemunde kaldtes det ogsaa »Blokhuset«, fordi der var et tjæret Plankeværk omkring med Glughuller i. Medens »Alléenberg« begyndte som fint og gik over til at blive folkeligt, gik »Ratzen«, der kom til at hedde *Sommerlyst*, den modsatte Vej. Værten i Ratzen hed *Madsen* og var en stærk Prygl, der holdt nøje Øje med, at Folk betalte, inden de gik. Ellers vankede der Knubs.

»Sommerlyst«s Historie begynder egentlig først i vore Dage, da den siden saa ulykkelige Direktør *Fritz Petersen* med Mesterhaand omskabte det til et mondænt Koncertlokale, hvor *Gustav Esmann* ved sine sprudlende vittige Konferencer, der aldrig siden er blevet overgaaet, samlede hele det dannede København hver Onsdag Aften i Sommeren.

Ak ja, Frederiksberg Allé rummer et Væld af Minder, glade og vemodige ved Siden af hinanden; vort Hjertebarn vil den altid blive, vi kunde ikke som ægte Københavnerne tænke os den foruden.

Amerikamøllen.

VII. SLUTNING.

UDEN om disse to Hovedaarer, Vesterbrogade og Frederiksberg Allé, voksede saa den store By. Dens mørkeste Sider om Vesterbro. Den sidste Mølle, den hyggelige Amerika eller Winstrup Mølle, forsvandt først i 80'erne, heldigvis fik man Kolonihaver omkring den. Til den hørte en Ejendom med Have, hvor *J. P. E. Hartmann* nogle Aar laa paa Landet. Det var herude, *Struensees* og *Brandts* Legemer blev lagt paa Stejle. Hvis de er begravet her, er de i alt Fald siden gravet op og bragt til Vestre Kirkegaard, hvor de nu hviler. Paa Amerikavej ligger en Del smukke Villaer, særlig Fabrikant Udalls, nu Nr. 22, der minder om svundne Dages Herlighed.

Vi kan ikke følge de Omskiftelser, hvorunder »den gamle Ladegaard«s vidtstrakte Grunde bebyggedes; vi kan kun glæde os over, at Hovedopgaven løstes

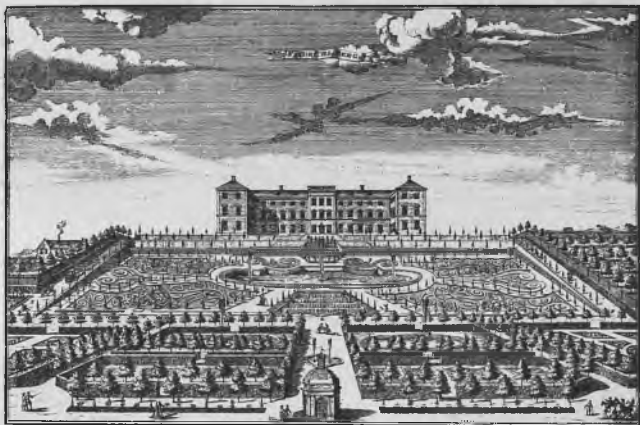
af *Fr. Chr. Bülow*, oprindelig Skriver ved Frelserens Arbejdshus, senere ved Ladegaarden, Inspektør der og til sidst i 1870 Raadmand, som ledede Udstykningen. Han købte først »Mosedal«, der laa ved Voldrofsvej, og siden rejstes det store Bülow-Kvarter sig. Hans Fortjeneste er, at han gjorde dette til et Villakvarter, og han var en Rydningsmand, hvis Navn bør holdes i Ære.

Mange og nyttige Institutioner har rejst sig paa Frederiksbergs Grund, vi skal til Eksempel huske Landbohøjskolen, Sygehjemmet, Diakonissestiftelsen o. fl. Trofaste Haandværksfolk har rejst store Bedrifter herude, der er gaaet i Arv i et Aarhundrede fra Fader til Søn; da vi har nævnt anden Kunstindustri, vilde det være uretfærdigt ikke her ogsaa at nævne det *Schæbelske* Kunstmedeværksted paa Gamle Kongevej. Navnet *Schæbel* har været knyttet til Frederiksbergs Historie, saa langt vi kan se tilbage; gode Borgere, der sad i Byens Raad, har de altid været, driftige Foregangsmænd i deres Fag lige fra den ældste til den nylig afdøde fortræffelige Kunstmedemester *Olof Schæbel*, der baade ved sin Dygtighed i sit Haandværk og ved sit Arbejde for sin Stands Tarv, har gjort sit Land og sin By den største Ære.

»Vejen gaar min Tro over Vesterbro«, det er Mindernes lysende Vej, det er Fremtidens lovende Vej, saa vist som der lever og aander et rastløst Liv derude, der aldrig har Ro og gør Vesterbro og Frederiksberg til værdige Forstæder til den Storstad, København nu er blevet.

FREDERIKSBERG

Frederiksberg Slot efter Marselius. 1703.

I.

NY HOLLÆNDERBY OG PRINSESSEGAARD

HVOR nu Frederiksberg By rejser sine velhavende Stenbygninger og sine af Haver omgivne Villaer, hvor Slottet knejser paa Bakken, Træerne spreder deres skyggende Kroner og Forlystelseshaverne til for ny-lig kastede deres ikke altid lige harmoniske Toner ud over Alléer og Gader, laa, inden Svenskerne kom for at angribe København i 1658, nogle usle Smaahuse, der beboedes af 20 hollandske Bønder frá Amager; denne By kaldtes derfor »Ny Amager« eller »Ny Hollænderby«, og Navnet beholdt den saa længe, til Slottet rejste sig og gav den i dets Læ fremvoksende By sit Navn.

Naturligvis sved *Carl Gustaf Rønnerne* af; men skønt man maa sige, at det varer grumme længe, inden »Ny Hollænderby« kommer opad, er det dog, som om Frederiksberg By kan datere sin Herkomst fra dette Tidspunkt, og Aarsagen hertil er, at Kong

Frederik den Tredie, — der jo selv i 1651 havde indforskrevet disse Bønder fra Amager, ladet bygge en Trækirke til dem og givet Præsten ved Frelsers Kirke den lidt ubekvemme Ordre ogsaa at prædike for dem, — havde Medlidenhed med dem og saa smaat hjalp dem paa Fode igen.

Eggen maa han tillige selv have holdt af; thi en af de Gaarde, der blev bygget her, forærede han til sine fire Døtre, der dengang var i en Alder af fra 16 til 7 Aar. Disse unge Damer — den senere Kurfyrstinde *Anna Sophie* af Sachsen, Hertuginde *Frederikke Amalie* af Gottorp, Kurfyrstinde *Vilhelmine Ernestine* af Pfalz og Dronning *Ulrikke Eleonore* af Sverige — skulde dog ikke residere paa denne Gaard; det var en Lystgaard, hvor man anlagde Have, Kanningaard, Fuglehuse o. a., og hvortil Hoffet kunde gøre fornøjelige Udflugter. Derude modtog man ogsaa fornemme rejsende, der dog ikke var saa fornemme, at der var Grund til at sætte København paa den anden Ende for at arrangere Indtog.

Denne Prinsessegaard maa have ligget lige midt for Indgangen til Frederiksberg Have, dér, hvor nu *Frederik d. VI.s* Statue staar, og de to gule, lave Bygninger, der nu ligger paa begge Sider af Indgangen, er nok de sidste Rester af den; man har nemlig i den til højre, hvor Haveinspektøren bor, fundet Rester af gamle Vægmalier, der minder om svunden Glans. Prinsesserne blev jo nemlig gifte, og deres Gaard blev igennem en Række Aar »Kronprinsernes Gaard«, og der var flere af disse, der anvendte Summer paa at udsmykke den oprindelige Bondegaard og omgive den med Haver og kunstige Træer.

Det blev Kronprins *Frederik*, (*d. IV.*), der i en Alder af 11 Aar blev Gaardens Ejer, da hans Tante, *Ulrikke Eleonore*, 1680 drog til Sverige. Dengang var Frederiksberg Allé endnu ikke anlagt, og den nemmeste Adgang til Gaarden gik ad en Pileallé der skraaede fra Gamle Kongevej over de Marker, der

laa, hvor nu Amicivej er. Et Par af de gamle Pile eksisterer endnu.

Efter at Kronprinsen i 1692 havde været paa en Udenlandsrejse, begyndte han at ofre en Del af sine ganske vist ikke særlig rige Midler paa Gaardens og Havens Forbedring, og allerede fra 1693 synes Gaarden at have været Yndlingsudflugtssted for Hoffet. En samtidig engelsk rejsende, *Molesworth*, fortæller saaledes om Hoffets Tur i Amagerhabit til »Ny Amager« dette Aar: »Hvide Tirsdag ifører Kongen, Dronningen, den kongelige Familie, de inden- og udenlandske Ministre og alle til Hoffet henhørende Personer sig den nordhollandske Bondedragt med vide Benklæder, korte Trøjer, store blaa Huer (thrum-caps); Damerne blaa Skjorter med en løjerlig Hovedpynt.

Saaledes udpyntede sætter de sig paa Vogne; Herterne, som selv kører, foran, Damerne bagved, og kører ud. Her danser de efter Lyden af Sækkepiber og skurrende Violiner og spiser Landsbykost af Ler- og Træ-Tallerkener med Træskeer.

Naar de nu har tilbragt Dagen med dette Slags Morskab, hvorved Alle er lige, og man ikke tager synderlig Hensyn, enten til den kongelige eller til anden Rang, kører de om Aftenen paa samme Maade hjem, beværtet af Statholderen *Gyldenløve* (Ulr. Fr. Gyldenløve, Søn af Frederik d. III. og Margrete Pape, f. 20. Juli 1638, † 17. April 1704, kendt som Marie Grubbes Ægtefælle, Statholder i Norge, men oftest boende paa sit Slot, nuværende Charlottenborg) med Komædie og prægtigt Aftensmaaltid og tilbringer Natten med et Bal i samme Kostume, som de den hele Dag her baaret.«

15. April 1695 havde Kronprinsen i »sin Lystgaard paa Ny-Amager« fornøjet sin Fader, Kong Christian d. V., med i Anledning af hans Fødselsdag at invitere ham til at køre i en prægtig Karussel, som da var en ny Forlystelse herhjemme. Og to Aar

efter beskrives et Taffel herude, afholdt i samme højtidelige Anledning, som noget af det prægtigste. Det var dækket i Korsform som begge de danske Ridderordner, og Kongen og Dronningen sad i Kronen. Og bagefter var der Illumination og prægtigt Fyrværkeri, som Datiden ikke havde oplevet Mage til.

Da Hoffet i saa høj Grad yndede Ny-Amager, er det ikke til at undre sig over, at der i de kommende Aar omkring Prinsessernes gamle »Kaningaard«, som den ofte kaldtes, samledes nogle enkelte store Bygninger. Der var først Kongens Falkonergaard nær Ladegaardsaaen, dernæst ejede Rigsadmiral *Niels Juell* det saakaldte »Kalthus« med Jorder til fra 1672, og hans Broder *Jens Juell* købte 1½ Gaard derude, ligesom Assessor *Abraham West* fik Lov at oprette et Teglværk i det nuværende Smallegade; Stedet kaldes endnu Teglgården.

Men de fattige Bønder, hvis Gaarde samlede sig der, hvor nu Sommerlyst, Runddelen, Allégade, Pilealléen og en Stump af Frederiksberg Have ligger, og som havde plantet dejlige Kastanietræer, hvoraf man flere Steder paaviser nogle den Dag i Dag, led stadig Nød. De kunde ikke svare Skatter, og skønt de tit fik eftergivet Dele af dem, var de stadig lige vidt. Det var en ren Ynk. Der solgtes stadig bort af Jorderne, hvilket yderligere formindskede Skatteevnen; da saa Kronen paa Elendigheden sattes ved en Ildebrand i 1697, blev *Christian d. V.* vred, og ved kongelig Resolution fratog han Bønderne Resten af deres Jord. De fik ganske vist Løfter om Fæstegaarde paa Amager — naar der engang blev nogen ledige; men det var der ingen Udsigt til; vilde de blive i »Ny Hollænderby«, maatte de holde op med at drive Landbrug, hvorimod de kunde faa mindre Jordlodder til Havebrug og Gartneri. Saaledes gik det til, at store Dele af Terrænet fra Vesterbrogade til Frederiksberg Have endda til ind i det nittende Aarhundrede optoges af vidtstrakte Gartnerier, hvorimod de virkelige Beboelser var faa og spredte.

Hvad der saaledes, ved at man tog Gaard og Jord fra de uselige Bønder, blev indvundet, anvendtes dels til Udvidelse af Kronprinsens Have, nu Frederiksberg Have, dels til en kongelig Enghave (Vej og Plads har Navn deraf), og dels fik Regimentskvartermester *Georg Vodroff* Lov langs St. Jørgens Sø at anlægge en Vandmølle, hvor man skulde valke Klæde. Af Bondebyens Beboere blev der kun ca. 300 tilbage; de havde før haft deres egen Foged, nu henlagdes de under Taarnby paa Amager, men beholdt dog deres egen Kirke — uden egen Præst.

Men netop i samme Aar — 1699 — lagdes Grunden til den næsten uddøde Bys senere Livskraft. Kronprins *Frederik* havde længe gerne villet bo paa sin Gaard, men den var og blev ham for lille, og han besluttede sig da, skønt han egentlig ikke havde Raad dertil, til at opføre et nyt Slot paa »Tullehøj«, o: det nuværende Valby Bakke, og da hans Fader 25. August 1699, kort efter at Slotsplanerne var færdige, lagde sig til at dø, var der ingen økonomiske Vanskeligheder længer, og Arbejdet paa »*das obere Haus*«, som Frederiksberg Slot kaldtes i en Del Aar i Modsætning til »*das untere Haus*«, Prinsegaarden, der stadig blev staaende, fremskyndedes saa stærkt, at det allerede stod færdigt i sin første Skikkelse i Slutningen af 1703. Fra det Øjeblik, dette Slot er rejst, ligger Livsbetingelsen for Byen i lange Tider hos det, og ved en Skildring af det svundne Frederiksberg, ved en Vandring gennem Minderne derude, maa man altid tage sit Udgangspunkt fra Slottets Historie, det Liv og de Begivenheder, der knytter sig til det; thi i alt Fald til Frederik d. VI.s Død er Byens Historie helt betinget, ja skabt af Slottets.

Naar vi nu skal dvæle ved de mindere Egne derude omkring Slottet, er det rimeligt, at vi begynder med Slottet og Frederiksberg Have.

Udsigt fra Frederiksberg Slots Terrasse. Efter Rostin 1712.

II.

FREDERIKSBERG SLOT.

Christian d. V. havde kun slet sørget for sin ældste Søns Opdragelse, og det var en Skam; thi *Frederik d. IV.* havde uden Tvivl haade Evner og stor Lærelyst; det viste han, da han første Gang kom til at staa paa egne Fødder, dengang han foretog sin store Udenlandsrejse i 1692 gennem en stor Del af Europas Lande; han ikke alene lærte sig Sprog, han saa paa Datidens kuriøse Museer og Samlinger, og han besøgte tillige de berømteste Videnskabsmænd og lærte af dem; men allermest elskede han dog at studere de forskellige Landes Bygningskunst; han kunde tegne lidt, og han havde praktisk Sans.

Af al den Arkitektur, han saa, var der dog ingen, der tiltalte ham som den italienske; han levede herlige Dage dernede, sværmede ogsaa for den skønne Natur; men, fortæller et Sagn, »han havde dog mere

Sans for Italiens levende Skønheder end for Rafaels maledes. Man siger, at han i Frascat's skønne Haver skal have forelsket sig i en italiensk Dejlighed, Grevinde *Velo*, og at det var til Ære for hende og til Minde om denne sin Ungdoms ridderlige Kærlighed, at Kongen efter sine egne i Italien tagne Skitser lod Frederiksberg Slot opføre. Noget sikkert herom ved man dog ikke; vist er det, at Kong *Frederik*, der var den mest pligttopfyldende Konge, Oldenborgerne indtil da havde set, aldrig glemte sine Længsler imod det sydlige Paradis, saa at han i modnere Alder paa en Tid, hvor hverken Forholdene herhjemme eller ude i Europa — 1708—09 — indbød dertil, foretog endnu en Lystrejse derned.

Sikkert er det ogsaa, at Frederiksberg Slot ingen anden Arkitekt har haft end Kongen selv; han førte selv Overtilsynet med Opførelsen og støttedes heri af Overbygningsinspektør *Platen*, medens Slottets Murmester hed *Ernst Brandenburger*.

Det oprindelige Frederiksberg Slot saa noget anderledes ud end det nuværende. Det bestod nemlig kun af det nuværendes Midterfaçade ud imod Haven; først nogle Aar efter føjede Kongen de to Fløje til, og de lavere Partier med Buegangene ud imod Gaarden og Roskilde Landevej er 30 Aar yngre og tilsatte i *Christian d. VI.s* Tid.

Navnlig i Høstens Tid holdt Kong *Frederik* af at bo paa sit kære Frederiksberg, og det var, da det viste sig, at det oprindelige Slot var for lille til Datidens store Hofhold, at han som ovenfor nævnt byggede de to Fløje til — deres Arkitekter var *Platen* og *I. C. Ernst*. Han opførte desuden nedenfor Bakken, paa Eksercerpladsen ind imod Københavns-siden, et Køkken, og for at skaffe Forbindelse mellem det og Slottet lod han grave en Løngang under Jorden imellem dem. Den eksisterer endnu; vi kender alle den lille mærkelige Træhætte oppe paa Bakken, der dækker over Luftkanalen dernedtil; der har

gaaet sære Frasagn om denne Løngang, fra Tid til anden har Fantasien givet den de mest romantiske Hensigter, og saa er det hele dog kun en prosaisk Køkkengang!

Endvidere indrettede Kongen samtidig en Kirke i Kælderen; den var kun bestemt til Hoffets Brug, men da Frederiksberg Kirke i 1864 var under Ombygning, blev nærværende Bogs Forfatters Forældre d. 4. November 1864 viet i den; de og Digteren *J. C. Hostrup* er vist de eneste borgerlige Par, hvormed dette er Tilfældet, og det havde en særlig Betydning for min Moder, der som Datterdatter af Slotsforvalter *Bonsach*, gamle *Oehlenschlägers* Efterfølger derude, havde faaet sin Opdragelse paa Slotet. Nu er Kirken omdannet til Bibliotek for Officersskolen, særdeles praktisk, men tillige meget pietetsløst.

Naar det lykkedes *Frederik d. IV.* saa hurtigt og med saa stor Dygtighed at gennemføre en saa stor Opgave som den at bygge Frederiksberg Slot, at tumle med saa meget og faa det til at føje sig og bøje sig for sin Vilje, hang det nøje sammen med hele hans Naturel. *Edv. Holm* karakteriserer ham fortræffelig i følgende korte Ord: »Hans gode naturlige Forstand var styrket ved en ypperlig Hukommelse, og han lagde en overordentlig Flid og Arbejdskraft i sit Arbejde som Konge. Hvadenten han var paa Rejser i Norge, paa Inspektionsrejser omkring paa Ryttergodset, eller han sad i sit Kabinet med Statsregnskaberne og Indstillinger fra Kollegierne for sig, søgte han at se med egne Øjne og skyede ingen Anstrængelse for at trænge ind i Sagerne. Ingen Konge har nogen Sinde taget sin Gerning mere alvorlig end han. Dertil kom den Evne, han, uagtet sit ingenlunde synderlig kønne eller imponerende Ydre, havde til at optræde med kongelig Værdighed, en stor personlig Elskværdighed overfor dem, som han daglig arbejdede med, og noget ligefremt, folkeligt i hans Maade overfor Folk i jævne Stillinger og Menigmand,

hvorved han vandt Hjerterne for sig. I høj Grad værdifuld var den Karakterfasthed, han i farlige Øjeblikke kunde udvise. Der blev god Brug for den under de vanskelige Kriser, som hans Regering var fuld af.«

Det var ikke alene Slottets ydre Bekvemmelighed, *Frederik IV.* sørgede for, han ødslede paa det indre Udstyr, hidkaldte fremmede Kunstnere, der smykkede Lofter og Vægge med Stuk og Malerier, Kirken med Altertavler; og han anlagde Frederiksberg Allé i dens fulde nuværende Længde, Frederiksberg Have og Søndermarken, begge i den da saa yndede kunstige Stil med de klippede Træer og Hække, de kunstige Terrasser, Bede og Plæner, Springvand, Bassiner, Vandfald og »Vandkunster«, en Kanal, Kaninbjerge, Fasanerier, Høje o. a. Det blev ogsaa en kostbar Historie — 190,000 Rdl., hvilket i Datidens Penge var en mægtig Sum, kostede det hele, da alt endelig var færdigt 1711.

Men *Frederik d. IV.* elskede ogsaa sit Frederiksberg, og her tilbragte han sikkert sine lykkeligste Timer. Baade Grevinde *Viereck*, *Schindel* og *Anna Sophie Reventlow* skænkede ham lykkelige Dage derude, naar han vilde have Fred for Dronning *Louise*, og det var ogsaa paa Frederiksberg Slot, at Kongen d. 31. Maj 1721 lod *Anna Sophie* krone som sin retmæssige Dronning. Alt, hvad han af Forsigtigheds- og Familiehensyn vilde have »ud af Huset« derhjemme paa det skumle Københavns Slot, hvor Konen saa surt, og hans pietistiske Søn gik og hang med Næbbet, alt det henlagde han til den frie og friske Natur herude med den vide Udsigt og de stille, etikette-løse Omgivelser.

Men ogsaa, naar der kom fremmede, som skulde se, hvad Danmark formaaede, tog Kongen dem med til Frederiksberg Slot. Den 2. August 1716 gav *Frederik d. IV.* saaledes en fin Diner, der serveredes for fornemme Gæster i fri Luft oppe paa den berømte

Altan, hvorfra man havde den herligste Udsigt over et skønt sjællandsk Landskab, hvori man talte hele 25 Landsbyer og Kirkebyer; man øjnede tydeligt Fjendelandet Sveriges Kyst, for ens Fod laa København, og langt ude i det fjerne brusede den blaa Østersø. Gæsterne, Czar *Peter den Store* og hans Gemalinde, var henrykte og fik næsten Lyst til dette skønne Land og dette herlige Slot!

Frederiksberg Have. Efter Rostin 1712.

Og som Fyrsterne var glade, saa jublede det glade Folk og takkede den folkekære Konge for Slottet. Og Digterne stemte deres Harper, Kongen fik lange, zirlige Beskrivelser paa Rim overrakt af ydmyge Poeter, der i Almindelighed søgte om et eller andet Præstekald.

Højest af alle har dog sikkert Dronning *Anna Sophie* elsket Frederiksberg. Her havde hun jo oplevet sit Livs skønneste Øjeblik, da Kongen ved Taflet satte Guldkronen paa hendes Hoved og gjorde hende til Danmarks Dronning, og her havde hun sin Gemal alene, hun var fri for det opvoksende pietistiske Hof

hos Kronprinsen, der ved idelige Chikanerier og Stikkerier søgte at fortrænge hende af Kongens Gunst. Her kunde hun i de stille Formiddagstimer ugenert gaa sine Ture i de lange snorlige Alléer og ende sin Spadseretur henne ved sit Yndlingssted, Menageriet med de vilde, dresserede Dyr. Det laa der, hvor nu Jostys Pavillon ligger. Herom siger en samtidig Poet i sit snørklede Sprog:

»Her kunde sees de Diur, hvis Grumhed ellers fnyser,
og som en Bussemand hver Sjæl i Livet kyser
at have tæmt sig selv og sin Natur lagt af
og drivis af en Dreng med Hyrde-Stock og Staf.«

Her fejrede hun og Kongen om Aftenerne mangt lystigt Bal-masqué, — hele deres Forhold var jo indledet paa et Maskebal paa Koldinghus. I Loftet af en af Slottets Sale, kaldet »Rosen«, var ogsaa anbragt et Maleri, der symboliserer denne Kongens bedste Glæde. *Oehlschlager* skildrer i sit Digt »Frederiksberg« dette Billed saaledes:

»Hisset jeg ser dig, du blomstrende Skønne!
Smækker, i staalfarvet Taft er du snørt
kulsorte Maske fra Panden du rørt
hæver for sødt med et Smil mig at lønne;«

dette Billed elskede *Anna Sophie*, og selv om det senere er bevist, at det ikke er malet til Minde om hendes og Kongens første lykkelige Stævne, men før, har Situationen dog været den saa lig, at den idelig har mindet hende om hin søde Stund, da den fyrretyveaarige Fyrste daaredede den skælvende lille attenaars Pige.

»Oppe i Loftet er Gudernes Taffel;
Hist sidder Jupiter, stærkest af Magt.
Venus i Nøgenheds blændende Dragt.
Guderne bruger ej Kniv eller Gaffel.
Gyldene Kummer
Nektaren rummer.
Hist sidder Herkules kraftig og stor,

Skyerne bære det herlige Bord,
 og mens de tømme de kunstige Skaaler,
 Sundhed og Glæde fra Læberne straalér.◀

Ogsaa dette Billede har tiltalt *Anna Sophies* Renæssance-Naturel.

Lutter Glæde oplevede hun dog ikke derude; i Juni 1726 fødte hun der Kongen en Søn, som hun mistede kort efter. Men saa stor var hendes Kærlighed til Slottet og Længsel efter det, naar hun var borte fra det, at ingen kunde gøre hende en større Glæde end ved en Gave eller et Arrangement at bringe hendes Tanker hen til det kære Frederiksberg. Da hun engang var nødt til at fejre sin Fødselsdag paa det afskyelige Københavns Slot, blev hun først glad, da hun paa Taffelet saa anbragt et kunstigt Sukkerværk, der livagtigt lignede Frederiksberg Slot.

Det var da ogsaa en hjerteløs og ondsindet Brutalitet, der fik *Christian den Sjette* til netop at datere det Reskript herfra, han sendte den sørgende *Anna Sophie*, allerede inden hendes Husbonds Lig var blevet koldt, og hvorved han fratog hende omtrent alle hendes Forleninger og Ejendele og forviste hende til Clausholm, fordi hun ved sit tidligere Liv havde givet Forargelse. Hendes hele Brøde var jo dog den, at hun trofast havde elsket og paa det sidste plejet den Mand, der i hendes tidligste Vaar havde røvet hendes Uskyld.

Tiderne skifter, og Billederne med dem!

De næste ni Aars Frederiksberg ligner ikke det gamle. Pietismen har lagt sin klamme Haand over alt derude, Etiketten har spærret af for det Folk, der nu kun betragtes som nyfigent Pak. Straalende ydre Pragt, gabende indre Tomhed og Kedsommelighed afløser det før saa lette og legende Liv.

Allerede i *Frederik d. IV.s* Tid var Præsterne begyndt at tordne imod for megen Lystighed, især Maskerader og Assembléer; enkelte af dem var dog

mere liberale, som den kendte og lærde Dr. *Dorschæus*; han forsvarede Hoffernes Lystighed med, at Herskaberne, der ikke kunde lade sig byde til Bryllup eller Selskab, maatte have noget til at fordrive de lange Vinteraftener med. Og da Kongens Broder, den bigotte Prins *Carl*, henvendte sig til sin Sjælesørger, Hofpræst, Dr. *Jespersen*, for at erfare, om det kunde bringes i Overensstemmelse med Samvittighedens Krav, om han indfandt sig ved en Hofmaskerade, fik han det ejendommelige Svar, at hvor »den gemeene Canaille« kom, hvor der var uhøviske Ord og letfærdige Miner, der førte til »Utugt og Mørkets andre ufrugtsommelige Geringer«, burde Maskerader være forbudte; men »store Herrer maa tillades meget for deres Forlystelse, som andre ikke maa. Konger og Fyrster maa behandles med stor Moderation.« *Frederik d. IV.* havde som bekendt forbudt offentlige Maskerader, fordi der med dem var forbundet Hasardspil; men Hofmaskeraderne og de private florerede stadig.

Christian d. VI. var alligevel ikke helt sikker paa, om det gik an for hans Stilling til Folket at følge Dronning *Sophie Magdalenes* og Præsternes Raad helt at spærre Hoffet af fra Folket og kun at vise sig for det i en blændende Pragt, der yderligere skulde understrege Enevældens guddommelige Oprindelse og den dybe Kløft, der skilte Fyrster af Guds Naade fra »den gemene Canaille«. Kongen skriver nemlig til Grev *Zinzendorf*, Stifteren af den hernhutiske Menighed: »Dernæst maa jeg spørge Dem, hvad De mener, om jeg kan og tør holde Assemblée ved Hofet. Det er vist, at vi leve som Eremitter. Folk beklage sig over, at de ikke faa Kongen og Dronningen at se, og jeg ved intet andet Middel til at se Folk hyppigere end ved Assembléer, jeg ser heller ikke, at deri ligger noget ondt; det kan heller ikke vel være andet ved Hofferne, og det er saaledes ved alle andre Hoffer, kun her ikke.«

Hvad Svaret blev, ved vi ikke; vi kan kun tænke os det; thi der blev hverken Baller, Assembléer eller anden Letfærdighed ved Hoffet i *Christian d. VI.s* Dage. Dronningen og hendes sorte Hær var ham for stærke. Men Brevet viser alligevel et mærkeligt Frisind, der slumrede dybest inde i denne tungsindige Konge, som var opdraget i et glædeløst Liv af mørke Pietister, og hvis Barndom og Ungdom forbitredes ved den Smerte, hvormed han saa sin Moder, Dronning *Louise*, krænket og tilsidesat for *Anna Sophies* Skyld. Han hadede sikkert af et godt Hjerte baade sin letlevende Fader og hans Elskerinde og fik derved ogsaa tidligt indpodet Hadet til det Liv, de førte.

Der er ingen Tvivl om, at *Christian d. VI.* vilde sine Landes og Folks Vel, han satte et stort personligt Arbejde ind derpaa. Han vilde selv ind i alle Sager, og han veg somme Tider ikke Nætter og Dage fra sin Arbejdsstue; fra hans 16aarige Regeringstid foreligger der ikke mindre end 40,000 egenhændige Breve fra hans Haand! Men han manglede fuldstændigt sin Faders Evne til at vinde Hjerter. Han var lille, uanselig og grim, havde en styg Stemme og intet kongeligt i sin Holdning. Han var visnet allerede i sin Ungdom. Og hans Hustru beherskede ham helt med sin Fødselshovmod, Ødselhed, hvor det gjaldt ydre Pragt — husk Udgifterne til Slotte som *Christiansborg* og *Hirschholm!* — Hofetiketten blev strængere og strængere, en Fyrste kunde overhovedet ikke gaa paa sine Ben udenfor sine Stuer; der krævedes Bærestol eller Køretøj, og imellem Folket viste Kongen og Dronningen sig i et Optog med 6 Heste for hver Vogn, Hejdukker, Forridere og Eskorte, som holdt Folket i ærbødig Afstand.

Derfor blev ogsaa *Frederiksberg* Have lukket. Der blev sat Gitterporte ved *Indkørslen* til *Alléen* og ved *Falkonergaarden*, og de aabnedes kun for de allerhøjeste Herskaber med deres Følge. Af Fe-

ster saa Slottet kun i de ni Aar, hvor Kongefamilien residerede herude (1731—40) om Vinteren, saa længe Christiansborg Slot var under Opførelse, to aarlig; de holdtes den 28. og 30. November, paa Dronningens og Kongens Fødselsdage. Det var stive, kedelige Tafler for de højeste i Rangen, og de afsluttedes altid med et Fyrværkeri, der efter Beskrivelserne at dømme maa have været saa pragtfuldt, at vore moderne Fyrværkere sikkert kunde lære noget af dem. Men

Frederiksberg Slotsgaard med Springvand.

det var altid Forherligelser af Enevælden og Majestæterne; disses illuminerede, lavrbær-omkransede Navnetræk indledede dem, og hvert Billede hentydede allerunderdanigst til deres guddommelige Afstamning. — Hoffet var oversvømmet af Dronningens tyske Slægtninge, og der var slet ingen Forstaaelse mellem Fyrste og Folk.

For Slottet selv betyder *Christian d. VI.s* Ophold et pragtfuldere Udstyr i det indre, særlig prydedes Kirken, der, som før sagt, laa i Kælderen og rakte sig op i Stueetagen, med Masser af Billeder, udskaarne Sager, kostbare Stager og Kar. I denne Kirke fandt

paa Palmesøndag, d. 10. April 1737, en Ceremoni Sted, man aldrig før havde kendt, idet den første danske Prins skulde underkaste sig den nylig indførte Konfirmation. Det var Kronprins *Frederik d. V.*, og det maa have været en drøj Tur for den livsglade og fornøjelige Dreng, hvis hele Naturel stod i skærende Modstrid til begge Forældrenes. Man høre blot Samtidens Beretning:

»Medlemmer af Konseillet saavel som de ordentlige som de overordentlige Professores i Theologien vare Dagen tilforn ved den kongelige Hoffouereer indbudne at bivaane Højtideligheden. Efter at en Psalme var siungen, traadte Prindsen frem midt paa Kirkegulvet med Ansigtet vendt imod Alteret. Bagved ham stode hans Overhofmester og hans Hofmester. Hofprædikanten *Bartholomæus Bluhme*, som stod lige for Kronprindsen, holdt først een kort og fyndig Tale og gjorde Prindsen vel eet hundrede eller flere Spørgsmaal af adskillige den christelige Lærdoms Hovedartikler, hvilke alle, ey et eeneste undtaget, rettelig blev besvarede og stadfæstede og det ey allene med den Færdighed, som af en saa grundig og vel underviist Prinds kunde forventes; men endogsaa maatte alle Tilstedeværende erkiende, at Hans Kongelige Høiheds store Færdighed langt overgik det, som Nogen kunde have forestillet sig.«

Den ulykkelige Prins! udbryder man uvilkaarlig. Anstrængelsen ved selve Højtideligheden var vel det mindste af det; men hvad maa det ikke have kostet ham af Graad og Arbejde at lære Svarene; thi Datidens Religionslærere var strænge og lagde ikke Fingrene imellem, selv om det gjaldt en Prins. Irreligiøs var *Frederik den Femte* sikkert ikke, men han var ligeglad og havde ved sine Forældres Hof lidt nok under Pietismens Aag til, at han tidligt følte en Art Lede ved det Sted, Frederiksberg Slot, der var ham det kedsommeligste af alt.

Af andre Forbedringer, Slottet undergik i Christian d. VI.s Dage, har vi allerede nævnt, at han lod *Häuser* opføre de to lavere Sidebygninger med de hyggelige Buegange, hvis eneste Historie vi godt kan nævne her, skønt den ligger noget senere i Tiden. Det var nemlig i disse Buegange, at *Oehlschlägers* Moder en sludfuld Vinteraften grædende og i nervøs Spænding vandrede rastløs frem og tilbage i Angst for, hvorledes det skulde gaa Sønnen ved hans Debut som Skuespiller paa Det kgl. Teater. Slotsvægterens Kone, der misforstod Madam *Oehlschläger* og Aarsagen til hendes Graad, trøstede hende i Forbigaaende med de Ord: »Græd ikke, Madam; han kan jo endnu omvende sig!« —

Endelig anbragte Christian d. VI. et Springvand i Slotsgaarden; det er nu forsvundet.

Fra 1740 blev der atter helt stille paa Frederiksberg, Herskaberne residerede om Vinteren paa Christiansborg, om Sommeren paa Hirschholm, kun af og til kom Hoffet paa flygtigt Besøg. Folk fik derimod paany Adgang til Slotshavens Herlighed, naar de var at betragte som »skikkelige Folk«, men fra denne Kategori undtoges udtrykkelig Landsoldater og Holmens Folk med Koner og Børn. Da man imidlertid frygtede, at de Tilløkkelser, der kaldte Københavnerne udenfor Portene, skulde hindre dem i at tænke paa andet end timelige Goder, hvorved Kirkegangen vilde lide, udstedte *Christian d. VI.* i sin landsfaderlige Forsorg for sine Undersaatters evige Vel et Paabud om, at Portene »for at forekomme Lystreiser og Spadseregange uden Porten paa Søn- og Helligdage ikke for alle og enhver maa være aabne, men alene for dem, som nødvendigvis maa reise, og de udenbys Folk, som have deres Kirkegang i Kjøbenhavn«, og for disse aabnes der kun efter Kl. 4.

Da Folk nu imidlertid ikke havde meget Fritid paa Hverdage, og »Rejsen« til Frederiksberg, som

man dengang sagde, var lang, ufremkommelig og besværlig — forstaar man, at Folkebesøg paa Frederiksberg paa *Christian d. VI.s* Tid var sjældent; det samme var Tilfældet i *Frederik d. V.s* og den første Del af *Christian d. VII.s* Dage; der var jo ikke noget at se paa endnu, og Forlystelsesstedernes store Tid kom først langt, langt senere.

Tilkørselen til Slottet gik stadig op forbi Bakkehuset, hvorfra der drejede en Kørevej til højre op til Slotsporten. Indgangen gennem Frederiksberg Have kom først senere. Jernporten der eksisterede heller ikke i *Christian d. VI.s* Dage.

Saa døde da Kong *Christian* paa Hirschholm i August 1746, to Dage før sit Sølvbryllup, og det var, som gik der et Lettelsens Suk gennem alt Folket, som befriedes det for en Mare, der havde tynget det gennem lange og mørke Aar. Sjældent eller aldrig er et ungt Kongepar blevet hilst med en Jubel som Kong *Frederik d. V.* og hans yndige, engelskfødte Dronning *Louise*.

Men for Frederiksberg betyder dette ikke nyt Liv. Kongen havde, som før sagt, fattet Uvilje mod dette Slot og denne Have, det syntes ham kvælende kold i al sin kedsommelige, tætklippede Stivhed. Det regelmæssige laa overhovedet ikke for Kong *Frederik*. Desværre viste hans senere Liv det.

Hertil kom en Begivenhed til, som ogsaa forjog Dronningen fra Frederiksberg, fordi Slottet kom til at rumme et trist Minde for hende. I Kongeparrets første Regeringsaar, Maj 1747, var det taget til Frederiksberg Slot for at nyde Foraaret i Ro og Hvile der; men under Opholdet herude døde Landets Kronprins, den to-aarige Prins *Christian*, hvis Fødsel i sin Tid havde fyldt Danmark med Jubel og faaet selve den kongelige Bedstefader, *Christian d. VI.*, til at forglemme sig selv i den Grad, at han begav sig til Fods over Slotspladsen til Kronprinsesse *Louises* Leje.

Efter Dronning *Louises* altfor tidlige Død sank *Frederik d. V.* mere og mere ned i Udskejelser; han havde ingen Interesse for sin Søns, den lille *Christian d. VII.s* Opdragelse og Skæbne, end ikke hans Ægteskab med *Juliane Marie* kunde ryste ham ud af hans Døs. Paa Frederiksberg Slot kom han kun, naar nødvendige Forretninger som Manøvrer eller lignende tvang ham til at overnatte der, og han gjorde det da altid med Ulyst og en vis Ængstelighedsfølelse; thi Hs. Majestæt var ikke fri for at være overtroisk, og han ventede altid, at Døden skulde indhente ham under et Ophold dør; det gjorde den imidlertid ikke, skønt den naaede ham tidsnok.

Alligevel blev saa at sige Spiren til Frederiksberg Slots Glansperiode lagt under *Frederik d. V.s* Regering. Kronprinsen skulde, som det hed i Datidens Sprog, »til Mandfolkene«, da han blev seks Aar, det vil sige, at man, da han ingen Moder havde længer, berøvede ham den kvindelige Forsorg og gav ham hans egen Hofstat. I hvilke Hænder han faldt under Grev *Ditlev Reventlows* hjerteløse og raa Ledelse af hans Opdragelse, er fortalt saa tit, at det kan forbigaas her.

Men medens den lille Prins under sin Opvækst gennem en Række Lidelser fik de medfødte Spirer til sin senere Sindssygdом udviklet, sparedes der ikke paa hans Hofstats ydre Pragt; han holdt sammen med sin Halvbroder, Arveprins *Frederik*, et virkeligt Hof, og dette Hof residerede i hele hans Kronprinsetid hver Sommer paa Frederiksberg Slot, og da gik det lystigt til; naar de smaa Herskaber var puttet i Seng, saa morede det ikke altfor moralske Hof sig med Gilder og Baller, saa det stod efter, og den før saa stille Frederiksberg By, der ikke siden *Frederik d. IV.s* Dage havde været forstyrret i sin Nattesøvn, rystede betænkeligt paa Hovedet og mente, at det gik aldrig godt, hvis Hs. Majestæt fik det at vide. Men Hs. Majestæt fik det ikke at vide,

og det vilde næppe paa dette Tidspunkt af hans Liv have anfægtet ham synderligt; hans egne Orgier paa Charlottenborg lod intet tilbage at ønske i Retning af Vildskab. Saa døde han da en Januardag 1766, begravet af det Folk, der, skønt det hoveddrystende havde set paa hans seneste Aars vilde Liv, aldrig glemte, at det var ham, der løste det af Pietis-

Slottet set fra Haven. Efter J. J. Bruun, 1756.

mens Spændetrøje. *Ewalds* simple Sørgesang var ikke almindelig banal Kongevirak, det var et gripende Udtryk for den Sorg, det danske Folk virkelig følte ved Kongens Død. Og havde det anet, hvad den Periode, det nu gik ind til, skulde bringe det, havde Sorgen sikkert været endnu oprigtigere, endnu dybere.

Men Frederiksberg Slot blev fra nu af — med et enkelt Mellemrum af en halv Snes Aar — i hele 73 Aar Kongeresidens om Sommeren og Midtpunktet for en Mængde Begivenheder af dem, der fik Be-

tydning i Danmarks Historie, om end ikke altid den glædeligste.

Det er en broget Række af Billeder, vi nu kan rulle op derudefra.

Vi ser den unge Konge, der Dagen i Forvejen var en stakkels forpisket og forkuet Dreng og nu pludselig ved Faderens uventede Død er blevet enevældig Regent, samme Aften, som Døden er indtraadt, komme kørende ud til Slottet, ledsaget af sin ærværdige Bedstemoder, *Sophie Magdalene*, som paa Vejen derud har fyldt hans Øren med Skriftsteder og Trøsteord, som er gaaet hans Opfattelse forbi; han har kun tænkt paa dette, at nu var han fri, Magten var hans, Hævnen ogsaa. Vi ser de forvirrede Tjenestefolk, der ikke har ventet kongeligt Besøg paa denne Aarstid og først for et Par Timer siden ved en Kurer har faaet Ordre til at holde Slottet rede. Vi hører Enkedronningens myndige Stemme, der bringer Ro og Orden i det hele, og snart er alle til Sengs, der er Stilhed overalt paa Slottet undtagen i den unge Konges Hjerter og Hjerne, han vender og drejer sig paa Lejet og fanger ingen Hvile, hans Page maa tænde Lyset, og han taler og taler ustandseligt, indtil han, overtræt af Dagens Begivenheder, rejser sig op i Sengen, knytter sin Haand truende imod den Dør, ad hvilken *Reventlow* plejede at komme ind med den frygtelige Stok, og han raaber: »Nu vil jeg rase, rase i to Aar!« Og han synker udmattet om paa Lejet og falder i Søvn. —

Det er den 3. November 1766. I Roskilde er en festlig Skare samlet med den unge Konge i Spidsen. Man venter Landets 15aarige Dronning, *Caroline Mathilde*, der d. 1. Oktober s. A. i St. James er blevet viet pr. Fuldmagt til den 17aarige dansk-norske Konge. *Christian* ser ikke meget forventningsfuld ud. Hans Hu staar til andet end huslig Lyksalighed og ægteskabelige Pligter, men Hensynet til Landets Vel og Kongeslægten Forplantning kræver dette

Offer af ham. Derfor mødes nu disse to Kongebørn, der aldrig har set hinanden før, og som nu gaar en uforudseelig Fremtid i Møde. Ingen af dem er klar over Situationens Alvor. Ængsteligt er vel hun, der er revet fra sin Moders stille og strænge Hjem for at drage ud i den vide Verden, hvor hun slet ingen kender, for at knytte sin Skæbne for Livet til en Mand, hun ikke aner, hvem er.

Saa træder han hen til hendes Vogn for at byde hende Velkommen; han ser hendes friske og indtagende Ansigt, han studser, og impulsiv, som han er, springer han til sine Hofmænds udelte Forfærdelse paa Trods af alt Ceremoniel og Etikette ind i Vognen til sin Brud, og det unge Par ruller nok saa fornøjet af Sted til Frederiksberg Slot, hvor de skal tilbringe nogle Dage i Hvile, hun efter den anstrængende Rejse, begge inden det lige saa anstrængende Indtog i København med Fester og Hyldest og Baller.

Men ak, det Ægteskab, der blev saa smukt indaugureret ved Mødet paa Roskilde Landevej, blev som bekendt det ulykkeligste, dansk Kongehistorie har at opvise.

Et Aar er gaaet. Dronningen har til Bunds lært sin raa og udsvævende Gemal at kende, Krænkelse har han føjet til Krænkelse, trampet paa hendes Hjerte har han, og nu, just som hun d. 28. Januar 1768 har skænket ham en Søn og Landet en Kronprins, er han draget af Lande for at more sig, medens hun sidder ene hjemme paa Frederiksberg Slot med sin lille Søn. Hvad Under, at hun, den unge livsglade Kvinde, hun i Bunden er, føler det, som om Trangen til at leve Livet, give sig hen i Kærlighed og Glæde, er ved at sprænge hendes Indre. Alle de Længsler, hun aldrig før har følt, vaagner i hende, og hun ved ikke ud eller ind af sig selv. Og da Kongen vender hjem, sløvere og elendigere end før, mere væmmelig for hende end nogen Sinde, saa bringes

Lykken hende, ikke ved Kongen men i hans Følge; det er netop her paa Frederiksberg Slot, at det lønlige Forhold, der var en Brøde, vaagner, udvikler sig og sætter Frugt, det Forhold, hvorom Slottet den Dag i Dag hvisker sit sælsomme Sprog: hun, der i sin Fortvivlelse ikke havde ænset sit eget Ydre,

Dronningens Badeværelse.

begynder nu at pleje og hæge sit skønne Legeme; derom fortæller det lille Badeværelse nede i Kælderen med det store Spejl i Loftet, som vi alle kan se, naar vi drejer om Hjørnet fra Frederiksberg Bakke ned imod Haven. Derom fortæller den Løndør, som endnu eksisterer, og som førte fra *Struensees* Kammer til Dronningens; og kan man end ikke tilgive den frække Eventyrer hans Gerning, hvem har saa dog

ikke den dybeste Medlidenhed med den unge Dronning, der først faldt i Hænderne paa sindssyg Brutalitet, derefter paa raa, kold Beregning?

Men samtidig med, at vi ser *Caroline Mathilde* kaste sig ud i Kampen for at vinde den lyse Lykke, der saa hurtigt blev et Blændværk, har vi et andet og i Farven nok saa trist Billede af den Tilværelse, hendes Søn, den lille Prins *Frederik*, fristede. I den skønne Folkesang, der klang ved hans Død, lyder det:

»Paa sin Ligseng ligger Kong Frederik hvid,
fra Vuggen var hans Puder haarde.«

og det var maaske netop den Behandling, han var Genstand for i sine tidligste Aar, og som vakte Folkets Harm, der lagde Grunden til den Folkekærlighed, *Frederik d. VI.* trods alle de Fejl og Misgreb, hvoraf hans Regering saa at sige er en lang Kæde, nød lige til sin Død.

Han havde aldrig kendt en Faders Omhu, og hans Moder havde i de faa Aar, det var ham forundt at beholde hende, glemt ham — sagde Folk. Og noget er der jo i det.

En ussel lille Skabning var han fra Fødselen, spinkel og spæd, og saa led han af den engelske Syge. *Struensee* vilde kurere ham for den ved at hærde ham, han ønskede med *Rousseau*, at Naturen skulde komme sig selv til Hjælp, derfor fik Barnet kun lette, kolde Næringsmidler, Frugt, Risenvandgrød, Brød, Vand, Mælk, alt koldt, han gik meget let klædt, Fjerdyrerne blev taget af hans Seng, og han gik altid paa bare Ben. Værre var det, at han var helt overladt til sig selv, kun med en jævndrende Legekammerat; de kunde spise, naar de vilde, lege, slaas, uden at nogen blandede sig i det. Faldt Kronprinsen, var der ingen, der spurgte, om han stødte sig. Han skulde hærdes, og han blev hærdet, men hans Sind blev ogsaa haardt, og det var det paa mange Maader lige til

hans Død, han naaede aldrig rigtig at føle Medlidenhed med andre, der led. Haardheden gik endda saa vidt, at man smed en Lakaj i Blaataarn, fordi han en raakold Vinterdag havde trukket Vognens Vindue op, da Kronprinsen skulde køre fra Hirschholm til København. En anden Gang, da Kronprinsen i Hirschholm var faldet i Vandet, hjalp en af Slottets Betjente ham op, men ingen af dem turde fortælle noget om det, for at *Tjeneren* ikke skulde faa Ubehageligheder.

Det allerværste var dog, at Prinsen under dette Liv blev grænseløst uopdragen, og han havde ved sit fjerde Aar, fordi han aldrig havde følt, at nogen havde Kærlighed til ham, ikke noget Hensyn, han vilde tage, naar han blev vred. »Jeg har gjort ham fra en Tiger til et Menneske,« sagde *Juliane Marie* senere.

Vi ser, hvorledes *Struensee* og *Caroline Mathilde* iler deres Undergang i Møde, hensynsløse og blinde som de er. Han tiltager sig mere og mere Magt, ikke alene over Landets Dronning men over Landet, og Dronningen mister efterhaanden den Sympati, hun havde vundet i Befolkningen paa Grund af sin ulykkelige Stilling til Kongen. Hun sætter sig ud over alle Etikette-Hensyn, hun, en regerende Dronning, spadserer paa sine Ben fra København til Frederiksberg Slot, og hun møder — som den første kongelige Person — til hele Byens Forfærdelse til Fugleskydningen paa Skydebanen paa Vesterbro i Mandsdragt, og hun skyder til Fuglen — og rammer! »O, Rædsel! En regerende Dronning, der aflægger sit Køn!«

Tonen ved Hoffet er frygtelig. Kronprins *Gustaf* og Prins *Frederik Adolf* af Sverige kommer til Frederiksberg Slot, og de ræddes over den Mangel paa Etikette, her er. Kronprinsen faar en Dag en — Købmandsfrue til Bords, og hun er oven i Købet fræk nok til at tale til ham, og *Struensee* trækker

ham min Sandten en Dag i øsende Regnvejr til Fods over Slotsgaarden for at vise ham, hvilken Virkning hans Rousseauske Opdragelsesmethode har haft paa »der kleine Fritz«. — Utroligt!

At Uvejret trak op, ænsede de to ikke. De ældre kongelige Personer vilde ikke bo paa Hirschholm sammen med dem, og i Efteraaret 1771, medens Hoffet endnu var derude, fandt der en ejendommelig Fest Sted paa Ridebanen ved Frederiksberg Slot. Kort i Forvejen havde Holmens Folk i oprørsk Hensigt i samlet Troupe trængt ind i Slotsgaarden paa Hirschholm for af Kongen selv at forlange deres Kaar forbedret, og skønt *Struensee* ved denne Lejlighed langtfra havde vist sig som nogen Helt, havde han dog ved Løfter faaet dem beroliget, og nu samlede han disse Matroser med Koner og Børn ved lange Borde paa Ridebanen. Musikken spillede festligt op, en mægtig Okse — Forsoningsoksen — blev midt paa Banen efter middelalderlig Skik skaaret ud, stegt paa Spid og fordelt mellem de jublende Matroser, der desuden trakteredes med Øl og Brændevin. At de blev glade og raabte Hurra for Giveren, betød intet. Vulkanen var ikke slukt.

Det mærkede Herskaberne Juleaftensdag 1771, da de atter havde taget Residens paa Frederiksberg. Kongen var ved at køre til Byen, da han mødte en Flok af Livgarden til Fods, der drog ud ad Frederiksberg til for at tale med ham. Til alt Held kendte de ikke Kongen, der sad tilbage i Vognen, men drog videre til Slottet, hvor de, da Kongen ikke var hjemme, truende krævede *Struensee* i Tale. Dronningen, der opholdt sig i samme Værelse som Ministeren, bad ham i Ængstelse ikke udsætte sig for Fare. En Officer maatte da forhandle med de vrede Mennesker. Sagen var, at *Struensee*, ligesom han om Sommeren havde ophævet Hestgarden, fordi han ikke stolede paa den, nu til Formiddag, da Fodgarden traadte an foran Hovedvagten paa Kongens Nytorv, havde

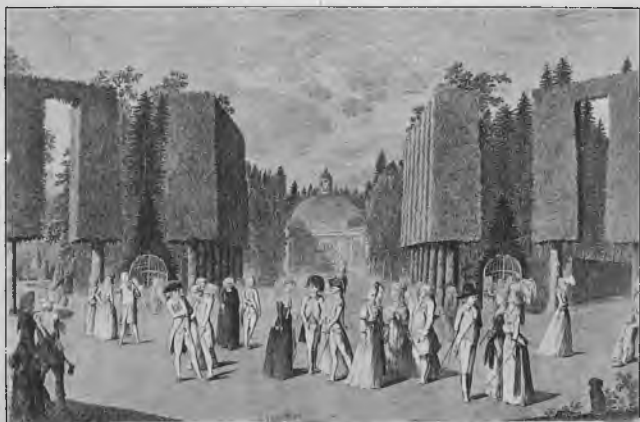
meddelt, at ogsaa den var opløst, og Soldaterne skulde stikkes ind i andre Vaabenarter. Rasende over dette nægtede Folkene at lystre deres Officerer, marcherede paa egen Haand til Christiansborg og besatte Vagtstuen dør. De nægtede at vige Pladsen, før de havde Kongens bestemte Løfte om, hvis Regimentet skulde hæves, at faa deres Afsked; ind i andre Vaaben vilde de ikke. I sin Sjæleangst lovede *Struensee* dem nu deres Afsked, Deputationen drog tilbage til Christiansborg, i hvis Vagtstue de sejrende Fodgardister gjorde sig en lystig Julenat med de gode Sager, Københavns Borgere, der hadede *Struensee* af et ærligt Hjerte, bragte de i Forvejen populære Fodgardister, da Sagen rygtedes i Byen.

Ængstelig var *Struensee* imidlertid nu, ikke saa meget for sin Stilling som for sit Liv; han frygtede et Attentat, derfor var der fra Frederiksberg og ind til København tæt besat med Militær, mest Dragoner, som han stolede bedst paa, da han med Kongen og Dronningen den 8. Januar 1772, eskorteret af ikke mindre end 40 til Tænderne bevæbnede Dragoner, kørte ind til Christiansborg, hvortil Residensen skulde forlægges. Ingen af de tre anede da, at kun otte Dage efter skulde *Struensee*, den almægtige Minister, være en ussel Statsfange med Døden paa Skafottet som eneste sikre Udsigt, Danmarks Dronning paa Vej til Kronborg, hvorfra Skæbnen førte hende i Landflygtighed, langt bort fra Land, Rige og Børn. End ikke den lille Prinssesse *Louise Augusta*, hvem alle dog vidste ikke var et Kongebarn, lod man hende beholde. Een berørtes dog ikke af hendes Skæbne. Det var hendes Søn, Prins *Frederik*, han talte aldrig i sit Liv om sin Moder. Han mente vist siden, der skete hende Ret. Da man fortalte ham, at hun var død, svarede han, uden at det gjorde Indtryk paa ham: »Jeg haaber, at hun er hos Gud!«

Der hører endnu eet Billede til denne Episode. Det er en Sommeraften paa Frederiksberg Slot. I

et Vindue staar Enkedronning *Juliane Marie*. Hun ser tankefuld over imod *Sorte Hest*. Der staar to Stejler. Paa dem ligger to parterede Menneskekroppe. Det er *Struensees* og *Brandts*. De førtes herhen fra Øster Fælle! —

I den temmelig lange Periode, hvor vi ikke, paa Grund af Begivenhedernes saa raske Udvikling, har kunnet afbryde, var der imidlertid med Slottet

Frederiksberg Have set fra Indgangen. Efter G. C. Schule 1786

sket den væsentlige Forandring, at den gamle *Prinsens Gaard* var brændt ned; det skete i 1753, altsaa i *Frederik d. V.s* Tid, og da den egentlig kun laa i Vejen for Passagen, var der ingen, der tænkte paa at bygge den op igen. I Sidefløjen til venstre var der et Orangeri, til højre boede Slotsgartneren og andre Funktionærer, og Gaarden imellem Fløjene blev nu en Tid lang anvendt som »Lauriergaard«, men da man opdagede, at det vilde være praktisk netop her at lave en Hovedindgang til Haven, blev Stenbroen fra den gamle Gaardsplads fjernet, og man an-

bragte det Jerngitter med Porten for, som vi kender den Dag i Dag. Man opnaaede ogsaa derved at faa et smukt og frit Indblik i Haven, saaledes som man kender det fra det gamle Billede (S. 160), hvor man ser en Mængde spadserende i Forgrunden, i Mellemgrunden de morsomme franskklippede Træer og endelig som Baggrund det store Glastempel, der stammede fra *Frederik d. IV.s* Tid; i det drak Kongefamilien gerne sin Eftermiddagskaffe. Dette Tempel forsvandt i *Frederik d. VI.s* Dage, da man omdannede Haven fra den kunstige fransk Stil til den friere engelske Landskabsstil.

Efter *Struensees* Fald tog *Enkedronning Juliane Marie* og Arveprins *Frederik* Kongen og den lille Kronprins med ud til Frederiksberg, hvor de tilbragte Foraaret og hele Sommeren, og medens Kongen selvfølgelig var for sløv til at mærke noget synderligt af den store Forandring, der var foregaaet, — han havde jo mistet sin Gemalinde og sin Førsteminister, og det var *Enkedronningen* og *Guldberg*, der tog Styret, — saa betød Forandringen saa meget mere for den lille Prins, idet han for første Gang kom under virkelig Røgt og Pleje; *Feltmarskalinde Numsen* blev hans Overhofmesterinde, og hun var god og kærlig imod ham, og da han skulde »til Mandfolkene«, fik han ganske vist en mindre heldig Hofmarskal i den fra *Struenseekatastrofen* velkendte General *v. Eickstedt*, men tillige en udmærket Kammerjunker i *Johan v. Bülow*, den senere Herre til Sanderumgaard, som blev ham en uegennyttig Mentor og Ven under hele hans Opvækst.

Vandbassinet i Søndermarken.

III.

SØNDERMARKEN OG HAVEN M. M.

MEDENS Aar og Dage gik, laa Frederiksberg Slot roligt med sine Haver; Begivenhederne ude i den store Verden, hvor Gæringen blev større og større, gik sporløst hen over den idylliske Plet, og dog forberedtes der ogsaa i denne lille Verden en Revolution, som gav sig sit første Udslag i, at Slottets Farve blev forvandlet fra gult til hvidt.

Generalinspektør *Schmidt*, som var Slotsforvalter paa Frederiksberg, havde en Slægtning, der hed *Voigt*, udadtil en stille og beskeden Mand, men i hans Indre gærede store Idéer om Omvæltning. Han var Gartner, havde rejst i de store Lande og kom nu hjem, opfyldt af Begejstring for Idéen om, at det var urigtigt at lægge den Spændetrøje paa Naturen, som den franske Havestil krævede; den skulde tværtimod have Lov at udvikle sig frit, og som den

vilde. Med disse Idéer gik han til sin Onkel, Slotsforvalteren, der tænkte paa at trække sig tilbage og i de sidste Aar havde overladt navnlig Tilsynet med de mange Bygninger til sin dygtige og solide nye Fuldmægtig, *Oehlschläger*.

Voigt vandt helt *Schmidts* Hjerte for Tanken, han talte til den unge Kronprins derom, og en skønne Dag var *Voigt* Slotsforvalter med den Forpligtelse at omdanne Søndermarken og senere Frederiksberg Have i engelsk Stil. *Oehlschläger*, der vedblev at være Fuldmægtig, skulde med en noget højere Løn konstitueres som Slotsforvalter for Bygningerne, da de store Arbejder, Haverne frembød, var fuldt nok til en enkelt Mands hele Livsgerning, og saaledes blev Forholdet, indtil Haverne i 1815 var helt færdige; da blev *Adam Oehlschlägers* Fader først selv virkelig Slotsforvalter.

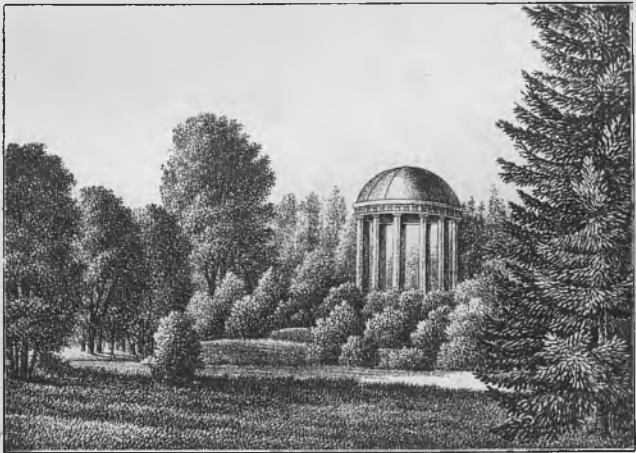
Forholdet mellem de to samarbejdende, den ene inden Døre, den anden udenfor, var altid det bedste; de supplerede ikke alene hinanden i deres Gerning, men de var i Naturel tilstrækkeligt forskellige til ikke at komme i Overensstemmelse. Gamle *Oehlschläger* var varmblodig, kolerisk, munter og hyggelig i Samvær, *Voigt* energisk, stille, ordknap, men brav og jævn i al sin Færd. *Adam* har i sit Digt »Frederiksberg«, hvor han under et Ophold derude i 1817 genoplever sin Barndom i Erindringen, ogsaa sat *Voigt*, denne paa sit Felt ualmindelig dygtige Mand, et smukt Minde — et Digt, vi vil citere:

Du, som med Trylleseglen i Haand, med den blinkende Spade
Ellemosen har skabt til paradisiske Lund;
som bortskar det forviklede Krat og i bugtede Flodseng
tvang fra Sumpernes Dynd langsomt rislende Vand;
gennembrød med en malerisk Busk Alléernes Strækning,
sønligt skaanende dog Fædres ærværdige Spor;
Urtegaardsmand, fredsalige *Voigt*, mig møder et Aftryk,
hvor jeg gaar, af din Aand, enten i Skyggernes Krog,
tæt indslynget af Espens Kvist, eller her, hvor en Udsigt
aabner sig solbestraalt over den græsgrønne Væng

Storken klapper din Pris i dit Træs kunstbyggede Rede.
 Lysthuset, blegviolet, blinker din Ære, som Blomst.
 Du, med opfinderisk Kunst begavet, har plantet os Granen
 paa Sandbanken; du tvang Fyrren paa Skrinten at gro.
 Men hvor er du? Jeg ser dig ej mer bag Træet at ile
 bly for Mennesker, vant mest til det enlige Liv.
 Rejste du bort maaske for at raade den tvivlsomme Nabo
 med sin Park, som han ej selv at beplante forstod?
 Lidenskab det dig var at forskønne ved Kunsten Naturen.
 Sjølund blomstrer din Ros. Hertha var altid saa skøn;
 men gennem Egenes Krans om Asyniens glinsende Lokker
 vikled du Rosernes Kvist, og om den snehvide Hals
 vandt du et kosteligt Guld, som ej Vaulund eller Hefaistos
 bedre smedder; dets Bras funkler paa svulmende Bryst.
 Ak, hvi dvæler du? kom! Jeg savner din snelle Forbigang.
 Venlig du hilser mig ej, fulgt af din trofaste Hund. —
 Kald ej, Digter! Han er ej mer, hvor Frosten og Blæsten
 skuffer Menneskets Haab. Fjernt i Elysiums Lund
 planter han nu. Han fo'r alt længst paa Baaden med Charon
 over den stygiske Flods Bugt til den evige Vaar.
 Ingen føler som han dens Blomster, fatter dens Skønhed;
 men i sit Paradis dog har han ej Danmark glemt.
 Ofte besøger hans Aand sin Skov og bæver i Bladet,
 naar Syringernes Dusk spreder forfriskende Lugt,
 naar Jasminernes Blomst besner den gyngende Løvgren,
 og naar i brunlige Høst Valnødden taber sin Skal.»

Oehlschlägers Digt om Frederiksberg hører ingenlunde til hans bedste; om sin Barndom har han fortalt langt skønnere og bedre i sine smukke »Erindringer«, som vel nok ved Siden af *Overskous* og *Rahbeks*, *Ingemanns*, *Hauchs*, *H. C. Andersens* og *Goldschmidts* hører til de bedste, vi ejer. Dette Digt tynges ogsaa i sin Friskhed af det store mytologiske Apparat; men det synes mig dog, at det, naar man ser bort fra alt det snørklede, giver et levende og ægte Billede netop af den Friluftsnatur, den sunde, lidt indesluttede Mand, hvis hele Liv var viet til en stille Dyrkelse af Naturen, som *Voigt* maa have været. Det giver mere end det; enhver Læser vil med Letthed kunne fatte, hvad det var for et glimrende Arbejde, denne Mand udrettede, da han, om man saa maa sige, tvang Naturen tilbage i sig selv, frigjorde den for forrige Tidens Unatur. Og der er et endnu, der har fristet mig til at vælge netop at tage dette

Digt med, og det er, at der forekommer mig at være et vist Slægtskab imellem Digteren, — der gerne vil male et levende naturligt og sandt Billede af den Mand, hvis Liv og Gerning han har elsket, men tynges af hele det mytologiske Apparat, som nu Tidens Smag eengang kræver af ham, men som dog naar at give os et sandt og levende Billede af Manden, — og saa denne Gartner, der søger at sprænge de Lænker og For-

»Templet« i Søndermarken. Efter S. H. Petersen.

domme, der binder ham, al den daarlige Smag, der knuger, for ved sin Kunst at bringe den virkelige Natur til sin Ret, men alligevel ikke helt formaar at gøre det. Det lykkes ham vel at bringe Naturen tilbage til sig selv, det kan vi jo se, naar vi gaar en Tur i Søndermarken eller Frederiksberg Have; men han kan ikke — lige saa lidt som Digteren kan frigøre sig for Mytologien — ryste alt det Paahæng af Narrestreger, Kuriositeter, som Tiden nu eengang krævede, af sig. Midt i det hele finder vi uægte norske og kinesiske Huse, Grotter, Templer, Konkyljer og

Gud ved hvad, som ikke hører hjemme dér. Og dog er han Kunstner i sit Fag; hans Kunst bestod, medens alt det uægte, der klæbede paa den, enten er veget for Tidens Krav eller kun staar tilbage som et kulturhistorisk Minde om, hvor underligt man dog i de Dage følte overfor det skønne. For helt at forstaa, hvad *Voigt*, hvis Navn er uløseligt knyttet til

Vandfaldet i Frederiksberg Have. Efter S. H. Petersen.

Frederiksberg og dets Historie, har udrettet, hvor stort hans Arbejde var, og hvor genial hans Tanke var, maa vi, idet vi stadig husker Digterens Billede af Manden, ret se, hvad det var, han tog fat i, og hvad han naaede.

Det var i Sommeren 1782, at *Marcus Friederich Voigt* gik i Lag med Søndermarken, og hans Arbejde varede i 5 Aar. Han siger selv i sit Forslag, at Naturen ikke skal rette sig efter Kunstens og Uforstandighedens Gøgleværk; han vil ikke udsmykke Naturen, men have, at den skal vise sig for Øjet i

sin fulde Majestæt; derfor skal Søndermarken og Frederiksberg Have indeslutte hele Enge, store Skovstykker, Bakker og Høje, under hvis Fod en »surrende« Bæk skal slynge sig. Alléerne skal ikke beklippes af en Gartnersaks, de skal ikke gaa snorlige, men sno sig i Krumninger, Mure og Indhegninger skal omhyggeligt skjules for Øjet, og Hvilestederne

Det norske Hus i Søndermarken. Efter S. H. Petersen.

skal anbringes, hvor der er vide Udsigter. Men her er det saa, han maa bøje sig for Tidens Trang til Unatur. Han gør disse Hvilesteder til Eremitboliger, Templer, Broer, o. a. »der opvækker Højtidelighed og sysselsætter Sjælen i Stilhed«. Han gør opmærksom paa, at København ligger fjernt fra Skove, derfor vil det være os kært, om der ikke altfor fjernt fra vore Volde opstaar en Landstrimmel, »hvor Smag og Skønhed, understøttet af veldædig Kongehaand, fremlokker Naturens Yndigheder, hvor man stundom, omringet af stille landlige Glæder, kan for-

gætte Byens kedsommelige Tummel«. Han finder, at Søndermarken er denne Uskyldigheds Fristed. Ud imod Valby er Haven særlig modtagelig for hans Idéer, her er »tippede Høje«, hvorfra man ser ud over frugtbare Sletter og Landsbyers stille Boliger. »Paa Højens skønne Sider skærper Bonden sin Le, Græsset svinder for hans Hug, og de vellugtende Høbunker fremstaa for vort Øje.« (Ak, det var den Gang!) Der er en lille Bæk og en Holm, Højen er ikke pyntet med noget, der drager Tanken fra Naturen; der vokser paa dens Skrænter nysselige Blomster. For at skærme mod den bratte Skraaning vil han anbringe et Rækværk, ikke »af Silkesnore eller gyldne Kæder«, men »enfoldigen sammenbundet af Staver. Den, der elsker Naturen, ænser ikke Pomp.«

Søndermarken bestod dengang væsentligst af seks lange, lige, tætklippede Alléer, der krydsede hinanden, og der var anbragt aparte Lysthuse deri. *Voigt* beholdt de to Alléer, der staar den Dag i Dag, de øvrige fire forsvandt. Af kunstige Huse var der det norske Hus, som eksisterer endnu, det kinesiske Lysthus med brogede Billeder af Mandariner og Damer med Klumpfodder og smaa Klokker paa Taget, der ringede, naar Vinden tog i dem; inde i det var der et stort Spejl i en Ramme af Konkylier; saa var der Grotter med Malmstykker og Krystaller, Templet, der var aabent — en Række Søjler med Kuppel paa —, og endelig den mærkelige Eremithytte, hvori der hvilede en Eremit, der rejste sig op, naar man traadte paa Dørtærskelen.

Disse mærkelige Eremithytter, hvor man skal kunne trække sig tilbage i Enrum med sin Samvittighed eller for ret at sværme, hører ret Tidens Følsomhed til. Der findes adskillige af dem rundt i vort Lands adelige Haver. *Johan v. Bülow* arrangerede da ogsaa et saadant — »Tankefuld« hedder det — i sin Have paa Sanderumgaard, og dér var der, for at den besøgende skulde mindes om Verdens For-

fængelighed og Livets Alvor, anbragt et Spejl og et Dødninghoved over det, og for at andre ikke skulde gaa glip af de Aandfuldheder, der i Ensomheden kunde falde Tænkeren ind, var der fremlagt en lille Bog, hvori han kunde nedskrive de sindrige Idéer, han fik. Man forstaar, naar man har Kendskab til Manden, at *Baggesen* paa sine Besøg paa forskellige Herregaarde øste *Bonmots* i Rim og Prosa ud i slige Bøger.

Fra en klippet og symmetrisk fransk Paradehave omskabte *Voigt* altsaa paa fem Aar Søndermarken til det skønne Anlæg, den er endnu den Dag i Dag, og vi maa da særlig huske, at hele Partiet ud imod Valby, som er det skønneste af det hele, udelukkende skylder *Voigt* sin Tilblivelse.

Da Haven var færdig, aabnedes den for Publikum, der var begejstret og henrykt for den; men Københavnerne var dengang, som de er den Dag i Dag; de har en forunderlig Ødelæggelseslyst boende i sig; de skar i Stolperne paa det norske Hus og tog Konkylier med hjem som »Erindringer« fra det kinesiske Lysthus; det vilde Kronprinsen ikke have, derfor lukkede han Haven Aaret efter.

Søndermarken har ikke megen Historie. Den var jo i de mange Aar det lukkede Land, hvor kun de særlig begunstigede havde Lov at færdes. Dronning *Marie, Frederik d. VI.s* Hustru, der ikke yndede det fremtrædende og levede sit stille Liv for sig selv, holdt af at foretage sine Rideture alene her om Sommeren; *Oehenschläger* saa hende tit paa hendes ensomme Ture, hans Fader havde jo Nøglen til Parken; da han som ældre atter boede paa Frederiksberg, gav Dronningen ham atter Nøglen, og han har takket hende derfor i et Par venlige Vers.

Af og til var der dog Uro i den stille Park; det var, naar der var »Konge-Fugleskydning«, ikke som paa den rigtige Skydebane, men — som atter *Oehenschläger* fortæller — Hoffets Funktionærer forlystede

sig. Oprindeligt havde nogle Kokke-Drenge, som dog ikke var Drenge af andet end Titel, voksne, gifte Folk, moret sig med i Slotsgaarden at skyde efter en Fugl med Flitsbue. De dannede et Selskab, og dette voksede sig efterhaanden stort, saa at det omfattede »Æde-Kokkene« (o: Hjelpekokke, af fransk aide), Mundkøkkene, Køkkenmesteren, Konditoren, Kammer- og Hoffoureren, Hofskriveren, Sølvpoppen, Kam-

Snapophuset i Søndermarken. Efter Tegning af I. T. Johansen.

mertjenere og Kammerlakajer, ja selve Slotsforvalteren. Disse fik ikke alene Lov til ved den aarlige Fest at laane Søndermarken til at holde Fugleskydning i, Hoftapetserereren fik Ordre at slaa Telte op for kongelig Regning, Kokke og Konditor til at forsyne med koldt Bord og Konfekt. Kun een Betingelse var der: man maatte ikke skyde med Kugler og Krudt, kun bruge Flitsbuer. Skarpe Skud faldt kun i Søndermarken een Gang aarlig, naar der var Rævejagt; Ræve var der nemlig nok af; men til disse Jagter var *Frederik d. VI.* ikke med, han havde lige fra sin Barndom skyet Jagten som noget raat, der ingen Forlystelse kunde være.

Men tilbage til Fugleskydningen! Naar den kgl. Mundskænk var kommet med Vinen, der kom direkte fra Kongens Kælder, anbragtes de to udmærkede, stærke Flitsbuer, der var af Staal og maatte trækkes op med Maskiner. De første Skud mod Fuglen afgaves af et Par Hofkavallerer, der gjorde Festen den Ære og behandledes med en lignende Opmærksomhed som de kongelige Herskaber ved det rigtige Broderskab. Da Slotsforvalterfuldmægtig *Oehlschläger* engang var blevet Fuglekonge og marcherede i Spidsen for Processionen med et grønt Baand over Brystet, følte *Sophie* og *Adam* sig stolte og mente, at naar Far var Konge, maatte de da mindst være Prinsesse og Prins, men *Sophie* raadede *Adam* til, at de ikke skulde lade sig mærke med det overfor de andre Børn for ikke at synes hoffærdige. De kunde jo ikke selv gøre for, at de havde en saa udmærket Fader.

Oehlschläger mindes ogsaa sin Barndoms Lege i Søndermarken hvor der var saa stille, som var man 10 Mil fra Byen, og den Stolthed, hvormed han viste fremmede rundt derude. Som ældre besynger han dette Paradis i et smukt Digt, der ender:

Hvor romantisk, sær til Mode,
 hen med lange Skridt
 gik jeg, hvor din Hække groede,
 gamle Eremit!
 Trængte mig i Tidsel, Burre
 til dit Alters Lag,
 hørte dine Duer kurre
 under Hyttens Tag.

End jeg ser, hvor Dagen brænder
 i din Rudes Glød.
 Alle hellige Legender
 mig velkommen bød.
 Naar da ned sig Lemmen sænkte
 og han bleg opfoer,
 Liget jeg paa Baaren tænkte,
 vakt ved Herrens Ord.

Hvert et Træ i disse Gange
 mig et Minde staar;
 alle disse Fugles Sange
 Skjaldens Hjerte naar.
 Og som Noah hist i Arken
 hver en Skabning fandt,
 finder jeg i Søndermarken
 hver en Fryd, som svandt.»

For Enden af den Allé, der nu udmunder overfor *Ny Carlsberg*, laa et Hus, der af ukendte Grunde hed Snapophuset; der boede en Opsynsmand. Det er nu forlængst forsvundet; men Laagen hed, til den ogsaa forsvandt, Snapop-Laagen, og paa den anden Side Vejen laa *Halls Ejendom*, *Ny Bakkegaard*. Det er derfor meget rimeligt, at man har anbragt *Vilh. Bissens* udmærkede Statue af *Hall* netop paa dette Sted. Faa af vore Mindesmærker har faaet en saa smuk Plads.

Ved den Udgang, der fører ud til Vesterbrogade, anbragte man for faa Aar siden en Jernport. Det er den rigtige, gamle Jernport, som i sin Tid stod for Enden af Frederiksberg Allé og aflaaede den for Vesterbrogade. Den fjernedes derfra i 50'erne og har siden været magasineret.

I de seneste Aar har Søndermarken ved højtidelige Lejligheder som paa Grundlovsdagen og lignende været anvendt til Folkemøder; endelig vil man mindes den berømte Kildekone — *Marie Villads* —, der til for faa Aar siden havde sit Stade i Søndermarken og var kendt for, at hun skrev kønne smaa Digte, som oven i Købet inspirerede Komponisten *Fr. Rung* til at sætte nogle i Musik.

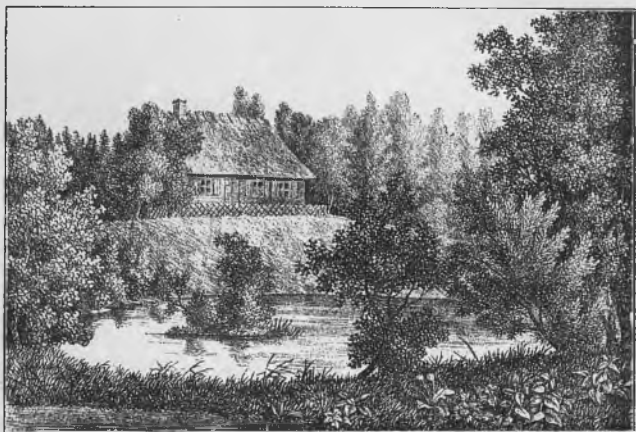
Da *Voigt* havde endt sit Arbejde med Søndermarkens Omdannelse, stod han overfor en endnu større Opgave; det var *Frederiksberg Have*. Men skønt man levede i en økonomisk Opgangsperiode, var der dog Ebbe i den kongelige Kasse, saa det varede hele ti Aar, inden *Voigt* fik Lov at tage fat paa Arbejdet. Vi maa nu huske, hvorledes Haven var an-

lagt, fuldkommen fransk med lige Gange, klippede Træer, Vandfald, Bassiner og en Mængde Smaafigurer, »Kinderchen« kaldes de i Datidens Sprog, men kun een Kanal, nemlig den, der endnu gaar udenom Andeøen.

Det første, *Voigt* gjorde, var at udvide Haven, idet han tog et Stykke af den saakaldte »brune Dyrehave« ind, og her fik han *Abildgaard* til at tegne et Tempel, der opførtes og endnu den Dag i Dag danner Indgangen til *Zoologisk Have*; det kaldes nu *Apistemplet*, men dette Navn maa bero paa en Forveksling, idet det ikke er en *Apis*, der ses i Frontespicen, men derimod den dionysiske Tyr, saa det er altsaa oprindeligt tænkt som et Bacchustempel. Endvidere opførtes *Schweitzerhuset*, hvor de kongelige nu skulde drikke The, da det blev nødvendigt at fjerne det tidligere Glashus for at give Plads til de øvrige Planer, som alle, inden de udførtes, godkendtes af en Mand med saa fin en Smag som Overhofmarskal, Kammerherre *Hauch*, Digterens Onkel. I Hovedrummet i *Schweitzerhuset* havde *Abildgaard* malet det hvælvede Loft i Form af en opslaaet Paraply. Senere blev *Schweitzerhuset* aabnet for Publikum, der her kunde nyde medbragt Mad og faa Vand paa Maskine, men allerede for adskillige Aar siden ophørte dette. I Nærheden af *Schweitzerhuset* blev anlagt en kunstig Grotte, som Folk kunde gaa ind i. Den er imidlertid allerede i *Frederik d. VI.s* Tid kastet til; Sagnet paa *Frederiksberg* fortæller, at Aarsagen hertil var, at den bekendte Vært *Lars Mathiesens* Datter en Dag skød sig derinde sammen med sin Elsker, og Erindringen herom blev efterhaanden *Frederik d. VI.* saa pinlig, at han gav Ordre til, at Grotten skulde kastes til.

Det næste Spørgsmaal var, hvad man skulde gøre med *Fasangaarden*; skøn er den jo ikke, og noget i Vejen for Planerne laa den. *Hauch* vilde helst rive den ned, men her kom en Mand med en Slæde i Vejen.

Fasaneriet var forlængst nedlagt, og Kongens Kabinetssekretær, *Jessen*, havde faaet den overladt til Fribolig, og den vilde han ikke give Slip paa. Han gik til Kronprinsen og forestillede ham det uretfærdige i, at han ganske uforskyldt skulde miste denne Begunstigelse, og forlangte i alt Fald, at der skulde anvises ham en lige saa god og lige saa bekvemt

Schweitzerhuset i Frederiksberg Have. Efter S. H. Petersen.

beliggende Bolig, og da det ikke kunde ske, besluttede Kronprinsen, at Fasangaarden skulde skaanes; for at dække det derved fremkomne mindre skønne fandt *Voigt* paa at plante et tæt Buskads, hvorved hele Gaarden skjultes for de i Haven spadserendes Øjne.

Da *Oehlenschläger* havde mistet sin Hustru *Christiane*, var hans Hjem blevet tomt og uhyggeligt for ham, og Kong *Christian den Ottende* fik da den smukke Idé i 1841 at føre ham tilbage til hans Barnoms elskede Egne ved at skænke ham Fribolig

paa Fasangaarden for Resten af hans Liv; her levede han i ni Aar, mest om Sommeren; han døde den 20. Januar 1850, i Amaliegade.

Oehlenschläger havde den foregaaende Sommer (1840) boet paa Slotsforvaltergaarden, den af de smaa Bygninger, der ligger til højre for en, naar man kommer ind i Frederiksberg Have; da nu *Jessen* døde, ønskede Kongen, at han skulde have en Have at arbejde i og derfor flytte til Fasangaarden; først indvendte Digteren, at Gaarden laa fjernt fra Byen og paa Grund af det opvoksede Buskads var svær at finde. Men næppe havde han set Lejligheden og opdaget, hvor dejlige Værelserne var, hvor rigt paa Sol der var, og hvor Udsigten, der lod ham øjne Roskilde Domkirkes Spir i det fjerne, var herlig, før han begejstret slog til, saa meget mere som man netop nu havde indrettet de første Omnibusser, der kørte til Kongens Nytorv, og de havde Holdeplads lige udenfor hans Have. Vognene var gule, og de kørte baade hertil fra Kongens Nytorv og — noget senere — tillige fra den gamle Husarkaserne paa Toldbodvejen forbi Slotskroen til Valby. Kusken tronedede højt oppe paa Bukken, og bag ham, i Højde med hans Øre, var der anbragt et stort Hørerør med Tragte. Dette Rør strakte sig igennem hele Vognen til Konduktørens Plads bag paa. Her hang et langt Gummirør med Mundstykke og daskede, og naar Vognen skulde køre eller holde, lukkede Konduktøren Gummiapparatet op og brølede enten »Kør!« eller »Holdt!« ind i det. Da de røde Omnibusser kom, bortfaldt dette primitive Signaliseringsapparat.

Saa faa Mennesker boede der endnu i 60'erne paa Frederiksberg, at det vakte Opsigt, naar en ny Person begyndte regelmæssigt at benytte Omnibussen, hvis Konduktør vidste, hvor hver enkelt skulde af eller paa. Stor Nysgerrighed vakte det især, naar en ung Mand hyppigt mødte og kørte med om Aftenen; man vejrede da Forlovelse i Nærheden, og saa gjaldt det paa en diplomatisk Maade at faa

at vide, hvem den lykkelige var. Undertiden var Gætningen ikke helt let; der boede saaledes netop i Treserne en ung, smuk Enke i Allégade, og hun havde en voksen Steddatter. Da man havde opdaget, at det var hendes Hus, der var Genstand for en ung teologisk Kandidats aftenlige Besøg, var gode Raad dyre. Tilsidst kunde Konduktøren ikke længer dy sig, og han spurgte lige ud den unge Mand: »Tør jeg

En af Frederiksbergs gamle Omnibusser.

spørge, er det Frøken L., De vil gøre lykkelig, eller ønsker Fru L. at forandre sig?»

Mærkeligt nok var for Resten Frederiksbergs Beboere i Begyndelsen slet ikke glade for denne moderne Bekvemmelighed; den forstyrrede deres landlige Idyl. Sagen var, at Konduktøren hvert Øjeblik blæste paa sit Horn, og det bragte Uro i mange gamle Menneskers Sind. I Fru *Heibergs* »Abekatten« klager *Iversen* sig ogsaa gudsjammerligt over disse forbandede Fredsforstyrreere. Til disse Omnibussers Historie hører forøvrigt ogsaa, at en af *Blichers* mange nu glemte Sønner en Række Aar var ansat

som Konduktør ved dem, eller som det med en elskværdig Omskrivning hedder i *Blichers Biografi*: »han var ansat ved Befordringsvæsenet.«

Her levede *Oehenschläger* da sine sidste Aar om Sommeren i lykkelig Ro; kun faa Gange forlod han sin kære Fasangaard, først for at besøge sin Datter, *Maria Konow*, paa Sten i Norge i 1843, og Aaret efter for at være Kong *Christian den Ottendes* Gæst i Odense. Endelig foretog han en Udenlandsrejse i 1845. Frugten af de to Rejser var som bekendt de to mindre gode Pendants til hans Ungdoms Rejsedigt »Langlandsrejse«, nemlig »Norgesrejse« og »Fyensrejse«. I 1847 var han en lille Tur i Sverige.

Ensom, men lykkelig og glad følte han sig her. Sønnen *William* boede vel hos ham, men han maatte passe sine Forretninger i Byen det meste af Dagen. Saa vandrede *Oehenschläger*, naar den slemme *Podagra* tillod ham det, sine daglige Ture i *Frederiksberg Have* og *Søndermarken* og besøgte de Træer, hvori han havde indskaaret sin *Christians* og sin Datter *Marias* Navne, og hver Sommermorgen gik han ned i sin Have og skar Blomster af for dermed at smykke deres Billeder, som hang paa Hæderspladsen i *Havestuen*.

I Sommeren 1845, da det nordiske Studentermøde holdtes i *København*, havde han tresvenske og en norsk Student boende hos sig, men han modtog en samlet Hyldest af alle Studenterne ude paa *Fasangaarden*. »Jeg hilste paa dem,« skriver han til *Maria*, »i den store Allé udenfor *Fasangaarden*. Der var to Sanger-Chor, et fra *Uppsala* og et fra *Lund*. En Student *Pettersen* fra *Uppsala* holdt en skøn Tale til mig, og det smukke Digt, de sang til mig, har staaet i Aviserne. Jeg bevidnede dem min Tak, min Glæde over, at den Funke, som jeg maaske havde bidraget til at tænde ved mine nordiske Digte for nordisk Broderkærlighed, nu brændte som Flamme i alles Bryst. Jeg glædte mig over at modtage saa megen Ære og Hæder af en stor

Menneskemasse i den Hauge, hvor jeg som Barn saa mange Aar havde gaaet i Ensomhed i mine Drømmerier. Jeg bad dem, naar de engang kom her igen med deres Sønner, og Digtergubben ikke var her mere, at de skulde sige til Sønnerne: »Her slog et ærligt, trofast Hjerte for det broderlige Norden. I disse Sommerskygger besøgte *Ydun* ham og lærte ham Sange, der endnu leve, og med hvilke han friskt endnu hilser os.«

F. L. Liebenberg fortæller i sine »Nogle Optegnelser af mit Levned« om sit sidste Besøg hos *Oehlschläger* paa Fasangaarden følgende: »Det var den Dag i Sommeren 1845, da Svenske og Norske ved et Studentermøde bragte ham en Hylding paa Fasangaarden. Han modtog dem i den store Allé udenfor Huset, hvor jeg ogsaa befandt mig, og da Skaren drog bort, bad *William Oehlschläger*, som fulgte med sin Fader, og hvem jeg kendte fra Borups Selskab, mig om at gaa op med for at adsprede Faderen efter hans Sindsbevægelse. Jeg fulgte da op med i Boligen og talte en Times Tid med Digteren om litterære Sager; men af alt, hvad han sagde, mindes jeg kun det eneste, hvori jeg ikke kunde være enig med ham. »De har gjort altfor meget Væsen af Schack-Staffeldt ved Deres Udgave,« sagde han. »Staffeldt ytrede engang for mig: Jeg nærer en Mistanke om, at De har en Søndags- og en Hverdags-Mening om mine Digte; sig mig nu oprigtig, hvad De mener om dem! — Naar jeg endelig skal ud med Sproget, svarede jeg, saa vil jeg sige: at Deres Digte klinge jo ret smukt; men de ere ikke andet end en Genlyd af mine. — Ja, der er jo intet nyt under Solen — replicerede saa Staffeldt.«

Da *Oehlschläger* var død — i København —, tilstod man *H. C. Ørsted* Fribolig paa Fasangaarden, men han kom aldrig til at benytte den.

I 1862 flyttede et ungt og lykkeligt Par ind paa Fasangaarden. Det var Sjællands senere Biskop,

den lærde Dr. phil. *Skat Rørdam*, og hans Hustru, Digteren *Carsten Hauchs Datter Marie*. *Rørdam* var blevet anmodet om at overtage Ledelsen af Missions-skolen, og for at have Lokaler til den var det, at han flyttede ud paa *Fasangaarden*, hvor han og hans Hustru tilbragte lykkelige Aar sammen. Ganske vist gik det ikke for *Rørdam* med Skolen, han sympatiserede ikke med dens Elever og opgav forholdsvis hurtigt denne Gerning; men han blev boende paa *Fasangaarden*, og hans Hustru har i sine fortræffeligt fortalte Erindringer »Tilbageblik paa et langt Liv« skildret den Idyl, der her udfoldede sig i deres Hjem, hvorledes Glæden var paa den første Juleaften, de fejrede derude, hvor kun een af Eleverne før havde set et Juletræ, hvorledes hendes flittige Ægteherre efter Opgivelsen af Skolen for at bevare Hjemmet derude stadig maatte vandre den lange Vej til København for at manuducere, men frydede sig ved de lange Aftener i den store Stilhed, naar *Frederiksberg Have* var blevet lukket. Hun fortæller fornøjeligt om *Skat Rørdams* Flid i *Fasangaardens Have*, der siden *Oehlschlägers* Tid maa være forfaldet en Del. Han havde en vidunderlig Gave til at faa alt til at gro; med nænsom Haand bandt han de spæde Spirer paa Planterne op, og naar Børnene voksede op, lærte han dem at plante og pleje.

Som bekendt lukkedes *Frederiksberg Have* om Vinteren Kl. 6, og saa rugede den store Ensomhed over alt, hyggelig, naar man var inden Døre, men lige saa uhyggelig, naar man færdedes alene i den store Have ved Aftentide. Fru *Rørdam* fortæller herom med følgende Ord:

»Jeg gik hver Dag op for at se til Fader, som boede paa *Frederiksberg Slot*. Fader sagde da til mig, at han gerne vilde læse noget, som han havde skrevet, højt for mig, og jeg bad ham derfor komme at spise til Middag med mig paa *Fasangaarden*. Han kom og blev hele Eftermiddagen og Aftenen. Vi var begge

meget optagne af det, han læste, og inden vi tænkte paa det, var Klokken blevet 12. Fader kunde daarlig klare sig, naar det var mørkt. Han saa ikke godt, og det var netop en meget mørk og stormfuld Nat. Jeg gik ned for at se, om Pigerne var vaagne, men de sov begge. Saa fulgte jeg Fader hjem og gik med ham helt ind til hans Værelse paa Slottet. Jeg var ikke let om Hjertet, da jeg skulde gaa alene hjem; men for Fader lod jeg, som det ikke anfægtede mig det mindste. Jeg gav mig for Alvor Gud i Vold, og da jeg naaede Apistemplet, løb jeg, alt hvad jeg kunde, hjem til Børnene og Pigerne, som sov trygt. Jeg vidste, at jeg ikke kunde have ladet Fader gaa alene hjem. Han manglede nemlig Stedsans, især naar det var mørkt, og han kunde maaske have gaaet om i Frederiksberg Have hele Natten. Men det var ingen hyggelig Tur for mig.«

Vi ser et andet Billed — et alvorligt — fra dette betydelige Ægtepars Samliv paa Fasangaarden. Det er fra de Trængselens Dage for Danmark, da det rygtedes, at Dannevirke-Stillingen var rømmet:

»Jeg husker det endnu som den Dag i Gaar. Min Mand var taget til Byen for at manuducere, og jeg var alene hjemme. Portneren paa Fasangaarden havde fortalt mig Rygtet om Dannevirkes Rømning. Jeg vilde slet ikke tro det. Jeg stod netop oppe i Vinduet paa første Sal. Der saa jeg min Mand komme ind ad Laagen. »Er det sandt?« raabte jeg. I det samme saa jeg, at hans Ansigt var ligblegt. Taarerne trillede ned ad Kinderne paa den ellers tilsyneladende saa rolige Mand. Han kunde blot nikke paa mit Spørgsmaal.«

Men der er ogsaa fornøjelige Billeder fra det Rørdamske Liv paa Fasangaarden. I et af Udhusene havde de en Gris. *Rørdam* mente, den kunde leve af Grønt fra Haven, Madlevninger og Opvaskervand. Men det var Grisen ikke tilfreds med. En skønne Dag sprang den over Stakittet og ud i Frederiksberg

Have, og det maa have været et fornøjeligt Syn at se den vordende Bisp og en Havekarl løbe efter den og føre den tilbage ved Øerne.

Den fik senere bedre Kost; i et Brev fra *Skat Rørdam* til hans Moder ved Juletid 1864 fortæller han, at Grisen er slagtet og har vist sig som en ren Mirakelgris. Den var 8 Maaneder og vejede 8½ Lispund; Flommefedtets vejede 8 Pund og Plukkefedtet 2, og der var 2—3 Tommer Flæsk langs hen ad Ryggen.

Først da Rørdam i 1869 besluttede sig til at gaa Præstevejen og fik Sognekalderet i Sønderup og Nordrup, hørte Idyllen paa Fasangaarden op; Familien skiltes kun med Sorg fra den; derom fortæller Bispinden en lille rørende Anekdote om den halvfjerdeaarige Datter *Ragnhild*, der efter at være kommen derfra en Nat laa og græd og paa Spørgsmaalet om, hvad der var i Vejen, svarede: »Aa, Mor, jeg længes saadan efter Fasangaarden. Tror du ikke, at Fasangaarden længes efter os?«

— — Noget senere flyttede den betydelige og fintfølede Filosof, Professor *Sophus Heegaard*, ud paa Fasangaarden, hvor han i Fred for Verden vilde tilbringe sine sidste Aar, der var opfyldte af Sorger og Sygdom, og han endte sit Liv her den 27. Marts 1884. Endnu en Gang skulde en Digter søge Ly paa Fasangaarden. Det var den bekendte Shakespeare-Oversætter *Edvard Lembcke*, Digteren af »Vort Modersmaal er dejligt«, der, da han trak sig tilbage fra sin mangeaarige og udmærkede Skolevirksomhed, henlevede sine seneste Aar i *Oehlenschlägers* gamle Lejlighed; her syslede han stille og tilbagetrukken lige til det sidste med sine Oversættelser, og han døde derude d. 20. Marts 1897. —

Den væsentligste Forandring, der under *Voigts* Haand skete med Frederiksberg Have, var sikkert den, at han fjernede de store Vandbassiner og i Stedet gravede de smukke Kanaler, som nu giver Haven dens Karakteristik; derved fremkom de for-

skellige Øer, paa den ene af hvilke det kinesiske Lysthus blev anbragt, som findes den Dag i Dag.

Det er i denne Have, at det mægtige Folkeliv udfoldede sig, som knytter sig til Frederik den Sjettes Person og Hof. Om Søndagen strømmede Folk i tætte Skarer til Haven for at samles paa Terrassen udenfor Slottet og derfra at høre Militærmusikken

Det kinesiske Hus. Efter Prinsesse Vilhelmines Skrivemappe, tilhørende Hertugen af Glyksborg.

spille, medens Hoffet spiste til Middag. Derefter skulde man se de kongelige sejle i Kanalerne.

Denne ejendommelige Skik, som vel var en Slags Efterglans af den Enevældens Glorie, *Louis XIV.* havde udfoldet i Versailles' pragtfulde Haver, og som i hele sin *Façon* sikkert ogsaa maa siges at have passet bedre i den franske Havestil end i den nye engelske, begyndte i Slutningen af 1790'erne, og det var en Arv fra Christian d. VII.s Hof, maaske igen en Afglans af Hirschholms-Dagenes ceremonielle Prag, *Frederik*

d. VI. kom til at løfte. At den i de — af Landets Pungenød og andre Ulykker — afblegede Forhold kom til at tage sig en Smule latterlig ud, især i den opvoksende Ungdoms Øjne, er sikkert; men at det brede Lag overfor alle Forlystelser og Skikke er konservativt, er lige saa vist, og der var adskillige af de gamle, som vilde have anset det for en Art Helligbrøde, om Hoffet havde brudt med denne Ceremoni, som ogsaa satte *Frederik d. VI.* i inderligere og mere direkte Rapport til Folket og derved gjorde en Del af de kønne og rørende digteriske Ord, der lød ved hans Død, til Sandhed, selv om de Embedsmænd og sagkyndige, der bedst havde set, hvor meget der var vanrøgtet og mislykket lige siden 1801, trak paa Skuldrene og følte hans Død som en Lettelse.

Oehlschläger har i følgende Vers givet et naivt Billede af Forestillingen, som vel det brede Lag har ladet sig begejstre af:

«Nu Sværmen sig paa Stranden
 med Heftighed fremskyder;
 forgæves hisset Bajonetten blinker,
 en trykker paa den anden,
 man gennem Busken bryder,
 paa Græsset gaas, at ej man sig forsinker.
 Thi Dannebroge vinker.
 dets røde Flige sig i Bølgen væde.
Fredrik og Caroline
Maria, Vilhelmine,
 kostbare Fragt! I alle Danskes Glæde!
 Stolt svulmer Purpurfloret
 med hviden Kors! Thi Kongen staar ved Roret.»

En Mand, som kender Folkets Hjerte saa godt som gamle *Jacob Davidsen*, siger bl. a. om disse vore Forfædres Søndagsglæder: »Henad Kl. 6 om Søndag Eftermiddag ilede alle i store Masser ned til Kanalen til det Sted, hvor de kongelige Baade laa med de hvidklædte Sluproere med røde Skærf. Og saa varede det ikke længe, før *Frederik d. Sjette*

med Prinsesserne og hele Hofpersonalet kom ned fra Slottet for at foretage Lystsejladserne i Kanalerne. Alle blottede Hovederne med den største Ærefrygt for det kongelige Tog, hvor det kom forbi, og Kongen kastede venlige Blikke til alle Sider. Man steg nu i Baaden. I den kongelige Chaluppe, hvor Prinsesserne og Hoffets Damer befandt sig — Dronningen var sjældent med —, stod Kongen selv til Rors, og Hofpersonalet fulgte efter, stundom i tre til fire Baade. Og Mængden fulgte med; overalt trængte og skubbede man sig frem for at se et Blink af Toget og af den kære Landsfader og for at høre Musikken. Naar Sejladserne nu havde varet omtrent en Time, tog de kongelige over til det kinesiske Lysthus for at drikke The, og naar dette var sket, vendte de kongelige og Følge paa lignende Maade tilbage til Slottet.

Paa et Par af disse Farter paa Kanalerne i Frederiksberg Have var jeg med, og dermed forholdt det sig paa følgende Maade: I samme Hus, hvor mine Forældre boede, logerede en Hoboist ved Kongens Regiment. Jeg var 6—7 Aar gammel (Det har altsaa været omkring 1820), Hoboisten syntes godt om mig, og jeg fulgte af og til ud med ham, naar han skulde gøre Musik, og saaledes skete det ogsaa, at han tog mig med ud paa Frederiksberg nogle Gange om Søndagen. Jeg fik Plads i den Baad, hvor Hoboisterne var, og saaledes deltog jeg i de kongelige Farter paa Kanalerne. Man kan tænke sig, hvor stolt og hvor glad jeg var. Jeg var da ogsaa med paa den lille Ø med det kinesiske Lysthus, hvor der musiceredes, medens de kongelige drak The.

Frederik d. Sjette kunde godt lide en Gang imellem at passiere med Hoboisterne, som han kendte alle sammen. En Søndag, da jeg, som sagt, var med paa Søen, kom han hen til min Ledsager, og ved at se mig trykke mig undselig op til denne spurgte han: »Har du faaet dig en lille Søn? Jeg vidste ikke, du var gift!« Min Ledsager forklarede ham nu Forholdet.

»Ja, ja, det er det samme, en køn lille Dreng. (Det er Kongens Ord, jeg fortæller sanddru). Giv mig din Haand, du skal ikke være bange for Kongen. Han gør ikke Børn noget ondt!« Og saa bøjede han sig ned over mig og kyssede mig paa Munden. Jeg var stolt og glad og var nær ved at græde. Ved min Hjemkomst fortalte jeg Begivenheden til mine Forældre, der naturligvis var overordentlig glade derover. Jeg husker det endnu, som var det i Gaar, og man vil maaske le, naar jeg udtaler den Formodning, at det Indtryk, som det har efterladt paa mig, har vakt og befæstet den Hengivenhed og Loyalitet, som jeg altid har næret overfor de Konger, som i mit korte Spand af Liv har siddet paa den danske Trone.»

I hvor skærende Modstrid staar ikke dette Indtryk til det, en anden Dreng, Digteren *Meir Goldschmidt*, en halv Snes Aar senere fik af en lignende Scene, og som han i sine glimrende fortalte »Livserindringer og Resultater« fæster til Papiret i følgende Ord:

»Fader og Moder tog mig en Søndag, iførte deres bedste Klæder, imellem sig og gik til Frederiksberg Have, hvor vi skulde se Kongen sejle. Med den mærkværdige Evne, som Børn har til paa særegen dunkel og dog rigtig Maade at opfatte en Situation, en Følelserverden omkring dem, begreb jeg, at nu vandrede mine Forældre af Sted, sammensluttede omkring sig selv og os Børn. Jeg fornam den hellige Fred, og der laa ikke blot Solskin men Glorie over vor Vej.

Lige ud for Slottet laa en lysegrønt og hvidtmalet Baad; Sluproerne sad med rejste Aarer; agter var bredt et rødt Tæppe. Tæppet, Baaden, Sluproerne, Tilskuerne ventede paa de allerhøjeste Herskaber med en stille Andagt som i en Kirke, ja mere. Endelig kom Kongen med Prinsesserne *Caroline* og *Vilhelmine*. Han var i General-Admirals-Uniform, sagde man: rød Kjole med store Guldepauletter og hvide

Benklæder. I den lille Klynge, der havde samlet sig ved Baaden — man strømmede ikke dengang massevis til Haven som nu — og i aandeløs Ærefrygt holdt Pladsen aaben, stod en Dame i første Række. Hun nejede, Kongen standsede et Øjeblik og sagde: »Det er en vestindisk Varme i Dag.« — »Ja, meget varmt, Deres Majestæt,« svarede Damen og nejede paa ny. Kongen gik i Baaden, tog Roret og bød: »Sæt af!« Langsomt gled nu Baaden, saa langsomt, at vi kunde naa en Bro og se de allerhøjeste Herskaber sejle ind derunder og komme ud igen paa den anden Side. Hos mig var der selvfølgelig ikke Tanke af Kritik over dette Skue. Det eneste, der undrede mig, var, at Kongen sad ned i Stedet for at staa op, højt oppe som paa en Skanse; men der var jo ingen Skanse.

Da vi gik hjem til Valby, hørte jeg et Stykke af en Samtale mellem Fader og Moder. Moder vilde vide, hvem Damen var, som Kongen havde talt til, og jeg var ogsaa uendelig begærlig efter at erfare, hvem denne mærkværdige, højt staaende, højt be-naadede dødelige kunde være. Men Fader var inde i en ganske anden Tankegang og sagde: Han skulde ikke have ført Armeen over til Holsten, *Napoleon* sagde ham det nok! *Napoleon* sagde: Hvad nytter det, De vil passe paa mig med Deres 25,000 Mand; pas paa Deres Hovedstad! Nej, han skulde over og lege Soldat! Og da han saa kom her til København, hvorfor blev han saa ikke? Hvorfor tog han bort igen og lod den stakkels *Peymann* blive? *Peymann* blev dømt til Døden, fordi han overgav Byen! Det kan jeg ikke tilgive den Schmock! (Et vanskelig oversætteligt Ord, som betyder omtrent en indskrænket, selvtilidsfuld Person).

Hys! sagde Moder.

Hvis dette Hys havde Hensyn til mig, kom det for silde. Naturligvis kunde Faders Ord ikke forvandle mig fra et ydmigt beundrende Barn til en

politisk Kritiker; men jeg tror, jeg fik Øjnene ligesom aabnede paa Klem, eller der kom i Sindet Muligheden til den Fornemmelse af Ideal og Virkelighed i indbyrdes skævt Forhold, hvorefter senere Satire eller Melankoli vokser op. Men i Barndommen er der meget, der pigger eller titter op og, fordi det er kommet for tidlig, synker tilbage igen i tilsyneladende Glemsel og undergaar en Forvandling.

Hvad den besynderlige Sejlads angaar, da har jeg unægtelig i en senere Tid set den baade komisk og trist; men der er intet i Vejen for, at jeg nu ved ret at huske Situationen tilbage kan finde den næsten

Gondolen.

rørende, og det var den maaske, rigtig opfattet; thi hverken Kongen eller Prinsesserne saa tilfredse ud derved; de opretholdt vel kun af Pietet en gammel Skik; en Efterligning af Ludvig d. Fjortende i Versailles-Bassinnet.«

Der eksisterer to meget kendte Billeder, der fremstiller *Frederik d. VI.s* Sejlads paa Kanalerne, det ene er af *Klæstrup*, det andet af *Gamborg*, men de er ikke blevet tegnet efter Naturen, men længe efter Sejladsernes Ophør, som Illustrationer til Bøger og Blade. Det er derfor intet Under, at de ikke er helt paalidelige. Navnlig giver Baaden ikke det rette Indtryk; den er nemlig tegnet efter den kendte bredbougede Kongechalup, som af og til bruges endnu, og som findes opbevaret paa Orlogsværftet. Men

ved de seneste Undersøgelser, der er foretaget med stor Grundighed af Kongens fhv. Jagtkaptajn, Kommandør *P. Grove*, har man med temmelig stor Sikkerhed paavist, at *Frederik d. VI.* sejlede ikke i en Chalup, men i en virkelig *Gondol*, og at denne eksisterer den Dag i Dag. At Kongen ikke kan have

Frederiksberg Slot, set fra Søndermarken.

anvendt den Chalup, hvori han er afbildet, er givet allerede derved, at den er for dybtgaaende til at kunne færdes i Frederiksbergs Kanaler.

Om Gondolen og dens Skæbne kan følgende berettes: Kong *Frederik d. IV.* hjembragte fra sin sidste Rejse til Venedig to Modeller til italienske Gondoler, der begge opbevares paa Orlogsværftet. Har han haft til Hensigt at lade større Fartøjer bygge derefter, er det næppe sket; men da *Voigt* var ved at omdanne Havens Bassiner til Kanaler,

lod Frederik d. VI. til Brug for Sejladsen der i 1801 bygge en Gondol efter den opbevarede Model; den udførtes paa det kongelige Skibsbyggeri ved Esrom Sø (Skipperhuset). Dette fremgaar af Regnskaber, der er bevarede, og Tidspunktet passer jo fortræffeligt, selv om Gondolen, der er af Fyrretræ, blev færdig nogle Aar før Kanalerne.

Hoffet sejlende paa Kanalen. Efter Prinsesse Vilhelmines Skrivemappe, tilhørende Hertugen af Glyksborg.

Disse Venteaar har den tilbragt enten i Esrom Sø eller snarere i Frederiksborg i Badstuedammen. Da Englænderne i 1807 fik alle de kongelige Fartøjer udleveret, reddedes den smukke Baad ved et Tilfælde, idet den blev glemt i et Skur paa Gammelholm, hvor dengang Orlogsværftet var. Det engelske Røvertog foregik jo i September; da var Sejladsen paa Kanalerne, der var en Sommerfor-
nøjelse, indstillet, og Baaden saaledes magasineret.

Ikke nær saa god en Skæbne fik den lille Lyst-

fregat, Kong *George* af England havde foræret *Frederik d. VI.*; det var et fint lille Fartøj, som mindede om det, hvormed *Christian d. IV.* tumlede sig paa Skanderborg Sø. Da den var en Gave fra den engelske Konge, havde Englænderne — muligvis for at Kong *George* ikke skulde faa sorte Børn! — Ordre til ikke at tage den med. Men denne »Ædelmodighed« vilde *Frederik d. VI.* ikke tage imod, og derfor blev Fregatten »medsendt«, som det hedder i Datidens Sprog. Men i Gondolen sejlede Kongen hver Sommer til sin Død. Og efter den Tid blev den liggende ubrugt i Frederiksberg Have til 1851. Saa fik Grevinde *Danner* Øje paa den og Lyst til den, og den beordredes bragt til Frederiksberg Slotssø, og samme Aar lod *Frederik d. VII.* en ny Baad, Mage til den, bygge, og denne blev Civillistens Ejendom, medens den gamle stadig med Rette tilhørte Orlogsværftet. Da Frederiksberg brændte i 1859, brændte den ene af Gondolerne; at det maa have været den nye, ses let af den tilbageblevnes Materiales Ælde, og *Frederik d. VI.*s gamle Gondol bragtes i den skrøbelige Forfatning, hvori den var, til Skipperhuset ved Esrom Sø, og der skulde den sikkert have endt sine Dage, om ikke en blidere Skæbne havde ramt den for kort Tid siden.

I mange Aar laa den om Sommeren ved Pavillonbroen i Esrom Sø, og den brugtes i *Christian d. IX.*s Dage et Par Gange til at føre Gardens Musikkorps over Søen ved større Udflugter. Men Bunden raadnede, og Gondolen trak Vand, hvorfor Kong *Christian* beordrede den anbragt i Skipperhuset, og der stod den i mange Aar som Vrag, til et heldigt Tilfælde førte Kommandør *Grove* til den.

Han fik vor afdøde Konge til at interessere sig for dens Bevarelse, og skønt Frederiksberg-Museet med et mærkeligt Kortsyn nægtede at tage sig af Sagen, lykkedes det dog at formaa Orlogsværftet til at sætte den saaledes i Stand, at den vel

ikke er sødygtig, men som Museumsgenstand har sin store Interesse. Som den ser ud nu, har den sikkert set ud i *Frederik d. VI.s* Dage; dog har den haft Baldakin over sig; det ses tydeligt af Kroge og Beslag i Baadens Indre.

Et Haab om, at man ved Fremskaffelsen af et Billede, der tilhører Hertugen af Glyksborg og findes paa Slottet som Bind til en Skrivemappe, der har tilhørt Prinsesse *Vilhelmine*, skulde kunne konstatere, hvorledes Baaden saa ud, er desværre glippet. Med stor Beredvillighed har Hertugen ikke alene givet Adgang til det nævnte Billed, men tillige selv bragt det til København, for at nærværende Bogs Forfatter kunde lade det reproducere; men det viser sig, at Billedet her ogsaa er malet senere, rimeligvis i Fyrreerne og efter Hukommelsen; om Baaden giver det intet; ikke desto mindre har det sin Interesse deri, at det ikke forhen har været fremme, og det gengives derfor her.

Men beviser Billedet saaledes intet imod Chappellen, saa er der en anden Omstændighed, der taler mod Billedets Paalidelighed og stærkt peger paa, at det er et Fantasibillede. Der eksisterer endnu et Regulativ for, hvorledes Chaluproerne skulde være paaklædte, og det lyder saaledes:

Kvartermesteren: Høj, sort Hat med Kokarde — blaa Livkjole med blanke Knapper — gul Vest — orange blaa Benklæder.

De kgl. Chaluproere: Rund, sortlakeret Hat med det danske Vaaben foran — blaa stribet Uldtrøje og *derover* en snever kort blaa Trøje med blanke Knapper — orange, blaa eller hvide Benklæder — rødt Skærf med Guldfrynser.

Paa Billedet har alle Chaluproerne høje Hatte; de sidder i Trøjer, men *uden* Overtrøje, og i de Tider afvege man sikkert ikke fra Reglementerne. Desuden vil enhver musikkyndig kunne konstatere, at Placeringen af Musikken i første Baad ogsaa vidner om,

at Billedet ikke er taget paa Stedet; Manden med Bækkenerne skal meget længere frem, hvis han har sin rigtige Plads i Orkestret.

Endnu et enkelt Haab om endelig at faa fastslaaet Gondolens Identitet er glippet. Da »Capriciosa« opførtes i 1836, hedder det sig, at en Baad, hvori de kongelige sejlede, blev trukket over Baggrunden af Scenen. Hvis den havde eksisteret endnu, havde Spørgsmaalet været løst; men, ak, der findes intet af dette Materiel tilbage, og den eneste Inventarieliste, der endnu eksisterer, er fra 1859, og i den anføres kun til Brug i »Capriciosa« »to Svaner paa Hjul og med bevægelige Halse«; de skulde trækkes over Scenen i første Akt, der jo foregaar i Frederiksberg Have. Men selv Svanerne er gaaet al Træets Gang; de er hugget til Pindebrænde forlængst, og saaledes er det vel ogsaa gaaet med Gondolen.

Endelig er der det Spørgsmaal, hvor *Gamborg* har sin Viden fra. Ved Sammenligning synes det, at han maa have kendt Prinsesse *Vilhelmines* Billed, som er ældst; thi *Gamborg* tegnede først sit til *Jacob Davidsens* Bog i 1880. Det eneste, Kunstnerens Slægt kan oplyse om hans Kilder, er imidlertid, at han har brugt Billeder af *Eckersberg* som Forbilleder; men saa vidt det kan konstateres, eksisterer der ikke noget Billede mere af *Eckersberg*, som fremstiller Frederik d. VI.s Sejlads. —

Det var altsaa om Søndagen, at det rette Folkeliv udfoldede sig i Frederiksberg Have, og det skete især i de Aaringer, da Landets økonomiske Forhold var saa slette, at Borgerne ikke havde Raad til at drage længere ud — til Skoven, som man da kaldte Charlottenlund, eller længere endnu, til Dyrehaven eller Frederiksdal, som Skik havde været i vore Velmagtsdage i Slutningen af det attende Aarhundrede.

Man saa da Fatter og Mutter og alle Børnene drage ud ad Vesterport med Barnevogn og Mad-

kurv, og det var dengang en hel lille Rejse; de moderne Bekvemmeligheder med Sporvogne og Drosker kendtes ikke; man maatte gaa, og Vejen var lang og besværlig.

Naaede man udenfor Fæstningsværkernes snævre og krogede Passage, hvor til visse Tider Mængden af ind- og udkørende Vogne gjorde Vejen vanskelig, saa kom man først til de velindgrøftede Alléer, som førte over Glacis'et — de »små Alléer«, som de kaldtes i Modsætning til Frederiksberg Allé. Her fandt man ved Regnvejrstide kun daarligt Fodfæste i en opblødt Jordvej, men værst var det, hvor Alléen overskares af Farimagsvejen, som kunde frembyde et saa dybt Morads, at den var fuldstændig impassabel for det svage Køn. Det fortælles, at Damer maatte vente her som ved et Færgested, til en barmhjertig Mand tilbød sig at hjælpe dem over.

Det var først noget hen i Aarhundredet, at Vesterbro forsynedes med Brolægning, og Vejen skildres som meget slet, om Vinteren som et Uføre, om Sommeren som dybt Støv, og saa meget lavere liggende end nu, at Kallebodstrand ved stærkt Højvande kunde oversvømme den paa enkelte Steder. Stranden steg op over Markerne paa Broens søndre Side og rullede over de dyrkede Steder. Langs den brede Gade laa en Række Slagterier med tilhørende lave Boliger, nogle Gæstgiversteder og Møller, afbrudte af Marker og Haver med Gærder og Stakitter. De aneligste Bygninger var Det kongelige Broderskabs Skydebane, der opførtes i 1787 og saa ud da som nu, og tæt derved Hofpræst *Christianis* Institut, en dengang moderne Opdragelsesanstalt, der blev bygget omtrent 1795, og hvor bl. a. *Knud Lyne Rahbek* var Lærer, da han for en Stund havde opgivet sin Stilling som Professor ved Universitetet af politiske Hensyn. Dette Institut laa der, hvor nu Dannebrogsgade gaar ned. Lige overfor den saakaldte Jernport, der dannede Indkørselen til Frederiksberg Allé,

laa til venstre den usle Bolig, hvori *Oehlenschläger* saa Lyset, og noget længere ude, omtrent hvor *Valdemarsgade* nu gaar, endtes *Husrækken* paa samme Side med et uanseligt Sted, der ejedes af *Justitsraad Kilde*, og hvor *Stiftsprovst Clausen* havde *Sommerlejlighed*, og hvor *Forfatteren A. E. Boye* boede.

Herfra til *Rahbeks Allé* var der aaben Mark paa begge Sider af *Vejen* med dybe *Grøfter*. Men selve *Rahbeks Allé* var dog det mest kritiske Stykke af den hele *Vej*. Det var noget *Rahbeks* egen Skyld; han hadede alle *Forandringer*, endog til det bedre, plejede han at sige, og han tillod ikke, at noget af *Lindetræerne* i den kære *Allé* kappedes, uagtet hans *Genbo, Chr. Molbechs* *Svigerfader, Dispachør Langberg*, for at skaffe sig *Udsigt* gerne ønskede det, og han vadede hellere i *Mudder*, end han lod køre *Fyld* paa *Vejen*, om han ellers nogen *Sinde* har haft *Raad* til at beskæftige sig med det, man kalder *Vejforbedring*.

Kamma Rahbek skrev da ogsaa engang til nogle *Damer*, hun havde indbudt til at besøge sig paa *Bakkehuset*: »Jeg anser det for min *Pligt* at advare Dem for den slette *Vej*, der fører til min *Bolig*, hvilken især i disse *Dage* er saaledes, at den næsten er rent *impassabel* for ethvert *Slags Køretøj*.«

Skønt det ikke netop er *Vejen* til *Frederiksberg Have*, er det dog illustrerende for *Vejforholdene* paa *Frederiksberg* her at meddele, hvorledes *A. E. Boye* udrustede sig, naar han en *Regn- eller Snevejr*s dag skulde gaa den lille *Tur* fra *Justitsraad Kildes Hus* til *Bakkehuset*. Da man umuligt kunde vise sig i *Kammars* pyntelige *Dagligstue* med *Fodtøj*, der havde været ude i det *Føre* — *Galoscher* forslog nemlig ikke —, fandt *Boye* paa *Raad*. Han bandt et *Bælte* om *Livet* og fæstede deri et *Par* *blanke Støvler*, tog en *Kappe* om sig, en *Stok* i den ene *Haand* og den *uundværlige Lygte* i den anden og trodsede saa *Vejret* og *Føret*. Han skiftede *Fodtøj* i *Rahbeks Studere-*

værelse og kunde saaledes vise sig paa en passende Maade i Fruens Dagligstue.

Ofte kom *Carl Heger* ud til *Boye* og tog ham med til Aftenbesøg paa Bakkehuset, og han havde til saadanne Ture en forsvarlig Stok staaende hos *Boye*. Om alt dette fortæller *Werlauff*, og han føjer til, at hvis man drejede om ad Gamle Kongevej, var Forholdene ikke meget bedre; Moradset var noget lignende, og om Sommeren var Støvet, der laa tom-metykt, uudholdeligt. Hertil kom baade her og paa Vesterbrogade den navnlig paa varme Dage utaa- lelige Stank af Blod og Affald, der forraadnede, og som stammede fra de der liggende Slagterier, der nok saa ugenert brugte de dybe Rendestene og Grøfter som Afløb og Kloaker.

Naar man tænker paa, at Vejen var saaledes, kan man ikke undre sig over, at Oberst *Jacob Thode Ræder* i sine Barndoms- og Ungdomserindringer be- klager sig over, at Vejen, i den Tid han gjorde Tje- neste hos Frederik d. VI. som Page, men boede paa Landkadetakademiet i Bredgade, mellem Slottet og Akademiet daglig tog ham 4—5 Timer frem og tilbage.

Var man saa endelig kommet lykkelig og vel til Frederiksberg Have, maatte man vel tage Tiden i Agt og bryde op i rette Tid; thi naaede man ikke Vesterport paa Hjemvejen, inden den lukkede Kl. 10, havde man den ekstra Fornøjelse at maatte gaa en lille Omvej ad Farimagsvejen til Nørreport, hvor man for at slippe ind maatte erlægge 2 Skilling i Bøde.

Alligevel voksede Søndagsbesøget i Frederiksberg Have stærkt i de første Aartier af det nittende Aar- hundrede; thi Folk hyggede sig godt derude. De gode Borgerfolk befandt sig her ugenert, som var de i Skoven; Madkurvene kom frem, der var land- lige Borde anbragt oppe i Nærheden af Schweitzer- huset, og her spiste man, sang og drak Skaaler, og størst var Glæden, naar man fik Kongen selv

at se; thi denne yndede at spadsere civil rundt derude og hilse paa Godtfolk, der ærbødigt sprang op fra deres Bænke og bukkede og nejede, og Kongen havde da gerne et venligt Ord til hvert Selskab, der derefter brød ud i begejstret Hurraraab for den elskede Monark, der littede paa sin tarvelige Voksdugskasket og hilsende gik videre.

Mest holdt *Frederik d. VI.* dog af at være uset eller at tro sig uset. Han stillede sig da op, dækket af et Træ, og lyttede til de fornøjelige Samtaler, og naar han kom kjem, fortalte han straalende glad sin Kammertjener *Westergaard*, der klædte ham om, hvor loyalt og kongeligt sindet det gode Folk var; det talte altid om *Frederik Ejegod*, og Kongen kunde helt faa Taarer i Øjnene af Glæde over, at han saaledes var Midtpunktet i Samtalen, selv naar han ikke var til Stede; han anede jo ikke, at han netop hyppig var set, og at Ordene derfor var beregnede paa, at han skulde høre dem.

Men hvorum alting er, knyttede denne Kongens ligefremme Optræden, der stod i skærende Modstrid til de foregaaende Kongers ceremonielle Væremaaede, ham nær til Folket, og den Statue, der 1858 rejstes i Haven efter *H. V. Bissens* karakterfulde og vellignende Model, staar der med Rette.

Frederiksberg Slot. Efter H. G. F. Holm.

IV.

LIVET PAA SLOTTET.

MEDENS Folkelivet saaledes hurtigt spirede frem ved Slottets Fod, medens Frederiksberg Have fra en stilfyldt, lukket Kongepark forvandlede sig til en fri og gæstfri Folkepark, hvis eneste Rester af svundne Tiders Kunstlethed er Rørene til det Vandfald, der styrtede ned ad Terrassen foran Slottet (det kan altsaa godt sættes i Gang den Dag i Dag), udviklede der sig i de Maaneder, hvor Kongefamilien residerede paa Slottet, et broget Liv der. Men indenfor de tykke Mure groede ogsaa i Funktionærholigerne et tyst og hyggeligt borgerligt Liv, som udviklede Menneskeskæbner og Menneskekarakterer, der fik Betydning for vort Land, langt ud over Haven og Slottet.

For den, der ikke hørte hjemme paa Slottet, var det hyggelige, det ejendommelige ikke altid lige let

at faa fat paa. Et karakteristisk Udtryk herfor har vi i *Goldschmidts* Erindringer, og skønt hans Kendskab til Slottet og Livet der er baseret paa et enkelt Besøg og ligger helt ned omkring 1820, skal vi dog berøre det først; det har desuden en Forhistorie, der er ganske morsom og maaske ogsaa forklarer noget af den Basis, *Goldschmidt* bygger sit Indtryk paa. Som man ved, ejede Digterens Fader en Tid en Gaard i Valby; det er en Oplevelse herfra, vi lader ham selv fortælle:

»Et særegent Privilegium, der var knyttet til Gaarden, havde maaske fra først af forhøjet dens Værdi og Værd for os: vi leverede Smør til den kongelige Familie. Hver Morgen fik *Frederik d. Sjette* et halvt Pund aldeles frisk, nykærnet Smør, Dronningen et halvt Pund og hver af Prinsesserne et Fjerdingspund. Et Par fremmede Diplomater havde fulgt Eksemplet og fik ligeledes hver et Fjerdingspund. Om den franske Gesandt fortaltes hos os, at han smurte saa tykt Smør paa Brødet, at, naar han bed deri, berørte det hans Næse; men hans Næse var maaske ogsaa noget lang. Smørret blev af Kongen og Dronningen betalt med 1 Rdl., af de øvrige med 4 Mk. Pundet, hvilket jo for den Tid maa synes at være en overordentlig høj Pris, og dog viste Udbyttet sig i Længden ikke betydeligt, fordi Smørret altid skulde være af yderste Finhed og skulde skaffes frisk til Veje hver Dag, Sommer og Vinter.

Jeg husker Billedet af mere end en Vinteraften med Moder ved Kærnen mellem de grædende Piger. Kom en Karl eller fremmed tilfældig ind, maatte han arbejde med et Øjeblik »for ikke at tage Smørret bort«, men først børste sig omhyggeligt, for at intet skulde falde i Kærnen. Vi Børn fik Lov til at arbejde med, — naturligvis af Hjertens Lyst og uden anden Virkning end at holde Kærnen i Gang et Minut, — og endelig kom Nattens Fred i Huset, naar det lød: »Nu kørner det!«, skønt saa Moders egentlige Arbejde begyndte med at vaske og rense Smørret, skære det igennem et Kvartertid med en fin Kniv o. s. v.

Fandt Kongen den ringeste sorte Prik i Smørret — og han var meget nøjeseende —, saa truedes vi med at miste Leverancen. Der maatte holdes en særlig betroet Mand til at bringe det kostelige Produkt til Amalienborg eller Frederiksberg Slot. Det var en bekostelig og kostelig Person, der i længere Tid blev brugt hertil. Vi havde faaet ham med Gaarden. Han kaldtes *Hans Bech*, ikke fordi han hed saaledes, men fordi han i lang Tid havde været hos den forrige Ejerinde, *Madam Bech*. Han vilde ikke bestille andet end at bringe Smørret til Hove, betragtede sig som Bindeled mellem Gaarden og Hoffet og førte sin fyldige Figur med sindig Anstand. Han pyntede sig omhyggeligt, før han berørte Smørkarrene; om Sommeren var han kendelig i lang Afstand paa de brede, røde Seler, som han tyrolermæssig bar udenpaa Dragten. Han godtgjorde sin Indflydelse ved Hove derved, at, naar han fik noget ekstra Smør med til en af Mundkockene, bragte han Karrene tilbage, fyldte med Lækkerier, ægte Skildpadde, sjældne Gelée, Trøfler o. desl. — som om Kongen og Mundkokken ganske havde fælles Køkken. Da Fader endelig tog Mod til sig og afskedigede ham for at faa et Bud, der var mindre Herre og mere Tyende, erklærede han sindig, at han godt havde Raad til at rejse til sit Ungdomshjem i Holsten, men at han tog Lykken fra Gaarden.

Jeg fik engang Lov til at følge med ham, og jeg betraadte Slottets Gange, ikke med egentlig Ærefrygt, — for saa vidt jeg nu kan genfinde Præg i Erintringen, men med Fornemmelsen af noget meget koldt, kunstigt og opadsnoet. Billedet af min Moders utallige Snit i Smørret blandede sig ind i mine første Forestillinger om *Frederik d. Sjettes* Kongemagt, der her var repræsenteret af Gardernes overmodige Blik og de hvidklædte Kokkes selvtillidsfulde Vimsen.«

Skal vi nu høre nærmere om den kongelige Families Liv udadtil og indadtil, saa er der naturligvis al

Grund til at spørge, hvorledes først Kong *Christian d. VII.* førte sit Liv herude. Kilderne tier dog saa at sige helt stille om den ulykkelige Konge; kun ved vi, at han paa de Tider, hvor den kronprinselige Familie holdt Sommer i Slesvig, Holsten og Kiel, selv helst blev efterladt hjemme paa Frederiksberg under tilbørligt Tilsyn; han var jo fra kort efter *Struensees* Fald fuldstændig uskikket til at tage Del i nogen-
somhelst Regeringshandling, men han underskrev ganske mekanisk de Ekspeditionssager, der forelagdes ham, og naar han havde roligere Perioder, brugte man ham til at modtage Deputationer o. l. Endnu i Sommeren 1806 vides det, at han gav Avdiens til Holmens Haandværkere, der vilde have højere Løn.

Derimod saa man ham af og til i Haven; *Werlauff* fortæller saaledes endnu om en Episode fra Sommeren 1807:

»Hoffet kom gaaende i Frederiksberg Have fra Schweitzerhuset, hvor de efter Middagstaflet som sædvanlig havde drukket Kaffe. Kongen gik foran sin Familie og det øvrige Hofpersonale, temmelig ene, og saa, som det forekom mig, mere forvildet og forstyrret ud, end han ellers plejede, hvorfor ogsaa de mange tilstedeværende af Havens Besøgere trak sig tilbage; naar man hilste, nikkede han dog venligt, men med et underligt og forstyrret Smil.«

Det var kort inden den engelske Flaades Ankomst til København, saa det har sikkert været sidste Gang, *Christian d. VII.* viste sig offentlig for Københavnerne.

I Begyndelsen af August viste der sig en engelsk Flaade i Sundet; Kronprins *Frederik* var da paa Sommerophold i Holsten, Kongen alene paa Frederiksberg Slot. Til Kronprinsen sendte England nu sin Fordring om Udlevering af vor Flaade. Dette rygtedes i København, og der opstod et stort Røre, der dog gik over til vild Begejstring, da Kronprinsen d. 11. August viste sig her i Byen. Jublende

Skarer flokkedes om hans Vogn; »den elskede Kronprins« vilde ikke lade sin Fader »den gode Konge« i Stikken; han kom hjem til sin Hovedstad for at dele Nød og Fare med den; man sammenlignede ham med *trede Frederik*, der vilde dø i sin Rede. Og alle gode Borgere gik hjem for at forberede en Hyldest til Kronprinsen, der imidlertid, som naturligt var, hurtigt ilede til Frederiksberg Slot for at hilse paa og berolige sin Fader. Om Aftenen straaede København i festlig Belysning; Borgerne illuminerede til Ære for deres tapre Kronprins. Ak! Da de vaagne næste Morgen, fik Piben en anden Lyd. Kronprinsen var i den tidlige Morgenstund flygtet i al Hemmelighed fra Frederiksberg Slot, medtagende sin arme Fader for at bringe ham og sig selv i Sikkerhed udenfor Skudvidde af de engelske Granater, der snart efter ødelagde den skønne By; Frederiksberg Slot blev Hovedkvarter for Englænderne, paa Runddelen, i Svanholms og Vodrofgaards Haver, paa Rolighed ved Ladegaardsvej og i St. Thomas' Have havde Fjenden plantet sine Kanoner, og fra Artilleriparken paa St. Thomas udsendtes de Granater, der traf Byens Hjerte, da de tændte det dejlige Frue Taarn i Brand og lagde det og Kirken øde. Det varede længe, inden *Frederik d. VI.* viste sig i København igen. Da var Kong *Christian* død.

Da de kongelige var flygtet, rykkede Fjenden altsaa ind paa Frederiksberg Slot, og General *Ludlow* tog Hovedkvarter her. Men skønt der blev bygget 6 Batterier paa den Strækning, der laa imellem Slottet og de gamle Volde, optraadte Englænderne med den største Hensynsfuldhed overfor Befolkningen, og der skete ej heller Slottet nogen Skade. Om det Indtryk, disse fremmede Tropper gjorde paa Københavns Befolkning, fortæller *Thomas Overskou* livligt i sin mesterlige Bog: »Fra mit Liv og min Tid«. Han skildrer først, hvilket Fantasibillede Københavns Befolkning under Bombardementsnætternes Ræd-

sel havde dannet sig af disse Udyr, denne »Mordbrænderarmée«, Og da de skotske Officerer — det var Højskotter, der laa paa Frederiksberg — viste sig til Hest i Studiestræde i deres ejendommelige Uniform med de bare, brune Laar, vakte de Forargelse og Forskrækkelse hos nogle Kvinder, der under Skotternes Munterhed hvinende og skrigende flygtede ind i Portene.

Den første Søndag, efter at Fæstningens Porte var blevet aabnet, gik Overskou med sine Forældre ud ad Frederiksberg til for at se de fremmede Tropper. Foran Jernporten for Indgangen til Alléen var der opkastet en Skanse af Sandsække.

Foruden det nuværende Alléenberg og Sommerlyst laa der dengang kun fire Huse i Frederiksberg Allé, og disses Beboere havde hovedkulds forladt deres Boliger, da Fjenden kom; derfor stod nu alle Adgange aabne til disse rige Hjem og deres fine Haver, hvor nysgerrige Københavnerne blandede sig med de fremmede Krigere. De lejrede sig i Græsplænerne, besatte Bænkene og plukkede af den nys modnede Frugt, der netop i 1807 var meget rigelig. Mærkeligt nok udspandt der sig allerede her et ret gemytligt Forhold imellem Fjenderne og Københavnerne, der fandt, at af Fjender at være var disse Folk højst fortræffelige og fornøjelige. Men først ude ved selve Slottet fik man et virkeligt militært Skuespil med livligt afvekslende Scener. En Mængde Irlændere, alle smukke og velvoksne Folk, havde næsten bedækket »den vældige Møgdyng« udenfor Slottets Staldbygning med hvide Benklæder, for at de skulde bleges, og rundt omkring Dyngen stod en Mængde københavnske Sælgekællinger og solgte de fremmede Brændevin, idet de under Latter og Støj gjorde sig forstaaelige ved Gebærder og Naturlyde.

Paa Bakken mellem Slottet og Søndermarken stod to Regimenter med fuld Oppakning opstillede til Parade, medens Musikken spillede det ene Stykke

efter det andet. Men inde i selve Søndermarken fik det militære Liv først den rette eventyrlige Karakter. Det var allerede en Tillokkelse, at Parken, der ellers var strængt aflaaet, nu stod aaben; man fik derved Bekræftelse paa »de dunkle Sagn«, der gik om Eremitboligen, Grotten og de andre Herligheder; men det interessanteste var dog her Skotternes Lejr. Overalt paa Plænerne og mellem Stammerne viste sig et broget og for Københavnerne højst malerisk Røre. Udenfor og inde i Teltene, ved de utallige Geværpyramider og omkring de mangfoldige Ildsteder, der var gravede i Jorden, og hvorved der afladelig holdtes Køkken, stod, gik og laa i de smukke røde Munderingsrøjer, med hjelmformede Kasketter, tærnede Skørtter, af mangfoldige forskelligt farvede Baand flettede Gamacher og nøgne Laar de kraftige, krigerske Mænd livligt grupperede med de mange Kvinder, der var fulgt med dem. Ja, end ikke Børn savnedes

Frederik d. VI.

denne maleriske Lejr; flere, endda temmelig smaa, løb halvnøgne omkring ved Ildstederne eller var stiplede sammen om Musikkorpset, som spillede ved Eremitthytten. Det var, som man pludselig var henrykket til et fremmed, romantisk Land; man kunde ikke blive ked af at stirre paa alt dette forunderlige, der her, saa nær ved det hverdagslige Hjem, aabnede sig for en.« —

Men Frederik d. VI. og det Hof, han førte ud paa Frederiksberg baade som Kronprins og Konge, staar

i en Glans, som er farvet af de Barneøjne, der har set det. Slotsforvalterens Søn, *Adam Oehlschläger*, fortæller om Livet baade inden og uden Dørs. Han havde jo sit Barndomshjem der, og der er ikke Tvivl om at et Billede fra Slotsforvalterboligen som det, han giver i følgende Vers, er lige saa ægte, som det er hyggeligt. Han sidder og læser:

»Hør, hvor den fyger, den vældige Snel
Lidet han mærker, at Stormene brage,
læser om Reineke Foss og Rolf Krage.

Ho'det til Armen han støtter paa Bordet,
medens paa Brikken hans Moder saa kær
smører ham Brødet og Pølsen ham skær.«

Og senere ud paa Aftenen:

»Fader i Slobrok i Lænestolskrogen
højt for os læste saa mangan en Gang,
medens i Barmen den lille »Present«
tit ham forstyrred og slikkede Bogen.

Klokken nu brummer,

Talen forstummer.

Nu er det Tid, man sig føjer i Seng,
Fader og Moder og Datter og Dreng.
Af man sig klæder. Naar Lyset ej brænder,
Aftenbøn læses med foldede Hænder.«

Det er Vinterens Hygge, han mindes i dette Vers; man kan ogsaa se den raske Dreng færdes uden-dørs, naar han har faaet fat i Kronprinsens gamle Slæde og faar Lov at binde den bag i Bøndernes Vogne, naar det gaar ned ad Bakke. Snemænd laver han i Gaarden, og Gavtyvestreger hitter han ogsaa paa; som da han en Dag vel garderet bag den lukkede Slotsgitterport sender de værgeløse Bønder, der kører forbi, Snebolde i Nakken, uden at de kan se, hvor de kommer fra. Desværre for Adam kunde *han* heller ikke se med Nakken, og Legen fik derfor en brat Ende ved, at hans Fader overraskede ham og med

et dertil medbragt Spanskrør lærte ham større Respekt for den danske Bonde..

Eller han færdes i de af Hoffet forladte Sale, hvor nu Murere, Tapetmagere, Tømmerfolk og Malere er rykket ind; og han falder i de store Sale i Begejstring over de sælsomme Malerier, hvoraf jo især Loftsmaleriet i Riddersalen er interessant for ham. Ensomt og ensformigt har Livet været i den lange Vinter-tid, hvor Oehlschlägers boede helt alene paa Slot-tet, kun værnede af to Vægttere og to store gule Hunde.

Vidt forskelligt herfra var Sommerens brogede Liv; de mange Officerer i Datidens straalende Uniformer, Livvagten, de flotte Pager, Musikken og Øvelserne, alt blændede Drengen ved sin Pragt, og dog var jo meget af det kun forgyldt Elendighed. Pagerne havde nok guldbroderede Klæder, men de var langt fra lykkelige; gennem en haard Tugt var de uddannede paa Landkadetakademiet, og Pagetjeneren var hyppig stræng. Skønt de var voksne og snart skulde være Officerer, og skønt det var de dygtigste der var udtaget dertil, var Fugtel en stadig anvendt Straf selv for mindre Forseelser, og der herskede Raahed i Tonen imellem dem indbyrdes.

Deres Arbejde med Opvartning af de kgl. Herskaber ved Taflet var ej heller overvældende morsomt, og Avancementet var langsomt; der var dem, der kunde gaa som Pager i hele 10 Aar og vente paa at blive Officerer. Lønningerne var ogsaa smaa, og kun enkelte Behageligheder var forbundne med Stillingen; blandt disse kan nævnes, at der, naar der var »Appartement« ved Hoffet, spilledes Kort, og Kortpengene tilfaldt da Pagerne, som paa den Maade ved deres Afgang som Officerer kunde faa 30—40 Rdlr. udbetalt hver, hvilket hjalp godt til Uniformens Anskaffelse. Endvidere fik de i Almindelighed Lov at beholde deres Stadsklæder, hvilket dog ikke skete i 1815, da de i Anledning af Kroningen havde faaet saa fine, guldbræmmede Klæder, at der ikke blev

Raad til at lade dem beholde dem. Angaaende selve Pagetjenesten fortæller Oberts *J. Th. Ræder* i sine Erindringer følgende:

»Pagetjenesten og Pageløjer er almindelig kendte Jordan rundt. Ogsaa vi havde dem og ofte ganske muntre. Mest havde vi at kæmpe med vor Mave, som gerne ønskede at besidde et eller andet fra Taflelet, som ikke just blev os til Del, da vi slet intet tilkom. Almindeligvis erholdt enhver Page efter Opvartningen et Stykke Kage. Det var vor reglementerede Racion, hvorved vi ej ganske kunde være tilfredse ved at gaa til Fods fra København til Frederiksberg og tilbage igen. Naar vi altsaa kunde erobre et eller andet, lod vi ej Lejligheden gaa ubenyttet bort, saa meget mere som Lakajer og Officierer gjorde det samme og naturligvis i større, ja ganske anden Udstrækning end vi, som kun tog lidt Kage, Is, Brød, Frugt o. dsl. Men Officiererne passede forskrækkeligt paa, saa at vi vanskelig kunde erobre noget, og inden Herskabet var ude af Spisesalen, havde de allerede rent ud plyndret Taflet. Allerværst var en Konditor, en lille gul og sygelig udseende Mand ved Navn *Würtz*. Han stod stedse bag ved Pagerne for at passe paa, at intet af det, han gav os for at præsentere Herskabet, kom bort. Pagerne anlaa derimod deres Kontraminer imod ham, stødte og skubbede til ham for at fordrive ham, men forgæves. Naar Pagerne præsenterede de paa Tallerkenerne højt opstablede Pyramider af Frugter, rystede de samme lidt, hvorved en Del faldt paa Gulvet og ind under Bordet. Konditoren krøb saa omkring og ind under Bordet paa alle fire for atter at samle det tabte op, og saa var Kampen med Konditoren helt alvorlig, da Pagerne saa sparkede og traadte paa ham til almindelig Moro. Senere fandt vi paa at opfange det faldne i den Serviet, vi havde i Haanden. Naar vi var i Stand til at opfange lidt Is, Creme o. desl., var Allarmen og Forfølgelsen lige stor.

Der manglede os ej heller paa Uheld; saaledes mindes jeg, at en Page, *Irminger*, engang spildte en Del Suppe over Dronningen, hvilket hun tog meget ilde op, omendskønt den kun faldt paa hendes Serviet og paa Stolen men ikke paa hendes Robe. En anden Gang blev Kongen stødt i Tindingen med en Sølv-tallerken ved at dreje Hovedet pludselig; denne Herre gned sig lidt i Panden, og dermed var Sagen til Ende.

Der var iblandt os mange onde og uvorne Dreng, som gjorde sig en Fornøjelse af at plage og pine deres Kammerater. I Særdeleshed var Sjællænderne bekendte som dovne, uvorne og ondskabsfulde, Nordmændene og Holstenerne derimod som de mest livfulde, flittige, godmodige og velopdragne. Kun Ditmarskerne var af Sjællændernes Natur, dog altid flittige, men noget mere lumske*) Kongen spurgte mig engang ved Opvartningen paa Frederiksberg Slot om mit Navn, en Ting, ingen anden af os mindes, at han har gjort. Da jeg havde sagt ham dette, underholdt han mig om min Familie, min Broder o. fl. En anden Gang bad han mig paa Tysk, ligeledes paa Frederiksberg Slot, at aabne de smaa Vinduer af Linned, som i Spisesalen var lukket for de aabne Glasvinduer, med de Ord: »Wollen Sie nicht die leinenen Fenster aufmachen?« Herover blev jeg rigtignok temmelig bragt i Forlegenhed, da jeg slet ikke vidste, hvad han vilde, og havde aldrig hørt Tale om de saakaldte »leinenen Fenster«; omsider hjalp en af Officianterne mig dog til rette med mit Hverv; thi at spørge Kongen om Besked om et eller andet, man ej havde forstaaet, vovede dengang ingen. Kongen sagde kort, hvad han vilde eller ønskede, og den paagældende maatte selv finde til rette, hvad han mente.«

I Almindelighed var Frederik d. VI. dog baade mild og venlig mod sine daglige Omgivelser, han spøgede gerne med Børn, derom ved ogsaa *Oehlen-*

*) *Ræder* var selv — Nordmand!

schläger. at fortælle, og uhyre nøjsom var han med sin private Person. Han sov altid i en simpel Jernseng med haarde Madratser. Men selvfølgelig var den Maade, hvorpaa man da turde nærme sig kongelige Personer, vidt forskellig fra den nuværende; betegnende er det saaledes, at da Dronning *Marie* som Enkedronning boede paa Frederiksberg Slot en Dag, fordi hun var træt, greb Slotsforvalter *Bonsachs* Arm for at gaa op ad Trappen, blev denne saa forfærdet og befippet over den uventede Naade, at han rystede over hele Kroppen og, naar han bagefter fortalte det til andre, skildrede det, som om han troede, at Hendes Majestæt ikke havde længe igen. Og han hørte dog til Kongefamiliens mest betroede daglige Omgivelser.

Af Festligheder er der i *Frederik d. VI.s* Tid ikke mange paa Slottet. Aarsagen dertil er dels de vanskelige Tider, dels Kongens Ulyst til for meget Spræl. Efter *Christian d. VII.s* Død ankom det nye Kongepar først i Oktober 1809 til Slottet. Det var en mørk Efteraarsaften; derfor tog de Transparenter og Inskriptioner, hvormed Indkørselen ud mod Søndermarken og ind mod Slotsporten var smykket, sig godt ud. Paa Slotstrappen stod 12 hvidklædte unge Piger og tog imod Dronningen med en Sang. Efter at denne var sunget, begav Herskaberne sig igennem Slottet ud mod Haven, hvorfra de beundrede en pragtfuld Illumination og lod sig hylde af en stor Skare Mennesker. Hoboisterne musicerede fra forskellige Steder, Vandfaldet paa Terrassen var belyst, det kinesiske Lysthus og Templet var illuminerede.

Dagen derpaa fandt det højtidelige Indtog i København Sted gennem Vesterport. Man samledes ved Slotskroen, hvor 24 Bønderpiger tog imod Majestæterne og, idet de sang en Sang, gik foran deres Vogn og bestrøede Landevejen med Blomster.

Saa kom de lange og tunge Krigsaar med Statsbankerotten og Kielerfreden; Harmen over alle disse

Ulykker rettede sig imod *Frederik d. Sjettes* Raad-givere, »Adjudanterne«, men han selv blev lige elsket, og da han endelig i 1815 fik Tid og Raad til at lade sig krone, jublede hans Frederiksberg-Under-sætter ham i Møde. Og en lignende Glæde var der i 1818, da Kongens yngste Datter, Prinsesse *Wilhelmine*, der var alles Øjesten, havde Bryllup med

»Prinsessernes Køkken« paa Frederiksberg Slot.

Prins *Frederik* (d. Syvende) og fik indrettet sin Sommerbolig derude. Ak, det Ægteskab blev kun af kort Varighed; men des varigere var Prinsessens Kærlighed til Slottet. Da hun paa sine gamle Dage erfarede, at hendes Barndomshjem skulde omdannes til Officersskole, brast hun i Graad og udbrød: »De Danske gør da ogsaa alle deres Slotte til Museer eller Kaserner!« Hun mindedes da, medens hun nede i det gamle danske Land sad som tysk Hertuginde paa Lyksborg Slot, sin Ungdoms venlige Sale med *Krocks* og *Coffres* malede Lofter, med Stuk og Forgyldning og med

det dejlige lille »Prinsessernes Køkken«, hvor hun og Søsteren, Arveprinsesse *Caroline*, havde leget som Børn; hun kunde jo ikke vide, at dette lille Pragtstykke af et Værelse saa sent som i vort Aarhundrede atter skulde blive sat i Stand; hun havde jo med Bitterhed erfaret, at Prinsessernes Have var blevet omdannet til — zoologisk Have. Mange af Malerierne var ogsaa blevet bortført i Aarenes Løb; *Pilos* pragtfulde Portræt af *Frederik d. Femte* kom til Christiansborg, andre til Rosenborg og Fredensborg. Det fik Prinsesse *Wilhelmine* aldrig at vide. Før hende stod Slottet i Fantasien i den gamle Glans med den rød-gule Schweitzer ved Indgangen, med de mange Folk i Haven og Sejladsen i Kanalerne, Søndermarken var den stille Idyl, hvor hendes Moder red sine ensomme Ture, og hun havde akkurat faaet at vide, at hendes Faders Statue, skabt af *Bissens* udmærkede Kunstnerhaand, var rejst ved Havens Indgang.

Og som hun havde elsket Frederiksberg, saaledes var det ogsaa Tilfældet med hendes Moder, den stille, elskelige *Marie Sophie Frederikke*, som allerhelst levede herude ogsaa efter *Frederik d. VI.s* Død. De levede i Grunden lykkeligt sammen, hun lukkede sine Øjne for hans Forhold til Fru *Danne-mand* og lod, som om hun troede det, naar han hver Søndag Eftermiddag lod sin lille aabne Vogn køre frem for Slotstrappen, for at han kunde sove paa Amalienborg og være i rette Tid til Audiensen Mandag Morgen. Hun saavel som enhver paa Frederiksberg hjemmehørende vidste godt, at Vognen kørte lige til Toldbodvejen til Fru *Dannemand*. Da Enkedronning *Marie* døde 1852, over firsindstyve Aar gammel, ophørte Slottet at være Bolig for fyrstelige Personer. Kun Arveprinsesse *Caroline* holdt endnu af at besøge Slottet og Haven; hun mindedes den 1. August 1829, da der var stor Fest derude og hun i Kavallergemakket blev viet til sin Faders Fætter, den snurrige Arveprins *Ferdinand*, og Dagen derpaa,

da omtrent hele København med tordnende Hurra-
raab hilste de nygifte, medens de sejlede i Kanalerne.
Og en Aften lidt senere bragte 400 unge Studenter
dem et Fakkeltog, under hvilket de sang en Hilsen
af *Chr. Winther*. Blandt Studenterne var *Orla Leh-*
mann, og han mindes i sine Erindringer den smukke
Fest og den Rundhaandethed, hvormed Kongen ved
General *Bülow* og Overhofmarskal *Hauch* lod ud-
skænke Champagne til Fakkeltbærerne ved »Bacchi
Tempel« — som Apistemplet endnu da hed.

Det var ikke alene de kongelige Beboere, der el-
skede Slottet. Alle, der har boet der, hang hele deres
Liv med stor Kærlighed ved det og ved Egnen i
det hele taget. Et levende Bevis herpaa afgiver
Sophie Oehlschläger. Men hvilke Minder havde hun
ikke ogsaa derfra! Først fra sin Barndoms lykkelige
Samliv med Broderen, Mindet om Julen, naar der
blev sat store Tinfade paa Bordet i Stadsestuen,
hvorefter de gik ind i den anden Stue og læste Jule-
evangeliet og sang Julesalmerne sammen, især »den
dejlige og bedste«: »I denne søde Juletid« og »Den
yndigste Rose er funden«. Saa hørte de Engelen inde
i den tillukkede Stue fylde Fadene med Nødder,
Æbler og Konfekt. Ja, i lange Tider troede de begge
fuldt og fast, at en dejlig, vinget Engel kom ned fra
Himmelen og bragte dem Gaverne. En Juleaften
gik de og legede i Slotsgaarden. Himlen var dækket
med Skyer, kun en lille blaa Plet af den klare Luft
var at se. »Ser du!« sagde *Adam* til *Sophie*, »der er
Hullet, der kommer han vist igennem.«

Og *Sophie* mindedes de trange Dage, da Søsteren
laa syg i Vuggen med Vand i Hovedet, og Moderens
Melankoli tog mere og mere til, hun huskede Sorgen,
da *Edvard Storm* kom og tog *Adam* fra hende, og
den endnu større, da Moderen døde og hun som
attenaarig ung Pige maatte tage sig alene af hele
Huset. Hun erindrede sin yndige Veninde, *Eline*
Bech, Adams første Sværmeri, og de lykkelige Dage,

da *Anders Sandøe Ørsted* gik paa Frierfødder derude hos hende, indtil han i 1801 uden at sige et Ord derom til *Adam* forlovede sig med hende »paa egen Haand«. Allerede Aaret efter stod hendes Bryllup med ham den 10. Juli; men da var han ogsaa allerede Assessor i Hof- og Stadsretten.

Dejlig har sikkert *Sophie* set ud, da hun som 20aarig Brud gik op ad Kirkegulvet i Frederiksberg Kirke. Hun skildres saaledes: Hun var af en lys, smuk, frisk Farve, havde sort Haar, en fantasirig, beaandet, høj Pande og store, venlige, levende blaa Øjne. Naar hun talte, saa man ikke blot en Række perleklare, stærke Tænder, men ogsaa noget af hendes Tandkød, hvilket mærkværdig nok klædte hende godt. Hun var af Middelstørrelse og særdeles skøn af Skabning. Hun lignede ikke Broderen meget, men skal have haft et endnu aandfuldere og yndefuldere Udtryk end han.

Saa tit som muligt laa *Sophie* paa Landet paa Frederiksberg, og det var ogsaa her, hun boede, da hun i Efteraaret 1806 fik den første Visit af *Jens Baggesen*. Han blev fuldstændig betaget af hende og blev næsten daglig Gæst. Saa hændte det, at han under et Besøg der i Oktober blev syg og maatte blive boende hos *Ørsteds*, og han blev der i 3 Fjerdingsaar. Og *Sophie* og han spadserer lange Ture i Søndermarken og Frederiksberg Have under ivrige Diskussioner om litterære Sager, og hun omvender ham til for en Tid at tro paa Romantikken.

Om *Baggesens* Ophold paa Frederiksberg skriver *Kr. Arentzen*: Her sidder Digteren ved den fortryllendes Fødder i den sene Høstaften; her gaar de op i Kronprinsesse *Maries* Værelse og leger Konge og Dronning; her sværmer de sammen i Slotsforvalterens lille Have i Lysthuset; her »nedtrylles Himlen paa Jorden« i Eremithytten i Søndermarken; her spadseres der i Maaneskin; her staar han paa Slotsaltanen i Maaneskin med »Lilia« og ser paa Ro-

Robertsons Luftfart — en Situation, som fastholdes i Distikonnet »Den dobbelte Himmelfart«:

Robertson! mens i din Baad du foer over Jorden til Himlen, over i min Elskedes Favn jeg over Himlen til Gud« —

Venskabet holdt under hele Besøget. Tre Dage før Baggesen d. 26. Maj 1807 rejste bort, skriver han sin Dagbog: »Af alle poetisk-elskovssalige Dage i mit Liv den saligste. Hele Dagen fra Kl. 9 paa Frederiksberg i dejligt Vejr alene med *Lilia*. Spadseregang i Søndermarken til alle vore Yndlingssteder og endelig til Eremithytten, hvor hun gjorde sig til Hyrde. Spadseregang derfra hjem for at tage Frokost i hendes lille Have i Lysthuset. Henrykt, hinanden nok, glemmende alt uden os, Gud og Naturen, Sammensmeltning, fuldkommen Harmoni, Glæde, Tilid — Alt!«

Men Baggesen vandt ogsaa gamle Oehenschlägers Hjerter under sit Ophold paa Frederiksberg Slot. Herom vidner følgende, lidet kendte Brev, som ogsaa giver sit ejendommelige Bidrag til Frederiksbergs Historie og et levende Billede af Forholdene derude under Bombardementet:

Frederiksberg Slot, d. 31. Oktober 1807.

Gode Søn, Jens Baggesen!

Tak for dine tvende Breve, som vare saa fulde af inderlig sønlig Godhed og hiertelig Empfindtighed! Men for Djævelen, hvor kunde Du dog troe mig forkiølet mod Dig, fordi nogle Breve formodentlig gik tabte. Gid Du maatte bekomme dette og forstaae, naar jeg siger Dig, at endskiøndt Enkeltlænderne have gjort os Helvedet varmt, har Gud dog naadig bevaret os og alle Dine. Men det stakels Sjælland og besynderlig Kiøbenhavn! Ak, Baggesen, Baggesen! Det kiære Fødeland har lidt meget ved de saakaldte Venners Snigmord, Røveri og

Mordbrænderi. I Korthed skal jeg fortælle Dig, hvorledes de den 15. August landede ved Vedbæk og trak ind hos mig d. 17de Klokken 10¹/₂ slet med 4000 Mand, som marcherede ind i Søndermarken. En 60 Officerer med 3 Generaler maatte jeg indlogere. Min Datter var med sin Mand Dagen tilforn taget ind til Staden. Vel forlod min Aandsnærværelse mig ikke; men jeg blev inderlig syg; Alt, hvad jeg nød, blev til Galde; dog et Vomitiv hjalp mig, og jeg stod igjen paa mine gamle Been.

Nu saae jeg kiøre op et svært Artillerie, en 70 Morterer med tilhørende Kanoner; saae forfærdiges, sex Batterier og tænkte God Nat, min Elskelige! — God Nat, ulykkelige Kiøbenhavn! Endelig bleve disse Morderhuler færdige, og da begyndte den 2, 3 og 4 September en Hagel af Bomber, Raketter og andet Djævelskab at regne Dag og Nat over Staden. Den tredie Nat brændte Vor Frue, og hørte man af den engelske Pøbel Bravoskraal og Haandklap; men jeg saae og Taarer paa Kinderne af nogle Officerer, da de saae den tolvte Del af Staden i Brand. Tænk Dig min inderlig beklemte Tilstand. Der stod jeg paa Bakken med min lille Kikkert — gik ind, gik ud igjen, bad og græd og saaledes i trende Dage og Nætter.

Men Gud var mig god og beskyttede mine. Gros-serer Hansen tog mine Børn i sin Favn og reddede dem deres Bo. Deres Bopæl blev forskudt; thi som Sophie gik bort, faldt en Bombe i hendes Dagligstue*). En saadan sprang og i Stuen hos Din Broder; den traf hans gamle Svigermoder og hans Kone; men den sparede Din August**). Nu sidde de igjen roelig i deres Bopæl, begge Ørstederne med Sophie, der er stille, rolig i sin Siel og trøster sig med christelige Religions Grunde. Niels, Gierløw og Lehmann ere med i Holsteen.

*) Ørsteds boede da paa Vestergade.

***) Sonnen, senere General August Baggesen.

Nu, kiære Baggesen, ei mere dennegang. Din Søn og Din Broder ere friske; men om Din Moder veed jeg Intet, siden hun er tilbage i Korsør. Af Dine Breve seer jeg, Du lever, som Du kan. Hils min Adam og siig ham, at han dog skriver os snart til engang. Siig ham, at Hegers Familie lever vel, og at jeg for nogle Dage siden var hos Kiæresten, og at vi naturlig længes efter et Brev fra ham. Hegers Gaard brændte tillige med hele Nørregade; dog er den Gamle ganske vel i denne Skiebne. Sjælland er iøvrigt nu blokeret af de tilbageblevne engelske Skibe, hvilket gjør dyrt Tid paa Priserne i Aar. En Fjerdings Smør 22 Rdlr.; en Favn Brænde 15 Rdlr. og saaledes i Forhold. Gud veed, naar det skal faae Ende. Jeg slutter nu og haaber, at Du tænker med sønlig Godmodighed ofte paa Din kiære Fader

Ø.«

Mod sin Søn var gamle Oehlenschläger ikke altid saa blid, og Adam bevarede, lige til han var en velmeriteret Professor ved Universitetet, sin dybe Respekt for Faderen, navnlig naar det gjaldt Penge-sager, i hvilke den gamle ikke var til at spøge med, og hvor Sønnen lige til sin Død var paa den i borgerlig Forstand gale Side. Herom vidner et Brev, Adam skrev i sit 47de Aar til Slotsforvalterfuldmægtig *Bonsach*. Det allermærkeligste ved det var, at han sad i et Værelse paa Slottet og skrev til *Bonsach*, som opholdt sig i et andet, om Faderen, der var i et tredje. Brevet lyder:

»Høistærede Ven!

Det er underligt nok, at Omstændighederne skal foranledige, hvad min Fader engang selv ønskede med Hensyn til min Gield hos *von Halle*. De var ogsaa af den Mening, at man skulde gaae paa Accord med hans Arvinger. Nu skriver idag Procurator *Delbanco* (som har Fuldmagt over min Obli-

gation) mig medfølgende Brev til. Jeg havde ventet, at han skulde forlange 50 Rdl. i Afdrag, da jeg efter senest (skiøndt ikke skriftlig) Tilstaaelse har faaet Lov at afbetale Gielden med 100 Rdl. aarlig i to Terminer — men i dette Sted lader han mig vide, at Obligationerne skal offentlig sælges ved Auction — og foreslaaer mig at indløse dem ganske med et Afslag paa Fordringen, som han vil skaffe mig.

I dette Tilfælde tager jeg min Tilflugt til Dem, kiæreste *Bonsach*, og beder dem desangaaende tale med min Fader, saa undgaaer jeg derved øiebliklige Ubehageligheder, som vilde smerte mig mere end Dem, da de gielder mig selv. Jeg kan naturligvis ikke forlange, at min Fader, der alt i Aar har viist mig saa meget godt — strax skulde betale Anvisningen — men naar De har talt med ham og saa viist mig *den store Tieneste* at være min Commissionær i denne Sag, hvortil De allerede har tilbudt Dem før af venskabelig Redebondhed, saa takker jeg Dem af Hiertet.

Det var da bedst at gaae til *Delbanco* og tinge med ham om Summen paa det Vilkaar, at det blev betalt til næste Termin d. 11 Decbr.; thi før kunde min Fader vel ikke skaffe Pengene. Jeg erindrer ikke ret, om det er 300 eller 350 Rdl., jeg endnu skal betale; thi mine Quittinger ligger i Kiøbenhavn, men det staaer afskrevet der og er quitteret paa Obligationen. De seer altsaa Summens Beløb, naar De taler med *Delbanco*.

Jeg kan dog ikke troe, at min gode Fader skulde tage det altfor ilde op; thi det var jo før hans eget Ønske, og jeg kan aldeles ikke gjøre derfor. Ubehageligt vilde det jo ogsaa være for ham saavel som for mig, hvis Obligationen blev solgt ved offentlig Auction. See altsaa paa bedste Maade at stille ham Sagen i det rigtige Lys, saa at han ikke bliver vred.

Deres hengivne taknemlige Ven

A. Oehlenschläger.

P. S. Jeg reiser i Begyndelsen af næste Uge til Tølløse og vilde være saare glad ved at vide Sagen i Deres Hænder. Hermed følger en Fuldmagt til *Del-banco*, hvis De skulde behøve den.

Frederiksberg Slot Lørdag Aften d. 29. Juli 1826.«

Ogsaa indenfor Slottets skærmende Mure husedes altsaa Næringssoorgernes pinagtige Lidelser, men ogsaa de havde deres ved sig, der gjorde Stedet, hvor de ramte *Adam Oehlschläger*, kært for ham. Men, naar han tænkte tilbage som ældre, var der andre og lysere Minder, der drog ham dertil. —

Lille Juleaften 1805 laa Frederiksberg Have i den skønneste Snepragt, alt var blændende hvidt, og de smaa Kanaler var frosne til. Oppe fra Platformen havde man den herligste Udsigt, og ved et af Vinduerne stod Slotsfuldmægtig *Oehlschläger* og talte med en kraftig, køn ung Pige, hvis livlige Bevægelse og ivrige Tale viste, at Emnet, der i Øjeblikket optog dem, helt fyldte hendes Sind. Det var den unge *Christiane Heger*, som var i Besøg hos sin tilkommende Svigerfader. »Jeg maatte herud i Dag, husk paa, det er første Gang, jeg ikke har ham i Julen. Og du er jo saa den eneste *Oehlschläger*, jeg har,« føjede hun heftigt til og gav ham et Kys paa Kinden. »Jeg har faaet Lov at kysse dig, jeg skrev ham det til paa hans Fødselsdag.« Den gamle lo og trykkede hende til sig. »Men hvad skal de Narrestreger til at trække mig herind i den kolde Sal? Jeg synes, der er saa julevarmt inde hos mig. Jeg steger Æbler paa Kakkelloven.« — »Jo, her, netop her kan jeg se ham for mig. Jeg ser saa tydeligt ham og *Steffens* dernede i Haven. Naar jeg lukker Øjnene, er det, som om de kom gaaende lige op herimod. *Steffens* er rolig og sindig. *Oehlschläger* ivrig og varm, han slaar ud med Armene og taler. — Eller jeg ser mig om her i Salen, jeg kan tænke mig ham siddende som Dreng der henne i Krogen og stirre med store Øjne rundt

paa Billederne. Jo, jeg *maatte* herind. — Naar de nu blot ikke rent glemmer at holde Jul med ham dernede!« — »Aah, Snak, hvorfor skulde de dog det?« — »Jo, du ved jo, at der ventes en Arving, og *Adam* skrev sidst, at han vidste ikke, hvilken Dag han blev nødt til at flytte hen paa et Værtshus, »im Kronprinz, das beste in Halle« føjer han til for at berolige mig. Men hvem ved, om han nu ikke sidder alene den hele Aften og glemmer, at det er Jul.«

Gamle Oehlsenschläger føjede til med et Smil: »Husker du, min Pige, da det nyssens var hans Fødselsdag, da vilde du skrive ham til i Tide for at erindre ham om, at det var den 14. November, og vi lo ad dig!« — »Ja, det var ikke nødvendigt. Jeg har dog vel fortalt dig Festens Forløb?« — »Nej, hvad ved du om den?« — »Jo, de elskelige Mennesker havde jo, uden at han anede noget derom i Forvejen, lavet en hel Fest for ham med stort Selskab og Fødselsdagskage, der stod midt paa det skinnende Mahognibord; for Fruen havde taget Voksdugget af, for at Sølvstagerne kunde spejle sig mere festligt. Alle havde de Gaver med, baade *Reichardt* og hans Døtre; selv den lille yngste, *Eva*, gav *Adam* et Æble; var det ikke morsomt?« — »Hvor ved du alt det fra?« — »Jeg kommer jo netop for at vise dig Brevet! — Du har vel skrevet til ham til Julen?« — »Jeg var vel nødt dertil; de 100 Rigsdaler, jeg har lovet ham aarlig, skikkede jeg ham jo forgangen Dag med en kærlig Hilsen gennem *Hans Christian Ørsted*.« — »Ja, havde han ikke jer to, siger jeg bestandig; for det varer noget længe, inden Regeringen faar bestemt sig. *Hans Christian* var da ogsaa hjemme hos os for at fejre hans Fødselsdag ved en Flaske gammel Madeira; og Fader og han og jeg pludrede løs, til Klokken blev over Midnat.« — »Men hvordan bliver det Stykke saa, som *Adam* vil sende ind til Teatret gennem Grevinde *Schimmelmann* — Olav Trygveson kalder han det jo?« — »Nej, du, det hedder ikke saa. »Hakon Jarl«

har han døbt det. Og nu skriver han det rent i en sirlig Bog, saa faar vi det først, saa kan jeg lære det udenad. Jeg mødte Fru *Oldenburg* paa Vejen herud, nu kan hun ogsaa »Aladdin« udenad; vi gik og citerede det for hinanden. Og saa faldt det mig saa tungt paa Sinde, at det nu er hele fire Maaneder siden, jeg har set ham. Og først, da jeg kom helt herud til Slottet, opdagede jeg, at jeg kan trøste mig med, at der da er fire Maaneder mindre, til han kommer hjem igen. Stolt er jeg alligevel ved at vide, at det er for vort Fædrelands Skyld, at jeg maa undvære min Trolovede. Og naar han skriver til mig, og jeg holder hans Breve i min Haand, kan jeg sommetider blive helt glad, fordi han er borte, ellers fik jeg jo ingen Breve, som jeg kan gemme og trykke til mit Hjerte. — Aa, naar han blot ikke sidder ene Juleaften!« —

Den gamle tog smilende hendes Hoved mellem sine Hænder og sagde: »Vær du blot rolig, — *Adam* er ikke alene, du er jo hos ham, og naar hans Sjæl er fyldt af dit Billede, hvad frygter du da?«

Hun saa op imod ham. »Han lovede mig for sikkert, at han Juleaften vilde aabne sit Vindue og se op mod Karlsvognen, naar Klokkeren slog ni, saa skulde jeg gøre det samme inde paa Nørregade.« — »Du skal se, saa bliver det nok stjerneklart i Morgen Aften.« — »Jeg vil ogsaa i Morgen læse i »Aarets Evangelium« den ganske Formiddag!« — »Det er sandt, har du hørt, at gamle Biskop *Balle* har angrebet den Bog ved Bispevisitatsen forgangen?«

Hun rettede sig i Vejret, hendes Øjne skød Lyn: »Den gamle Nar! Han dyer sig Pinedød nok. *Myster* siger, den er god!« — »Hør, det bliver mig for koldt herinde, min Pige, lad os gaa ned igen til mig.« — »Ja, jeg maa dog vel hellere gaa nu. Vejen er lang til Nørregade, og — desuden« — »Hvad nu? Tænker du ikke at gaa lige hjem? Husk paa, at Dagene er korte.« — »Jeg vil blot en liden Stund om paa Bakkehuset at se til *Kamma*.«

Han fulgte hende ned gennem Slotsgaarden, ind gennem den høje fornemme Port, hvor deres Skridt gav højtidelig Genlyd. Endnu en Gang tog hun kærlig Afsked med ham, og han stod og saa efter hende, til hun var kommet ned ad Bakken.

Havde han fulgt efter, havde han imidlertid opdaget, at hun ikke drejede om ad Bakkehusalléen. Langsomt og i dybe Tanker vandrede hun nu den Vej, nøjagtig den samme, som hun og *Adam* havde gaaet en straalende Sommeraften sammen, da de gik hjem fra Bakkehuset, hin Aften, da han i gløddende Elskovsord, som hun knap kunde fatte eller samle, tilstod hende sin Kærlighed. — — —

I 1848 — i Martsdagene — gik der en lille Dreng paa Lange Reihe i Kiel, og han havde sin Søster med. Han hed *Adam Gottlob Øhlenschläger Hauch*, og hun hed *Marie*. Det var *Carsten Hauchs* Børn; deres Fader var Professor i Dansk ved Universitetet der, og Danske var ikke meget velsete dernede; vi havde heller ikke det bedste Øje til Kieler-Universitetet; derom minder det berømte Mundheld, som, uden at man kan angive dets Kilde, lyder saa smagfuldt:

»Løgn er ogsaa en Videnskab, sagde Fanden, han hørte Forelæsninger i Kiel.«

Men *Hauch* docerede ikke denne saa populære Disciplin; han var Dansk, og derfor var Børnene, den senere Rektor og Bispinde *Rørdam*, ilde sete paa Gaderne. Og en stor Flok Gadedrenge omringede Børnene og brølede dem ind i Øret: »Däne, dein König ist todt.« En greb fat i *Adam*, og de rullede ned ad Gaden. — Kielergadedrengene var en forfærdelig Magt, som selv de bedre tyske Familier frygtede, og de øvrige Professorer søgte, saa godt de kunde, at beskytte den danske Digter og hans Familie, der blev anbragt rundt om i deres Huse, da man frygtede, at Ruderne skulde blive slaaet ind hos *Hauchs*.

Men saa en Dag i Marts fik *Hauch* Brev fra Kap-

tajn *Bille*, at han og hans Familie skulde holde sig rede til Dagen efter at forlade Kiel med »Hekla«, den senere saa berømte Orlogsdamper, der spillede en stor Rolle ved Begivenhederne i Treaars-Krigen. Da de rejste, sagde den tyske Professor *Michaelis* bedrøvet: »Jetzt ziehen die ehrliche Leute fort, und jetzt werden Schufte regieren!«

Da Familien kom til København som landflygtig, uden Embede eller Hjem, gav *Oehlenschläger* den sin Bolig paa Fasangaarden, og der blev *Hauchs* i fire Uger. Men der var fugtigt paa den Aarstid, og baade voksne og Børn maatte ligge paa Madratser paa Gulvet, for Sengene havde de ikke faaet med fra Kiel. Hvor den senere Bispinde Rørdam og Fru *Justitarius Koch* laa, var der saa vaadt, at de efter faa Dages Forløb ikke kunde vende Madratserne for ikke at faa det vaadeste opefter. De fik begge en Koldfeber, som varede i 8 Uger.

Hele denne Elendighed blev forebragt Enkedronning *Marie Sophie Frederikke*, som da boede paa Frederiksberg Slot; hun lod *Hauch* kalde og tilbød ham Fribolig paa Frederiksberg Slot. Han tog derimod og havde sit Hjem paa Slottet fra nu af, til han rejste til Italien, hvor han døde d. 4. Marts 1872. Han boede i Stueetagen i Fløjen ud mod Zoologisk Have.

Det var i Hjemmet her, at den unge, tavse og melankolske theologiske Kandidat *Jens Chr. Hostrup*, der nylig havde mistet sin Hustru, *Kr. Mantzius'* Søster, fandt sin Fremtids Brud, *Hauchs* yndefulde Datter *Elisabeth*, der skænkede ham nyt Liv og ny Lykke i Stedet for den tabte.

Og herfra vandrede Digter til Digter. Naar *Oehlenschläger* var paa Fasangaarden om Sommeren, havde han altid aabent Hus; *Hauch* gik tit derover. Engang traf han *Welhaven* der; undertiden gik Fru *Hauch* med Blomster fra Slottet til Fasangaarden for at pryde Digterkongens Stuer; hun havde

en beundringsværdig Evne til at sætte dem smukt i Vand, og *Oehlsenschläger* frydede sig derved. Han mindedes ved saaledes at se den yngre Slægts Digter sende Blomster til ham de Tider, da han som Dreng — symbolsk set den unge Slægts Bud — bragte den værkbrudne *Edvard Storm* Blomster og Frugter fra Frederiksberg Slotshave paa hans sidste Leje.

Herude paa Slottet arbejdede *Hauch* i Fred og Ro, og han elskede at være der. Hans første Arbejde, efter at han var kommet til Hvile her, var »Søstrene paa Kinnekullen«.

Mange store Kunstnere besøgte *Hauchs*, først og fremmest *Heibergs* og Fru *Gyllembourg*; men ogsaa *Halls*, der boede i Bakkehusalléen paa Ny Bakkegaard, kom der tit, og navnlig den mærkelige, begavede Fru *Hall*, f. *Brøndsted*, der var saa underlig ligetil, vandt alles Hjerter paa Slottet, skønt hun altid sagde sin djærve Mening.

Og herude paa Slottet udvikledes det skønneste Kærlighedsforhold mellem *Hauchs* Døtre og deres fremtidige Husbonder: *Hostrup* og *Elisabeth*, *Peter Koch* og *Mathilde* og *Skat Rørdam* og *Marie*. Det var skønne og lykkelige Dage, der levedes i det stille Digterbo paa Frederiksberg Slot.

Da *Orla Lehmann* blev gammel, fik ogsaa han Bøllig paa Frederiksberg Slot; han boede i Rundingen ud mod Landevejen. Det var herude, han skrev sine Erindringer; men han flyttede forøvrigt tilbage til Byen inden sin Død.

Men — som sagt — med Dronning *Maries* Død var Slottets store Dage forbi. *Frederik d. Syvende* benyttede en Tid Værelserne i Beletagen til Frimurerloge, under de to slesvigske Krige var det Lasaret, og det gik saa vidt, at man i 1864 havde under Overvejelse at bruge det historiske, gamle Slot til — Invalidestiftelse; men dette blev til alt Held undgaaet.

Da den nye Officersskole blev oprettet i 1868, overgik Slottet til Krigsministeriet og indrettedes til Skole, ligesom Hærens Elevskole i 1869 rykkede herud. Den blev her, til den i 1911 opløstes, og mange er de lyse Minder, en Række af vore Officerer og Underofficerer knytter til deres Ungdomsophold derude paa det lysegule Slot.

Der er dem iblandt Elevskolens unge Mennesker, der ogsaa erindrer de uhyggelige Nætter, hvor de

Udsigten fra Frederiksberg Bakke.

skulde gaa Vagt i de lange, øde Slots gange og trække Uhret op, som kontrollerede, om de nu ogsaa var vaagne; i saadanne Nætter er der nogle, der paastaar, at det spøgede derude; de vil endogsaa have set en lille hvid Skikkelse vandre rastløs rundt i de mørke Gange. Det er Kong *Frederik d. VI.*, siger de, der besøger sit kære Slot. Og han kunde vel ogsaa have Grund til at gaa igen, saaledes som der er handlet med det. Kun saare lidt af den fordums Pragt er tilbage.

Der er plyndret og bortført for mange af Malerierne; Kirken i Kælderen, der har været smuk og endnu har sine Loftmalerier, skæmmes af de høje Reoler,

der indeholder Skolens Bibliotek; heller ikke *Caroline Mathildes* Badeværelse er holdt; det gør et forfaldent Indtryk; derimod glæder man dig ved det nyistandsatte, nydelige lille Prinsessernes Køkken, over Riddersalens Lofter og Vægge med de mange Billeder og Vaaben og over »Rosen«, hvori der nu holdes Lærermøder, naar da ikke Overkrigsretten er samlet der; man ser endnu *Struensees* Værelse med de mærkelige, noget medtagne Malerier, der alle forestiller Selskaber, der indtager Maaltider, og den Tapetdør, skaaret ud af det ene Vægbillede, der førte ham til Bagtrappen ned til Dronningens Værelser. I Porten ser man endnu den Sten, *Frederik d. VI.*, som jo var en lille Mand, maatte træde op paa, naar han skulde til Hest. Og oppe paa Slottets berømte Altan er der vel ikke saa vid en Udsigt, som da *Frederik d. IV.* spiste der med *Peter den Store*, men Haven er der jo lige fra Andebakken (som oprindeligt hed Anna-Bakken), hvor Oehlenschläger plukkede Stikkelsbær, til Jostys Pavillon; i Nord ser man endnu helt ud til Vandtaarnet paa Ræveskovsbakken, i Syd øjnes Saltholm og Køgebugt, i Øst har vi Lunds Dømkirke og i Vest Roskildes.

Midt i Halvfjerdserne lod man Slottet være Baggrund for Fyrværkerifester paa Grundlovsdagen. De ophørte dog snart, da de Tusinder af Mennesker, der kom til Stede, kun med stort Besvær kunde finde Vej ud af den bælgmørke Have, hvor intet vejledende Lys skinnede, og hvor man knap kunde skelne Gange fra Kanaler.

Man forsøgte ogsaa at genoptage de tidligere Søndagskoncerter, idet der for en Del Aar siden afholdtes Eftermiddagskoncerter paa Slotsterrassen. Desværre ophørte de snart.

Stikken til Straamanden i Valby.

V.
VALBY.

DER har igennem Aarene staaet en Del Strid om, hvorfra Navnet *Valby* stammer; nogle har ment at det ligesom Valsted, Vallerød og Valsbøl maatte stamme fra et Personnavn Val eller Vale; men Professor *Johannes Steenstrups* udmærkede og sikkert uangribelige Undersøgelser om danske Stednavne har ført til, at Forklaringen paa dette Navn maa søges et ganske andet Sted, nemlig i Naturforholdene; en Val eller Vold betød i gamle Dage en græsklædt Slette, og dette passer saa særdeles godt til det Sted, hvor nu den moderne Villaby, der heldigvis for en stor Del har bevaret Præget heraf, har rejst sig.

Naturligvis er der noget vemodigt i det Faktum, at Byen efterhaanden æder Land, og at København

er blevet et altfor stort Hoved til den lille Krop, vi kalder Danmark; men paa den anden Side er Karakteren, maaske nok takket være Valbys egentlige Skabere, de to Bryggere *Jacobsen*, bevaret forholdsvis landlig og villamæssig.

Valby var jo endnu i forrige Aarhundredes Midte et Sted, hvor Københavnerne nok saa fredeligt laa paa Landet; saaledes fortæller Fru Sødring om, hvorledes hun og hendes Fader en lys Sommerdag spadserede fra deres Bolig i »Det hvide Hus« paa Østerbrogade lige overfor Sortedamssøen ud til Valby og tilbage igen for at aflægge en Visit hos Fru *Gyllembourg*, som laa paa Landet der. I hine Tider regnede man ikke den Art Afstande for meget andet end Bagateller. Vejen gik langs Søerne, over Marker og Enge og forbi dejlige Haver, til de endelig naaede det lille Hus, hvori Fru *Gyllembourg* boede. Det var dengang.

Og som andetsteds omtalt ejede Digteren *M. Goldschmidts* Fader i Slutningen af Tyverne en Gaard, *Madam Bechs Gaard* kaldtes den, paa 70 Tdr. Land og et betydeligt Overdrev i Valby. Dengang kunde man købe en saadan Gaard for 14—15,000 Rdl. Nu er Grundene derude betydelig dyrere.

Det mærkelige var jo, at *Goldschmidt* var den eneste Ikke-Bonde i hele Valby i de Dage; de saa først skævt til denne »Købstdsmand«, men da de opdagede, at han selv arbejdede i sin Jord saa godt som nogen Bonde, svandt Køligheden efterhaanden.

Niels Christensen paa Bakken, Datidens anseligste Valbygaardmand kom i Besøg med sin Kone; han gik ud i Marken med *Goldschmidt*, hun besaa Huset, og da de var gaaet, var *Goldschmidt* og hans Kone fornøjede, for »det var dog de Mennesker, de hørte til«. *Meir Goldschmidt* kalder denne Periode af sit Barndomsliv »en Rugbrøds- og Hvergarntilværelse, der gav Beskyttelse i Opvæksten.« Han siger:

»At færdes paa de store Strækninger, vor Ejendom,

at kende hver Jordlod som noget Særeget, næsten noget Levende, af hvis Vilje og Dygtighed man ventede noget Bestemt, at se det Ventede komme under det brede Solskin eller føle Bekymring for det i Uvejr, at gaa imellem det, naar det svulmede og bugnede og var som en Skov, højere end En selv, og tog Vejret fra En, at høre Leerne klinge, at køre ud med Øl og Mad til Høstfolkene, køre Sæden hjem og blive saa

Den gamle Jernbanebro, Valby.

sulten og dele sin Mad med Heste og Hunde! Engang skete det, at vi silde om Aftenen bragte Fødemidler ud; thi da det truede med Regn, havde Karlene tilbudt at arbejde en Del af Natten. Moder var med og sad paa et Neg og strikkede, og jeg lyksalige faldt i Søvn paa et Neg ved Siden af. — Og saa ved Jule tid, henad Juleaften — være ude i den store, snebelagte Gaard, løbe omkring Stakkene og se Skindet af den store Ild, hvorved Moder og Pigerne bagte Æbleskiver, at se Karlene komme ud af deres Kamre, endog Røgteren, *Ole Jensen*, i ren Skjorte, og senere se dem

alle, Karle og Piger, i Række, med Avlskarlen i Spidsen komme ind til os og gaa rundt om Bordet og sige: Tak for Mad! Og derpaa gaa ned til dem i Borgestuen og spille Brus med dem om Æbleskiver! Ja, hvilken Tid!»

En bedre Skildring af ægte Landliv skal man lede om, og saa tænke sig, at det gik for sig i Valby! Kun i tre Aar varede Herligheden, saa maatte gamle Goldschmidt sælge; thi det var i de lave Sædprisers Tid, hvor Rugen solgtes for 10 à 12 Mark, Byg for 9 Mark Tønden. Raps betalte sig derimod godt, men slog fejl det tredie Aar.

Hvor fjendtligt Valby-Folkene oprindeligt stillede sig overfor »Købstadfolkene«, har Goldschmidt skildret et andet Sted, nemlig i sit Tidsskrift »Nord og Syd« 1852 under Titlen: »En Almuefest«. Han fortæller heri, hvorledes Karlene paa Egnen ikke vilde tjene hos dem, og da Goldschmidt saa tog Karle fra København, rottede Valby-Karlene sig sammen og gjorde dem ustyrlige. Hver Nat var der »Spøgeri« paa Gaarden, og Spøgelserne stjal baade Havre og Halm, Skinker og Mel. Og tilsidst maatte Goldschmidt nøjes med »halvanden Mand« — en Avlskarl og en Dreng. Endelig smeltede dog Valby-Bøndernes Hjerter. En Dag, Goldschmidt kom kørende ud med Plov og Harve og de »halvanden«, stod der en Flok Mænd ved hans Markskel, og selve Sognefogeden, *Søren Cortsen*, traadte frem af Klyngen og sagde:

»Det er os, Nabo, vi har nu set Jer gaa og ase saa længe, og da vi Bymænd nu er færdige med vor Pløjning, saa har vi tænkt, at vi som gode Naboer og Genboer kunde hjælpe Jer, hvis I da ikke vil forsmaa. Vi er her, alle Bymænd og alle Byens Karle, og nu skal det gaa, som det var smurt, hvis I ellers vil give Æde til Bæsterne. For vi andre vil arbejde paa egen Tæring.«

Men saa kom der andet i Vejen: Folkene paastod, da Goldschmidt endelig fik Karle, at Maden ikke var

god, fordi Kokkepigen var fra Vordingborg; det kaldte de »Købstadsmad«, saa lod de Maden staa og gik over paa Valby Kro, som laa ligeoverfor; Juleaften var Æbleskiverne ikke tillavede paa den rette Maade, og Julemorgen kom de alle berusede fra Kroen.

Men saa kom Fastelavnen, som lige ned til vore Tider har været fejret paa rigtig »Amagervis« i Valby. Man stak til Straamanden. Men hele Festen var meget dyr, saa man tillod sig den kun i gode Høstaar. Mellem Kroen og det modsatte Hus var der paa et Fundament rejst en med Grene tildækket Tønde, og derfra ragede en Straamand op, pyntet som en Tyrk i blaa og hvide Klæder, med rød Turban og besat med Guldbrokade og Glasperler.

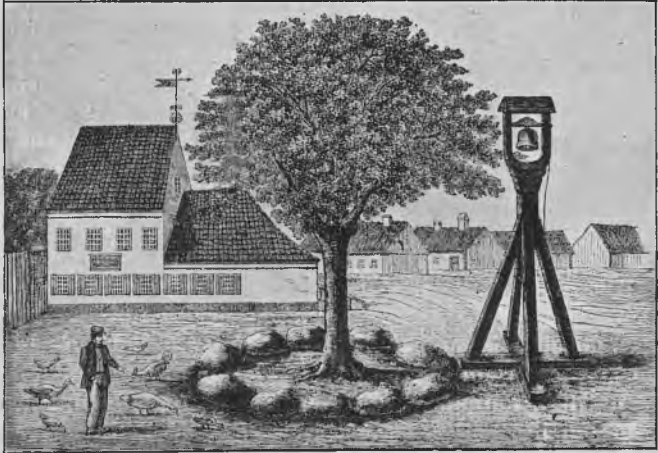
Deltagerne, som alle var yngre Gaardmænd eller Gaardmandssønner, var til Hest og iførte fantastiske Dragter. Sognefogedens Søn havde i en Maskeradegarderobe i København lejet en Ridderdragt og sad højt paa en sortblisset Hest med Lanse i Haand o. s. v. I Spidsen var et stort Musikkorps — ligeledes til Hest — blæsende Basuner og Trompeter. Og saa stak man til Straamanden; men efter en halv Times Tid begav hele Toget sig hen til en Gaard, og saaledes besøgte man efterhaanden alle Byens Gaarde, hvis Porte stod paa vid Gab, og hvor man drog ind og blev beværtet med det bedste, Huset formaaede.

Men hele Dagen kom Toget ikke til Goldschmidts Gaard, skønt de rødmalede Porte stod aabne, og hver Gang man red forbi, raabte Formanden: »Kristine Hansdatter er ikke hjemme«; det hed den forrige Ejerinde. Goldschmidts Fader blev rasende og erklærede: »De skal hverken have Vaadt eller Tørt, hvis de kommer!«, og Børnene følte det som en Tort, en Ydmygelse.

Den næste Dag begyndte Festen igen, efter at der var sviret paa Kroen hele Natten; og midt paa Dagen lød Trompeterne pludselig inde i Goldschmidts

Gaard til Børnenes Glæde, men gamle Goldschmidt lod først haard, men gik dog ud og bød dem alle: »Glædelig Fest og velkommen!« — »Stig af,« kommanderede Sognefogedens Søn, men føjede dog dæmpet, men tydeligt til: »Kirstine Hansdatter er ikke hjemme!«

Det lykkedes virkelig, da her var hyggeligt og lunt og dækket rigeligt op, om end paa Købstadvis, at

Valby Kro med Byklokken.

faa Stemningen op, især paa Grund af en prægtig Sildesalat, som kom de forsvirede og tørstige Bønder vel til Pas. Der kom Vin paa Karaffer i Stedet for som i de andre Gaarde paa Flasker, og endelig en Budding, der stod i lys Lue — og saa tog Gæsterne Husets Børn paa Skødet, og alt blev Fryd og Gammen, og da de red bort, raabte Sognefogedens Søn: »Kirstine Hansdatter er hjemme!« og der kvitteredes med dundrende Hurraraab.

Festen blev vildere og vildere, tilsidst helt uhygge-

lig, og næste Formiddag holdt Gæsterne igen i Goldschmidts Gaard. Denne Gang medbragte de en Ko, som Goldschmidts Fader Ugen i Forvejen havde forsøgt forgæves at købe af en nærig Pranger, der holdt Prisen højt, fordi Koen var »saa usædvanlig fin i Huden!« Nu førte man ogsaa Prangeren med i døddrukken Tilstand, og ind gik Toget i Storstuen med Koen og Prangeren i Spidsen.

Møblerne blev skubbet til Side og under Trompeternes Klang gik Toget tre Gange rundt i Stuen. Prangerens Hat var anbragt paa Koen »paa saadan Maade, som man ansaa for hensigtsmæssig for Stuens Renhed«. Man dannede nu Kreds om Koen, solgte den til Goldschmidt for den Pris, han havde budt, man drak Lidkøb, og da Toget drog af Gaarde, førtes Koen over i Stalden, hvor den blev!

Ja, det var lystige Dage i Bondebyen Valby i Goldschmidts Drengaar!

Men var der Støj og Munterhed i Bøndernes Tid, har Valby ogsaa senere, da det blev Villaby, givet Ly for de stille Stuers Poesi; mange Videnskabsmænd og Kunstnere har her lidt udenfor den alfare Vej fundet deres Hjem, hvor de kunde sysle med det, de elskede. Blandt disse maa det være nok her at mindes den fine og noble Maler og Raderer *Frantz Schwartz*, der boede i en Række Aar paa Bjerregaardsvej Nr. 7, hvor han ejede en Villa, hvor han døde d. 13 Februar 1917.

Schwartz var Søn af den kendte og højt ansete Kunstdrejer S. i Sværtegade og var født der d. 19 Juli 1850. Efter at han havde gaaet Efterslægtens Skole igennem, var det Meningen, at han skulde have været Drejer, og han kom da ogsaa i Lære; men han tegnede og malede altid, og i 1866 gik Naturen over Optugtelsen, og han meldte sig til Kunstakademiet som Elev. I 1874 debuterede han paa Charlottenborg med en stor Karton: »Job og hans Venner«, hvorved han

vandt den mindre Guldmedaille, senere udstillede han ikke ret meget, fordi han var økonomisk uafhængig og derfor kun malede »con amore«. Dybt religiøst greben var han, derfor søgte han ogsaa helst religiøse eller bibelske Emner, men hver Gang der kom noget af hans Arbejder frem, vakte de Opmærksomhed ved deres prægtige Komposition, det Liv, der var over dem, og deres dybe, psykologiske Evne og inderlige Følelse. Mest kendt af hans Malerier er vel nok Loftsbilledet paa Frederiksborg, »Frederik den Tredie som enevældig Hersker, omgiven af Repræsentanter for Stænderne,« og hans dekorative Billeder i den Soldenfeldtske Stiftelse i København. Men mest populær er Schwartz dog blevet gennem sine fine og aandfulde Raderinger, som ved Siden af *Carl Blochs* regnes for de betydeligste, dansk Raderekunst har frembragt.

Stille og helt for sig selv levede Frantz Schwartz helst ude i Valby; men alle, der kom i Forbindelse med ham, lærte ham at kende som en fin, elskelig og nobel Personlighed, der vel var meget selvkritisk, — derfor saa man ogsaa saa lidt af hans Billeder —, men hvor man appellerede til hans Hjælp i Kunstens Tjeneste, ofrede han gerne alt, hvad han kunde afse, paa Kunstens Alter, og han var i lang Tid en ypperlig Leder af en Malerskole, der blandt sine Elever har talt en Mængde af den yngre Generations ypperste Kunstnere.

Man har jo bestandig sagt, at Valby ingen Historie har eller har haft. Der var dog en Dag, det var d. 23 Juli 1865, at hele København og derefter hele Landet talte om Valby. Da brændte nemlig den gamle By. Og af Beretningerne herom er det ganske morsomt at uddrage netop det, der gav Datidens Opfattelse af Valby i hine Tider. Beretningen lyder i »Illustreret Tidende« saaledes:

»Valby var hidtil kun bekendt for sine sammenstuede Bygninger, sin slette Brolægning, sin Mangel

paa Renlighed og sine »Koner«, der indfandt sig paa Københavns Torv og i Husene for at falbyde Byens Produkter. Da Fødder og Næse berørtes i lige høj Grad ved Forholdene paa Hovedgaden, søgte kun faa vejfarende at stifte nøjere Bekendtskab med Byen selv end det, der kunde erhverves ved ad den tidligere Banestrækning at passere Valbybakkes Gjennem-

Branden i Valby.

skæring, medens dog enkelte Familier fattede en saadan Godhed for Stedet, at de valgte at ligge paa Landet der.

Saaledes har denne By ligget i et lykkeligt mytisk Halvmørke for Yderverdenen, indtil den i Søndags Aftes, netop som en Smule Kølighed afløste den første Hundedags Hede*), oplystes af graadige Flammer, der, hastende frem ad Straatagene, snart ompændte en stor Del af dens Huse og Gaarde. Ild er en god

*) Hundedagene begynder 23. Juli og ophører d. 24. August.

Tjener, men en ond Herre; med vild Glæde benyttede Luerne den forholdsvis lange Tid, inden det lykkedes at bringe nogen Orden i det almindelige Virvar, til at danse fra Hus til Hus og udbrede Ødelæggelse, hvor den for frem. Og deres Gjerning har ladet dybe Spor efter sig: fire Gaarde, fem og tredive Huse samt Kroen ere aldeles nedbrændte, medens mange andre Bygninger have lidt Skade. De ødelagte Huses Assurancesum angives til omtrent 95,000 Rdl. I Ulykken var der dog Lykke, idet intet Menneskeliv gik tabt, men henved halvandethundrede Familier, de fleste af den Klasse, der ikke har noget at tabe, ere blevne husvilde og have mistet deres Smule Bohave.

Godgørenheden har saaledes atter en vid Mark at virke paa; den begyndte da ogsaa straks at udsaa sin gyldne Sæd, og ingen kan tvivle om, at Sædemændene ved denne Lejlighed vil indfinde sig i rigeligt Tal. Hans Majestæt Kongen har i høj Grad mildnet den øjeblikkelige Nød ved foreløbigen at lade indrømme de husvilde Brandlidte en Del Lokaler paa Frederiksberg Slot, ligesom han ogsaa ved en klækkelig Gave har stillet sig forrest i Bidragydernes Række.«

Medens Branden saaledes ødelagde en stor Del af det gamle Valby, bevarede man dog den gamle Rytterskole, som *Frederik den Fjerde* byggede, og som nu er Folkebibliotek, og af dem er der næppe mange andre end den i Tikøb tilbage, og der er ogsaa tre gamle Tingsten bevaret, de er lige saa kønne og ejendommelige som de, der staar i Davinde paa Fyen.

Med Hensyn til Valby Bakke kan man umiddelbart komme til at tænke paa den berømmelige Historie om *Wessel*, der hvilede sig derude, da to Borgermænd gik forbi og sagde:

»Et Svin paa Valby Bakke laa —«

og *Wessel* svarede:

»To Æsler stod og saa derpaa.«

Til dette er der kun at bemærke, at Historien er apokryf, i allerhøjeste Grad usandsynlig og sikkert kan indrangeres imellem alle de Historier, Wessel faar Skyld for, men vist nødig vilde vedkende sig, lige saa lidt som *Struensee* vilde vedkende sig alle de Boliger, han nu beskyldes for at have boet i i den korte Tid, han levede her i Danmark, saa maatte han være flyttet hver Maaned.

Det er jo ganske morsomt, at den gamle Jernbanelinie førte over Valby, hvorfor man gennemskar Bakken, og saa fandt man i mange Aar, at det kunde være bedre at lægge Vejen ud af Byen ad andre Ruter, til man nu paa ny er kommet tilbage til Valbyvejen; derved kommer man til at tænke baade paa det folkelige Forlystelsessted *Korups Have*, som endnu glæder sig ved at have bevaret sin Popularitet, og paa *Carlsberg*. Det er Carlsberg, der igennem den sidste Menneskealder har karakteriseret Valby, derfor skal og maa Kapitlet om Valby kendetegnes af og skrives under Bryggerne *Jacobsens Tegn*, hvad enten det nu gælder Bryggerierne, Carlsbergfondene eller Jesus-Kirken, saa er det dog de to selvskabte, om end ikke udnævnte Æresborgere i København, der er uløseligt knyttede til Valby.

At skrive hele den Jacobsenske Slægts Historie i et Arbejde som dette vilde være ganske uoverkommeligt, og det er ogsaa gjort saa tit og saa godt, at det turde være overflødig; det maa være nok at minde om, at gamle Brygger *Jacob Christian Jacobsen* anvendte sine ved Carlsberg indvundne Midler til Fordel for Litteratur og Kunst, derom taler i høje Toner Carlsbergfonden og Laboratorierne ude ved Carlsberg, hvortil Navnene *J. Kjeldahl*, *Emil Chr. Hansen* og *S. P. L. Sørensen* er uløseligt knyttede til Ære for dansk Kultur over den ganske Verden.

Det er morsomt at vide, at det første bajerske Øl i Danmark blev brygget 1836 af *J. C. Jacobsen* i hans Moders Bryggerkedel i Brolæggerstræde, hvor Faderen

havde haft sit Hvidtølsbryggeri. Det gik ikke godt, han maatte lade det løbe i Rendestenen; men det forøgede kun hans Iver. Paa en Rejse til München fik han fire Pund Undergær med sig hjem i en Blik-

Professor Harald Høffding i
Æresboligens »Pompeji«.

kasse, som han paa Hjemvejen stadig maatte over-
poste med Vand for at holde det friskt; og i 1844 fik
han af Avtoriteterne Lov til i Volden ud for Tegl-
gaardsstræde at anlægge et Laboratorium, hvori han
skabte de første 300 Tønder undergæret bajersk Øl;
men det var jo for lille Plads, han havde; derfor søgte

han i Københavns Omegn efter en Grund, som laa frit og havde godt og tilstrækkeligt Vand. Da Valby Bakke netop blev gennemskaaret for at føre Jernbanen fra København til Roskilde, fandt han Grunden der, og den købte han i November 1846 for 7000 Rdl. Det var en Del af Bjerregaardens Jorder. Det blev Arkitekt *H. C. Stilling*, som rejste ham de første Bygninger. Navnet Carlsberg valgte han for derved at mindes sin Søn, *Carl Jacobsen*, den siden saa navnkundige Mæcen.

Udviklingen af Gamle Carlsberg gik jo for sig med rivende Hurtighed, allerede i 1851 kunde han bygge den berømte Hovedbygning i italiensk og pompejansk Stil, som *N. S. Nebelong* lavede Tegningerne til. Den blev senere Enkesæde for hans Hustru, *Laura Cathinka Jacobsen*, f. Holst, Datter af en Købmand i Thisted, og da hun døde d. 14 August 1911, blev den Æresbolig for en dansk Videnskabsmand, og det blev Professor, Dr. phil. & jur. *Harald Høffding*, der af Videnskabernes Selskab fik den overdraget til Æresbolig, efter at den først var tilbudt Excellencen, Professor *Vilh. Thomsen*, der af Helbredshensyn mente ikke at kunne modtage denne Ære.

Mærkeligt nok var Jacobsen næsten altid til at begynde med sin egen Arkitekt; det var ham en særlig Glæde at sysle med Varmeindlæg o. l.; derfor havde han f. Eks. ogsaa stor Indflydelse paa Indretningen af Væksthusene i Botanisk Have; men inden han lod noget af sine Udkast blive til Virkelighed, lod han altid en uddannet Arkitekt gennemse og rette dem.

At være den jævne Borger, Bryggersønnen fra Bro-læggerstræde, satte han altid en Ære i, og han førte sit eget Hus saa jævnt og prunkløst, som vel muligt. Han var Borgerkaptajn og satte Pris paa denne Titel ligesom paa sin senere erhvervede Ærestitel, som Dr. phil. ved Københavns Universitet. Som Borgerrepræsentant virkede han særlig ved sin tekniske

Indsigt, det var Planerne om Byens Gas- og Vandværker i 1854, der skyldes hans Energi. Ogsaa paa Brandvæsenets Forbedring havde han sin Opmærksomhed rettet, og det var ham, der 1883 skænkede København dets første Dampsprøjte.

Gamle Carlsberg brændte som bekendt i 1867; men mærkeligt nok havde Jacobsen dengang ikke sine Bygninger assurede. Han havde ikke troet, disse Bygninger kunde brænde; men des ivrigere blev han siden for at lære andre at drage Moralen af hans Fejl; han blev en af de betydeligste Organisatorer af vore Brandassurance-Kompagnier.

»Til Gavn for Videnskaben og til Ære for Danmark« oprettede Jacobsen Carlsbergfonden, hvis Maal var at fortsætte og udvide Carlsbergs kemisk-fysiologiske Laboratorium, at fremme Studiet af Naturvidenskaberne ligesom af Matematik, Historie og Sprogvidenskab, navnlig i de Retninger, hvori Staten ikke hidtil havde anvendt og til hvilket den vel heller ikke i Fremtiden vilde kunne anvende alle de fornødne Midler. Carlsbergfonden stiftedes d. 25. September 1876, og Videnskabernes Selskab afgør Anvendelsen af dens Midler.

Det er ikke for meget at sige, at vi skylder gamle Brygger Jacobsen Hovedæren for Frederiksborg Slots Genopførelse efter Branden i 1859 saavel som for dets indre Udsmykning og det national-historiske Museums Indretning der.

Naar Carlsberg er en af de faa Institutioner, der ikke hører ind under Staten, som har Ret til at flage med Splitflag, er det en fuldt berettiget Ære, man har vist den gamle Mæcen; men for Resten fortælles det, at Tilladelsen dertil blev givet ved en Overrumpling af Kong Christian den Niende, der i Anledning af Universitetets 400 Aars Jubilæum i 1879, hvor Jacobsen blev Æresdoktor i Filosofi, besøgte Bryggeriet. Da Kongen under den lille Reception spurgte Jacobsen, om der var nogen Maade, hvorpaa han kunde vise

sin og Landets Taknemlighed for det storslaaede Fædrelands-Virke, der udgik herfra, skyndte Jacobsen sig at bede om Tilladelse til at flage med Splitflag, og saa sikker var han paa ikke at faa Afslag, at Splitflagene i det Øjeblik, han havde Majestætens Ja, røg til Tops over alle Bygningerne, medens »Bondeflagene«, som han haanligt kaldte vort kære firkantede Dannebrog, sænkedes. Denne Historie er ganske sikkert ægte nok, lige saa vist som det er og maa være Løgn, at Kongen i Distraction, da man spurgte om han vilde smage en Flaske Øl, svarede: »Jo, Tak, det skulde da være — en lille Tuborg!«

Hvor højt Jacobsen elskede Kunsten ogsaa i dens øvrige Udtryksformer, ser man bl. a. af, hvad vel de færreste husker, at det var ham, der skænkede Det kongelige Teaters Foyer alle de Marmorbuster, der smykker den.

Da Jacobsen, der var født d. 2. September 1811, døde den 30 April 1887, havde han skænket hele sin store Formue til Carlsberg-Fonden; hans Bryggeri, der ingen Sinde maatte forenes med noget andet skal drives »uden Hensyn til den øjeblikkelige Fordel«, Maalet skal være »at udvikle Fabrikationen til den størst mulige Fuldkommenhed, saaledes at Bryggeriet Carlsberg og dets Produkt altid kan staa som et Mønster og ved sit Eksempel virke til, at Ølbryggeriet her i Landet holdes paa et højt og hæderligt Standpunkt«. Disse Ord staar ikke for intet med gyldne Bogstaver indridsede i en Marmortavle ved Indgangen til Bryggeriet.

En mærkelig Modsætning til sin Fader var den yngre Brygger *Carl Jacobsen*, der var født d. 2. Marts 1842 og døde d. 11 Januar 1914. Lige saa stille og indesluttet, som Faderen var, lige saa optrædende var Sønnen ved enhver Lejlighed, ikke altid lige beregnelig og taktfuld, men altid fyldt af den Begejstringens Ild, der førte ham til uegennyttigt at ofre maaske endda mere end sin Formue paa Byens Vel og kunstneriske

Udsmykning. Carl Jacobsens Hovedfejl var, at han ikke selv havde den rette kunstneriske Indsigt og ikke derfor valgte saa sagkyndige Raadgivere, som ønskeligt var. Men den Mand, der har skænket Byen Glyptoteket og sat Spiret paa Nicolaj Taarn, ham skal meget tilgives af de ikke altid lige gode Afstøbninger af fremmed Kunst, hvormed han har velsignet Københavns Gader og Anlæg.

Ny Carlsberg er anlagt paa Carlsbergs Grund i 1871 og i Modsætning til Moder-Bryggeriet, der jo har tysk Mønster, bygget paa engelske Bryggeri-Erfaringer, som Carl Jacobsen havde erhvervet under Ophold i England og Skotland, hvorfra han ogsaa hentede sin første Hustru. Vi kender alle det Ny-Carlsbergske Varemærke, Hagekorset; men de fleste tror, det er Hammertegnet; der var ikke noget, der kunde gøre Carl Jacobsen mere ærgerlig end, naar han mødte denne Misforstaaelse, og det gjorde han tit. Hagekorset er et buddhistisk Tegn paa Lykke.

Foruden gennem sit Bryggeri har Carl Jacobsen særtegnet Valby ved den smukke *Jesus-Kirke*, som jo bl. a. er tænkt som en Art Mausoleum for ham og den fra ham nedstammende Slægt, ikke for Faderens med. Alle ved jo, at der igennem mange Aar herskede et spændt Forhold mellem Fader og Søn, som igennem Aaringer slet ikke kendte hinanden, og det bedredes vist kun i det ydre i gamle Jacobsens sidste Levedage.

Jesuskirken blev opført for de Midler, Jacobsen og hans Hustru i 1883 baandlagde i deres Kirkefond, og den blev paabegyndt 1884, indviet 1891, men det ved Siden af liggende Klokketaarn blev først opført 1894—95, alt efter Tegning af Arkitekt C. V. *Dahlerup*; der findes Epitafier over Jacobsen og hans Hustru, noget senere opsattes der lignende for gamle Brygger Jacobsen og hans Hustru, og i Krypten findes den Jacobsenske Familiebegravelse.

Af Jacobsens øvrige Bygninger i Valby bør man nævne det store Vandtaarn og den ejendommelige

Dobbeltport — Elefantporten — samt den gamle Glyptotek-Bygning, der alt skyldes Dahlerups kunstneriske Aand.

Til Valby hører ogsaa Byens største og landskabelig set skønneste Kirkegaard, *Vestre Kirkegaard*, der toges i Brug i 1870 og siden stadig er blevet udvidet. Af kendte Personer, der ligger begravet der, kan først og fremmest nævnes de sørgelige Rester af *Struensee* og *Brandt*, der for nogle Aar siden opgravedes fra Kongens Enghave, hvor de var begravede i uindviet Jord under Retterstedet; men i øvrigt findes der af nyere Grave Borgmester *Borups*, *Sophus Bauditz'*, hvorpaa hans Sønner har sat et smukt Monument, *Niels Finsens*, *Johannes Helms*, Københavnerhistorikerne *Carl Bruuns* og *Oluf Nielsens* Grave, *Carl Plougs* og *Johan Ottosens*, *C. A. Thyregøds* og Socialistføreren *P. Holms*.

Det Præg, Valby havde i gamle Dage som det første Knudepunkt for Landevejene, der førte fra København, kæmpede Byen for at bevare, uden at det altid lykkedes. Da Roskilde Landevej 1776 blev omlagt, blev den ikke ført gennem Valby, og derved led Kroen et stort Tab, som Kroværten ganske naturligt søgte Erstatning for; Kongen gav ham da 200 Rdl. med Løfte om 200 til, hvis han vilde flytte Kroen hen til den nye Landevej, hvilket dog ikke skete. Roskilde Landevej hørte for Resten til de bedst vedligeholdte her i Landet, fordi den blev istandsat, hver Gang en Konge skulde begraves eller der var et fyrsteligt Indtog til Byen. Det samme kunde ikke siges om Køge Landevej, som fra Vesterbrogade førte over Valby og derfra ned til Stranden ved Flaskekroen, hvor Damhussøens ene Afløb flød ud i Kalvebod Strand. Den var saa ufremkommelig, at et gammelt Ord lyder:

»Gud hjælpe dem, der skal de Store søge,
den Vej fast værre er end Vejen ned til Køge«.

Af historiske Optrin har Valby ikke oplevet mange; i 1523 havde de Kongelige under Københavns Belejring en Skanse her ude, og man mener endnu at kunne paavise det Sted, hvor Karl Gustaf under Københavns Belejring holdt Standkvarter; men dette sidste kan dog ikke med bestemt historisk Sikkerhed konstateres.

Kilden i Søndermarken.*)

VI.

HOS JOSTY OG I ZOOLOGISK HAVE.

»Dagen iler. Gyldne Skyer
sejle stolt paa Himlens Blaa,
hist og her en Stjerne prøver
Sløret at tilsideslaa.

Men højt oppe paa Terrassen
knejser Sommerslottet smukt
lig et Fepalads det skinner
i de gyldne Skyers Flugt,«

synger *H. P. Holst* i 1836, han ser Svanen sejle i den kongelige Kanal, en ung Pige staar bøjet over Broens Rækværk og kaster Brød til den, og i en af Gangene vandrer to Elskende fortroligt; han fører hende hen til Egen, hvor han for fire Somre siden skar hendes Navn i Barken, og tro som han selv har Træets Dryade gemt det i sin Favn og hvert Aar

*) Personerne paa dette Billed er Stifteren af det N. F. Høffdingske Hus med Hustru, Datter og Svigerdatter.

hvælvet en sommerdejlig Krone over hendes Navn.
Han ser hende ind i Øjnene og kysser hendes Hænder,
men hun folder dem inderligt om Navnet og trykker
sin friske røde Mund til det. Digteren ser de brogede
Lamper paa Danseestraden og hører Musikken klinge,
og han vandrer videre:

»Hisset vinker Pavillonen,
hvilket yndigt Sommerbo!
I det snævre Kammer drikker
glad til Mode jeg min The;
jeg er ene, uforstyrret; — —
men hvo kommer hist? Lad se!

Hvem er dog den gamle Herre
med det hvide Sølvhaar
og den unge blonde Dame,
som saa kærligt med ham gaar?
Ind de træde; Døren klinger;
alt jeg hører deres Fjed ---
hvor Konditoren faar Hastværk
og hans flinke Kone med!

Damen smiler: »Tilgiv, kære,
hvis vi Dem forstyrre.« — »Naa!
Ingen Omsvøb! — Lad det fare!
Sligt jeg lider ej. — Naa, naa!« — —
Noget utaalmodigt ligger
i den gamles Stemme, men
hvert et Blik og hver en Mine
straks formilder det igen.

Mildt han ser sig om derinde,
rosor Bygningsplanen, spør'
ret med Varme: hvor det gaar dem,
om de Søgning har som før;
deres Lykke og Tilfredshed
varmt og inderligt ham glæder; ---
Der er Børneflokket! — se, hvor
venligt hen blandt dem han træder!

Mens med Børnene han spøger
og med Alvor blander Skæmt,
følger Damen mildt med Konen ---,
selv ej Køkkenet bli'r glemt;

nu de begge takke venligt
 — ikke tvungent eller koldt, —
 og Undskyldninger tilføje,
 hvis de Uro har ham voldt.

Det var Kongen og hans Datter —
 Ak, hvor rørte han min Sjæl!
 Hvilket Hjerte, der saa kærligt
 slaar for simplest Borgers Held!
 Den, der for en enkelts Lykke
 føle kan saa varmt som han,
 hvad maa han da ikke føle
 for sit hele Folk og Land!

Det er muligt, En vil smile,
 sige fornemt og med Spot,
 at det hele klinger simpelt,
 klinger dagligdags og smaat.
 Det er muligt, at med Lethed
 mere glimrende Eksempler
 man fremføre kan om andre,
 som med større Navn man stempler.

Ak, jeg ved ej, med hvad Alen
 man vil maale stort og smaat;
 ikke heller, paa hvad Vægtskaal
 man vil veje ondt og godt;
 men jeg ved kun, at du den Gang
 fik mit Hjerte, Frederik!
 Og at, mens jeg skriver dette,
 staar en Taare i mit Blik.

Natten stiger! Højt paa Himlen
 sejler Maanen i sin Pragt,
 tusend Stjerner, lyse, klare
 rundt omkring den holde Vagt;
 men hist oppe paa Terrassen
 knejser Sommerslottet smukt
 lig et Fepalads, der skinner
 i de lyse Skyers Flugt.«

Hvem kender ikke nu *Jostys* berømmelige Kon-
 ditori i Frederiksberg Have? Vi udtaler alle Navnet
 forskelligt; Familien mener dog, at det skal udtales,
 som det staves, (altsaa ikke *Sjosty*). Men de færreste
 af os ved, hvor gammel den Pavillon er i sin Oprindelse.

Historien melder, at der, hvor tidligere *Anna Sophie* havde sit Menageri, kom der i Slutningen af det attende Aarhundrede et Skovløberhus med Borde og »Vand paa Maskine« og en Danseestrade; det kaldtes da »Skoven«, og den Dag i Dag hedder de Pladser nedenfor Pavillonen, hvor man selv kan tage Madkurven med, »Skoven«. Men *Jostys* Navn har sin Historie, og da det er uopløseligt knyttet til Frederiksberg Haves, skal hans og Slægtens Historie fortælles i korte Træk.

Anton Joss blev født i den lille Landsby Aver i Graubünden i 1790, og som saa mange andre Svejtsere lod han sig uddanne som Konditor, og i de Tider, hvor Kaféer overhovedet blev Mode i København — man maa huske Navne som à Porta, Gianelli, Schucani, Kehlet o. fl. —, kom ogsaa *Joss* hertil og aabnede i 1817 under Navnet *Josty* en meget fin Kafé — nærmest et Konditori — i Efterslægtens Gaard Østergade 54, og her kom mange fornemme Folk som drøftede Dagens Begivenheder ved deres Kaffé. *Josty* var en elskværdig og lystig Mand, som ved sine halv danske Kragemaal alligevel formaaede at faa sine fornemme Gæster i Tale, og hans nydelige Hustru var ualmindelig dygtig i sit Køkken.

Frederik d. VI. vilde gerne have det gode Folkeliv til at florere paa Frederiksberg, og da en af *Jostys* Stamgæster, Overhofmarskal *Hauch*, kom med Anbefaling for *Josty*, som selv vilde bygge en Pavillon derude, tog Kongen med Glæde derimod og gav ham den Bevilling, Familien ejer den Dag i Dag. Mange kan endnu huske den gamle Pavillon, hvor Værten, hans Kone og Døtre selv vartede op, og hvor Kongen som *Holst* fortæller i sit Digt, holdt af selv at komme i al Borgerlighed. Men faa tænker vel paa, at Bevillingen til Slægten *Josty* allerede er fra 1824.

Traditionerne er holdt ved Lige. Da gamle *Josty* døde, tog Sønnen, *Anton*, der var født i 1832, dem i Arv, og det er vel ham, de fleste Københavnerne nu

husker. Han fulgte levende med Tiden, og han saa rigtigt, at den gamle hyggelige Pavillon blev for lille. Han planlagde da en Ombygning, men han døde i 1899, og først i April 1900 aabnedes den nuværende Pavillon, der bestyres af hans Datter. Men om Minderne er der værnet med stor Pietet. Væggene er dækkede med Billeder fra det gamle Frederiksberg, *Frederik d. VI.s* og hans Dronnings Buster pryder

Portrætter af Anton Joss og Hustru.

Hovedhallen, og der hænger ogsaa Billeder af de første Josty'er; men mest værner man om to Par Kopper, der er udstillede paa en Hylde i det forreste Værelse. Af dem drak Slægtens Velgørere, Kong *Frederik d. VI.* og Prinsesse *Vilhelmine*, naar de, som *Holst* fortæller, ugenert og stille besøgte Pavillonon og spurgte hvordan »Søjningen« var. Det var i de Tider, da Dansen gik lystigt paa Estraden i »Skoven«, og Fyrværkeriet knaldede om Aftenen. En stor Del af det gamle og gode har Slægten bevaret, lige fra »Vand paa Maskine« og Madkurvene til de hyggelige smaa Lysthuse, til det jævne borgerlige Præg, som dette

Traktørsted endnu har tilfælles med de enkelte hyggelige Kaffesteder i Pilealléen med det dejlige gamle Kobbertøj. Men uløseligt er Navnet *Josty* nu knyttet til Frederiksberg Have. Hvem af os har ikke trakteret vor Kæreste eller Kone med den herlige Kaffe — bedre findes der knap! — eller med Chokolade med Flødeskum og Kager, der var lige fra

Jostys Pavillon i Frederiksberg Have inden Ombygningen i 1900.

Ovnen derude? Og hvem kan tænke sig en Tur til Frederiksberg uden at planlægge et Besøg hos Josty, hvor man vælger sin Plads efter Solen, men hvor Lysthusene, baade de lukkede og aabne, altid er optagne, inden man kommer derud?

Nær ved Josty ligger nu *Maglekilde Brøndanstalt* og *Haveselskabets Have*; den sidste har faaet Lokale i det gamle Laurierhus paa venstre Side af Indgangen til Frederiksberg Have. Man kommer ved at høre Navnet »Det kgl. Haveselskab« til at studse over, at

Danmark først saa sent, som Tilfældet er, virkeligt har dyrket Havebrug. Selv da *Poul Møller* skrev om Rosen, der blusser i Danas Have, var det kun saa som saa med vore Blomster, og *Chr. Winthers* kønne Billede af »Liden Else«, der sidder i sin Faders Urtegaard, mens rundt om Stolen staar »Pæoner, Tulipaner, Buxbom og Krusemynt«, er paa de Tider fri Fantasi; thi Pigen har sikkert ikke blot været Havens »alsomdejlige«, men tillige dens »alsomene« Pynt. Et Par Oplysninger herom kan sikkert have Interesse.

I gamle Dage var det kun Munkene, der dyrkede Havebrug, og de gjorde det mest for at skaffe lægende Urter. Prydhaver har vi kun lidt af før det 18. Aarhundrede, og da er det Adelen, der skaber dem; Christian d. II. havde ganske vist indkaldt Hollænderne til Amager, men det var mest Køkkenurter, det gjaldt, slet ikke Frugttræer og Smykkeurter; man kendte egentlig kun til Nelliker, Roser, Pæoner, Violer og Blomsterløg, og det var som sagt mest ved Godser og Borge; Bønderne rørte ikke denne Side af Agerdyrkningen. Ganske vist paalagde baade Christian d. Tredie, Fjerde og Femte Bønderne, at de altid skulde have 30 Humlekuler og 6—8 Ymper Æble og Pærer, og Amtmanden skulde paase, at det skete; men, ak, det betød jo intet; og de store Gartnerhaver, der efterhaanden blomstrede frem paa Frederiksberg langs Alléens og Pilealléens Sider, dyrkede først i det 19. Aarhundrede virkelige Blomster.

Men i Slutningen af det 18. Aarhundrede oprettedes oppe i »Brune Dyrehave« paa Frederiksberg, den Del af det nuværende »Zoologisk Have«, som ligger nærmest Søndre Fasanvej, en kongelig Planteskole, som leverede Tusinder af Frugttræer til Landets Bønder; saa for saa vidt kan man vel nok sige, at vort moderne Havebrugs Vugge har staaet paa Frederiksberg. Men hvor smaat det gik med selve Blomsterdyrkningen, betegnes bedst ved det Faktum, at i

1863 fandtes der kun fire Blomsterhandler i København. I Haverne ude omkring var det da ogsaa nærmere Buske end egentlige Blomster, man dyrkede. Selv *Kamma Rahbek*, der jo havde sin berømte Have paa Bakkehuset, yndede mere Buskvækster end Blomster, og Finesser, som vore nu paa Landbohøjskolen uddannede videnskabelige Gartnere kan frembringe: Chrysantemer, Orchidéer o. l., kendte man slet intet til i hine borgerlige Tider, hvor Maanedstroserne var Havernes fornemste Pryd.

I 1830 stiftede man da »Det kgl. danske Haveselskab«, hvis Formaal var — eller maaske rettere blev — at fremme Havedyrkning ved i dets Have og Væksthuse at holde en betydelig Samling Planter, ved at anstille Forsøg med nyere Sorter, ved at formere og uddele Planter og foranstalte Udstillinger af Haveprodukter. Fra 1838—82 havde Selskabet sin Have i Frederiksberg Allé, imellem *Vesterbrogade* og denne, til det solgte sin Grund til Tvedes Bryggeri. Saa rykkede det ind i Frederiksberg Have. Dets første Formand var Kammerherre, Oberst *d'Origny*, som ogsaa havde undfanget Idéen til dets Stiftelse.

Senere, i 1873, stiftedes *Maglekilde Brøndanstalt*, der først havde Bolig i Allégade, men siden slog sig sammen med Haveselskabet og opførte en Kursal ved Havens Indgang.

En Mand, som var stærkt interesseret i Havebrug og i en Aarrække knyttet til Haveselskabet, var *Niels Kiærbølling*. Han var født d. 11. Oktober 1806 i Dynnevit paa Als, hvor Faderen var Skolelærer, og han tog ogsaa selv Skolelærerereksamen fra Skaarup Seminarium og kastede sig derefter over botaniske Studier og Iagttagelser af Fuglenes Liv. 1843 udgav han en Haandbog i Frilands- og Blomstergartneri, og Haveselskabet gjorde ham derefter til sin Inspektør for Jylland og Fyen og Redaktør af *Haveavisen*; men hans Kærlighed til danske Dyr, navnlig Fugle, var dog den største, og saa var det, han i 1850'erne

fandt paa at sysle med Mulighederne for at oprette en zoologisk Have i Lighed med Udlandets, men i alt Fald foreløbig kun omfattende danske vilde Dyr.

Det vilde være lærerigt og fornøjeligt, mente han, og selv havde han, der havde faaet Æresdoktorgraden fra et tysk Universitet for sine Bøger om Fugleverdenen, baade Kundskaber, Interesser og Anseelse nok til at faa Bevilling til en saadan Haves Anlæg-gelse; men han manglede Penge, han led næsten Nød; det var dog blot en Grund til for ham til at søge at faa noget at bestille og at søge kongelig Hjælp, og han fandt hertil en god Støtte i den indflydelsesrige Collin'ske Slægt.

Nu gjaldt det først og fremmest om at finde et Sted, som baade var ugenert og roligt for Dyrene og dog laa saa bekvemt, at Folk vilde søge derhen. *Kiærbølling* ræsonnerede efter hine Tidens Forhold rigtigt, da han kastede sit Blik paa Frederiksberg Have. Dengang var det Hovedudflugtsstedet for Københavnerne om Søndagen, Skoven laa saa fjernt, at en Skovtur var en Begivenhed; man havde jo endnu ikke forkortet Vejene derud ved Jernbane, Sporvogn, Dampskibe eller Cykler; intet Under er det derfor, at *Kiærbølling* fik Øje paa de Haver, der laa i Frederiksberg Haves Udkant og kaldtes Prinsesse *Vilhelmines* og Prinsesse *Carolines* Haver og »Brune Dyrehave«. Han havde nu faaet en levende Ørn foræret, og det var Grundlaget. Prinsesse *Carolines* Have var der en stor Dam i, den laa langs med Roskildevejen, saa kom Prinsesse *Vilhelmines* og saa »Brune Dyrehave« ud mod Fasanvejen, men den var udlejet til Gartner *Sally*, som havde en Planteskole der for Frugttræer. Den 10. Januar 1859 indgav *Kiærbølling* nu sin Ansøgning til Indenrigsministeriet om gratis at faa overladt en Plads til »Begrundelse« af en zoologisk Have. Det var ham vist en Skuffelse, at han ikke fik Prinsesse *Carolines* Have, men Prinsesse *Vilhelmines*; thi her var jo

ingen Vand. Den 22. Juli fik *Kiærbølling* Bevillingen, og hen paa Efteraaret — 20. September — aabnede han sin primitive zoologiske Have, der, saa længe han levede, stadig kaldtes »Kiærbøllings Have«.

Han havde i Forvejen udstedt et Opraab om at maatte faa tilsendt levende Dyr rundt om fra Landet; der kom ogsaa nogle; men Forholdene var

Zoologisk Haves gamle Indgang.

nok til at begynde med latterlig smaa. I »Fædrelandet« for 27. September 1859 skildrer man dem saaledes:

»Det er et bedrøveligt Skue at se en Snes store Fugle indespærrede i snævre Kasser med Jernstænger for; det er et sørgeligt Syn at se en smuk Rovfugl sidde saaledes indeklemmt med blodige, saarede Vinger. Det er et frastødende Syn at se en Sælhund vælte sig om i en Smule snavset og plumret Vand paa Bunden af en Slags Vaskeballe, eller en Skild-

padde pakket ned i en almindelig Køkkenspand, og det er beklageligt nok at se Ræve agere Lænkehunde med korte Lænker og tilhørende Hundehuse. Og hvad fornøjeligt er der ved at se et Par Maager eller et Par Kaniner indenfor et snævert Plankeværk og 3 Ænder med en Pyt Vand, ikke stort nok til, at de kunne svømme deri? Eller nogle Smaafugle i et almindeligt stort Fuglebur? o. s. v.«

Det første Bur i Zool. Have.

Kiærbølling taber ikke Modet, han forklarer, at Rovfugle, der er vant til at leve i Frihed, ikke maa komme i et for stort Bur straks, hvor de har deres Vingekrafts fulde Brug, saa vilde de snart arbejde sig ihjel. I det lille Bur slipper de med i Begyndelsen at saare Vingekanten, og saa falder de til Ro.

Da Haven mangler Vandbeholdning, maa han foreløbig anvende Kar og Baller, skønt Vandet maa hentes langt borte. Sælhunden har, inden den kom til ham, boet i et endnu mindre Kar, den faar frisk

Vand 2—3 Gange daglig, men det bliver straks hvidplumret af Dyrets trannede Uddunstninger, af dets Udtømmelser og deraf, at det graadige Dyr æder 6—8 Fisk daglig og knuser dem i Vandet.

Denne sidste Letsindighed hos Sælhunden blev forøvrigt, saa længe *Kiærbølling* levede, skæbnesvanger for den; det blev nemlig for dyrt at holde den med saadanne Delikatesser om Vinteren; derfor maatte den hvert Efteraar, naar Haven lukkede, lade sit unge Liv for at anvendes som Delikatesse for sine Kolleger, de mere kostbare Dyr, saaledes Pelikanen, der da ansaas for en stor Sjældenhed, og senere, da Haven fik sin Isbjørn, som Middagsmad for den.

Allerede den 14. November 1859 lukkede *Kiærbølling* foreløbig sin Have; Indgangen, der dengang var en yderst simpel Trælaage, laa overfor Søndermarken. Hele Haven bestod da kun af det Terræn, hvor nu Hovedrestaurationen og Musikpladsen er. Først i 1861 fik *Kiærbølling* Prinsesse *Carolines* Have med, hvorved han fik Vandbassinet, og det hjalp jo en Del; her byggede han ogsaa sit første Bur, som endnu opbevares i Haven som et Kuriosum; men der var et skrækkeligt Griseri, fordi der slet intet Afløb var fra Burene; al Dyrenes Urenlighed førtes ad en Fordybning i Buret ned i en bag dette i Jorden nedgravet Tønde, som kun tømtes, naar den løb over; Følgen var en frygtelig Stank, saa Folk næsten ikke kunde holde ud at være i Haven. Dyrebestanden udvidedes nu, saa at den ogsaa kom til at omfatte fremmede Dyr, navnlig Aber, af hvilke den ældste hed *Jacob*; og da man fik en Løve, var det en stor Begivenhed, den blev hele Københavns Yndling; da den midt i 70'erne døde, var det en Landesorg; en Buntmager lod den udstoppe, og i mange Herrens Aar derefter stod den udstillet hos ham i *Ranchs* Ejendom paa Hjørnet af Østergade og Købmagergade. *Carl Møller* skrevet Mindevers om den, der lød:

»Har De hørt, at i Zoologisk Have døde Løven, vor Stolthed og vor Trøst? Der var ingenting i Vejen med dens Mave, men paa Lungerne havde den Brøst. Hele Løve-Apoteket stod til Tjeneste, men et Ophold i Algier var nok det eneste; alle Østergades Løver det gjort ondt har, at sin Lovegrav den fandt hos en Buntma'r.«

Med Tilsynet med Dyrene kneb det ogsaa. *Kiærbølling*, der havde faaet Fribolig paa Frederiksberg Slot, var hele Dagen i Haven og blev her hjulpet af sin Søn; men naar Dyrene imellem slap^l løs og vilde desertere, maatte han hidkalde Drengene, der boede inde paa Slottet; *Hauchs* Sønner gjorde saaledes med Glæde Tjeneste som Indfangere.

Den 2. Januar 1871 døde *Niels Kiærbølling* nærmest som en fattig Mand, men med sine smaa Midler havde han lagt Grunden til den Have, hvis videnskabelige og folkelige Betydning ikke kan vurderes for højt. Hans Søn, *F. H. Kiærbølling*, overtog Driften, men det viste sig snart, at der maatte stærkere Kapitaler til, end en enkelt Mand kunde raade over.

I 1872 foreslog Kontorchef, Justitsraad *H. C. Erichsen*, at der skulde dannes et Aktieselskab. Det lykkedes, og fra nu af voksede Haven Aar for Aar, til den fik hele »Brune Dyrehave« med. Men Vanskeligheder havde den stadigvæk trods saa dygtig en Leder som Inspektør *Hofman-Bang*; først da *Hagenbeck* traadte hjælpende til, og da *Julius Schiøtt* som Direktør kastede hele sit energiske Arbejde og sin Reklamesans ind i Havens Røgt, blev der Opgangstider; Staten traadte til, og selv om Generalforsamlingerne undertiden var stormfulde, skal ingen nægte, at vor zoologiske Have nu i Forhold til Byens Størrelse er en af de bedste, desuden af de mest hygiejnisk indrettede, og vi har da ogsaa haft den enestaaende Begivenhed at pege paa med Stolthed, at der i Fangenskab er født hele to Elefanter derinde, *Kaspar* i *Julius Schiøtts* Dage, *Julius* nu under Direktør, Dr.

Dreyer. Og mange Dyr er nu lige saa populære, som Haven selv er, Flodhesten *Jeppe*, Aberne og Bjørnene, de to Giraffer ikke at forglemme. Folkelivet er nu atter levende og kraftigt i Zoologisk Have. Har tidligere Tidens Mangel paa Smag end berøvet os den hyggelige gamle Pavillon fra Kiærbøllings Tid og sat en grim Kasse i Stedet, har man end for at skaffe Estrade til lidet nyttige Karavaner og Dressur-opvisninger fjernet alle Drenges Eldorado, de sidste Frugttræer fra Brune Dyrehaves Planteskoletid, saa har man til Gengæld nu faaet udmærkede moderne Opholdssteder for Dyrene, man har smykket Haven med et Blomsterflor, man kun faa Steder ser Mage til, og omkring Musikpavillonen samler der sig nu en Skare Københavnerne, der betragter Haven som et af deres kæreste og mest fornøjelige Samlingssteder, og i denne Betragtning har de fuldtud Ret.

Frederiksberg Kirke.

VI.

SKOLEN, KIRKEN OG KIRKEGAARDEN.

PAA Skubkarrer triller man Minderne væk fra de gamle Tider« synger *H. V. Kaalund* med Vemod, medens han ser os faa »den dejligste Gennemtræk til alle Sider«. Ja, København og Frederiksberg forandrer sig voldsomt næsten fra Dag til Dag; uden Pietet jævner Fremskridtet alt det med Jorden, der ligger det i Vejen, det onde med det gode. Lidt af et fredlyst Enklave havde vi dog til for et Par Aar siden omkring den hyggelige runde Kirke paa Frederiksberg. Men ogsaa her har man nu lagt Haand paa Idyllen. For længst er Udsigten fra Frederiksberg Bakke, — hvor *Oehlschläger* legede med *Sophie*, og hvor *Hauch* daglig spadserede, saa man kunde høre ham

langt bort, fordi hans Træben knirkede, — ødelagt af de meningsløse Skyskrabere, som til ingens Glæde, undtagen maaske netop Ejerens, er bygget op i Pilealléen. Heldigvis er dog endnu nogle enkelte af de hyggelige gammeldags Beværtningshaver med »Vand paa Maskine« og pragtfuldt skinnende Kobbertøj bevarede som en Slags kulturhistorisk Relikvie, der minder om de Dage, da Spidsborgerne om Søndagen

Thehus i Pilealléen.

drog herud med deres Madkurve. Det var disse Thevandshuse, som de kaldtes, der i Begyndelsen og Midten af forrige Aarhundrede gav Frederiksberg dets karakteristiske Præg i den jævne Borgers Øjne; vi kender et saadant Hus fra Hostrups morsomme »Familietvist«, men den Have, hvori det foregaar, kan ikke have ligget i Pilealléen men paa Roskilde Landevej; thi Snyltegæsten *Sandrup* synger jo:

»Jeg kender alle Ramlers, hver evige een,
i Dag er de just ude at spadsere;
og de vil ikke nøjes med Pilealléen,
nej, her kan de bedre chikanere!«

Endnu findes ogsaa en Del af de gamle Gartnerier, og den hyggelige Præstebolig ved Kirkens Side, hvor *Hall* og *Holsøe*, *Ewaldsen* og *Glahn* har resideret, ligger der ogsaa endnu; men med stor Vemod saa man for nylig den gamle Degnebolig, der laa ved Siden af, forsvinde. Ikke just fordi den var særlig skøn, men fordi der til den knyttede sig saa mange kønne Minder, gjorde det en ondt.

Det var her, *Adam Oehlenschläger* gik i Skole sammen med en Flok Gadedrenge. Han fortæller selv herom i sine »Erindringer«: »I Laser, Pjalter og Træsko kom disse Drengene i Skolen, der saa ud som en Svinesti med optraadt Stengulv og Borde og Bænke som i den sletteste Kro.« Han fortæller om sin Ven og Kammerat *Winckler*, den senere Læge, der hele sit Liv var ulykkelig forelsket i *Sophie*, at han skar dybe Render i disse Borde med Udløb til Siderne, tog Øl med og hældte det i Hovedrenden, og saa satte de fattige Drengene Mundene til Udløbene og nød den delikate Drik! *Adam* morede sig selv om Vinteren med at fylde sine Lommer med Sne og saa sætte sig paa en Dragkiste nær ved Kakkelovnen for at faa Sneen til at smelte.

Degnen hed *Wibe*. Han havde en Medhjælper, der hed *Lassen*; de gik begge i Skolen i Slobrokke og med Nathuer paa Hovedet og lange Kridtpiber i Munden; men naar *Wibe* gik ud til Menigheden, var han fin lysegul Kjole med sorte Knapper. Biskop *Balle* og Provst *Bast* visiterede Skolen, og naar det kneb for Drengene med Svarene, snød Degnen og hviskede til dem. Allerede medens *Adam* var her i Skolen, krev han som niaars Purk sit første Digt, en helt søn lille Morgensalme. Og da Digteren som Mand mindes sin Skole, former Erindringerne sig for ham om Vers:

Fra Pogeskolens Drengen avancerte,
studerte
hos Degnens lærde Substitut.

Med Grammatikken da i lærde Klassen

Hr. *Lassen*

mig vilde sætte absolut.

Hr. *Wibe* selv var vel belæst og tapper,
i gule Kjole bar han sorte Knapper.

Kun Kirkesangen bragte ham i Knibe;

som Vibe

da ynkelig han ofte skreg.

Dog lod Hr. *Bruun* sig ej af sligt anfægte.

Med ægte

Begejstring han paa Prækestolen steg,
og naar han tolked Jesu Død og Smerte,
da smelted han det barnlig-ømmе Hjerte.

Det er ikke den eneste Forbindelse, den gamle Degnebolig havde med *Oehlenschläger*. Mange Aar efter, i 1814, da *Baggesens* Angreb paa ham begyndte at tage Fart, vilde han paa ny vise, at hans Digtning kunde sætte Blomster, der aldrig skulde visne. Men i den larmende Hovedstad, hvor Strid og Kævl stod ham om Ørene, fandt han ingen Ro.

Han droges da mod sit kære Barndomshjem, Frederiksberg, og han blev glad, da han i den gamle Skole kunde leje sig et Værelse, hvor han havde Fred. Han siger selv: »For ret uforstyrret at overlade mig til min Begejstring lejede jeg mig et Værelse paa Frederiksberg, i Degneboligen; og her sad jeg, hvor en Væg kun skilte mig fra den Skole, hvor jeg havde nydt min første, nødtørftige Børnelærdom, og skrev »*Helge*«. Om dette Digt har der hos danske Læsere kun været een Mening; og *Baggesen* vovede ikke at angribe det, han tav bomstille derom.«

Heri har *Oehlenschläger* Ret; han skrev aldrig mere lødigt og mere dansk Poesi end den, der blomstrede for os fra den lille beskedne Degnebolig derude i Pilealléen. Og han blev sit Fødested, Frederiksberg, tro til det sidste, ja tro i Døden. En klar Januardag 1850 bar danske Studenter og Kunstnere ham til Hvile paa den hyggelige Kirkegaard, hvor hans Hustru og hans ene Datter, *Charlotte*, allerede hvilede,

hvor nys hans anden Datter, *Maria Konow*, er begravet. Om hans Begravelse fortæller Fru Bispinde *Rørdam*:

»Jeg kom netop med en Omnibus fra København, den Dag han blev begravet. Frederiksberg Runddel var ganske sort af Mennesker. Fra det øverste Trappe-trin af Omnibussen saa jeg hele det uhyre Lig-tog. Alle Folk blottede Hovederne.

»Degneboligen«.

Langsomt og stille drejede Ligtoget ind paa Frederiksberg Kirkegaard. Det var, som om der blev trukket et Sørgetæppe over et halvt Aarhundrede.«

En stor, flad Sten, som er skænket af Nordmænd, dækker hans Grav; i 1850 hvilede der et Blomster-flor over den, og da Blomsterne visnede ved Foraars-tid og skulde fjernes, havde det levende, spirende Liv fundet Vej til hans Grav: en Sangfugl havde bygget Rede i en af Kransene.

For at blive et Øjeblik endnu ved Oehlenschlägers Minder, saa knyttede de sig ogsaa til den venlige

lille Frederiksberg Kirke. Da han var Dreng, maatte han som andre fattige Børn synge derinde om Søndagen, men hans Andagt var ikke altid lige stor. Vi giver atter ham selv Ordet:

Om Somren kun i Trinitatis-Tiden
 med liden
 Opmærksomhed jeg hørte til.
 Bag Orglet med de andre Byens Poge
 i Kroge
 aftalte jeg det kære Spil.
 Og mens de sang derinde Litaniet,
 jeg spille Klink med *Bernt**) i Sakristiet.

Tilgiv, du ædle Præst, som hisset hviler!
 Du smiler,
 Du saa i Drengens unge Bryst.
 Du hørte ham med svag, med uvant Tunge
 at sjunge
 sin Psalme med begejstret Røst.
 Igennem Kirken kunde du fornemme
 fra Orgelet den spæde Digterstemme.

O, hvilken Fryd om Julen! Lysekrønen
 til Tonen
 da brændte med sin Messingglans.
 O, hvilken Pragt, naar hist for Konfirmanden
 i Kanten
 af Stolen plantet blev en Krans!
 Det grønne Løv med røde Bånd var siret,
 og Bladguld flagrede fra Vokspapiret.

Endnu jeg hører Barnets spæde Raaben
 ved Daaben.
 Forgæves man det tysse vil.
 Fra lille nøgne Hoved Huen viger;
 det skriger.
 Man døver det med Orgelspil.
 Forsigtig, bryd den ikke, spæd er Staven,
 kort Vejen er fra Daaben og til Graven.

Du kære Orgel med metalne Piber!
 End griber
 din Lyd mit Bryst med sølsom Fryd.

*) *Winckler*.

Ak, mindes du, da hver en Søndag Morgen
 fra Borgen
 jeg kom at sjunge til din Lyd?
 Din Stjerne klang ved Paaske-Morgenrøde
 som Tremulanten skælved for den døde.»

Hvad nu selve Kirken angaar, saa havde Ny Hol-
 lænderby i 1651 faaet Lov at opføre en Kirke. Hvor
 denne laa, vides ikke med Sikkerhed, men Rimelig-
 hed taler for, at det var paa det modsatte Hjørne
 af Pilealléen, hvor nu Haveselskabets Have er. Den
 var nok af Træ og Bindingsværk; men meget blev
 den næppe benyttet; thi den havde ingen Præst.
 Kirken blev ødelagt unde Svenskekrigen; men alle-
 rede 1661 opførte Beboerne en Trækirke; den har
 næppe været meget solid, thi knap tyve Aar efter
 var den helt faldefærdig. En Gang imellem kom
 Præsten fra Frelsers Kirke herud og holdt Guds-
 tjeneste; men det var en lang og besværlig Vej for ham
 i de Tider, saa det varede ikke længe, inden der
 maatte ske en Forandring, og saa blev det i 1703
 paalagt Præsten i Brønshøj at passe Gudstjenesten;
 men han havde ikke en Øres Fortjeneste deraf, saa
 han klager sig gudsjammerligt.

Men han formaar dog ikke at røre sin Konges Hjerte.
 Svaret bliver kort og godt, at naar han har sit gode
 Embede i Brønshøj at leve af, maa han være evig
 glad for desuden at faa de tilfældige Indtægter, der
 kan falde af paa Frederiksberg oven i Købet. Og
 den fromme Pastor *Niels Hansen Glumsøe* blev da
 ogsaa lige til sin Død, der indtraf i det Herrens Aar
 1736, ved med uden Gage at besørge Gudstjenesten
 paa Frederiksberg.

Nu var imidlertid Forholdene forandrede. Chri-
 stian d. Sjette var begyndt at residere herude, me-
 dens han byggede Christiansborg, og han gav straks
 Ordre til at lade en ny Kirke opføre; og paa Hellig-
 Tre-Kongers-Dag 1734 indviedes den nuværende
 Kirke af *Glumsøe*, og da han døde, bestemte Kongen,

at Frederiksberg By skulde have sin egen Præst, og at de, som boede paa Vesterbro — det var jo dengang ikke mange —, skulde høre til dette Sogn; thi »som de søge til Byens Kirker, saa giver det ikkun Anledning til Stadsportens stadige Aabning paa Søn- og Helligdage«, og Pietisterne vidste jo godt, at der ved saadanne Lejligheder smuttede Folk med ud, som fordrev Søndagen uden Porte med Drik og Liderlighed i Stedet for at høre Guds Ord i Byens Kirker, og desuden vil Præsten være »til stor Bequemmelighed for Beboerne helst ved Natte- og andre Tider, naar Stadens Porte ere tillukkede, og de behøve enten i Sygdom eller Døds-Angest at trøstes af Guds hellige Ord, men de kand ey faae Bud til nogen af Præsterne i Staden«. Sammen med Kirken opførtes da Præste- og Degneboligen, der i 1737 udvidedes med en Skolebygning.

I December 1736 udnævnte Kongen Studenten *Kinast*, der har vist sig at være et »Fredens og Kærlighedens Barn«, og den foregaaende Søndag havde præket paa Prøve til Kongens fulde Tilfredshed, til Sognepræst for Frederiksberg og Vesterbro. I 1747 henlagdes Hvidovre til Sognet, og i 1782 tilbyggedes det Sakristi, hvori *Oehlschläger*, som ovenfor fortalt spillede Klink. Senere er Kirken flere Gange restavreret; men den staar dog nu omtrent som fra først af, maar undtages, at Arkitekt *Lendorf* i 1900 opførte en Tilbygning til Sakristiet, og at der i 1904 indrettedes to nye Sideindgange.

Det gamle Alter har en Altertavle, der forestiller Nadveren og er malet af *Eckersberg*, og to Malmstager, skænkede i 1754 af Tøjmester *P. Kalthof*. Over Altertavlen er Prædikestolen. Døbefonten er af Egetræ. Paa Siderne af Alteret hænger fire Malerier, som forestiller Christi Fødsel, Flugt, Daab og Begravelse, og som 1776 flyttedes fra Slottet til Kirken. I 1873 afsløredes paa den ene Side af Alteret en Mindetavle for *Oehlschläger*, paa den anden en Tavle

for de i 1864 faldne Borgere fra Frederiksberg Sogn. Bag Alteret er der Portrætter af en Del af de ved Kirken i Tidens Løb virkende Præster. Af disse er de mest bekendte forøvrigt *Weinreich, M. F. Liebenberg, Holsøe, Hall, Schiødt, Ewaldsen* og *Glahn*.

Den gamle Frederiksberg Kirkegaard blev anlagt 1734 lige omkring Kirken; det er en af de stemningsfuldeste og hyggeligste, vi ejer. Den er senere mange Gange udvidet, sidst er det gaaet ud over den gamle Præstegaardshave. En Vandring paa denne Kirkegaard bringer mange Minder til Live. Foruden *Oehlschläger* har saaledes *Knud Lyne Rahbek* med *Kamma* og *Carl Heger* fundet Hvile her — op ad Muren ud mod Frederiksberg Allé. Digtet over Graven, der sikkert skyldes Svogeren, *Adam*, lyder:

Med elskte Viv vor Digter hviler her,
de delte trolig Livets Fryd og Kummer,
og han, som var dem begge kær
og leved dem saa længe nær,
nu deler med dem Gravens Slummer.

Med Vemod dvæler man ved *Anders Sandøe Ørstedes* og hans elskede *Sophies* Grav; ogsaa *Oehlschlägers* Forældre hviler her. Da Sønnen skrev sit Frederiksberg-Digt, levede Faderen endnu, og han kunde derfor skrive:

«Sov, elskte Moder, sødt ved denne Sti.
Din gamle Husbond gaar dig tro forbi
hver Søndag, naar han iler hisset ind
med Orgelklang at røre kristne Sind.
Jeg fik i Arv fra ham, imens du led,
hans Sundhed, Styrke og hans Munterhed,
end blusser han i Kraft med hvide Haar
og nyder fro sin Vinter som en Vaar».

Af Digtere hviler paa Frederiksberg Kirkegaard *J. C. Hostrup*, paa hvis smukke af *Skovgaard* komponerede Mindesten Indskriften desværre er ulæselig, den mærkelige Forfatter til »Trolddom« *P. V.*

Jacobsen, Thomas Overskou og Claudius Rosenhoff, af Kunstnere Malerne Gertner, Constantin Hansen og F. C. Lund, Skuespillerne N. P. Nielsen og Hustru Fru Anna Nielsen, J. A. Price, Carl Price, Emil Poulsen og Fru Hagen og i en fælles Grav Harlekin og Pjerrot, Hesse og Volkersen, og endelig foruden mange af Frederiksbergs Embedsmænd en lang Række Videnskabsmænd som Historikeren Allen, de to Rigsarki-

Fastelavn paa «Runddelen».

varer *A. D. Jørgensen* og *Bricka*, Theologen Professor *Hermansen*, Forfatteren *Fr. Barfod*, *Svend Grundvig*, Forfatterinden *Benedicte Arnesen-Kall*, Zoolo-gisk Haves Stifter, Dr. *Kiærbølling*, *C. V. Rimestad*, Skolebestyrerne *Hans* og *Karl Schneekloth* og *Fr. Bokkenheuser*, Matematikeren *Adolf Steen* og endelig den berømmelige Vært fra Allégade *Lars Mathiesen*. Ud imod Pilealléen hviler Slotsforvalter, Gartner *Marcus Friederich Voigt*. En Sten med nogle Linier af Oehlenschlägers Digt dækker den.

Efter endt Vandring paa Kirkegaarden staar vi da ude paa *Runddelen*, Knudepunktet for al Færdsel til Frederiksberg, og vi mindes det Liv, der her udfoldede sig i gamle Dage ved saa festlig en Lejlighed som Fastelavns Mandag. Herom fortæller *Claudius Rosenhoff*:

»Tilforn, da den verdensberømte *Lars Mathiesen* ikke blot levede og vegeterede men ogsaa havde Rørighed, søgte han undertiden at arrangere en offentlig Fastelavnsfest, det vil sige at slaa Katten af Tønden. Hædersmanden red i Spidsen for Kavalakaden, givende den i *Runddelen* ophængte Tønde nogle Rap med sin sølvbeslagne Ridepisk, hvorpaa fulgte de andres mere vægtige Kølleslag. Naar de fælles Anstrængelser omsider havde faaet Tønden til at falde i Staver, kom Festens egentlige Glanspunkt: et godt Maaltid med behørig Drikkevarer i hans bekendte Beværtning, og hermed var da Højtiden sluttet. Dog, den kloge Vært bemærkede snart, at han kun skabede sig til Nar for at skaffe de øvrige Traktører derude en Søgning den Dag, som de ellers vanskelig havde faaet; han vilde ikke saa at sige rage Kastanierne af Ilden for de andre og ophørte derfor med denne Forlystelse, hvortil det vel overhovedet var ham vanskeligt nok at skaffe beredne Deltagere, da Frederiksberg hverken har Husmænd eller Gaardmænd i Landboforstand, men er et sandt Babel af de mest forskelligartede Stænder, uden Sammenhold og næsten uden Fællesinteresse — ikke engang Lygter og Vægtene i Alléen. — Men efter *Lars Mathiesens* Død slaas ikke Katten af Tønden paa Frederiksberg, i det mindste ikke offentlig.«

Længe efter drog dog de fattige Drengene rundt i Kostumer gennem Pilealléen og Frederiksberg Allé og gjorde alskens Løjer for at tjene Penge. Denne Ceremoni, der altid endte paa *Runddelen*, er i bunden Stil skildret saaledes:

Hist drager frem en Skare
 med Ungdoms fejre Mod,
 til klingende Fanfare
 den flytter vinget Fod. —
 Ja, *vinget*, skønt lidt tunge
 Sandaler Korpset har,
 og nogle blandt de unge
 i Dag først Skotøj bar.

Men sligt vil intet sige,
 glemt er nu Nød og Savn,
 den arme som den rige
 kan fejre Fastelavn.
 »Man spiller falske Toner«
 en Kritikus paastaar;
 men *Mozart* selv forsoner,
 hvad rent fra Hjertet gaar.

Til Afmarch er alt vinket
 med Fanen paa en Pind;
 den friske Luft har sminket
 saa mangen lille Kind.
 Hvo bleg blev af Naturen,
 er dog som Sundhed mødt.
 Han taget har fra Muren
 lidt ægte Tagstensrødt.

Med Skæg og Knebelsbarter
 man enkelte kan se,
 og alle Vaabenarter
 er taalt i den Armé.
 De hvide Skjorter blænde
 med røde Baand omkring,
 og nogle Trøjen vende;
 det koster ingenting!

Ham med de store Knapper,
 (paa Billedet han staar)
 ham, hvem man mest beklapper,
 jo flere Prygl han faar;
 ham kan ej Toget miste,
 skønt alt han gør omtvers;
 thi han er ej den sidste
 til Løjer og Kommers.

Men hvad vil dog den Pige
 blandt Drenges kaade Spil?
 Tys, stille, jeg skal sige
 dig, hvordan det gaar til, —
 En *Dreng* det er for Resten,
 saa fiffig var den smaa;
 for at forhøje Festen,
 han Søsters Skørt tog paa.

Mens fastebleg nu Solen
 ser ned paa deres Gang,
 gaar Vejen forbi — Skolen,
 her sagtnes Spil og Sang.
 En underlig Erindring
 opvækker denne Krog . . .
 men uden nogen Hindring
 de frem marchere dog.

Ved Præstegaarden stopper
 al Spas en liden Stund.
 Ej Pjerrot gør Spilopper;
 thi — det er hellig Grund.
 Ved Kirkelaagen titte
 de ind, hvor Freden bor,
 for *Peters* Grav at hitte. —
 ak! han var med i Fjor!

Omkring den Kerne, der skabte det Frederiksberg, vi nu maa kalde *Kong Christian d. X.s*, har disse Blade søgt at flette en Mindekrans. Det er vel nok den Bydel, hvoraf Minderne spirer kraftigst, det er til den, alle de gamle, der mest elsker vor By, helst søger, naar de, trætte af Livets Kamp, ønsker Ro i deres Alderdom. Det er, som om de gamle Træer derude i Haverne husede Dryader, der kalder og vinker alle dem, der, om de end har færdedes nok saa fjærnt, i hele Landet og langt over Vove, længes hjemad. De finder deres Alderdoms Hjem derude, fordi Frederiksberg gemmer Ungdommens bedste Minder, — Haven og Kanalerne fortæller alle Slægtled noget. Men uden om denne Kerne — *Frederik den Fjerdes* og først og sidst *Frederik den Sjettes* Frederiksberg —

samler der sig et Folkeliv, som aldrig vil dø, og det fortjener ogsaa at faa sin Historie skrevet, Stoffet er overvældende stort; men det er ogsaa saa rigt, at det kræver en Bog for sig selv.

Det Minde, der staar lysest og klarest for alle igennem denne Bog, bliver vel nok *Frederik d. Sjettes*. Der er sagt mange onde Ord om ham og hans Politik; men længst vil vel dog Kulturhistoriens og Digtningens Dom om den gamle Konge leve. *Folket glemmer ikke*. Og *Frederik den Sjette* var sit Folks bedste Ven trods alle sine Fejl. En fremragende Historiker har engang sagt, at Kong Frederik ved sine Parader aldrig tabte et Slag. Det var først, da det virkelig gjaldt, at han tabte Halvdelen af Danmark. Aa, ja, maaske! Geografisk kan dette jo ikke modsiges. Men Frederiksbergs Historie fortæller om, hvad han vandt. Da han døde, blev der stille om Frederiksberg; men dets Navn var dybt indskrevet i Folkets Hjerter. I 1858 rejstes den gamle Hædersgubbes Statue i hans kære Have, og det skete med fuld Ret. Inden den Tid havde Monumentet været værnet i Folkets Hjerter; *Ingemann* havde skrevet sin skønne Sang: »Paa sin Ligseng ligger Kong *Frederik* hvid, fra Vuggen var hans Puder haarde«; men en mindre Digter, *H. P. Holst*, der hørte det bredeste Lag til, skrev de Ord, der ramte, Ord, om hvilke *Goldschmidt* har sagt, at »ved saadanne Lejligheder er det virkelig ikke de bestaltede Digttere, der synger Folkets Sang«.

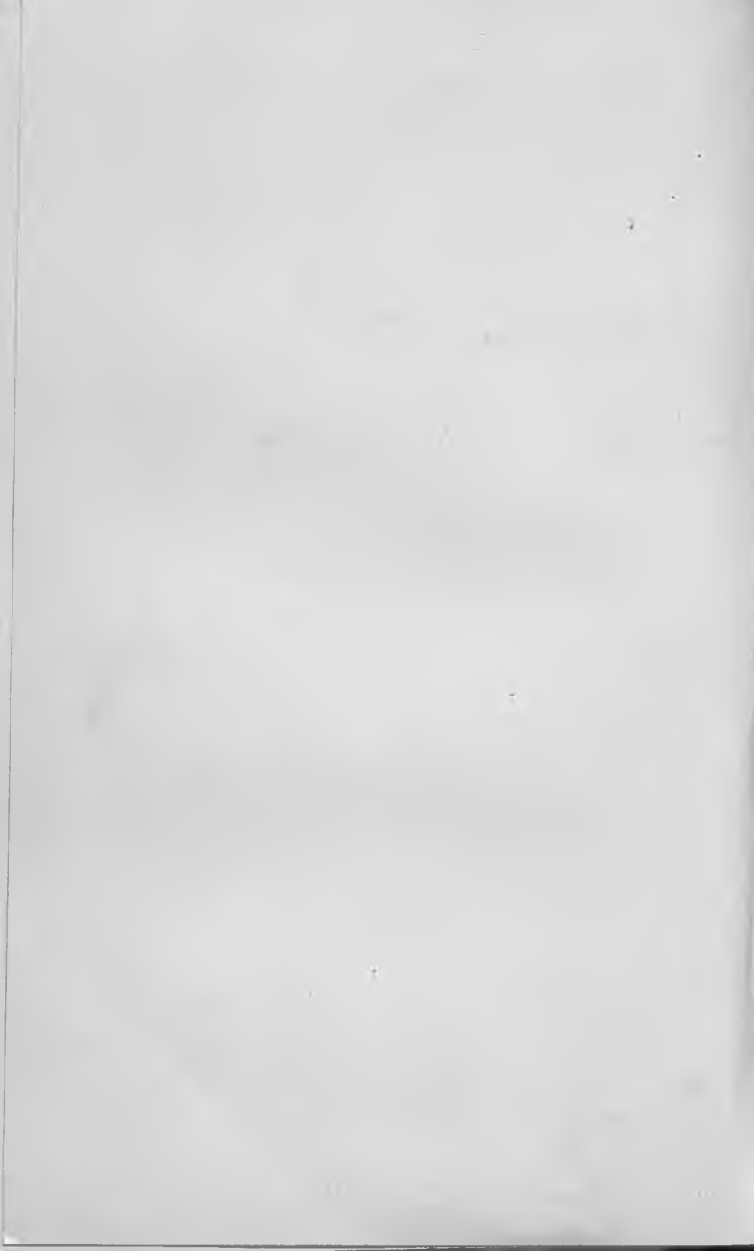
En Bog om det allersnævreste Frederiksberg bør da ogsaa sluttet med det bedste, der er sagt til Kong *Frederik d. VI.s* Minde:

»O, Fædreland, hvad har du tabt,
din gamle Konge sover!
Et rastløst Liv, til Arbejd skabt,
henskylded' Tidens Vover.
Et Hjerter brast, som banked' omt

for Landet og for Folket, —
et Hjerte brast, som mildt har dømt
og Dommen mildt fortolket.
Og skønt den Fremtid, han har skabt,
dig rige Frugter lover, —
o, Fædreland, hvad har du tabt!
din gamle Konge sover.«

INDRE BY

København Anno 1611.

FØRSTE AFSNIT.

JEG kender min Fødeby ud og ind; sæt mig, hvor du vil, og jeg skal finde Vej! — saaledes siger de fleste Københavnerne, selv om de maaske dog nu til Dags kunde have vanskeligt nok ved at hitte Rede i det Chaos af nye Gader, der efterhaanden omspænder og overspinder vore Forstæder, hvor den ene gamle idylliske Have efter den anden har vejet Pladsen for store Kaserne, som ganske vist byder eventuelle Lejere alle Nutidens Bekvemmeligheder og en Udstyrselegance, der dog hyppigt er ret forloren, men som berøver vor kære By dens grønne Præg. København bliver en Storstad med alle en saadans Fordele og Skyggesider. Men selv om vi rykker de gamle Træer op med Rod, saa rykker vi dog aldrig vore Minder ud af den ægte Københavners Hjerter. At elske sin By er ensbetydende med at elske dens Fortid, dens Historie og haabe paa dens Fremtid. Men hvor mange er de Københavnerne, som virkelig, naar de travle haster igennem Staden pr. elektrisk Traad eller paa Apostlenes Heste, husker paa, at de træder paa Minderne,

at disse raaber og kalder paa dem fra de gamle Huse, at de saa at sige spirer op af Brostenene? Vi gaar — siger et gammelt, sandt Ord — kun paa Thorvaldsens Museum, naar vi har Besøg fra Provinsen, og saa er vi maadelige Vejvisere. Lad det nu gaa, skønt vi ikke rigtig godt kan være det bekendt; men at vi til daglig gaar forbi det Friluftsmuseum, som Historien har gjort vor gamle By til, uden at vi ænsrer det, — ja, det er noget, som en Ven af vor By og dens rige Minder ikke kan forstaa, fordi han ved, at Fordybelsen i Enkelthederne netop giver et Bidrag til Byens Fysiognomi, der er saa rigt og afvekslende, at der fødes ny Kærlighed af hvert Minde.

For at have et Udgangspunkt, lad os da begynde ved *Holmens Kirke*.

Ja, det ved vi jo alle, at den er bygget af *Christian den Fjerde*, og at det »R. F. P.«, der staar paa Gavlen, ikke betyder »Riget fattes Penge«, men »Regna firmat pietas« (Fromhed fæstner Rigerne). Men hvem tænker paa, at den stolte Holmens Kirke, hvis Kongeport — lige for Nikolajgade — er en af de skønneste Prydelser, vor By ejer, oprindelig var en Ankersmedie paa Bremerholm, som Kong Christian omdannede til Kirke, da der ikke var andet Sted for Holmens Folk at holde Gudstjeneste i end et Arbejdsskur, hvor man plejede at spise sin medbragte Frokost? Paa Grund af denne sin Tilblivelse er Kirken ikke orienteret paa sædvanlig Vis, men ligger i Nordøst-Sydvest, med Koret i Sydvest. — Kigger vi ind paa *Holmens gamle Kirkegaard*, opdager vi en glat, trekantet Sten, hvorpaa Navnet »*Jens Wadum*« spørger, om vi ogsaa ved, hvad den betyder. Men hvor mange aner nu, kun 100 Aar efter at Stenen er rejst, hvad den skal minde om? Det var i Aaret 1805, at denne Mindesten rejstes. Herom siger *Jonas Collin* i »Borgervennen«: »Det var den 14. April 1804, at hans Virken her nede ophørte. Aarsdagen efter satte nogle faa Venner et simpelt, men betydningsfuldt Minde over hans Grav paa Holmens Kirke-

gaard: en ligesidet Pyramide af Granit, hvorpaa staar: »Jens Wadum«. Hvem var da denne mærkelige Mand? *Rahbek* fortæller om ham og hans Virksomhed, og han ejer ikke Lovord nok for ham. Han var Politiker, og han havde en Vindueskrog i »Drejers Klub«, hvorfra det frisindede *Partis Parole* udgik; han kom gerne derop om Eftermiddagen, stoppede en Pibe, fik »en Liter Vin« og spadserede op og ned ad Gulvet, til han fandt en Mand, han kunde tale med. Naar Samtalen da naaede et vigtigt Punkt, trak han sit Offer ind i Vinduesfordybningen, og de Ord, der blev sagte her, regnede Samtiden for lige saa vigtige som de, der blev sagt i Kongens Raad; thi her skabtes »den offentlige Mening«. Wadum, som var ansat i Rentekammeret, fik paa den Maade lige saa stor Indflydelse paa Bonde-reformerne som alle de Mænd, hvis Navne nu pranger paa Gadehjørnerne ude omkring Frihedsstøtten. Til Tider var han mindre velset i ledende Kredse; og der var en Tid, da man tænkte paa at lukke Klubben for hans Skyld. »Tilskueren« 1804 siger i Datidens blomstrende Sprog ved hans Død:

»Det var en Mand, tænkte som en Mand, granskede som en Mand, søgte som en Mand det godes Løn i det gode selv, holdt som en Mand Skridt med sin Tid, naar den gik frem, men stod som en Mand fast ved det gamle, naar den kom paa Afveje, var ophøjet over hine Tidens kaade Sansculottismus og nærværendes fejge Øjentjeneri — sagde sin Mening lige ud —. Man maatte for hans Regning sætte en Mængde kraftfulde Ord, der ofte gik fra Mund til Mund i hans Kreds.«

En saa mærkelig Mand hviler altsaa under denne Ligsten. Og vi ved tillige om ham, at han paa Grund af medfødt Beskedenhed aldrig steg højt; denne Beskedenhed gav sig allerede Udslag, da han tog teologisk Embedseksamen. Det var dengang Skik, at man i Forvejen sagde til Professorerne, om man vilde eksamineres til Laud, Haud eller Non. Det var et Tegn paa »kristelig Ydmyghed« kun at lade sig eksaminere til

Non, og vi maa jo antage, at dette ikke var et Skalkeskjul for Wadum, der fik Non; han skildres nemlig altid af sin Samtid som »Tænkeren, mod hvis Pande mangen anden gned sin« for elektrisk at faa meddelt de geniale Tanker. Hvorom alting er, den beskedne Mindesten ved Holmens Kirke staar med Rette til Minde om en Mand, som Samtiden beundrede, og om hvem vi kun kan erkende, at han havde god Indflydelse. Som Digter var han meget lille — han skrev en skrækkelig Ode til Indfødsretten, — men som Politiker betød han betydelig mere end mangen en nu, derfor bør vi ikke gaa hans Mindesten forbi i Ligegyldighed.

Kirkegaarden omkring Holmens Kirke er ikke den oprindelige. Den laa et godt Stykke derfra, omtrent hvor nu Det kongelige Teater ligger. Man har jo Trang til en Kirke, før man faar Brug for Kirkegaarden, og da »Skipperboderne« — de mange Smaagader, der nu ligger mellem Holmens Kanal og Østergade — befolkedes, maatte Kirken naturligvis følge efter. Først et halvt Aarhundrede senere anvendte man Urtegaarden deromkring til Begravelse, sandsynligvis fordi det R. F. P. paa Kirken alligevel fik den ominøse Betydning, og der manglede Penge. En Grav for »et stort Lig« kostede 2 à 3 Rigsdaler, for »et lille Lig« 3 Mark. Det var billigere at komme i Jorden da end nu.

Ser vi os om paa den lille Kirkegaard, opdager vi lige bag Gitteret en Sten, der bærer Indskriften: Admiral *H. C. Sneedorff* 1759—1824.« Det var den Mand, som organiserede Undervisningen for vore Søkadetter og navnlig sørgede for, at de ved Øvelsestogter — det har været i Brug siden — lærte at manøvrere til Søs. Samtidig med, at han var stræng militær med Fordringen om Lydighed og Orden, var han en fortræffelig Pædagog og i høj Grad afholdt af sine Kadetter. Det kom vel noget af, at han — til Husbehov — var Poet ved Siden af Officer. I sine Taler til Ungdommen kunde han lade sig henrive til en lyrisk Flugt, der mulig nu falder lidt svulmende, men viser, at han var en Mand med

Hjerte. I sine Viser var han jævn og sund; den berømteste, han skrev, var vel nok den til »Drejers Klub«, da den flyttede ind paa Østergade 54:

I Axelstad der stander en Gaard.
saa strunk udi østere Stræde,

Mange saa i ham *Johs. Ewalds* Arvtager.

Mærkeligt nok deler Sneedorff Skæbne med sin Side-
mand paa Kirkegaarden, Admiral *Wleugel* (det ud-
tales »Flygel«), deri, at de begge var højtstaaende
Officerer baade i 1801 og 1807, men ingen af dem kom
til at deltage i Kampene. Derimod var det Sneedorff,
der affattede Rapporten om Slaget paa Reden for
den saarede Olfert Fischer. — Vi kan ikke forlade
Holmens Kirke, før vi har aflagt en lille Visit paa »Hol-
mens Urtegaard«, den lille Korskirkegaard, der mest
kendes ved den af Grosserer *Puggaard* skænkede nyde-
lige lille Statue af Tordenskjold (af *Bissen*). Her fin-
des Grave, der dækkes af Vedbend, og til hvilke der
knytter sig Historie. En enkelt af dem ejer ingen Sten,
men hvis den var der, vilde der staa: »Herunder hvil-
ler den salige og velbyrdige Jomfru *Agnete Sophia
Budde*, saligen i Herren hensovet her i Kiøbenhaffn
5. Septembris Anno 1678. Gud gifve hende med alle
hellige och udvalde en glædelig och ærefuld Opstan-
delse paa den yderste Dommedag. Amen!«

Den Sten har nemlig staaet derude paa Graven,
men ved Kirkens Istandsættelse 1872 blev den ind-
muret inde i Kirken. Hvem skulde ane, at denne Sten
bringer Bud om en frygtelig Tragedie? Hermed hæn-
ger det saaledes sammen: I det Herrens Aar 1678 le-
vede her i København to adelige Damer, *Birgitte Skeel*,
Enke efter *Christoffer Parsberg*, og *Regitze Grubbe*, Enke
efter Christian den Fjerdes udsvævende Søn, *Hans
Ulrik Gyldenløve*. De boede ved Siden af hinanden
paa Østergade, og et Vindue vendte ud fra den enes
Gaard til den andens. Det Vindue syntes nu Regitze
ikke om, men Birgitte vilde ikke lade det flytte. Da

hun var den fornemste, fik hun ogsaa sin Vilje, og ved Hoffet var hun endda tarvelig nok til at lade Regitze Grubbe mærke, at hun gik foran hende i Rangen. Herover kom Fjendskabet, og Fru Grubbe maatte have Hævn. Hun vendte sig da til den syttenaarige, adelige Jomfru Agnete Budde, der paa den Tid var Selskabsdame hos Birgitte Skeel og maa have været en god Portion letsindig; hun fik hende overtalt til at forgive sin Frue med Rottegift. Sammensværgelsen blev imidlertid opdaget, og medens den fornemme Anstifterske gik uantastet omkring, blev den ulykkelige unge Pige kastet i Blaataarn. Hun kan dog næppe have haft nogen dybere Følelse af det kritiske i Situationen; thi *Leonora Christina*, som dengang paa femtende Aar sad i *Blaataarn*, siger herom i sit »Jammersminde«:

»Dette Aar, Paaskedag, blev Jomfrue Agneta Sophie Budde ført herind i Taarnet. Hendes Fængsel var ovenover mit inderste Rum. Hun blev beskyldt for at ville have med Gift ombragt Grevinde Skeel, og som hun var et ungt Menneske og havde en Pige, som skulde betjene hende, som og var ung, saa støiede de saa om Dagen, saa jeg havde liden Rolighed for dennem. Jeg talte dog intet derom, mente, at hun blev vel stille, naar hun formærkede, at det vilde gielde Døden, men nej, hun var lystig til Dagen før hun blev rettet«.

Den Kvinde, som var med hende, hed *Lucia*; hun havde bragt hende Giften fra Regitze Grubbe. Lucia, der ikke var adelig, blev pinlig forhørt, og skønt hun desuden fik Kød, der krøb af Maddiker, saa Leonore Christina i Smug sendte hende spiselig Mad, vilde hun intet tilstaa. Derimod gik Agnete Budde til Bekendelse og blev dømt til Døden. Højesteret stadfæstede Dommen, og den 5. September 1678 om Morgenen maatte hun »siddende paa Slotspladsen paa en Stol over et paa Jorden udbredt rødt Klæde«, lade sit unge Liv for sin Brøde, hvorpaa hendes Lig blev nedsat i Holmens Kirkes Urtegaard uden Præsts Tjeneste. Lucia blev i Blaataarn for Livstid, men den, der burde

have haft Straffen, Regitze Grubbe, slap med at blive forvist til Bornholm, hvor hun døde 1689.

Hverken Ligstenen inde i Kirken eller Graven herude paa den lille, fredelige Plet minder om den ulykkelige 17-aarige Piges tragiske Skæbne; vi haster forbi, og selv om vort Øje imellem falder ind bag det smukke Smedejernsgitter, tænker vi ikke paa, at denne Stump

Søkortarkivet ved Holmens Kirke.

ord gemmer Historie, som ganske vist dengang, da den Dødsdom hørte til Dagens Regel, var mindre bemærkelsesværdig end nu, men som dog vakte Bevæelse i hele Hovedstaden. Det er et vemodigt Billede af denne unge, livsglade Jomfru, som maatte bøde sig saa haardt for en andens Brøde, der her opruller sig for os, og saa kom det hele af et Vindue paa Østerade!!

Det er mærkeligt, at Holmens Kirke er en af de faa ældre Kirker i Byen, der har undgaaet at lide Skade

ved Byens mange Ildebrande, Belejringen og ved Bombardementet; baade i 1658 og 1807 slog dog flere Bomber ned i den uden at gøre større Skade.

I 1705 opførtes det store Gravkapel i italiensk Stil, som ved Siden af Kirkens Indre hører til det ejendommeligste ved hele Bygningen. Her findes i hele Kapellets Bredde Søjelsten *Niels Juels* Ligkapel med et pragtfuldt Marmormonument med hans Buste og 8 Relieffer, som forestiller hans vigtigste Sejrvindinger og Vers af selveste Thomas Kingo; i Kapellet staar ogsaa hans Hustru *Margrete Ulfeldts* og hans Sønners *Knud og Gregers Juels* Kister.

Længere ned i Kapellet staar *Peder Tordenskjolds* mere beskedne Kiste, hvis Indhold Nordmændene saa gerne har villet tage fra os. Monumentet over dette er af langt yngre Dato end selve Kisten; det er udført i 1817 af *Dajon* efter Tegning af Stadsbygmester *Malling*, og den sorte Marmorsarkofag, som samtidig blev anbragt uden om den oprindelige Kiste, har hentet sit Marmor fra Frue Kirkes tidligere Alterbord.

Der hviler mange andre Berømmeligheder her i dette stille og kølige Kapel; vi kan i Flæng nævne Overkammerherre *A. W. Hauch*, Digterens Onkel, der døde 1838, og hvis Navn vel nok nærmest er knyttet til hans Ledelse af Det kongelige Teater; hans Dygtighed til at lede de mange Embeder, der var ham betroet, og hans ligefremme Elskværdighed berømmedes af hans Samtid, selv om hans Modstandere, der navnlig harmedes over hans store Økonomi, nok holdt af at istemme Digteren *Prams* Satire over ham, hvori det hedder, at han

»var lige glad, naar kun Møllen gik rask,
om det, den maled, var Mel eller Mask;«

som Fysiker havde han stor Betydning for denne Videnskab, og hans Interesse for denne Videnskab gik som bekendt i Arv til hans Brodersøn.

I Kapellet hviler ogsaa Komponisten *Niels W. Gade*, som var Kirkens Organist fra 1858 til sin Død 1890. Det var under hans Auspicier, at Kirkens nuværende skønne Orgel blev bygget, og han elskede det og sin Gerning der overordentlig højt.

Holmensgade inden Branden.

Af andre Kunstnere gemmes Støvet af Kammer-sammer *Peder Schram* († 1895), af Det kgl. Teaters Bygmester *Ove Petersen* († 1892), og Arkitekterne *F. F. Hetsch* († 1864) og *C. F. Hansen* († 1845) her, igesom den berømte Skibskonstruktør *Henrik Gerner* († 1787), hvis Navn særlig er knyttet til Dokken paa

Christianshavn, har fundet sit sidste Hvilested her. I et Værelse i Kirkegangen ud imod Korskirkegaardens opbevares endnu de Pengetavler, der til for en Del Aar siden ombares under den første Salme efter Prædikenen for at indsamle Penge til Kirken og de fattige.

Udenfor Kirken er rejst et Monument for Biskop over Sjælland *B. J. Fog*, der i mange Aar som Holmens Provst samlede en stor Menighed om sig ved sin fængende Veltalenhed. Hvor dette Monument nu staar, laa til engang i Halvfjerdserne Søkortarkivet, til det blev flyttet ud i Grønningen.

Vandrer vi nu fra Holmens Kirke ned imod den gamle Bys Hjerte, husker vi, at Husene ved Holmens Kanal var de første, som fik Numre, hvorfor de kaldtes »Numrene«; vi gaar saa i de gamle »Skipperboder« og tænker ikke over, at Admiralgade har sit Navn af, at »Admiralgaarden« i gamle Dage var anbragt her, meget bekvemt lige ved Holmen, og vi lægger heller ikke Mærke til, at Gaderne netop har Navn efter de Væsener, der befolker Havet — Ulke — (nu Holmens-) gade, Laksegade, Hummergade, Delfinstræde (nu Dybensgade efter det Dyb, der blev udfyldt ved Gadens Anlæggelse), og vi kommer hen til Nikolaj-Taarn, hvor vi mindes, at her er »Hvælvingen«, den lille buede Gennemgang gennem Taarnets ene Stræbepille; den brugtes som Gennemgang for Fodgængere i de Tider, da der fra Husrækken for Enden af, hvor nu Papirhandler *Petersens* »Hvælvingen« ligger, sprang et ussel lille Hus frem, der næsten spærrede Passagen. Det blev ødelagt af Pøbelen under Optøjerne ved *Struensees* Fald.

Hvor underligt, at det varede saa længe, inden Københavns Borgere efter Ildebranden 1795 tog fat paa at genrejse Nikolaj Kirke og Spir! Det var herfra, *Hans Tavsens*, den borgerligste Prædikant i vort Land, for første Gang lod det rene Evangeliums Ord klinge paa Dansk i vor By. Det var Borgernes Samlingssted fra de ældste Tider, naar fælles Interesser kaldte paa

dem. Da Arveyldingen f. Eks. skulde foregaa i 1660, samledes Borgerne i Nikolaj Kirke og gik i Fællig til Københavns Slot. *Christopher Walkendorf* byggede det Taarn, der trodsede Ildens Magt, da Spiret sank i Grus. Vi husker endnu alle det kønne, krenelerede, men kullede Taarn, hvor Tidssignalet, »Kuglen« gik

Nikolaj Taarn med Slagterboderne.

op fem Minutter før og faldt ned paa Slaget Kl. 1.

Taknemlig maa vor Tid føle sig overfor Brygger *Carl Jacobsen*, at han skænkede sin By det skønne Spir; endnu mere skylder vi Departementschef *Rentzmann* og hans Søster Tak, fordi de føjede Kirkebygningen til og derved befriede os for Slagterpladsen, hvis Slagterboder, der skyldtes Arkitekt *Stilling*, var de første af denne Art Jernbygninger i København og slet ikke var

saa grimme, som de fik Ord for. De burde blot have ligget et andet Sted end her. Med Ære maa vi ogsaa nævne Kirkens og Spirets Mester, den nys afdøde Professor *Amberg*, der var langt over Støvets Aar, da han satte sin Kunst dette skønne Minde.

En skammelig Gerning blev gjort i 1908, da »Selskabet for Efterslægten«s Direktion, der havde til

Kong Salomons Apotek og Efterslægten 1840.

Opgave at virke til Kulturens og Oplysningens Fremme, med Konferensraad *Hansen* og Overretssagfører *Hede* i Spidsen solgte den paa Østergade for Enden af Admiralgade liggende skønne af Rentemester *Henrik Müller* i 1641 opførte Gaard til Forretningsbrug. Der er derimod intet at sige til, at nævnte Forretningsmand, Grosserer *Illum*, i 1912 ubarmhjertigt erstatte den med et Glashus; derimod burde Arkitekt

Clemmensen, der opførte den nye Gaard, have undset sig for at klistre en stilløs Efterligning af den gamle Frontespice op som en uforstaaelig Allusion til, hvad der før havde været. At Efterslægten's Skole, der var stiftet saa specielt for *Københavns* Borgeres Børn, nu i Landflygtighed har maattet søge Ly paa Frederiksbergs Grund, er en Skæbnens Ironi, som desværre er vel fortjent.

Blandt de mange store og betydelige Mænd, der gik deres »tunge Skolegang« som Peblinge i Efterslægten paa Østergade kan her nævnes *Adam Oehlschläger*, *Dalgas*, *J. T. Lundbye*, *Læssøe*, *Phister*, Maleren *Olrik*, Marineminister *Ravn*, Oberst *N. P. Jensen*, Legatstifteren *E. le Maire*, General *L. le Maire* og af yngre Kunstnere Folk som *Franz Schwartz*, *Irminger*, *Louis Jensen*, af den senere Generation Professorerne *Franz Dahl*, *V. Kuhr*, *E. Billmann*, Forfatteren *Henri Nathansen*, Skuespiller *Peter Fjelstrup*, Dr. *Louis Bobé*, Professor *Franz Dahl*, o. fl. — og blandt Ledere og Lærere lyder Navne som *Edward Storm*, *I. Cl. Tode*, *K. L. Rahbek*, *Friedenreich*, *Chr. Brix* og *Fr. Bokkenheuser*, endvidere *Chr. Agerskov*, *H. P. Holst*, *Sophus Schandorph* og *Edvard Blaumüller*, Komponisterne *Kalhauge* og *Wiel Lange* o. fl.

Et Sagn fortæller, at der fra Kælderen, som i de senere Aar var Ølkælder, Cappelens Kælder kaldet, gik en Løngang over til Nikolaj Kirke; men det er næppe rigtigt; det, man tog for det, var snarere en slags hemmeligt Skatkammer, hvori Rentemesteren gemte sine Penge. Men Kælderen selv havde de skønneste gamle Hvælvinger, som endnu saas, da *Emil Schou* lige til Nedrivningen havde sin kendte Hvidevare-Forretning der nede.

Det ældste, vi iøvrigt ved om Gaarden, er, at Rigslovmeester *Povl Laxmand*, der den 22. Juni 1502 blev myrdet paa Højbro og kastet i Kanalen af de to Adelsmænd *Ebbe Strangeson* og *Bjørn Andersen*, har ejet den, og at den derefter konfiskeredes af Kong *Hans*, som skænkede den til den snedige Biskop *Jens Ander-*

sen *Beldenak*, der nok havde en væsentlig Andel i Dommen over Povl Laxmand og derved gjorde Kong Hans en Tjeneste. Vi ved dernæst, at Christian den Fjerdes Hofmaler, *Karel van Mander*, der som saa mange andre Renæssancetyper var en praktisk og alsidig Mand, logerede her og holdt Gæstgiveri for fornemme Udlændinge, som han viste rundt i Byen for Betaling. Det er sikkert nok ham, der har forsynet Værelserne med de pragtfulde Billeder og Tapeter, som blev ødelagt netop 100 Aar efter hans Død, da Pøbelen den 17. Januar 1772 i Glæden over Struensees Fald plyndrede Gaarden. Den ejedes da af en Mand, der hed *Gabel*, og som holdt Gæstgiveri for fornemme Folk og serverede Vand paa Maskine i Haven; men man mistænkte ham for at være et af Struensees Kreaturer, og desuden var hans Hus »ilde berygtet som et Tempel for Venus«. Pøbelen angreb først en Vinstue, som fandtes i Kælderen, og drak Vinen, hvorpaa den benyttede Vinfadene til at naa op i Stuen. Alle Vinduer blev slaaet ind, de kostbare Værelser plyndret, Panelerne brudt af, Lofternes fine Forgyldning ødelagt, ja, selv Udhusene lige til Retiraderne molesteredes. Forgæves sendte Gabel Bud til Byens Kommandant om Hjælp, Svaret blev, at Kongen kunde nok erstatte Gabel Tabet, men hvis han skulde adsplitte Mængden, vilde det koste Menneskeblod, som var uerstatteligt. Gabel fik aldrig fuld Godtgørelse for Ulykken, og han maatte gaa fra Hus og Hjem. Nogen Tid efter købte *Efterslægtsselskabet* Ejendommen, og herom skriver *Sneedorff*:

»Did tyer om Dagen til gavnlig Dont
de vævre Pilte at lære,
at Daarskab er Moder til alskens ondt;
kun i Visdom alene bor Ære«.

Og fordi kort efter *Drejers Klub* fik sit Lokale i Forhuset — her havde Klubben sin Glansperiode, — kunde han tilføje:

»Om Kvælden søger did Kongens Mænd
samt Herremand, Præst og Borger
og lægger i al Slags Gammen hen
baade Landets og egne Sorger«. —

Paa Østergade mindes vi Jødefejden, der begyndte her.

Der var to Slags Jøder her i Byen, de særlig privilegerede portugisiske og de mindre ansete tyske Jøder, og det kunde ikke i Begyndelsen undgaas, at Pøbelen forhaanede dem, naar de viste sig paa Gader og Stræder i deres lange østerlandske Talarer. Men de danske Jøder var ret respekterede, fordi de var flittige, driftige og nøjsomme. *Holberg* giver dem da ogsaa et ganske godt Vidnesbyrd, naar han siger: »Hvad sig anbelanger de Jøder, der have faaet Tilladelse til at bo paa visse Steder udi Kongens Riger og Lande, da mærker man hos dem, at de er skikkeligere end de fleste Jøder paa andre Steder, hvortil Aarsagen synes at være denne, at de ikke blive saa meget bespottede og forfulgte som udi de fleste andre Lande. Ihvorvel de ere her fast alle fattige og af ringe Formue, saa ere de dog lige saa meget agtede af andre Folk som de rige og formuende Jøder udi Holland og Engelland.« Alligevel driver *Holberg* jo dog selv i sine Komedier temmelig hyppigt ret grov Spot med Jøderne, og et Skældsord som »Jødesmaus« falder ham ganske let paa Tungen. Hvorfra dette Udtryk stammer, er der for Resten nogen Tvivl om; men al Sandsynlighed taler for, at det skyldes Jøderne selv, idet der paa Jøde-Tysk eksisterer et Udtryk, der hedder schmauszen eller schmoosen, der skal betyde noget lignende som at sjakre, at snakke for sine Varer for derved at opnaa en højere Pris, end de er værd.

Gennemgaaende maa man og sige, at Jøderne betragtedes som en Slags Pariakaste, og mange af dem var der til at begynde med heller ikke. I 1726 angives det, at der i hele Byen kun var 65 Jødefamilier med i alt 350 Personer. Og de allerfleste af dem boede i Læderstræde, hvorfor det var en lige saa yndet Fornøj-

else at raabe Skældsordet »Læderstræde« efter dem som Jødesmaus. Gik en Jøde over til Kristendommen, glemte man hurtig hans Nationalitet, og han kunde let vinde Anseelse. Derimod vakte det Raseri, naar en Kristen, hvad af og til skete, gik over til Jødedommen. Et saadant Tilfælde holdt Jøderne selv paa det omhyggeligste skjult, og det var da nær ogsaa kommet til en hel Jødeforfølgelse, da det i 1729 efter Prokurator *Jens Gedelöches* Død oplystes, at han var gaaet over til Jødedommen.

Kongen selv blev rasende og befalede, at enten Jøderne selv eller med Assistance af en saa foragtet Person som Natmanden skulde optage Liget af Assistens Kirkegaard, hvor det ikke fandtes værdigt til at hvile, og føre det over til Jødekirkegaarden, og der blev anlagt Sag mod Jøden *Henrik Israel*, der mentes at have forført den afdøde til dette forfærdelige Skridt. Og Politimester *Hans Himmerich*, der var kendt som Jødehader, nedsatte et Kommissorium, der var saa »ample forfattet«, at han kunde eksaminere alle Jødernes Sager baade med Hensyn til deres Religion, Mandtal og Forhold til deres kristne Tjenestefolk. Til Kongens Ære skal det dog siges, at dette blev ham for meget af det gode; i sin Vrede over *Himmerichs* Haardhed befalede han, at den stakkels og vistnok ogsaa ganske uskyldige *Israel* straks skulde løslades af Arresten, hvor man nok ogsaa havde fareet ilde imod ham, og mod en Afgift til Fattigvæsenet fik Jøderne, der ikke var særlig glade over at have faaet en uægte Jøde gravet ned i den efter deres Ritualer indviede Jord, Lov til atter at grave Prokuratøren op og begrave ham i uindviet Jord et Sted udenfor deres Kirkegaard.

I 1760 var Jødernes Antal steget til 137 Familier med 650 Medlemmer; men de var ikke steget i Befolkningens Agtelse. Magistraten klagede over, at der var for mange af dem, og at de var Staden til Last, og man bestemte sig til at tage skarpere Forholdsregler for at hindre deres yderligere Indvandring i Byen. Det forlangtes, at enhver Jøde, der vilde bosætte sig i Køben-

havn, skulde indrette sig et Manufaktur eller bygge sig et nyt Hus; men dette blev ikke overholdt, og man nøjedes med at tage en Afgift af 100 Rdl. af hver fremmed Jøde, der vilde bosætte sig her. Derimod holdt man skarpt paa, at der krævedes kongeligt Lejdebrev for at faa Lov at komme herind; og hvis det opdagedes, at en Jøde havde smuglet sig ind, straffedes han med 1000 Rdl. i Bøde eller med Arbejde i Kastellet paa Livstid, og enhver, der husede en saadan Person, behandlede som den, der havde huset en fredløs. Og dog havde Kongen stadig en vis Medfølelse overfor disse »arme Mennesker, som var Ilde farne, hadedes over alt, og den borgelige Næring er dem udi den største Del af Europa betagen«.

Der var ogsaa paa denne Tid nogle Jøder, der vandt virkelig Anseelse; det var, fordi de var dygtige Læger; der nævntes i Særdeleshed to, der praktiserede her i Byen til megen Velsignelse; det var *Simon Salomon Polack* og *Theophilus de Meza*. Det vakte dog almindelig Opmærksomhed og ikke saa ringe Forargelse i 1770'erne, at den liberalt tænkende »Drejers Klub« optog *de Meza* som Medlem, ja endog tillod ham at traktere med den store Bolle ved Festerne. Man vilde ikke optage Jøder i Laugene; kun een, *Henrik Goldschmidt*, opnaaede at blive optaget i det hæderlige Brændevinsbrænderlaug. Det skete kun, fordi han havde brændt Brændevin, allerede før Lauget blev oprettet, og »med temmelig Bekostning havde sat sig i Stand«. Hans Efterfølger, *Nathan Valentin*, fik Afslag, da han søgte Optagelse. Det hed sig altid, at Jøderne strejfede Landet rundt for at bedrage Folk, og det var ikke noget sjældent Syn at se en Jøde i Gabestokken, fordi han var beskyldt for noget sligt, selv om hans Brøde ikke var bevist. Det kom endda saa vidt, at det blev foreslaaet i Kommercekollegiet, at enhver Jøde, der gav sig af med Handel, det være sig Mand eller Kvinde, for at skelnes fra ærligt Kristenfolk skulde bære et mørkerødt Ærme. Dette blev dog heldigvis heller ikke til noget.

Oprindeligt maatte Jøderne kun holde Gudstjeneste i deres private Huse; men i Frederik den Femtes Tid fik de Lov til at holde en Art Synagoge i et gammelt Hus i Læderstræde, imellem Nissegangen og Naboløs; men da de anmodede om at faa Lov til at rive Huset ned og bygge en stateligere Synagoge paa dets Grund, fik de Afslag, skønt *Thurah* anbefalede det, da det vilde blive Gaden til Zirat, man frygtede, at dette skulde give Anledning til Spektakler. Først i 1766 fik Jøderne Lov at bygge deres Kirke i Læderstræde; det blev en smuk og stærk Bygning; men de portugisiske Jøder vilde ikke søge den; de følte sig fornemmere end de tyske, for hvis Penge Synagogen var bygget; de samledes derfor paa forskellige Steder i Byen, f. Eks. i Snaregade, Store Færgestræde og Kongensgade paa Christianshavn.

I 1784 var Jødefamiliernes Antal steget til 250, hvoraf de 70 var fattige. Mærkeligt nok var Jøderne i disse Aar selv de ivrigste for at hindre Indvandring; det ser underligt ud, at deres Menigheds Ældste ansøgte om, at omløbende Jøder, der var til stor Gêne for Nationen, maatte hensættes i Rasp- eller Børnehuset. Det vilde Regeringen dog ikke gaa ind paa; den var altsaa mere human end Jøderne selv.

Alligevel var en stor Del hæderlige Erhverv lukkede for Jøderne; men de udnyttede dog den store Handelsperiode under den nordamerikanske Krig særdeles godt, saa at f. Eks. den indbringende Bodmerihandel næsten helt kom paa jødiske Hænder; der fremstod ogsaa da de ansete jødiske Veksel- og Handelshuse; de ostindiske og kinesiske Varer, der kom hjem med Østasiatisk Kompagnis Skibe, kom meget hyppigt paa deres Haand; men hvad der skadede dem væsentligt, var deres indbyrdes Splidagtighed, der tit satte Regeringen graa Haar i Hovedet. Dette forhindrede dog ikke, at et kongeligt Reskript af 10. Oktober 1788 gav dem Adgang til Haandværkslaugene, og at Regeringen samtidig med stor Iver tog sig af Ordningen af deres Skolevæsen.

Nu skulde man have troet, at Jøderne socialt havde den lige Vej at gaa for at naa op i Anseelse med de Kristne. Da hændte i 1813 det forsmædelige, at en dansk Forfatter, den ellers saa humane *Thomas Thaarup*, oversatte et tysk Smædeskrift: »Moses og Jesus«, der paa en for ham selv lidet smigrende Maade angreb den jødiske Nation og lagde Jøderne for Had. Herved opstod »den litterære Jødefejde«. Skriftet foranledigede nemlig mange retfærdige Modskrifter, først og fremmest fra *Jens Baggesen*, der jo allerede i »Labyrinten« havde talt Jødernes Sag saa smukt og varmt, som ingen Sinde før var sket. Ogsaa *St. St. Blicher* tog ivrigt Jøderne i Forsvar.

Vi skulde dog helt ned til 1819, inden København satte den Skamplet paa sig selv at etablere en virkelig Jødefejde. Og hermed hang det saaledes sammen:

Ophidselsen var fra Tysklands større Stæder naaet til København. Man beskyldte Jøderne for at være Aarsag i de daarlige Tider og derfor skulde de drives ud af Landet. Den 3. September fremkom der et anonymt Opslag paa Børsen, der opfordrede »alle gode kristelige Borgere« til at drive Jøderne, »denne Samfundets Pest«, ud af Byen. Man anviste ligefrem Østergade med de rige Jøders Butikker som det Sted, hvor man mest skulde tage fat. Det hjalp lidet, at Justitsminister *Kaas* skærpede Censuren og paalagde Politimester *Hvidbjerg* at fare strængt frem mod Jødefølgerne. Politimesteren var nemlig langt fra sin Post voksen.

Lørdag den 4. September om Aftenen samledes Sjøvere, Læredrenge, Matroser og andre paa Østergade og begyndte at slaa Ruderne ud hos Silkekræmmerne *Raphael*, Galanterivarehandler *Jacobsen* o. fl. handlende. Politiet var magtesløst, og først da en Afdeling Husarer ved 11-Tiden rykkede ud, blev der Ro. Den næste Dag udstedte Politimesteren en Proklamation, der manede til Orden; men samtidig fandtes Masser af Opslag om at smide Jøderne ud.

Om Søndagen blev det værre med Spektaklerne. De bredte sig til Læderstræde, Hyskenstræde, Vimmel-skaffet, Gothersgade og videre om. Nu trængte Pøbe-len endogsaa ind i Butikkerne og vilde »have fat paa Jøderne og deres Penge«; de slog Møbler og alt, hvad de fik fat paa, itu; viste en Jøde sig, blev han ubarm-hjertigt slaaet ned. Politiet kunde intet gøre.

Nu udstedte selve Kong *Frederik den Sjette* en kongelig Bekendtgørelse, der forbød Folk at stimle sammen paa Gaderne, og der udlovedes 4000 Rdl. til den, der kunde skaffe fat i de Personer, der havde lavet de oprørske Plakater. Trods alt dette begyndte Optøjerne igen den 6. September, og det hændte den Aften, at enkelte Afdelinger af Borgervæbningen gjorde fælles Sag med Tumultanterne og slog Ruderne ud. Lige til 14. September fortsattes Optøjerne.

Paa Kongens Fødselsdag, den 28. Januar 1820, forsøgte man at forny Urolighederne; men den nye Politimester, *Kierulff*, mødte Forsøgene med en saadan Energi, at de blev standset med det samme. Blandt de arresterede fik en Slagtersvend, en Skomager, en Kontorist og to Skomagerdrengene Forbedringshusarbejde i fra 3 til 1 Aar, 27 andre, deriblandt en Kvinde, Vand og Brød-Straf. Lignende urolige Optrin fandt Sted under mindre Forhold i Helsingør, Hillerød, Næstved, Vordingborg, Slagelse og Odense, og Begivenhederne var der værst Søndagen den 12. September.

Det er Digteren *Meir Goldschmidt*, der i sine mesterlige Roman »En Jøde« har givet os en gribende Skildring af Begivenhederne. Han har ikke selv oplevet Jødefejden —, men han har faaet den levende skildret. Han siger selv, at i »En Jøde« har han skildret Jødefejden, som om han havde oplevet den og været personligt gennembævet af den, — rigtignok ikke efter dens Virkelighed, men efter dens Sandhed, saaledes som den drog over Vordingborg. Alt, hvad der fortæles om de enkelte Personer, er opdigtet, men: »Fjendskabet, Lidenskaben er Virkeligheden. Det er sandt,

at Omegnens Bønder mødte med Sække, som de ved Plyndringen vilde fylde, naar det blev mørkt; men saa længe det var Dag, købte de rigeligt og betalte uden at prutte. Da det begyndte at mørknes, lukkede min Fader Huset og gik med Moder og mig ufødte over til min vældige Onkel (der blev Model til Isak Bamberger i »En Jøde«). Fader, Onkel og hans ældste Søn væbnede sig hver med en Økse og stillede sig ved Døren til det inderste Værelse og ventede. Der blev ikke vekslet andre Ord end, at Onkel, da der lød et Brøl, sagde til sin Kone, min Moders Søster: »De skal ikke røre Sømmen paa din Kjole, saa længe der er en Blodsdraabe i mig!« — »Det véd jeg nok, Isak,« svarede hun.

Nu hørtes Buldret af de kommende; men straks efter kunde ogsaa høres, at der foregik noget uventet: det var Byfogeden, der ved at komme i rød Kjole i Spidsen for sine to Politibetjente og under Raabet: »I Kongens Navn!« at slaa om sig med sin Spanskrørstok splittede hele Skaren, og saa var alt forbi.«

Det skulde vare længe, inden dette Jødehad helt fortog sig, og Jøderne havde selv en Følelse af Tvivl og Ængstelse i sig. Skønt *Goldschmidt* ideligt følte sig tiltrukket af de Kristne, hvilket hænger nøje sammen med hans Kærlighed til Danmark, var ogsaa han usikker, hvilket gav sig mange Udslag under Kampen mellem den Danske og Jøden i ham. Her skal blot mindes om hans berømte Tale paa Skamlingsbanken i 1844, som han dog selv senere kalder »sørgelig«.

Han begyndte: »Jeg er en Jøde; hvad vil jeg mellem Jer?« Da der fra Forsamlingen lød et: »Jo, jo, velkommen!« fortsatte han med den Erklæring, at han som Jøde stod der med rette, fordi han bragte dem Ordet: »Øje for Øje og Tand for Tand«, »fordi det ikke gik an, som foreskrevet stod fra den anden Side, at vende Kinden til, naar der blev slaaet, men man skulde slaa igen paa Slesvig-Holstenerne, haardt mod haardt, ondt mod ondt, gøre Gilde for dem, som de vilde for os!« —

Paa Østergade ligger der hele to Apoteker, desværre har intet af dem bevaret deres kønne oprindelige Bygninger; men hertil er der ikke meget at sige, fordi Farmacien har udviklet sig i høj Grad og kræver helt anden Plads og Installation end før.

Det ældste er Svaneapoteket, som overhovedet er det ældste i Byen; det oprettedes ved et Kongebrev af 1536, der gav dets Ejer *Willum Ulmo* Eneret til at forsyne Hovedstadens Befolkning med Apotekervarer. 1620 oprettedes Løveapoteket, paa Hjørnet af Hyskenstræde og Amagertorv, og der kan man med rette bebrejde den daværende Ejer og hans Arkitekt, at de rev Harsdorffs skønne Bygning ned, skønt de til at begynde med lovede, at det kun gjaldt en nødvendig Ombygning, hvorved Façaden skulde bevares. Da Plankeværket faldt, opdagede man, at man havde faaet en stor Kasse i Marcipanstil i Stedet, og Harmen blandt Københavnerne var stor.

Byens tredie ældste Apotek ligger atter paa Østergade, d. 11. Maj 1658 fik nemlig *Johannes Kirchhoff* Tilladelse til at oprette Kong Salomons Apotek, som fik sin Plads, hvor det ligger den Dag i Dag. Man kender saare lidt til denne første Ejer, men med Hensyn til Navnet ved man, at Kong Salomon altid stod for Jøderne som den, der havde dyb Indsigt i alle Naturens Hemmeligheder: »... han vidste Besked med alt, saa han beskrev baade Dyr og Fugle, Kryb og Fiske og alle Træer, fra Cederen paa Libanon og til Isoppen, der vokser paa Væggen.«

Ellers plejede Apotekerne mest at have Dyrenavne, f. Eks. Elefantapoteket, nu Hof-Apoteket i St. Kongengade, som netop i Aar har jubileret. Men ældre end dette, der dog har sine 250 Aar paa Bagen, er baade Vajsenhus-Apoteket og Christianshavns Apotek.

Amagertorv.

ANDET AFSNIT.

VANDRER vi nu hen til Amagertorv, træffer vi Den kgl. Porcellænsfabriks statelige Gaard med de to smukke Gavle, en elegantere og skønnere Bygning end Efterslægtens; men dens Historie er ikke nær saa rig. Den kongelige Porcellænsfabrik har Æren af, da Selskabet »Hafnia« solgte Gaarden, at have ført den saa vidt tilbage til det oprindelige, som dens Anvendelighed tillod det. Det er en hyppigt gentaget Misforstaaelse, at man kalder dette for »Dyvekes Hus«. Sigbrit og Dyveke boede paa Hjørnet af Amagertorv og Lille Helliggæststræde, nu Niels Hemmingsensgade, og vil man blot kigge ind i Porten til Porcellænsfabrikken, kan man der finde en Plade, der fortæller, at Huset er opført af Borgmester *Matthias Hansen* i Aaret 1616, og Dyveke lode allerede i 1517. Husets Bygmester var en anset Mand, rig ved sin Handel paa Nordlandene og som Medlem af Det islandske Kompagni, men tillige en Tid

meget indflydelsesrig, fordi hans Datter, *Kirstine Madsdatter*, var Christian den Fjerdes Elskerinde og Moder til *Christian Ulrik Gyldenløve*.

Lige ved Siden af denne skønne Bygning ligger et andet gammelt Købmandshus, den *Trierske Gaard*, Amagertorv Nr. 8. Gaar man ind i denne Bygnings Gaard, vil man over Mellempporten finde en Plade i Medailleform med en Inskription, hvis Skrift er for fin til, at man kan læse den nede fra Gaarden; men der staar:

Der sytten Hundrede tre Gange ti og otte
mit Huses Bygning mig et tvivlsomt Udfald spaadte,
og halvgjort Arbejd greb mig mellem Fald og Stød,
saa fandt jeg underlig Aprils Forandring sød:
den seks og tyvende har alle Ting gjort trygge,
se, Lotteriet kom med Penge til at bygge.
Thi skal og denne Sten Guds Forsyn raabe ud,
indprente dig og mig, at ingen er som Gud.

Jens Pettersen.

I Slutningen af det attende Aarhundrede boede den navnkundige Agent *Hans Holck* i Ejendommen; men sit virkelige Ry i Københavns Historie eller maaske rettere i dansk Litteratur har Huset først faaet som »Perle for alle Ølhuse, hvor den usminkede Spidsborgerlighed har fundet et Asyl i denne polerede Verden« — som *Klint* siger i »Genboerne«. Her var nemlig »*Christian Firtal*«, hvor man »for seks Skilling fik sin Grisesylte« og som Dessert »den kostbare, kostbare Ret af danske Filistre.«

En Misforstaaelse har sat Navnet »*Kristian Firtal*« i Forbindelse med Christian den Fjerde. Det kommer af, at den første Ejer, Ølhandler og Værtshusholder *Hansen*, hed Kristian, og Huset var den Gang Nummer fire. Men paa den Tid, da *Klint* og Løjtnant von Budinge nød deres Grisesylte og Aal deroppe, hed Værten *Jens Madsen Tjørnelund*. Og *Herman Trier* giver i sin Skildring af Gaardens Historie et levende Billede af hele Restavrationen, der havde to større Gæstestuer, en til Gaden og en til Gaarden. Paa Døren imellem

dem hang en Tavle med Navnene paa de Retter, man kunde faa, og Opvarterne, eller rettere Karlene, gik med lange, hvide Forklæder. En af dem var den afdøde Postholder *Ole Larsen*. I en lille Stue til Gaarden sad om Aftenen Stamgæsterne, pæne Borgermænd, ved deres Toddy — Rom og varmt Vand! — I Stuen til Gaarden stod en stor, grøn Papegøje, som kunde le

De gamle Klædeboder i Helliggæst-Stræde.

og gø, og som sagde: »Far, luk op!« naar den vilde ud af Buret. Værten, Jens Madsen, var en flittig og stræbsom Mand, som lukkede »Kristian Firtal« paa Slaget 11 hver Aften. En af hans Sønner var den navnkundige komiske Skuespiller *Frederik Madsen*, som den ældre Slægt endnu vil mindes med Vemod.

Gaarden har i det sidste Aarhundrede spillet en fremtrædende Rolle i den danske Handelsstands Historie, idet den har huset store og ansete Firmaer som »*Bing og Grøndahl*« (der nu har Porcellænsudsalg i

Stuen), »*Rubin & Bing*«, *Trier & Goldschmidt*« o. fl., og den har i den Tid, da disse velhavende Forretningsmænd havde Domicil der, været Samlingssted for mange af vor Hovedstads betydeligste Mænd, der søgte indenfor dens gæstfri Porte. Særlig er Stedets Historie jo knyttet til Navnet *Trier & Goldschmidt*, og det taler derfor til os travle, forbiastende Københavnere et tavst Sprog om en Grundhæderlighed, Jernflid og Foretagsomhed, som til enhver Tid vil være en Pryd og Hæder for en Handelsstad som København. Ogsaa derfor skal vi lægge Mærke til det gamle Hus, naar vi gaar det forbi.

Som vi nu et Øjeblik staar stille udfor Nr. 8 paa Amagertorv, er det, som om Minderne voksede op af Brostenene. Og det er intet Under, at Amagertorv just gemmer rige Minder fra den gamle By; thi det var jo netop Byens Hjerter paa den Tid, da Kongens Nytorv endnu betragtedes som liggende udenfor. Vi ser for os: »Store Lækkerbidsken«, Stadens Gæstgiveri, hvor alle fornemme rejsende herbergerede. Det laa paa Hjørnet af Østergade og Kirkestræde. Foran det var der i alt Fald i Slutningen af det sekstende Aarhundrede et Springvand netop der, hvor Storkepringvandet nu er, og henne, hvor Højbroplads nu aabner sig, laa stolt og fornem en Borgergaard, der tilhørte *Hans Bogbinder*, i hvis Badstue Kong *Hans* ofte muntrede sig, og i hvis Hjem *Kristjern den Anden* opdroges en kort Tid, dog lang nok til, at han der knyttede det Venskab med Husets Søn, senere Borgmester *Ambrosius Bogbinder*, der blev saa skæbnesvangert for København. Mærkeligt er det, at ingen af vore Dramatikere har fundet paa at fremstille *Ambrosius Bogbinders* Liv paa Scenen. Der findes næppe interessantere Figur i vor Middelalder, og hans Liv er en saadan Kæde af spændende og tragiske Optrin, at der maatte være rigeligt Stof ogsaa til psykologisk Skildring. — Men den gamle Gaard faldt for Branden 1795 tillige med »Store Lækkerbidsken«.

Vi kan drømme os tilbage til de Tider, da Amagerne endnu havde deres Stade paa dette Torv, langs Siderne, for at de ikke skulde genere Færdselen, og vi kan tænke os Københavnerne flokkede omkring Halsjernet, der stod midt paa Torvet, den Morgen i 1693, da en fuld Soldat, der var anbragt i det, havde mistet Fodfæstet og derved var blevet kvalt. Eller vi kan høre Amagerkonernes Skrig, da en Flok forsultne Soldater, der ikke havde faaet Lønning udbetalt, den 22. Decbr. 1660 plyndrede deres Julekurve for alt spiseligt. Med større Glæde kan vi mindes Fastelavns Mandag 1698, da Byens engelske Kok midt paa Torvet udskar en hel Stud og trakterede Borgerne hver med et Stykke og et Glas — »dog lod han sig betale for saadant usædvanligt Tractement.«!

Vi begiver os nu paa Vandring op mod Niels Hemmingsensgade, og naar vi staar paa Hjørnet her, maa vi huske, at de lærde er uenige om, hvilket af Hjørnestederne der er *Dyvekes* Hus. Dog er det mest sandsynligt, at det er Nr. 18. Saa snart man kommer inden for den moderne Glasdør i Stuen, ser man en herskabelig gammeldags Trappe, og vi vover os derfra ned i den snævre Baggaard, hvor man til fornylig saa gediegent gammelt Bindingsværk, der desværre nu er kalket over. Her har altsaa den berømte Port været, udenfor hvilken Sigbrit lod de høje danske Herrer vente i Slud og Sne, som vi kender det fra *Hans Nic. Hansens* Billede. Men Gaarden kom senere i *Mogens Gøyes* Eje og derpaa i hans Datter *Birgittes*, og det var i en af dens Stuer, at hun lukkede sin store Husbond *Herluf Trolles* Øjne. Den nuværende Ejers Skøder gaar dog ikke længere tilbage end til 1661, da en Adelsdame, *Ide Skeel*, ejede Gaarden. Men der er endnu det mærkværdige ved denne Gaard, at Ilden — kommende fra hver sin Side — baade i 1728 og 1795 standsede ved den, saa at den gik uskadt ud af Flammehavet. Gør man sig et Ærinde ind i Stuebutikken til venstre, vil man finde de gamle Inskriptioner, som blev fjærnet fra

deres oprindelige Plads, da Stueetagen omdannedes til moderne Forretninger for nogle Aar siden. Den Indskrift, der vedrører 1728-Branden, lyder:

»Guds vredes Ild var saa — Jeg maatte Bort paa Døren — med Ene Hustrue gaee — og tage med sex Børn. Men see, den gode GUD Hjalp at vi kom til Bage den 28/dato saa vi mod Christi Brud Ham takke maa vor dage. Lov skee Gud i det Høje, som det saa monne føje, vi kom paa Charlottenborg til forbie var voris Sorg. Ao. 1728 21. october.«

Ejeren, *Jacob Borris*, har ikke hørt til de store Pøter, og hans Stavemaade vilde findes meget besynderlig, navnlig hans Anvendelse af store og smaa Bogstaver, hvis man ikke vidste, at de store Bogstaver — undtagen de, der nævner Guds og Christi Navn — betegner Forbogstaverne paa ham selv, hans Hustru og Børn. At de »kom paa Charlottenborg«, betyder kun, at man fra de Kvarterer, hvor Ilden truede, flygtede med alt Bohave, og da har Charlottenborg ogsaa givet Husly for nogle, deriblandt *Jacob Borris* og Familie. — Den anden Indskrift, som jo er ca. 70 Aar yngre, er mindre kunstlet, og røber ogsaa i sit Sprog sin senere Oprindelse. Den lyder:

»Endnu staar denne Bolig som et Mindesmærke paa Herrens Frelse, da Luerne atter ødelagde Staden d. 5., 6. og 7. Juli 1795. Herren gjorde sine Barmhjertheder store mod Børnene saavel som Fædrene. Hans Navn være lovet!« —

Gaar vi nu ned ad Vimmelskaftet til, opdager vi vis à vis Helligaandskirken en temmelig stor Bygning, der nu er under Ombygning og indrettes til Banklokaler; den bærer Præg af at stamme fra Slutningen af det attende Aarhundrede og skriver sig ogsaa fra Harsdorffs Tid og Tegnepen. Den bærer i Guldskrift den lidt latterligt klingende latinsk-danske Indskrift

»Monumentum pietatis Petersenianæ«.

(Minde om den »petersenske« Fromhed) —. Man smiler uvilkaarligt ved at træffe sin gamle Ven Pe-

tersen latiniseret. Det var et Kloster for Jomfruer, stiftet 1755 af Brødrene *Alfred* og *Sebastian Petersen*, der begge tilhørte den tyske Menighed, under hvis Bestyrelse Stiftelsen stadig hører. Huset er genopbygget efter Ildebranden 1795, og man maa ikke tro, at det er nødvendigt, at det just er *gamle* Jomfruer, der skal nyde godt af Stiftelsens Midler —, de skal blot have passeret de kriminelle 35 Aar, som i sin Tid betragtedes som Grænsen, hvor alt Haab om Ægteskab maatte lades ude.

Men vi maa først om ad Niels Hemmingsensgade, der har faaet Navn i en Periode, da man endnu knyttede nogen Mening til Valget af Gadenavne. Det er ikke saa længe siden, at Gaden hed Lille Helliggæststræde, men denne stygge Fortyskning af den Helligaand slap man af med, og Valget af Niels Hemmingsens Navn er særdeles heldigt, fordi den verdensberømte Teolog, hvem Kong *Jacob af Skotland* betragtede som Danmarks berømteste Mand næst efter Tyge Brahe og derfor besøgte i hans Eksil i Roskilde, netop har en Del af sin Historie knyttet til Helligaandskirken, idet man fra 1547, da han kom »varm ud af Melanchtons Døn«, ivrede som Sognepræst her og vakte Opsigt ved den Opfattelse af Nadveren, der senere stemples som »Philippisme« eller »Krypto-Kalvinisme« og førte til hans Fald, da han udgav disse Meninger paa Tryk.

Vi har valgt at gaa denne Vej bag om Kirken for, naar vi drejer om ad Walkendorfsgade, her at faa det reneste og smukkeste Indtryk af Helligaandshuset og Kirkens øvrige ældre Bygninger. Man nyder her Billedet af denne fredelige lille Plet midt i den lærnende By, et Stykke løsrevet Middelalder, fyldt med al den fængslende Romantik, der desværre er vor egen Tid saa fremmed. Inden vi gaar ind til disse Bygninger, husker vi *Walkendorfs* Navn, som nu Gaden bærer. I gamle Tider hed den Del, der ligger bag Kirken, Kokkegade. Men med Rette bærer den nu Mindet om Rigens Hovmester, Christoffer Walkendorf; thi

ogsaa han var knyttet til Kirken, idet han bekostede det 8 Stokværk høje Taarn, som senere blev prydet med et Spir, og hvori det berømte Sangværk fandtes, hvis 19 Klokker hver hele og halve Time spillede et Salmevers ud over Byen, indtil Ilden i 1728 lagde alle dens Herligheder i Grus. Først i vore Dage — 1878—80 — genopførtes et Taarn »i Lighed med det gamle« under *Professor Storcks* kyndige Ledelse.

Det første, vi ser bag om Helligaandskirken, er et lille, tykmavet »Taarn«, der nok saa gemytligt ser ud som et Barn af Kirken, men Stenene i det fortæller, at det just ikke er nogen Aarsunge. Det er *Griffenfeldts* Kapel, hvori han, da han var den mægtige Mand, havde tænkt sig, at hans jordiske Levninger skulde bevares. Nu ligger han begravet i Vær Kirke ved Horsens. I det hele taget er den store Statsmands Navn nær knyttet til Kirken, idet han, sagtens for at gaa paa Akkord med sin ikke altid englehvide Samvittighed, stadig skænkede Gaver, baade Penge og andet, deriblandt en kostbar Messehagel, til Kirken, som i det syttende Aarhundrede var Modekirke i København, hvorfor de velhavende Borgere helst vilde finde Hvilested her. Blandt de fine Folk, hvis Grave nu forlængst er smuldret hen, men som blev begravet her, er Borgmester *Hans Nansen*, Trediestands myndige Ordfører ved Statsomvæltningen 1660. Men allerede langt tidligere blev mange betydelige Folk jordet inde i Kirken, saaledes Biskop *Joachim Rønnow*, som paa Grund af sin høje Værdighed blev anbragt nær ved Alteret. Alle de Grave i Kirkens Indre, som ikke var ødelagt ved Ildebrand, blev tilkastet 1846, da det endelig gik op for Folk, at det hygiejnisk var utilladeligt med disse Begravelser inde i Kirkerne eller paa Kirkegaarde, som laa i den indre By. Og dog var Ankerne herimod af langt ældre Dato. I »For Sundhed og Underholdning« 1787 skriver den altid aarvaagne *Tode*: »Iblandt megen Forfængelighed, som finder Sted ved Privat-Mænds Begravelse, er een af de anstødeligste den,

at de ligesom kappes om, hvem der kan faa sine Veners Beene saa nær til det helligste Sted i Kirken som muligt«. Han siger, at det er latterligt at bilde sig ind, at det højeste Væsen skulde holde sig denne Etikette efterrettelig og befale den Engel, der vækker de døde, først at gaa til Alteret og kalde dem dér op efter Rangen som en Bedemand. Men bortset herfra mener Tode, at vi langtfra ofrer Gud Røgelse i hans Hus ved at lade Ligene raadne der, og han trøster sine fattige Medborgere, der kommer til at hvile udenfor Kirken, med, at de i alt Fald efter Døden »langtfra ikke saa let gøre deres efterlevende Brødre Skade som de, der have en Balsambøsse af Steen«. Og han, der i saa mange Maader var beundringsværdigt forud for sin Tid, endte med at anbefale en højt og frit beliggende Kirkegaard, hvor Vinden kan holde fri Jagt paa alle giftige Dunster, og hvor Regnen ikke hindres i at trænge ned i Jorden af altfor store Ligsten. Kirkegaardene omkring Nikolaj- og Helligaandskirken vil han have gjort til offentlige Anlæg, hvortil man trænger inderligt i den indre By. —

Ved Siden af Griffenfeldts Kapel ligger en Udbygning, der har en takket Gavl. Det er Sakristiet, som tidligere var et Materialskur og først har faaet sin nuværende Skikkelse i 1878—80.

Men størst Interesse har *Helligaandshuset*, fordi hele Kirken, og hvad dertil hører, oprindelig stammer fra det. Omtrent i alle danske Byer var der i Middelalderen et saadant Helligaandshus, hvor fattige syge blev plejet. Oprindelsen til Københavns stammer fra 1296. Efterhaanden voksede Komplekset stærkt, og Munkene lod da Kirken opføre som hørende hertil. Det nuværende Helligaandshus, der jo siden 1896 bruges til Forsamlingshus og nu Folkebibliotek, stammer fra det femtende Aarhundrede og er opført af ægte røde Munkesten. Da Klosteret ophævedes, havde Bygningen triste Dage, idet *Christian den Fjerde* gjorde den til et Led af Tugt- og Børnehuset og an-

vendte det til Arbejdsstue for Kvinderne; senere var det i lang Tid Lighus, og først i vore Dage, da man fik Øje for dets Ælde og Ærværdighed, er det atter kommet til Ære og Ret, men desværre ligger det jo saadan til en Side, at kun faa lægger rigtig Mærke til det.

I dets Nærhed stod tillige vort Universitetsbiblioteks Vugge, idet Universitetets første Rektor, Licentiat i Medicinen *Peder Albertsen*, i 1482 skænkede Universitetet et Par Bøger, hvis Antal han 15 Aar efter forøgede med 24 Værker, — en dengang kostbar Gave; thi vi havde kun een Bogtrykker i Danmark paa de Tider, den af Peder Albertsen selv indkaldte *Godfred af Ghemen*. Disse Bøger opbevarede ved Helliggæsts Kloster og blev Grundlaget for det nuværende Universitetsbiblioteks over 300,000 Bind.

Inden vi forlader Helligaandskirken, maa vi dog om at se paa *Christian den Fjerdes* gamle, skønne Portal ud imod Amagertorv ved Indgangen til Vaabenhuset. Den bærer Aarstallet 1620 og Helligaandsduen, og den er noget af det lidt, der skaanedes af Ilden 1728. I sin Stil og sine Sandstensornamenter er den typisk for *Christian den Fjerdes* Tid; se rigtig paa den!

Der findes omkring Helligaandskirken en Del Levninger fra det ældste København, men det holder sig godt skjult under Jorden. Efterhaanden som Ild og Menneskevilje har fjærnet de overjordiske Levninger, maa vi søge dem i Kældere o. l. De gamle Munkesten var ikke saaledes at spøge med, at man ryddede dem bort, naar man kunde undgaa det, og i Grundene til Ejendommene mellem Walkendorfsgade, Købmagergade, Amagertorv, Klosterstræde og Graabrødretorv er der adskillige Bygningsrester, som kunde fortælle en Del; i Nr. 11 paa Graabrødretorv naar de gamle Sten endnu op til anden Sal, og i Kælderen er der Rester af en Hvælving, hvor mangen en Graabroder har smægtet i Fængsel, og hvor senere *Christian den Fjerde* sendte sine Tugthusfanger i Kirke. Men vi maa bort fra Kirken, og lige overfor ser vi da en Gade med det velklingende Navn: Hyskenstræde.

I *Carl Bernhards* »Krøniker fra Erik af Pommerns Tid« forklares Navnet derhen, at tyske Pebersvende havde deres Boder »Häuschen« der. Det passer ikke; thi de boede i »Tyskmannagade«, nu Vimmelskaftet, hvis østre Side var optaget af Købmandspakhuse, der havde deres Façade ned mod Stranden. Nej, Hyskenstrædes Navn er af langt mindre æsthetisk Oprindelse. Den førte nemlig ned til Stranden og »Skarnholmen« (hvor nu Thorvaldsens Museum ligger), til en Samling — ikke just W. C'er; thi Middelalderens »Hyskener«, »Privet'er« eller »Mag'-er« var ikke indrettede med Renlighedshensyn for Øje; derfor laa de, hvor utroligt det end klinger i vore Øren, ikke ved Husene, men samlede paa et eller andet afsides Sted, fjærnt fra Beboelsen.

Paa Hjørnet af Graabrødretorv og Niels Hemmingsensgade findes det bekendte Fiskebløderi, og her laa i sin Tid »den rigtige gamle Sæbekælder«, hvis Navns Oprindelse skyldes følgende morsomme Anekdote:

Der laa tre Sæbekældere paa Ulfeldts Plads. Paa den ene satte Ejeren et Skilt, hvorpaa der stod: »Her er den gamle Sæbekælder«, men den nærmeste Konkurrent slog da et Skilt op, hvorpaa han skrev: »Her er den rigtige gamle Sæbekælder«; men dette blev den ældste Sæbesyder, der boede paa Hjørnet af Niels Hemmingsensgade for meget af det gode, og han anbragte da *sit* Skilt, der sagde Sparto til de andres; thi her stod: »Her er den rigtige gamle Sæbekælder, hvor de rigtige gamle Sæbekælderfolk bo«.

I Huset ved Siden af denne Sæbekælder har *Johan Herman Wessel*, efter hvad *Sophus Elvius* af Byens Mandtal for nylig har bevist, boet til Leje, inden han blev gift, og hans Værelse, der er yderst tarveligt og beskedent, er bevaret den Dag i Dag.

Forinden vi begiver os op i Vimmelskaftet, maa i dog huske, at den Del af Amagertorv, vi her forlader, det, vore Bedsteforældre kaldte Ny Amagertorv, oprindelig hed Fisketorvet eller Stenboderne, fordi der

her fra Stenboder forhandlede fersk Fisk. Først der, hvor Torvet breder sig, begyndte Amagertorv da, som ikke havde Navn af, at Amagerne handlede der, men af at det laa nærmest ved Amager.

Idet vi nu vandrer op ad Vimmelskiftet, befinder vi os i en af Byens ældste Hovedgader, der oprindelighed Tyskmannagade, senere Suderboderne eller Skoboderne (heraf endnu Skovbogade), og sluttelig Vimmelskiftet, fordi det i sin oprindelige Form, da Nygade ikke eksisterede og Gaden drejede ved Skovbogade, mindede om et af Snedkere brugt saakaldt Vimmelbor.

Allerede 1685 udbrød en voldsom Ild i Badstuestræde og lagde 40 Gaarde i Vimmelskiftet i Aske, hvorved hele Gadens Retning forandredes, og den mistede den Form, der gav det Navn, idet Nygade nu brødes igennem. Derved fik Gaden en ny Facon, der kunde berettigge Holberg til at lade Oldfux sige til Jacob von Thyboe: »Herrens Ryg er Vimmelskiftet, Rumpen er Amagertorv.«

Det var i Vimmelskiftet, at Modehandlerinde Louise Rasmussen (∴ Grevinde Danner) havde sin Butik med dens i sin Tid stærkt omtalte mekaniske Dukke.

Vimmelskiftet er en af de første Gader i Byen, som *Ole Rømer* lod oplyse og brolægge, og det var dets Huse, der først maatte give Afkald paa at have Trapperne udenfor Huset, saa at de stod ud over Fortovet, idet Gadens Smalhed i Forbindelse med den livlige Færdsel nødvendiggjorde deres Fjernelse.

Gammeltorv.

TREDIE AFSNIT

INDEN vi vandrer til Gammeltorv, Byens Forum, Midtpunktet for dets retslige Liv, maa vi dog huske, at Klosterstræde har Navn af Graabrødre-kloster, hvortil det førte; Knabrostræde førte ned til en »Knagbro« 3: en Bro over til Slotsholmen, der var spærret af en »Knage«, en afløftelig Bom, og i Badstuestræde laae en eller flere af Datidens Badstuer, som imidlertid forsvandt, fordi Renligheden trods Badet ikke var større, end at vore Forfædre i disse Badekamre hentede sig alskens uhumske Sygdomme, muligvis ogsaa af den Grund, at »Venus« ogsaa her steg op af Vandet.

Hvis det skal være sundt at ærgre sig, saa kan enhver Københavner opnaa en saadan Rekreation ved at gaa hen paa Gammeltorv. Det er ganske mærkeligt, at man med Argusøjne vogter paa hvert Ord, der siges fra vore Scener, for at Folket ikke skal tage Skade paa sin Sjæl; men vore Arkitekter har Lov til at ødelægge Folkets Sans for det skønne ved de

mest sønderskærende Brud paa Harmoni og den mest oprørende Mangel paa historisk Sans, uden at det generer den offentlige Moral det allerbitterste.

Hvem der ikke vil tro dette, kan se paa Gammeltorv. Det er begyndt ved Springvandet. Det kønneste, ja, snart sagt det eneste kønne Springvand, vi endnu har i Hovedstaden, har man ødelagt. Ved »Istand-

Det tredje Raadhuse, set fra Gammeltorv.

sættelsen« mistede det sit smukke Smedejernsgitter, der netop var fuldt af Karakter, lige saa vel som Topfiguren, der er skænket af *Christian den Fjerde* og støbt i Helsingør 1608.

Ilden har været ond mod Gammeltorv; to Raadhuse har den lagt i Aske, men det er dog ingen Grund til, at vi senere har ødelagt dette Byens Samlingssted, Midtpunktet for vort retslige og borgerbevidste Liv, ved Ophobning af 17—18 forskellige Stilarter eller Tilløb til saadanne i de Bygninger, der har rejst sig her, hvor dog den *Suhrske* og allermest *Harsdorffs* for-

nemme Façade i den *Holmske Gaard* burde have givet Tonen an, ja, selv den gamle, beskedne *Høffdingske* Ejendom paa Hjørnet af Nørregade er en værdig Protest mod moderne Reklame og Stilløshed.

For at begynde ved et Hjørne, kan vi tage fat ved Nørregades; thi her er den historiske Grund, hvor i sin Tid Studenternes Vinstue, den fra Ildebranden

Det tredie Raadhus, set fra Nytorv.

1728 sørgeligt berømte »Blase«, laa. Det var et stort Hus, som rimeligvis havde Navn af, at en af de tidligere Ejere har heddet *Blasius*. Det ejedes ved den fyrgterlige Ildebrands Tid af en Enke *Paulsens* Arvinger, tre Søstre, som ogsaa havde Vinstuen. Man fik for mulig at redde Frue Kirke den fortvivlede Ide at sprænge Blasen i Luften ved Krudt. Man gik meget lidet praktisk til Værks, idet man bl. a. glemte at underrette Ejerinderne om, at Sprængningen skulde foregaa, hvorfor de alle tre paa et hængende Haar var røget med, hvis ikke een af dem tilfældig havde

kigget ud paa Gaden, og de derved var blevet frelst i det sidste Øjeblik. Nogle var der i alt Fald inde i Huset, da det »sprank himmelhøyt op i Luften.« I *Carl Friederich Reisers*: »Historiske Beskrivelse af den mærkværdige og meget fyrgterlige store Ildebrand 1728«, en Bog, der ikke noksom kan anbefales alle dem, der uden at søge absolut historisk Sandhed har Lyst til at faa sig en hjertelig Latter — fortælles herom, at to eller tre Matroser gik ind i Vinstuen for »at vilde tractere og drikke sig fuld af Vin,« da Vinen jo ellers ikke kunde været til nogen Glæde; men det blev dem et dyrt Bæger; thi af »en arme tjeneste Pige« og de tre Matroser »blev ey eet Leed heelt paa deres arme Legemer, saa det var ret en ynck og Jammer at see.« Og Reiser siger om sit eget Indtryk af disse Rædsler: »Herre Jesus, naar jeg ved at skriive dette dog ret betænker, hvor vi vare dengang tilmode, saa ryster min huud og skiælver og bæver min kropp! og vii tænckte vistnok, at vor Herre vilde spille med Os arme Syndige Mennesker som fordem med Sodoma og Gomorra.« — Een Ulykke til var Blasen Ekspllosion dog sikkert Skyld i, og den var grumme sørgelig. Brygger *Jacob Fussing* boede paa Nørregade 232, nu Nr. 18, og da hans Gaard om Morgenen mellem ni og ti begyndte at brænde, lod han spænde for sin Chaise, hvori han anbragte sin Hustru, for at hun kunde komme i Sikkerhed. Hun kørte nu rask ned mod Gammeltorv, men da »Blasen« sprang, blev Hesten sky, løb løbsk og væltede Vognen ned i en Kælder, hvorved Madame Fussing »faldt ned i en Kielder hals og slog den Ene Arm reent af Kroppen ved hendes Axel og stødte hendes Hierne-skaller imod steenene, saa heftigt, at Hiernen fløy reent ud paa Gaden, saa at hun døde endnu samme aften en meget Smertefuld død! O, Jammer, Jammer! for den arme æctefælle og hans arme børn!« Selvfølgelig søgte alle disse skadelidte senere Erstatning og Hjælp hos Kongen; men at det ogsaa dengang var Skik at slaa Mønt.

af en saa trist Begivenhed, ses af Urte- og Isenkræmmerlavets Forhandlingsprotokol af November 1738 — 10 Aar efter altsaa — hvor det fortælles, at en Skrædder Johan Henrich Schnauer søgte Understøttelse, fordi han, da Blasen sprang, mistede sin Hørelse —. Det, man havde ønsket ved at sprænge Huset i Luften, at redde Frue Kirke, mislykkedes totalt, idet Spiret tværtimod antændtes ved en Gnist fra Eksplosionen.

Mindet om mange sørgelige og glædelige Begivenheder knytter sig til Gammeltorv. Hvor mange Gange har her ikke været illumineret, hvad enten det havde en saa glædelig Aarsag som et Fyrstepars Indtog, hvor Torvet her indenfor Vesterport jo saa at sige bød det første Velkommen, eller det var ved en højfyrstelig Persons Ligbegængelse, at det sagde Byens sidste, allerunderdanigste Farvel. Men det, der dog giver Gammeltorv dets Karakteristik i Historien, er, at her var *Rettens* Sæde. Her laa jo ikke alene saavel *Christian den Fjerdes* som *Christian den Sjettes* Raadhus, men her har adskillige Eksekutioner fundet Sted, og her samledes ogsaa fra de ældste Tider Borgernes Handelsliv. Aarsmarkeder og Torvedage holdtes netop paa Gammeltorv, men da var det meget større end nu, det strakte sig helt hen til Studiestræde, saa at Hovedfærdselsaaren udefra — Vestergade — udmundede midt paa Torvet. Her opsloges da ogsaa de mange aabne Handelsboder, Saltboderne, Suderboderne, Skinderboderne og Klædeboderne. Og Livet og Gøglet har gaaet lystigt. Et Marked i Middelalderen har været muntert. Det førte Gøglere med sig, alle vilde tjene der; og det blev brogede, lysende Dage for Gammeltorv. — Men der er ogsaa mørke Minder, fordi Skafottet havde sin Plads der — ret ud for Nørregade. Blandt de mange, der med Ret eller Uret har blødt der, maa vi nævne nogle, og den, der ved sin Mandighed tiltrækker sig mest Sympati, er vel nok den fra *H. F. Ewalds* bedste Roman navn-

kundige *Niels Brahe*, om hvis Skæbne Historien med Sikkerhed ved, at han var en ægte Type paa den Tids Riddere. Sværdet rustede ikke i Balgen hos ham, og han tog sig selv Ret. Rig, af anset adelig Byrd som han var, vidste han, hvad han vilde, og gik der ham noget imod, slog han haardt, ja, han slog endogsaa ihjel, og saadanne Drab skaffede ham Fjender lige saa vel som hans stejle Staaen paa sin Ret, og blandt disse Fjender var især *Tyge Krabbe* og *Henrik Krummedige* uforsonlige. Da Niels Brahe var paa Kant med Adelen, var det jo ikke saa underligt, at han, den rige og mægtige Godsejer i Skaane, sluttede sig til Borgerkongen, *Christian den Andens*, fortvivlede Sag og deltog i *Søren Norbys* Opstand. Denne mislykkedes som bekendt, og Niels Brahe havde fra det Øjeblik tabt sine Chancer. Han blev — fraværende — dømt fra Ære, Liv og Gods og maatte som landflygtig flakke om, først i Sverige, senere i Mecklenburg, medens hans ulykkelige Hustru, Fru *Anne Lange*, sad alene hjemme og saa sin Husbonds Fjender skalte og valte med alt Godset. Men netop nu er det, at Niels Brahe vokser sig stor og hæver sig over Middelalderens almindelige Røverriddere og Eventyrere. Han viser en højmodig Troskab mod sin Hustru. Drevet af Længsel efter og Kærlighed til hende lister han sig i Sommeren 1528 med en lille Skude, han har faaet af *Christian den Andens* Ven, Hertug *Albrecht* af Mecklenburg, hjem til Skaane, hvor han lever uopdaget hos sin Hustru i 8 Dage. Men da dette er lykkedes, faar han Lyst til at gense hende ved Julen. Han falder i Fjendens Vold og sættes selvsjette i Fængsel i Slotstaarnet i Trelleborg. Hans fem Fæller ser Lejlighed til at undvige, han alene er som den farligste anbragt i andet Stokværk, og han kommer ikke med. Han føres til København, hvor *Tyge Krabbe* falder over ham som en glubende Ulv, og han nægter sig end ikke den Fornøjelse at lægge *Niels Brahe* paa Pinebænken. Men trods alle

Smerter lykkes det ikke at drive een eneste Tilstaaelse ud af Helten; han vil ikke forraade sin ulykkelige Herre og Konge, og »Retfærdigheden« vinder sin endelige Sejr, da Bøddelen i 1529 med Sværdet sender ham ind i Evigheden netop der paa Gammeltorv, hvor vi nu staar og ser op imod »Blasen«s historiske Grund.

Men der er flydt mere Blod paa Gammeltorv, om end ikke saa ædelt! Og lukker vi Øjnene, kan vi drømme os tilbage til de mange brogede Optrin, som Gammeltorv fortæller om, og mange af de mest dramatiske er knyttede til Kong *Christian den Andens* Navn, baade fra den Tid, da han endnu var deres Herre og Konge og fra de Trængselens Aar, da han som »Fangen paa Sønderborg« — eller tidligere som Kong *Christian* »den Sidste«, som Kong *Frederik* lidet profetisk kaldte ham — maaske bragte mere Uro og Liv i sit gamle Rige, end da han selv stod for dets Styre.

Vi ser den forslagne og foragtelige *Diderik Slaghoeck* blive ført til Retterstedet; hans naragtige Forfængelighed fornægter sig end ikke her ved Skafottet, hvor han møder i de prægtigste Klæder, sorte Fløjlshoser og Kjortel, en sort Fløjlsbaret og en skarlagenerød ulden Underklædning. Vi hører Mængdens raa Tilraab til ham, den hader ham af et godt Hjerte, og den ved ogsaa, at den ved denne Optræden driller den mægtige *Sigbrit*, som for første Gang led den Tort, at Kongen lod en af hendes Yndlinge henrette. At hun selv, hvis Københavnerne skulde have raadet, mulig var gaaet samme Vej, havde hun faaet en lille Fornemmelse af nogle Dage før, da et Par Soldater smed hende i St. Jørgens Sø, hvor hun uden Tvivl var druknet, om Kongen ikke var kommet til i sidste Øjeblik. Og dog skyldte København hende, den renlige Hollænderinde, meget; vi lærte af hende at vaske og gøre rent baade ude og inde, og det var ogsaa *Sigbrit*, der lærte Byen, hvad en Skraldevogn

var til. -- Men tilbage til hendes Ven paa Skafottet paa Gammeltorv! Da Bøddelen havde lagt Strikken om hans Hals og »vippet« ham halvdød, blev han taget ned igen og bundet til en Stige, under hvilken Operation han -- hvad Hensigten ogsaa var -- kom saa nogenlunde til sig selv, at han kunde have den fulde Nydelse af at blive brændt. Thi nu blev han paa Stigen smidt op paa et Baal. Det brændte fra 9 til 3. Da var der ikke andet tilbage af Diderik Slaghoeck end hans Mave, som fandtes sammenkrummet som en Bold. En Baadsmænd kunde ikke dy sig for at prikke til den med en Aalestang, hvorved den gik i Stykker; der flød meget Vand ud, Resten blev til Aske.

Men ikke alene for at haane deres Fjende, ogsaa for at skærme deres Ven er de københavnske Borgere mødt frem i Flok paa Gammeltorv. Et spændende Optrin var det den 14. Juli 1533, da Mængden mørk og truende tog Opstilling udenfor Raadhuset, der laa paa Grænsen mellem Gammel- og Nytorv, og afventede Resultatet af Herredagens Behandling af *Joachim Rønnows* Klage mod *Hans Tavsens*. Rundt om saa man lübske Landsknægte i fuld Rustning, de var paa Borgernes Opfordring smuglet ind i Staden af *Jørgen Wullenwever* for at give det borgerlige Ord til Bisperne større Vægt. Og var der krummet et Haar paa Hans Tavsens Hoved, var ingen af Katolikkerne sluppet levende derfra. Det havde de selv en Fornemmelse af, og havde de ikke *haft* den, fik de den sikkert, da de traadte ud paa Pladsen. Hvor meget der var blevet tilbage af *Joachim Rønnow*, hvis ikke Hans Tavsens havde fulgt ham til Bispegaarden (hvor nu Universitetet ligger), er tvivlsomt. —

»Før vokser Figen af Hylderod,
for Tysken vorder de Danske god.«

havde Raadmand *Jens Kammersvend* sagt til Københavnerne, da *Ambrosius* kastede Byen i Armene paa

de fyrstelige Eventyrere Grev *Christoffer af Oldenburg* og Hertug *Albrecht af Mecklenburg*. Jens Kammervend maatte bøde med sit Liv for denne Advarsel, men Borgerne indsaa, at han havde haft Ret, da Sult og Nød pinte dem under Belejringen 1536, og de den 19. Juni forbitrede krævede deres harnisk-klædte Ledere, *Ambrosius Bogbinder* og *Hans Bøse* til Ansvar ved et Møde paa Gammeltorv. Da de ved at trænge ind paa Hans Bøse kom til at vælte ham, fyrede tyske Landsknægte paa de ubevæbnede Borgere i deres egen By, og 150 maatte lade Livet.

Men Torvet fortæller ogsaa om glade Dage. Det var en stolt Dag i Byens Historie den 30. Oktober 1536 da, »Bursproget« paa Gammeltorv, den menige Adel, Borgerskabet og Bønderne, godkendte Rigsdagens Beslutning om Reformationens Indførelse. — Og med nogen Forbavselse har Byens Borgere i Dagen inden d. 24. August 1559 set Kongens Folk pille alle Torvets Brosten op for at køre dem bort i ikke mindre end 930 Læs, hvorpaa der fyldtes 817 Læs Sand paa i Stedet. Men Jubelen har været stor paa selve Dagen, da den mandige og ridderlige Kong Frederik den Anden i Anledning af sin Kroning holdt Turnering her, saa Lanserne splintredes derved.

»Da brødes de Stager, at Stykkerne fløj
i Vejret vel mange Favne op høj,
naar de gik i Sønder, da spraged' det saa,
det var stor Lyst at høre derpaa.«

Men Jubelen var dog størst, da Kongen selv erklæredes for Sejrrherre. Ogsaa *Christian den Fjerde* havde i Anledning af sin Tronbestigelse Ringridning og Dystløb paa Gammeltorv d. 6. September 1588. Det, der da morede den glade Københavner mest, var at følge *de Riddere* af den bedrøvelige Skikkelse, der var faldet af Hesten i Kampen, til deres Herberge; thi det var den ubehagelige Straf for den uheldige, at han da straks til Fods og i sin tunge Rustning

skulde begive sig til sin Bolig, og den Spidsrod af Vittigheder, der da var at gennemløbe, har sikkert ikke været rar.

Lukker vi nu Øjnene, saa veksler Billedet for vort indre Syn igen, og vi ser en lille Mand, ivrig i sine Bevægelser, med et skarpt Blik og et lunt Smil om Læben, smutte ud af Huset paa Hjørnet af Nygade. Og vi genkender *Ludvig Holberg*. Han boede her en Tid, men han maatte flytte, fordi han ikke om Natten kunde sove for Raab fra Vægterne, som jo var mest aarvaagne saa nær ved Raadhuset. Der ovre ved Springvandet møder han Studenstrup, som netop er kommet ind fra Vesterport, og han drejer efter ham, til han naar ud til Volden igen, hvor Fyren falder i det berygtede Værtshus »Paradisets« Net.

Vi gaar nu over paa *Nytorv*, som hedder saaledes, fordi det først blev indrettet 1605, da *Christian den Fjerde* gerne vilde have sit Raadhus frit beliggende med Udgang til begge Sider. Der er noget vist skummelt over Nytorv, maaske fordi der knytter sig Forestillinger om Kagstrygning, Gabestok og Vippegalge til det; thi det var jo her, at alle borgerlige Straffe oftest eksekveredes, og selv om Torvet har været Grønttorv, Loppetorv (dette holdtes jo senere paa Vandkunsten) og Flæsketorv, saa er det dog *Domhuset*, der helt behersker det. Og det er alene af den Grund rart, at vor lyse og glade By har faaet et Raadhus — et Borgerhus, som er smilende og lysteligt, i Stedet for det ganske vist arkitektonisk smukke, men underlig melankolske gamle Raadhus. Over Indgangen staar som bekendt de gyldne Ord: »Med Lov skal man Land bygge«, som er Indledningsordene til Kong Valdemars Sejrs jyske Lov af 1241; men Kong Valdemar kan ikke faa Lov at have Æren for, at de første Gang anvendtes i *hans* Lov; thi de er laante fra den endnu ældre »Eriks sjællandske Lov«, hvor de lyder:

»Meth lagh skal man landh bygge«;

men vi finder dem allerede i de islandske Sagaer. Det er nu lige meget, hvem der er Ordets Ophav, det er godt nok endnu 600—700 Aar efter, saa godt, at Kong Carl den Femtende af Sverige gjorde det til sit Valgsprog under Formen: »Land skall med lag byggjæs«.

Det »gamle« Raadhus er slet ikke saa gammelt; thi det blev taget i Brug 1815, da det var opført i Stedet for det, der skilte Gammel- og Nytorv ad, og som brændte ved den store Ildsvaade 1795.

Omtrent ved Siden af Raadhuset laa indtil For-aaret 1907 et Hus, Nr. 27, — der bar en Plade med en Indskrift: »Søren Aabye Kierkegaard boede her fra sin Fødsel 5. Maj 1813 til 7. April 1848«. Pladen er nu opbevaret i Raadhusmuseet.

Vender vi dernæst vort Blik over mod Frue Kirkes nu kullede Taarn, kommer vi til at tænke paa hin uhyggelige Septembemat 1807, da Byen faldt for engelske Blus og Brande, og Rædselsbudskabet: »Frue Taarn brænder,« lød gennem Gaderne, medens Tonerne af Sangværket, der ved Branden sattes i Gang, syntes at ringe Død og Undergang over den ulykkelige Stad.

Een Gang var der en spinkel Forbindelse mellem Gammel- og Nytorv og Vor Frue Kirkes Spir. Det var i Sommeren 1586, da »en synderlig Kunstner fra Svitserland« havde spændt sin Line fra Kirketaarnet til Taarnet paa Raadhuset og paa Midsommer-aften tre Gange spadserede paa Linen; første Gang »for han paa sin Bug med udstrakte Arme og Ben ned til Enden.« Den anden Gang havde han en Hjulbør med, som han midt paa Torvet svingede rundt, og tredje Gang lod han et Vinglas hejse op til sig. Han tømte det tre Gange og lod saa Glasset falde ned paa Jorden. Man kan se, at vore Forfædre har kendt til Nervepirring, der godt kan sættes ved Siden af vore Dages looping the loop. — Vore Tanker er draget mod Frue Plads. Vi vender Raadhuset Ryggen og begiver os gennem den lille Stump Nørregade

ad Dyrkøb til. Ved Nørregade Nr. 1 tænker vi paa, at her fødtes Filosoffen *Harald Høffding* og levede hele sin Ungdom. Vi falder derpaa i Tanker over det besynderlige Navn paa en Gade: »*Dyrkøb*«. Hvad betyder nu det? Ja, ved dette Navn rulles et mærkeligt Billede op for vort Blik, et Billede af svundent København i en ganske ejendommelig Skikkelse. Helt uvilkaarligt kommer vi til at nynne den første danske Drikkevisе, vi kender, *Tøger Reenberg's*:

»I et Vinhus vil jeg sige
mit Farvel og lægges ned,
tæt ved Tønden vil jeg ligge,
under Tappen Hovedet«;

thi Navnet Dyrkøb stammer netop fra, at et Vinhus af dette Navn, Samlingsstedet for det gamle Københavns fornemste Sviregaster, laa paa dette Sted med Façade mod Klædeboderne. (Skindergade). Træt af Tredivaarskrigens Uro ude i Europa var en Hollænder, *Johan Lehn*, draget op til vor stille Krog af Verden og havde grundet et Vinhus her med Skænkestue og et større Værelse, hvor Spillerne samledes. Men det var dog først under hans Søn, *Abraham Lehn*, der var en anset Borger, som hørte til Stadens 32 Mænd, at Livet udfoldede sig ret karakteristisk her. Allerede i *Christian den Femtes* Tid giver *Jens Steen Sehested* paa Vers en ret livlig Skildring af Livet paa et saadant Vinhus:

Mig drikkes til, jeg gør Besked,
saa længe som mig lyster,
det bedste Raad, som da jeg ved,
er: »Tønden har en Søster!«
Jeg bliver da som nylig fød,
min Gæk vil til at svømme,
da faar mit Liv i Sorgen Død
af Bacchi søde Strømme;
da springer Hjertet i mit Liv
ret som en Lammerumpe,
tit lader jeg til Tidsfordriv
mit Glas mod Gulvet dumpe.«

Her mødes Officerer med Studenter og Borgere. Adelsmanden rasler med Terninger, og gaar Vinen ind, gaar Forstanden ud.

»Naar Fantasi, den Klagenar
i Folkets Hjerne rimer,
da er man ikke den, man var,
man raser, støjer, primer.«

Det gaar livligt til, snart op, snart ned, nu er man Venner, nu skaber det mindste Ord Ufred, og Kaarden sidder løst i Skeden.

»Snart staar et Par og drikker Dus,
bekræfter sligt ved Banden,
derefter kor' de Glas og Krus
hverandre strax i Panden.«

Men snart er Freden atter sluttet, Vinen gør tung, eller som Sehested saa smagfuldt siger:

»Hans Hoved tungt og Benen' let,
han ræber af hans Mave.«

Men andre kommer paa Vinhus mere for at spille end for at drikke, og for dem gælder det mest at have Hovedet klart ved deres Passe-dix, Skærvensel og Labet, Firkort og Piquet; thi man spiller ogsaa falsk — Bondefangere er ikke af nyere Dato. — Og saa til sidst ved Kældersvenden nok, hvad han skal forlange for Drikkevarerne, saa gælder det dog at være saa vaagen endnu, at man kan tælle med. — For Resten kunde man ogsaa spise godt i »Dyrkøb«. Det var et af Byens fineste Madsteder, og de, der vilde spise, fik et Værelse »a parte«. Var det for kostbart her, saa gik man over ved Siden af Petri Kirke i »Godtkøb«, som imidlertid hurtig glemte sit Navn og konkurrerede med »Dyrkøb« i gode Varer og høje Priser.

Stor var Sorgen, da »Dyrkøb« maatte nedrives midt i sine Velmagtsdage, i 1699, for at give bedre

Plads for Kirkegaarden. Ogsaa dette inspirerede Poeterne. Man havde hørt, at faldefærdige Huse maatte vige, men:

at et Glædehus i Fredetid bedrøves,
at mossegroet Steen fra stærke Stolper røves
og aldrig samles skal til bedre bygget Hus.
det haardt fortryde maa den vel logeret Mus.«

Og det krænkede Folk, at det Sted, hvor man søgte aarle og silde, hvor kældervante Drengene sprang, og Rhinskvinen gærede i Kældrene, nu skulde forsvinde, — og det for en Kirkegaard! Den eneste, der glædede sig, var den lige overfor liggende »Blase«, men:

vi, som Dyrkøbs Flor i gamle Dage kendte
og saa dets Kompagni lod ogsaa derfra hente
saa manganen Lædske-Pæl, vi glemme aldrig det,
at denne lystig Krog forsvandt og blev saa slet.»

Paa nuværende Dyrkøbs Grund, der ogsaa en Tid hørte med til Vor Frue Kirkegaard, laa »Vor Frue Skole« — senere Metropolitanskolen — som først efter Bombardementet fik sin nu kendte Plads, og her vandrede Peblingen sin tunge Skolegang. De arme Ungersvende (de var undertiden 30 Aar, før de løb af Skole) fik her Riset og Ferlen at smage, saa Pladsen har genlydt af deres Jammer, og herfra gik de i Skarer ud og sang for Folks Døre og tiggede skønt den humane *Christian den Anden* forlængst havde forbudt det. Men ogsaa brogede Billeder kan vi hente fra denne Plet. Skotterne i deres maleriske Dragter havde i Grevefejdens Tid deres Herberge her paa Hjørnet af Dyrkøb og Nørregade, og det gik da tit blodigt til, naar de barrikaderede sig mod de lybske Svende.

Levende kan vi se det Billede, her oprulles for os med de vilde Landsknægte, som holder gode Miner med de fordrukne Munke, fordi disse kender Byen

bedst og kan drikke og spille om Kap med dem. Vi kan tænke os den fulde Munk, der en Maaneskinsnat, raver hjem ad mod Graabrødre-Kloster og nikker til sin Ven Maanen, idet han trøster sig med de menneskelige Fortrin og nynner:

»Maanen holdes saa højt i Ære,
men det er saa sin Sag,
fuld den kun een Gang hver Maaned kan være,
men jeg hver evige Dag!«

Frue Kirke.

FJERDE AFSNIT.

NAAR vi nu vandrer over det fredelige Dyrkøb, tænker vi næppe paa alt det, Pladsen kan berette, og naar Drengene i April med deres Klink agerer Foraarsbebudere, — læg Mærke, at »Klink paa Frueplads« netop er et ubedrageligt Tegn paa, at der, som Blicher sagde, »er Lurk i Vejret«, og at dette Spil uvægerlig afløses af Top sammesteds, saa snart Knopperne brister — kan vi knap føle Fornemelsen af at træde paa historisk Grund, hvis ikke *Vor Frue Kirkes* umiddelbare Nærhed — den gamle Mariakirkes alvorfulde Graahed stemte os til ikke blot kirkelig Andagt, men ogsaa til en saadan, som fødes af alle de mange og rige Minder, som strømmer os i Møde, naar vi vandrer paa disse historiske Steder. Den Andagt, som har sin verdslige Sangbund i Kær-

ligheden til vor Fødeby, har vi netop Lov til at give Udtryk ved den gamle Bispebys Hovedkirke. Mester *Ole Vinds* Øje for sine Bysbørns Fejl, *Hans Tavsens* dristige Værn mod Billedstormernes Udskejelser, *Mynsters* og *Martensens* Prædikestol er det vel nok værd at mindes, og for at vi ikke skal skræmmes af al den megen Gejstlighed, saa lad os straks, idet vi ser op til Frue Kirke, mindes noget saa verdsligt som at:

udenfor Kirken trængtes
nysgerrige Kvinder og Børn.
Der ægtede Ingeborg Vinding
Poul Vendelbo Løvenørn».

Hvis vi skal tro Dr. *Oluf Nielsen*, som rigtignok modsiges af *A. D. Jørgensen*, staar vi egentlig her paa Frue Plads ved Byens Vugge; thi oprindelig var København ligesom de omliggende Byer, *Serridslev*, *Valby* og *Solbjerg* en agerdyrkende By, der har samlet sig om Kirken: Vor Frue-Marie-Kirken. Og det er en mærkelig Skæbne, der har fulgt dette vor Bys Midtpunkt; thi det er, ligesom om Ilden med særlig Forkærlighed var søgt her hen. Ingen af Byens mange Ildebrande har ladet den uskadt, ja, undertiden har Kirken haft sig en lille privat Brand for egen Regning; thi over den første Kirkes Indgangsdør, vi kender noget til, stod en firkantet Sten, som fortalte, at fire Ildebrande havde lagt den nu genrejste Kirke i Aske. Men den Frue Kirke, der mest har draget vor Opmærksomhed til sig, fordi Historien især søgte den, var langt mere pragtfuld end den nuværende, som dog i sit Indre er et af Byens skønneste og arkitektonisk set reneste Mesterværker. Den er saa udpræget protestantisk nu med sine klare Linier og kolde Marmorpragt, som vi dog ikke kan undlade at imponeres af, fordi den drager vor Tanke mod det enkelte, det eneste, mod den tre-enige Gud, hvis Søn mildt og værnende breder sine velsignende Arme

ud deroppe ved Alteret i *Thorvaldsens* dejlige Kristus-skikkelse. Der er ingen Sentimentalitet, intet Føleri, klart og inderligt taler Kunsten her om Guddommens Sprog lige til Hjerterne. Og alt det danskeste Danske, den sunde Hjertelighed og den rolige Intelligens, har sat sig Stævne her i Frue Kirke. Allerede den Illustration, vi til for faa Aar siden havde til vor kære Fødebys indre Liv, ved, at Studenten for alle Studenter, den stoute gamle *Hartmann* her var Orglets Herre og Hersker, er saa dansk, at vi ikke kan tage en Sang paa Læben, der bedre kan tolke vore Følelser end hans. —

Et andet Navn er knyttet til Kirken. Kong *Haakon* af Norge holdt her sit Bryllup med den 10-aarige Prinsesse Margarethe af Danmark, Nordens senere »stormægtige Frue»; og som *Kong Haakon den Syvende* nu skylder en Konflikt med Sverige sin Krone, skyldte *Kong Haakon den Sjette* en lignende Konflikt sin Brud; thi den svenske Kong *Magnus Smek* protegerede et helt andet Parti med en holstensk Prinsesse *Elisabeth*. Den Gang førte Ægteskabet til Unionen, der politisk set maatte være dødfødt eller i alt Fald have en stakket Levetid.

Frue Kirke var i sin Tid Gemmested for de sælsomste Ting. Der opbevaredes et Stykke af det hellige Kors i en Glaskiste, som tit blev kysset, men aldrig vasket, der var en Flig af Hellig Hertug *Knuds* Kjortel, ja, noget saa uappetitligt som en Finger af Abbed *Vilhelm*, der var en Splint af Jesu Krybbe og en saa imaginær Genstand som den Fane, Engelen overrakte *St. Olaf*, da han overgik til Herligheden. Men hvad der ikke var udstillet eller opbevaret under den gamle Kirkes Buer, der lagdes i Aske 1728, var den store Stemning, som skabtes herinde mellem de mange Altene, Helgenbilleder, skønne Gravmæler og Marmorepitafier, som prydede Kirken, lige til Billedstormerne gik deres Ødelæggelsesgang.

Det var vel Frue Kirkes mest dramatiske Optrin.

Vi kan se det levende for vort Øje. De rasende Borgere, der har lidt under Bispens Tyranni, trænger med *Ambrosius Bogbinder*, selve Byens Borgmester, i Spidsen ind i Katolikkernes sidste Helligdom og faste Borg. De slaar ned for Fode. De vil ikke bøje Knæ for alle de Voksbilleder, alle disse Splinter og Flige, de vil tro paa Gud og ingen anden; og de har lurende bag denne Emancipationstrang det glødende

Bispegaarden.

Had mod *Rønnow*, som havde været den snedigste og lumskeste Udbytter af deres Godtroenhed, og der skal ikke lades Sten paa Sten tilbage af hans Hus: men de glemmer, at det tillige er Guds Hus. Da træder *Hans Tavsén* værdig og myndig frem ved Alteret og standser de vilde Mennesker; det er ikke ham selv, der taler. Det er den hellige Tros Indignation, der lyner gennem hans Ord, og han fører de vildeste Borgere tilbage til Fornuften.

Derfor fik Kirken ogsaa senere Byens højeste Spir, det Spir, der beherskede alt, ligesom nu vort nye Raadhustårn. Det var vel ikke saa højt, det var

228 Fod, Raadhusets er 336, men dengang imponerede det mere, fordi Byens Huse var saa lave. Det var derfra, at Klokkerne ringede Kvarter og Timeslag ud over Byen; her hang Kongens Stormklokke, og i dette Taarn rummedes det prægtigste og kunstigste Orgelværk i hele Europa. Klokken alene vejede 8000 Pd., og med meget Besvær var den anbragt saa højt i 1703, paa en Tid, da man kun kendte Haandens Kraft, og ingen mekanisk Hjælp kunde faas. »Vor Frues Spir« var ogsaa Københavnernes Helligdom. *Christian den Fjerde* var jo selv oppe for at gøre det i Stand, og hver Gang det var Storm eller Uvejr, gøs alle gode Københavnerne for det. Vi saa jo, hvorledes man ofrede »Blasen« uden Nytte i 1728; vi ved, at Lynet midt i Sommeren 1573 slog ned i det uden at gøre Skade, men i Februar 1585 rystedes Byen af de Rædselsbud, at en rød Lynild, som ikke kunde slukkes med Vand, ramte Taarnet, standsede Uhrværket og paa et hængende Haar havde dræbt Taarnvægteren, som boede her oppe og om Natten ved Timeskifte blæste paa Skalmeye.

Vi kender ogsaa alle det originale, farvede Billede fra Bombardementets Dage i 1807, hvor man ser Frue Taarn i lys Lue, medens de forvirrede Københavnerne flygter ned gennem Landemærket. Det er ikke nogen Tilfældighed, at dette Billede blev Bombardementets mest kendte; thi der er ingen Tvivl om, at det Øjeblik, da Frue Taarn tændtes af Englændernes Brandpil*), blev Rædslernes største; thi den ramte Københavns Hjerte. Det var jo Byens ældste og stolteste Minde, der nu for sjette eller syvende Gang skulde lægges i Grus.

Er der mon mange, som, naar de gaar forbi Frue Kirke, tænker paa, at den Bygning egentlig i sit Ydre indeholder en stor Meningsløshed? At sætte en græsk Tempelportal (fuldstændig hedensk!) med danske Søjler (en dejlig Portal for Resten!) paa en Kirke,

*) En »Congreves« Raket.

som er bygget i en grim Efterligning af nygræsk »Renæssance«-Stil. Hvem husker forøvrigt at *C. F. Hansen* er Kirkens Arkitekt? At han ogsaa har været Mester for den lille, kønne Metropolitanskole? Og for at gøre Arkitekterne færdige med det samme, saa er der næppe mange af den yngre Slægt, som overhovedet aner, at der har levet en Bygmester, som hed *Peter Malling*, og dog taler han Skønhedens Sprog til os gennem Universitetets imponerende Facade. Endnu husker man dog maaske, at Universitetsbiblioteket er tegnet af *Herholdt*, og at det var *Martin Nyrop*, der satte Bispegaarden i Stand igen og *Borch* har skabt den smukke Studiegaard? Lad os dog heller ikke her glemme *Chr. Hansens* skønne og stilfulde Zoologisk Museum.

Der har i de senere Aar staaet megen Strid om Vor Frue Kirke, fordi afdøde Brygger *Jacobsen* havde faaet den — mildest talt — fortvivlede Idé at sætte det gamle Spir paa den genrejste Kirke, der er af en helt anden Stil. Striden er jo for saa vidt standende endnu, som Afgørelsen jo kun er udsat i et Aaremaal, fordi der var saa mange skiftende Sindsstemninger, der gjorde sig gældende, at man ikke kunde blive enige. Det vilde være skammeligt, om man nu ødelagde det skønne Taarn med dets straalende gyldne Kors, der lyser over Byen og giver dens Profil Karakter. Navnlig vil man indrømme Skønheden, naar man en Morgenstund beundrer den fra Hjørnet af Landemærket og Gothersgade, eller man en Sommerdag, naar Konsistorieporten paa Universitetet staaar aaben, betragter Taarnet inde fra Universitetsgaarden.

Et Spir vilde tillige knuse hele Kirken, og det vilde forstyrre det smukke Parti, man har, naar man fra Dyrkøb ser over mod Bispegaarden, den gamle Kvæsturbygning paa Hjørnet af Nørregade og Frue Plads, hvis Mure hører til de ældste i Byen, og som heldigvis nu bringes tilbage til sin oprindelige Stil med de smukke gule Sten, og endelig Petris dejlige Spir og den gamle Kirkemur i Baggrunden, et ejendomme-

ligt gammelt Stykke København, der nu kun forstyrres af den afskyelige Kasse, det nu afdøde Studentsamfund i sin Tid klaskede op overfor Kirken, og som Handels- og Kontoristforeningens dygtige Arkitekt, *Godfred Tvede*, kun delvis har formaaet at lempe ind i Ensemblet, der yderligere støttes af den skønne Borch'ske Studiegaard.

Men udenfor Frue Kirke staar to smukke kolossale Statuer, *Moses* og *David*. Disse to skønne Arbejder skyldes henholdsvis gamle *Bissen* og *J. A. Jerichau*.

Det er ganske ejendommeligt, at disse to Kunstneres Arbejder til evige Tider skal staa som fredelige Pendanter udenfor vor store Kirke; thi de selv var jo netop i saa meget hinandens Modsætning i kunstnerisk Opfattelse, en Modsætning, der vel tydeligst traadte frem, da Mindesmærket for Trearskrigen skulde skabes. *Bissen* gav os den glimrende *Landsoldat*, der staar ved *Fredericias Vold*, — greben ud af Livet er den, jævn, dansk og borgerlig, — *Jerichau* modellede — en *Thor!* Det var denne Kunstens Borgerliggørelse, der havde sin Talsmand i *Høyen*, men som var *Jerichaus* Kunstnernaturel imod og gjorde ham melankolsk og bitter, fordi han ikke vilde følge med. Men netop i denne Bitterhedens Periode var det, at han skabte et Størværk i sin Stil og sin Aand i *David*.

Men vi maa tilbage til Frue Plads, og den Bygning, der først og fremmest her tiltrækker sig vor Opmærksomhed, er *Bispegaarden*. Den fortæller os selv sin Historie i en Indskrift, der findes paa en Plade ud imod Studiestræde og er forfattet af en af Biskop *Rørdams* Sønner. Her staar:

Hel sælsomt man med mig
i Tiden monne raade.
Som Raadhus først jeg stod
vor By til Gavn og Baade.
1479.

Saa var jeg Studiegaard,
 men blev, da her i Landet
 Guds rene Ord fik Løb
 til Bispegaard omdannet.
 1539.

Det har jeg siden da
 igennem Sekler været,
 skønt Ild mig hærget har
 og Tid har paa mig tæret.
 1728.

Nu er i Stand jeg sat,
 Gud, lad mig længe staa,
 og skærm i Naade dem,
 som Bolig i mig faa!
 1896.

Paa den Plads, hvor nu Bispegaarden ligger, laa altsaa i sin Tid Byens andet Raadhus, det første, hvis Beliggenhed man med Sikkerhed kan paavise, dog mener man at have fundet Rester af det allerældste i *Bestles* Kælder i Skindergade. Rester fra denne Bispegaardens første Periode fandtes ved Udgravningerne i 1896, idet der var tydelige Spor af den ældste »Stadskælders« Vinduer. I den Tid kaldtes Studiestræde Raadhusstræde. Den katolske Tids Bispegaard, hvor Biskop *Rønnow* residerede, og hvor Hertug *Albrecht* af Mechlenburg førte sit syndige Leben under Grevefejden, laa paa den anden Side af Gaden, hvor Universitetet nu er.

Imidlertid byggedes der jo et tredie Raadhus paa Gammeltorv, og derved blev det gamle overflødigt som saadant. Men man trængte frygtelig til et Universitet, idet Professorerne maatte undervise i Frue Kirke. Kong *Christian den Første* »laante« da Universitetet Gaarden paa 10 Aar til Forelæsninger; men inden Perioden var udløbet, blev Laanet betragtet som noget, der ikke skulde gaa tilbage; men det vilde Københavns Magistrat ikke vide noget af, og 1491 fratog de med Vold Universitetet Bygningen,

men den rare Kong *Hans* fik Sagen ordnet, og nu lød Professorernes vise Tale atter i Høresalene, til Universitetet blev nedlagt under de urolige Forhold i Katolicismens sidste Dage.

Efter Reformationen blev Bygningen Bispegaard, som den er endnu, og den første evangeliske »Superintendent«, den myndige og i al sin Renæssancefyldte bredt folkelige *Peder Plad*, holdt sit Indtog der. Senere led Bygningen, — efter dog at *Christoffer Walkendorf* dog først havde istandsat den smukt, — hyppigt Skade, saaledes da den kendte Biskop *Svane* boede her under Carl Gustavs Bombardement. Da faldt en mægtig Granat paa 300 Pd. ned i Bispens Studereværelse og ødelagde alt omkring. Bispens og hans Familie havde imidlertid heldigvis fjernet sig i Tide, skræmmet ved, at Vor Frue Skoles Rektors Kone Dagen i Forvejen var bleven dræbt af en Granat i Studiestræde. Det vilde blive for vidtløftigt her at ramse alle de navnkundige sjællandske Bisper op, som efter at Gaarden var istandsat efter 1728 har haft Hjem her. De berømmeligste er vel *Balle*, *Mynster*, *Martensen* og *Skat Rørdam*; men Biskop *Münter* har sat sig et varigt Minde i Bygningen ved i Porten og paa Trappegangen at lade indmure nogle ejendommelige ægyptiske Sager.

I 1820—34 husede Bispegaarden en saa berømmelig Lejer som *Adam Oehlenschläger*, og her har han tilbragt nogle af sine lykkeligste, men tillige stormfuldste Aar, idet han havde sit Hjem her under hele den heibergske Fejde og ogsaa i denne Periode oplevede f. Eks. Lavrbærkroningen i Lund og vandt megen Anerkendelse, hvad han jo ikke var uimodtagelig for.

Gaar vi fra Bispegaarden over Gaden til Universitetets Bygninger, kommer vi til den *gamle* Bispegaards Grund. Og det Navn, vi her støder paa, er *Joachim* (egl. *Jacob*) *Rønnows*. Vi kalder ham jo den sidste katolske Biskop paa Sjælland, men han var egentlig slet ikke Biskop i den katolske Kirke;

thi Paven havde aldrig anerkendt ham, og han sendte ikke som andre Bisper Konfirmationspenge til Rom, men gav dem til Frederik d. I. og maatte ved sin Side holde en »Vicebiskop« for med Virkning at kunne foretage de vigtigere kirkelige Handlinger. For vor Fantasi staar han som den forskræmte gamle Mand, der angst flygter for Byens Borgere, medens *Hans Tavsens* stærk og myndig beskytter ham, saaledes som man ser det paa *Carl Blochs* berømte Billed. Men denne Forestilling er ganske fejlagtig. Da Overfaldet paa *Rønnow* skete, var han i 30'erne, og det er tvivlsomt, om han eller Tavsens var ældst, derimod er det sikkert, at *Rønnow* ved sin Død 11 Aar efter ikke var fyldt halvtreds. Det er derfor absolut en historisk Fejl af *Bloch* at male ham som en ældre Mand. Herved er ganske vist opnaaet en malerisk Karakteristik af den gamle, faldefærdige katolske Kirke gennem dennes Repræsentant modsat den stovte og mandige Lutheranisme; men det er gaaet ud over den historiske Sandhed, hvad der er beklageligt, da vi jo ikke ejer saa forfærdelig mange maleriske Mesterværker, der behandler Københavns Historie. Det er saa langt fra, at *Rønnow* kan staa som Martyr for sin Overbevisning, som den forfulgte, der var Medlidenhed værd. Han var en ryggesløs, intrigant Eventyrer og Lykkeridder, som altid drejede Kappen efter Vinden, en Pjalt, der, naar han havde Medgang, blev tyrannisk, overmodig og herskesyg. Han havde saaledes under Interregnet mellem *Frederik I's* Død og *Christian d. III's* Valg sagt til Københavns Borgere: »Hvem skal være Dommer her, den Gæk i Hessen (Landgrev *Philip*) eller den Nar i Holsten (Chr. III)?« Han, der efterhaanden havde hyldet *Christian d. II*, *Frederik d. I* og Grev *Christoffer* af Oldenburg, blev af Skæbnen behandlet med fuld Retfærdighed, da han blev ynkelig fanget, krøbet i Skjul som han var paa en Bjælke i Kælderen paa sin egen Bispegaard, og da han efter forskellige

Omskiftelser til sidst døde Straadøden i Blaataarn paa det Slot, han engang havde drømt sig som Herre til, et Fængsel, end ikke en saa mægtig Frænde som *Gustav Vasa* ved sin Forbøn kunde fri ham for.

Er der da ikke nogen Stump Bygning eller andet, der minder om denne underlige Mand? Et Sted, hvor vi kan tænke, at han har færdedes eller hørt hjemme? Udad mod Gaden kan vi intet opdage; men gaar vi ind i Universitetets Gaard, — der staar jo altid aaben, — opdager vi den uanselige og lave *Konsistoriums*-bygning, den sidste Levning af den gamle Bispegaard. Den er omkalfatret og ødelagt i Tidernes Løb; dens gamle Spidsbuevinduer er borte, men nede i Kælderen findes endnu nogle smukke Buer, og det er Synd, at der ikke er holdt større Hævd over disse gamle Rester. Det kan ikke være Mangel paa Viden; thi *Bering Liisberg* har i nogle fortjenstfulde Artikler i »Architekten« gjort opmærksom paa den interessante og sjældne Middelalder-Levning, en af de faa Bygninger, der dengang var af Sten. Det er ikke umuligt, at det var i dette Hus, Rønnov sad hin historiske Morgen, da det dundrede paa Døren og Raab af mange Stemmer skræmmede ham ned i Kælderen, da Kongens Folk trængte ind til Bispen for at fængsle ham. Her var Skuepladsen for de mærkelige Immatrulationsceremonier, naar Studenterne kom til Hovedstaden for at »deponere«. At »deponere« betyder at »aflægge«. De unge Videnskabsmænd skulde aflægge deres dyriske Tilbøjeligheder og hellige sig en højere og ædlere Virksomhed. Studenten mødte da som »depositurus« (senere forkortet til »Rus«), iført et dyrisk Kostume med Maske for Ansigtet og store Pukler overalt. Og dette ydre Apparat prygledes af ham, og der blev ikke taget blidt fat. Naar det var forbi, kom de mere officielle Ceremonier, hvorved den unge fik Vin og Salt, men endnu havde han en drøj Kamp at bestaa, naar han første Gang vilde ind paa Universitetet; thi da modtoges han paa Trappen af ældre

Studenter, der gav ham Prygl efter Noder. Navnlig var Jyderne slemme mod Nordmændene, og det var ofte blodige Batailler, der fandt Sted. Endnu 1702 klagedes der over disse Udskejelser, og det indrømmedes fra Professorernes Side, at de maatte kæmpe forgæves mod saadanne Optøjer, overfor hvilke det eneste Middel vilde være, at Civilisationen blandt Studenterne steg, hvilket jo ikke godt kunde ske, før de blev socialt bedre stillet. Det er ikke til at undre sig over, at Politiet, der havde et Fængsel for forsømmelige Bønder, tillige ejede et »Carcer« for Studenter, der var opsætsige. Det har sikkert ligget lige bag den Kælder, vi endnu har bevaret. Men hvor kunde man ogsaa vente Civilisation og Humanitet hos Studenter i det 17. og 18. Aarhundrede, naar man ved, at det betragtedes som en ikke nedværdigende Beskæftigelse for Regensianere helt ind i forrige Aarhundrede at bære Lig! — Var der saaledes i gamle Dage mere Brutalitet, var der ogsaa større Ceremoniel ved akademiske Fester. Den Sølvpokal, som man drak den nye Professor til i ved hans Indtræden, de Sceptere af Sølv, som Datidens Pedeller bar foran Rektor, naar han, iført en pragtfuld Kaabe, aabnede en akademisk Procession, er takket være Professor *Treschows* utilgivelige Letsind forlængst smeltede for Ildens Magt; ganske vist ejer vi en ny af Professor *Schumacher* skænket Pokal, og endnu bevares det akademiske Polititegn, en Stang med en knyttet Haand, men ellers kun en sørgelig, sølvforgylt Rektorkæde, et tarveligt Surrogat for svunden Prag.

Ved Siden af Konsistoriebygningen ligger den gamle Professorbolig, der under Krigen og Dyrtiden har været benyttet som Spisekvarter for fattige Studenter, der nu ligesom i ældgamle Dage, men under langt humanere Former bespises delvist paa Kommunitetets Regning.

Til denne Professorbolig, der saa snart Administrationsbygningen ud mod Nørregade er blevet re-

stavreret færdig, skal gøres til Professorbolig igen, knytter sig i de sidste tre Decennier Mindet for mange Studenter og andre om to i og for sig højst forskellige men begge i lige høj Grad gæstfri Hjem. Her boede i 90'erne den udmærkede Jurist og Politiker, Geheimekonferensraad *C. Goos* med sin store Familie, og her var der et evigt Rykind af Masser af unge, der for-

Konsistoriums Bygning.

nøjede sig paa den bedste Maade og glædede sig navnlig ved Samlivet med den elskelige Fru *Amalie Goos*, Datter af Admiral *Irminger*, en aandfuld og livlig Kvinde, for hvem intet menneskeligt var fremmed. Men det var ikke alene Ungdommen, der søgte dette gæstfrie Hjem; blandt andet var gamle Kong *Christian den Niende* en hyppig Formiddagsgæst. Han yndede at »snakke gammelt« med den livlige Fru og kom altid uanmeldt og kunde blive der i Timevis.

Siden rykkede Professor, Dr. theol. *Henrik Scharling*, »Nøddebo Præstegaards« populære Forfatter, herind, og der skabtes nu et »de stille Stuers« Hjem, hvor den gamle, elskelige Professor samlede de teologiske Studenter til Aftenmøder, hvor religiøse Problemer ivrigt drøftedes.

Vi befinder os nu i Københavns *quartier latin*, vi behøver blot at gaa et Par Skridt op ad Studiestræde, saa træffer vi netop der noget, der atter minder os om svunden Herlighed. Den gamle polytekniske Lærestanstalt bærer en Plade, der fortæller, at *H. C. Ørsted* som Professor havde sin Bolig der. Ved Siden af i Nr. 8 findes en Plade, der minder om en Mand, hvis Livs største Sorg det var, at han ikke blev Student. Den forkynnder, at *Thomas Overskou* tilbragte sin Barndom i dette Hus. Selv om han ikke var nogen stor Mand og han selvfølgelig ikke kan bære Vand mod *H. C. Ørsted*, saa var han dog i Ordets snævrere Forstand et Københavnerbarn, Søn som han var af en fattig Mestersvend ved Sukkerhuset i Larsbjørnstræde. Huset, hvori han tilbragte sin kummerfulde Barndom, vil til — om ikke evige, saa dog lange Tider — bevare sit Ry som »Noæh Ark« eller blot »Arken«, fordi *Overskou* i sine Erindringer har haft det Held at levere en af de mest levende Skildringer af Københavns Bombardement, netop taget fra det Sted, hvor det gik varmest til, fordi Engelskmanden rettede sine Projektiler mod Vor Frue Taarn. Interiøret fra »Arken« er enestaaende interessant. I en Kaserne, hvor Fattigdommen lyste ud fra hver Hoveddør, samledes jamrende Kvinder og Børn, skændende, fortvivlede og grædende, medens Bomberne faldt ned snart i Gaarden, snart paa Gaden og snart i de usle fattige Rum. »Arken« blev staaende, skønt der faldt 18 Bomber og 5 Brandpile i den, og alle de to og tredive (se paa Huset, og tænk paa, at der virkelig har boet 32!!) Familier blev husvilde og flygtede rundt til alle Verdens Kanter. Kun Værten, en »grund-

skikkelig Spækhøker« *Per Hansen*, og hans »trofaste, stærke« Pige *Margrete* blev tilbage med en Haandsprøjte. De bar Vand til og slukkede, hver Gang der tændtes, og de var midt i den første Nats Rædsler

Sct. Petri Kirke.

rolige nok til at samle alle Familiernes Kar, Baller og Spande, saa at de havde Vand ved Haanden. De tog alle Vinduerne af og knyttede Snore til Vinduesposterne; for at de, hvis det blev rent galt, kunde fire sig ned paa Gaden, om Trappen brændte. Ved Siden af Snorene blev lagt en Økse, for at de kunde sprænge Dørene, hvis en Bombe faldt ned i en af-

laaset Lejlighed. Alle Bombardementets tre Nætter var disse to Mennesker i uafsladelig Bevægelse, og der er ikke Tvivl om, at deres energiske Arbejde bør indskrives i Københavns Historie; thi hvor meget de reddede af det tæt byggede Kvarter og dermed af hele Byen, er uberegneligt. Ære være deres Minde, ogsaa af den Grund, at de satte Helbredet til ved samme Lejlighed; og Margrete skal huskes først; thi skønt Kvinde var hun den tapreste. Da Ilden fra Baghuset i St. Pederstræde var ved at tage fat i Ejendommen, vilde Per Hansen flygte, men hun vilde ikke. »Jeg synes dog, Husbond, at siden vi har set det an saa længe, kan vi holde ud lidt endnu!« Og de holdt ud! Men »Arkemanden« blev halt af Gigt for Resten af Livet, og Margrete døde to Aar efter af Brystsyge — et Offer for sin By. Om der paa Huset fandtes en Plade til Minde om de to tapre Smaakaarsfolk, der værgede deres By saa godt som nogen af de Helte fra Classens Have, var ikke urimeligt. Vi bør i alt Fald tænke paa dem, naar vi gaar forbi »Arken«.

Vi iler nu over Frue Plads ned imod de Gader, der forbinder den med Købmagergade (af Kødmander 3: Slagtergade). Vi ser paa Hjørnet af Fiolstræde Holbergs hyggelige Kastanie og Tavlen, der minder om hans Bolig her, hvor han kunde se ud over en skyggefuld Plads med mange Træer. Inde i Gaarden i et Havehus er Digteren *H. P. Holst* født. Hans Fader, der var Hyrekusk, havde sin Stald her.

Regensen.

FEMTE AFSNIT.

VI kan nu gaa ad *Skidenstræde* (Krystalgade lyder ikke nær saa morsomt!), saaledes kaldet, fordi der løb en væmmelig, stinkende Kloak gennem Gaden, vi kan gaa ad *Kannikestræde* eller ad *Skindergade*, hvis nederste Del desværre har mistet sit historiske Navn *Klædeboderne*, og vi kan dreje om ad *Kejsergade*, over *Graabrødretorv* og ad *Løvstræde*. Lidt er der jo at fortælle om paa alle tre Veje; men vi holder os nu foreløbig til Latinerkvarteret omkring *Kannikestræde* (her boede fordem *Kannikerne*, der hørte til Vor Frue Kirke) og ser for os et ejendommeligt Billede fra svunden Tid. Gik man i vore Videnskabers Morgen ned ad disse Gader, fortalte de kedelige, mørke Façader intet om, hvad der skjulte sig bag dem af Liv. Men vovede man sig ind ad en af Portene, forandredes Dødvandet fuldstændigt. Man troede sig hensat til en Proprietærgaard paa Landet; der kaglede Høn-

sene, her vandedes Hestene, og gennem en lille Laage slap man ind i en blomstrende Abildgaard. Til den ene Side laa et lavt Stuehus, i hvis bjælkelofterede Rum Videnskabsmanden havde sit Studerekammer og sit Museum, et Kuriositetskabinet, paa hvis snævre Hylder der var samlet de underligste Ting: Spilleværker fra Nürnberg, Rariteter af alle Slags, Fostre i Spiritus og sjældne Planter, alt samlet med Renæssancetidens umættelige Trang til at vide, til at se noget nyt og til at lære. Undrede man sig over, at det var en saadan Landhusholdning, man traf inde i Hjertet af København, saa laa Forklaringen dog i Grunden ret nær; thi Professorerne lønnedes ikke alene med rede Penge men tillige med en Slags Forpagtningsret til det Landgods, der tilhørte Universitetet, deraf kommer Holbergs Udtryk »de Højlærdes Bønder«. Dette Forhold var ganske gavnligt i en Tid, hvor det at se med egne Øjne var saa sjældent for en Videnskabsmand, at han saaledes fik Tag i det praktiske Liv, og selv om det maaske gik her som i Uppsala, hvor *Olof Rudbeck* klager over, at Professorerne i Konsistoriums Møder taler mere om Kornpriser o. l. end om lærde Materier, saa naaede Videnskaben dog netop i praktisk Henseende et langt Skridt videre frem, der bedst betegnes ved, at *Caspar Bartholin* i 1620'erne sad og skrev om det menneskelige Legeme indvendigt uden nogen Sinde at have set det, medens hans Søn, *Thomas*, i 40'erne foretog Vivisektioner. — I dette Kvarter, bag disse gamle, triste Mure, er den levende danske Videnskab, som i den Tid bragte Navne som *Niels Stensens*, *Ole Borchs* og *Ole Rømers* ud over den hele Verden, født og haaren.

Fra Reformationstiden faar *Kannikestrædes* Navn Latinerklang, og Grunden hertil er naturligvis først og fremmest den, at ingen anden Gade fører saa umiddelbart til Universitetet som den, og Studenterne har haft Trang til at have kort Vej, naar de skulde til deres Lektioner. Og den samme Aarsag har Stu-

denternes Velgørere haft til at anbringe ikke mindre end tre Studenterboliger: *Borchs* og *Elers Kollegium* og *Regensen* i denne Gade.

Ideen med at opføre Studenterboliger skyldes oprindelig gamle *Christopher Walkendorf*, som i 1595 omskabte det i St. Pederstræde beliggende tidligere Karmeliterkloster, hvortil selve *Povl Helgesen* havde været knyttet, og hvor han sikkert har boet, til et Kollegium. Skønt vi jo nu geografisk set befinder os et Stykke fra St. Pederstræde, skylder vi dog dette ældste Kollegium at nævne, at der herfra lyser et Navn som *Johannes Ewalds*. Her boede han, da »man rev hans Skytsengel fra ham«. Han siger: »Jeg havde min Arendse, nu har en anden hende«. I disse Ord ligger en Afgrund af Smerte og Sorg, der nok kan skabe en Digter. Men Walkendorfs Kollegium pranger med tre andre Navne fra en senere Tid, som fortæller meget. Her boede paa een og samme Tid tre unge studerende — *Ingemann*, *Grundtvig* og *Blicher*. Selv om Venskabet mellem de to sidste ikke stod for en alvorlig Prøve senere, — *Grundtvig* foretrak jo at holde sig ret passiv overfor *Blichers* folkelige Himmelsbjergsfester, da han var højkongelig engageret hos *Christian den Ottende* — saa var der mellem dem begge og den elskelige *Ingemann* en inderlig Forstaaelse, der varede det hele Liv. *Grundtvig* værgede mandigt *Ingemanns* forfulgte »kvindelige« Uskyldighed mod *Heibergs* »Julespøg« i 1816—17, og da de begge var ældre Mænd, kunde *Grundtvig* ikke ved *Oehlschlägers* 70 Aars Fødselsdag nægte sig at overtræde Forbudet mod, at der maatte tales for andre Digtere end »Skjaldenes Adam«, ved at udbringe Skaalen for »Digterinden blandt de danske Digtere« — *Bernhard Severin Ingemann* — alt sammen gammel urustelig Kærlighed fra Walkendorfs Kollegium. Skønnere endnu staar *Blicher* med sit dejlige Digt til *Ingemann* efter dennes eneste Udenlandsrejse: »Hedelærkens Velkommen-hjem til Nattergalen«:

»Længe har jeg savnet, o Broderlil, din Sang,
 hvor har du været den Vinter mørk og lang?«

Af yngre Forfattere har *Herman Bang* og *Karl Larsen* boet paa »Walkendorf«.

Blot disse Ord for at mindes, at vort ældste Kollegium ogsaa har *sin* Historie, saa fin og betydningsfuld som noget af Kannikestrædes.

Kommer vi fra Frue Plads, er »*Borchen*« det første, vi træffer, og det er tillige — bortset fra Regensen — det ældste. Navnet *Ole Borch* er omstraalet af en vis Romantik, fordi vi *egentlig* ingenting ved om Manden. Men vi har alle læst *Chr. Winthers* Fortælling: »En Aftenscene«, som gengiver den rørende Historie om, hvorledes den navnkundige Læge helbredede den dejlige Prinsesse af Medici og fik sig selv et Hjerteskaar ved samme Lejlighed; men da han ikke vilde gaa over til Katolicismen, maatte han forlade sin Eventyrprinsesse, men tog »det halve Kongerige« med sig i Form af en Mængde Penge, for hvilke han til Minde om sin Ungdomselskede grundede »Collegium Medicum«, som det hedder den Dag i Dag. »Si non é vero, é ben trovato«, siger Italienerne selv, og det var næsten Synd, om Historien engang skulde berøve *Ole Borch* hans Martyrglorie. Imidlertid kan ingen Magt bortbevise, at Kollegiet staar der, og at *Ole Borch* selv ikke oplevede at se sit Størværk færdigt. Han havde købt en af de gamle Professorgaarde, revet den ned til Grunden og næsten bygget sit Kollegium — der forøvrigt brændte 1728 — færdigt, da han angrebes af en farlig Sygdom. Man hentede da Amtsmester i Barberlauget (Læger i den Forstand som nu kendtes jo ikke) *Johannes de Buchwald*, som var blevet Professor i Medicinen, fordi han heldigt havde bortskaaret Dronning *Anna Sophies* (*Reventlow*) »allerhøjeste Ligtorn«. Den brave Mester opererede *Ole Borch* og skar en mægtig Sten ud af ham. »Han døde, det er sandt, men Feb'ren ham forlod«, som *Holberg* siger, Stenen blev opbevaret i en Sølvvæske paa Kolle-

giet lige til Branden 1728, og selveste *Kingo* skrev den nødvendige Inskription, der, hvis man ikke vidste, det var Alvor, nemt kunde tages for en Studenterforeningsdevis. Den lyder:

»Her er den Mordersten, som stak med Dodens Fork
og jog til Graven vor udødelige *Borch*;
den lærde Verden fik derved et Hjertemen,
gak, Læser, gak, og græd, om ej du selv est Sten«.

Borchs Kollegium har Æren af at have huset og understøttet Danmarks berømmeligste Søn, *Ludvig Holberg*, og det paa en Tid, da han uden denne Hjælp sikkerlig var gaaet nedenum og hjem. Her holdt han sine Forelæsninger, efter at han i Oxford havde oplevet det store Vendepunkt i sit Liv, der gjorde ham fra en »struggler for the life« til en maalbevidst Videnskabsmand. Om *Ole Borch* aldrig havde opdaget Taaregangene og været grundlæggende i sin Videnskab, saa lever hans Kollegium. — Langt senere træffer vi endnu en Kreds, der giver »Borchens« Glans. Det var et rigtigt Studenterkommers, og Lederen heraf var en bred gemytlig Mand, som altid gik med Hatten forsorent i Nakken, og som altid havde aaben Stue for sine Venner, og de var mange. Manden var *Peter Faber*, han, der skrev vor »ublodige Marseillaise«, der som ingen anden Sang fandt de rette Ord i rette Tid. »Den tapre Landsoldat« er dog ikke skrevet paa Kollegiet, men i Nr. 15 ligeoverfor. Men her hørte til hans Kreds Folk som *J. F. Hagen* († som Lic. theol.), der var Professorerne *Adolf Steen*, *Ussing*, *Oppermann* og *Johan Lange*, og i »Borchens Lyre« findes mange muntre Viser fra den Tid; som Prøve paa Arten kan vi hidsætte disse to Vers af Visen om Matematikeren *Adolf Steen* (bl. a. Smedemesterens Fremstiller ved »Genboernes« første Opførelse):

Adolf Steen i Barndomsalder
holdt kun af Matematik,
det, som Algebra man kalder

i ham som et Smorrebrød gik.
 $a + b = c + d$
 var hans største Fornøjelse.

Derfor blev han ogsaa du'lig
 (al den Stund han ej var dum),
 derfor fik han ogsaa Bolig
 her paa Borchs Kollegium.
 »Samliv« og Matematik
 ivrig Dyrker i ham fik.

Det var ogsaa paa Borchten, at *Hagen, Steen* og *Faber* sammen skrev Tivolivisen: »Og dersom du morer dig do'li.«

I Kollegiets Have minder en Sten om den i 1864 faldne Alumnus, *Jens Paludan-Müller*, hvis berømmelige Færd ved Oversø afsluttede en lovende, netop lige begyndt historisk-videnskabelig Løbebane. — Endelig, for at gaa helt ned til Nutiden, boede »Engelske Socialister«s Forfatter, *Holger Drachmann*, »til Laans« paa Kollegiet, da *Georg Brandes* i de bevægede 70'er opsøgte den unge, endnu ukendte Forfatter og »hvervede« ham — et Møde, man uden Ret har villet samstille med *Oehlenschlägers* Møde med *Steffens*. Det fik i alt Fald — det være nu Tidens eller Personernes Skyld, derom kan først en mere afklaret Historie dømme — ikke samme Betydning.

Naar vi nu gaar til det næste Kollegium, *Elers'*, maa vi først mindes den sørgelige Ulykke, der skete den 19. April 1689, da det interimistiske Operahus ved Amalienborg brændte, og mange Mennesker af den fornemste Rang omkom i Flammerne. Da mistede ogsaa Etatsraad *Jørgen Elers* sine to eneste Børn, og til Minde om disse var det, at han og hans Hustru to Aar efter gjorde Testamente, hvorved de oprettede *Elers* Kollegium, der dog først kom til at virke 1705. Allerede 1728 brændte Bygningen, og Midlerne tillod først dens Genopførelse i 1751. Sin virkelige Historie fik Bygningen dog ikke før i Slutningen af det attende Aarhundrede. Da kunde man

daglig se to unge Lærde, der lignede hinanden stærkt, og som gik i lange Kavajer, der naaede dem helt ned til Hælene og lignede Slobrokker, spadserede ud fra og hjem til Elers Kollegium. De levede meget ensomt, men naar man saa dem sammen, klamrede de sig saa fast til hinanden, at de lignede sammenvoksede Tvillinger. Men »for alle medstuderende straaledede de som Dioskurer, og selv ældre Lærde mærkede snart, hvad der boede i dem.« Kom man til dem paa Kollegiet, var det, som man traadte ind i en dunkel Munkecelle, hvor de sad og studerede. Det var Brødrene *Anders Sandøe* og *Hans Christian Ørsted*. Til dem kom den unge Skuespiller *Adam Oehlenschläger*, »Manden med de skjulte Talenter.« Og ved Omgangen med dem var det, at han følte sin egen Uvidenhed saa stærkt, at Bevægelsen i den Grad overmandede ham, da han stod i Kollegiets Bibliotek og saa paa de mange Bøger, der indeholdt Skatte, som var skjulte for ham, at han brast i Graad og betroede sin Sorg til Bibliotekaren, *H. C. Ørsted*; og nu begyndte en Læsning, som vistnok har været ejendommelig. Den unge *Adam* har sikkert været voldsomt ivrig, Brødrene *Ørsted* har slidt med at lære ham alt det, der ikke laa for ham, men Resultatet blev jo dog, — selv om det ikke just var det, man fra først af havde forestillet sig — at *Oehlenschläger* 10 Aar efter som navnkundig Digter og Professor i Æstetik kunde holde sin første Forelæsning netop her i Kollegiets Auditorium.

I November 1802 var der en Dag et Liv i den stille Gade, som den ikke før havde kendt, og ind gennem Kollegiets Gange trængte sig en Skare Mennesker saa stor, og saa ejendommelig som aldrig før set i Hovedstaden. Det var ogsaa to Følelser, der nok kunde samle, der havde ført alle disse Mennesker her op: Begejstringen og Forargelsen; thi gennem Skaren og ind gennem den overfyldte Sal trængte sig med megen Møje den unge Mand, hvis glimrende Veltalenhed et

Øjeblik efter skulde rive Forsamlingen med: *Henrik Steffens* stod paa Katederet. Og saa man sig om i Avditoriet, opdagede man Foredragsholderens uadskillelige Ledsager, *Oehlenschläger*, og ved hans Side Svogeren, *Carl Heger*, længere henne sad Steffens' ene Fætter, *Nicolai Frederik Severin Grundtvig*, der her for første Gang hørte en Forelæsningsrække til Ende; lidt fra ham opdagede man den anden Fætter, *Ole Hieronymus Mynster*, den altfor tidlig afdøde Læge, medens man forgæves spurgte efter hans yngre Broder *J. P. Mynster*. Man maa ikke søge Grunden til *J. P. Mynsters* Fraværelse deri, at han, som han selv siger i sine Erindringer, ikke regnede *Steffens* blandt dem »ved hvis Fødder han kunde sidde som Discipel«; thi alene af personligt Venskab for Foredragsholderen var han sikkert mødt, hvis han ikke netop 8 Dage i Forvejen havde tiltraadt sit Præstekald i Spjellerup. Helt forkert er det, naar nogle fortæller, at *St. St. Blicher* var til Stede ved disse Forelæsninger; thi han vendte først tilbage til Hovedstaden 1803 og kan altsaa først have hørt den sidste Række, som ligeledes afholdtes paa »Elers« næste Vinter. Derimod var begge Brødrene *Ørsted* til Stede, og *H. C. Ørsted* var jo i alt Fald i hele sit Liv en af Naturfilosofiens trofaste.

Vi maa fra *Elers* Kollegium skraa over Gaden for at træffe det tredje Studenterhjem, Perlen for dem alle, *Christian IV's* i 1623 oprettede *Regens*, »den purpurklædte Gaard ved Taarnets Fod«. Naar vi nu tænker paa Regensen, er det som *Plougs*: »Arsenal for fyldte Revolutionsgranater«, som *Hostrups* harmløse Generalforsamlingshjem eller som *Chr. Winthers* Lindely for »de Herrer i Aandernes Rige«. Men der var en Tid, da Studenten kun var »Soldat udi den sorte Hær«, og fra den Tid er Billederne vel nok brogede men aldrig lystelige, og det lyse og lette, der senere vandt sit Symbol i den klædelige og fikse Silkehue, som enhver bærer, som han vil, har sit

tilsvarende Modstykke i den Kappe- og Kaardeuniform, der havde saa lidt til fælles med de Begreber om Romantik, Serenade o. l., vi ellers forbinder med disse Klædningsstykker, at der tværtimod i Regensens første Aarhundrede ikke berettes om Drikkegilder, men Drukkenskab, ikke om munter Politiseren og aandrig Debat, men om Slagsmaal og Raahed; og naar *Basalt* helst vil beholde sin gamle Regens med samt dens Støv og Tobak, saa vilde sikkert hans Forgænger blot et halvt Aarhundrede i Forvejen aldrig have betænkt sig paa at give Slip paa, hvad det skulde være, der mindede om hans tidligere Ophold paa Regensen; thi selv om Regenslivets Herlighed og den Hygge, *Hostrup* spreder derover, er noget idealiseret, saa er den Skildring, jeg straks skal give af de tidligere Regensianeres Liv og Bolig, i høj Grad realistisk; thi den er ikke taget af nogen Digtets Fantasi, ikke opfyldt af Mindernes Straaleglans, men citeret af en tør Ansøgning fra Samtidens Alumner om Forandring i de bestaaende Tilstande. Skrivelsen er fra den 22. September 1792, og det fremgaar deraf, at Kamrene havde Bjælkeloft og Stengulv, de var umalede, og for Vinduerne var der Jernstænger, for at ingen skulde gaa ud og ind om Natten. Til Rummet hørte desuden en Himmelseng til to, begge Kontubernaler sov i den, en Kistebank og et Træbord. Først i 1793 fik man Lov til at lade Væggene, Dørene og Lofterne male, man fik Feltsege i Stedet for Himmelsengen og et Skab som Erstatning for Kistebanken. I disse Celler levede Studenterne, men de blev ogsaa mere Dyr end Mennesker. De havde jo siden Branden 1728 og til 1791 Privilegium som Ligbærere i København, og deres Værelser stank af den Lugt af Lig, der hang i deres Klæder.

Men i den interessante Periode fra Midten af 1770'erne til 1800 er det, som om hele København vaagner til Bevidsthed om Personlighedens Værd, og

i denne Tid er det ogsaa, at *Studenten*, men vel at mærke *først* den socialt bedre stillede Student, opdager sin Betydning. Vi ser, hvorledes han i Teatret danner Begrebet »Parterret«, som hurtig bliver Smagens Højesteret; vi opdager, hvordan han rejser sit Hoved paa vore Gader — baade i Posthusfejden og Filosofgangsstriden, og selv om vi ogsaa faar et Studenterproletariat, der fra først af stammer fra Regensen, saa bliver denne dog snart Samlingsstedet for de unge Minervasønner, og i denne Periode træffer vi ogsaa den første humane Regensprovst, *A. C. Hwiid*, der har sat sig selv det skønneste Monument i den prægtige Lind, som gennem Tiderne har været Studenternes Mødested. Det er Regensens Historieskriver, *C. E. F. Reinhardts*, Fortjeneste at have antydet, om end ikke tilstrækkeligt udviklet dette, der giver sig Udslag paa alle Maader, selv i en Bagatel som den, at en Mand som *Rahbek* holdt »aaaben Seng« for forsinkede Regensianere, der ikke — som senere Skik — kunde »fenstre« ved Hjælp af en Vægtterryg; dette viser en Selvstændighedstrang hos de unge Mennesker, der vilde emancipere sig fra Jernstængerne og den taabelige Lukken-af Kl. 11. Rigtigt fortæller Reinhardt om den første Studenterforenings Stiftelse under Regenslinden i 1820; men mærkeligt er det, at han paastaar, at der i den Periode, hvor Kravet om Respekt for Personernes Frihedstrang vaagnede, ikke fandtes en eneste Sammenslutning af Studenter. Der var ganske vist ingen Studenterforening med bevidst Standsformaal, men der er dog ingen Tvivl om, at det literært berømte »*Norske Selskab*« overvejende var en Forening af Studenter, — og selv om »*Drejers Klub*«, ved sin rivende Udvikling kom til at aabne sine Døre ogsaa for Elementer fra andre borgerlige Kredse, saa var og blev det dog Studenterne, der her holdt Aandens Fane højt.

Naar vi nu gaar forbi Regensen, skal vi ikke blot lægge Mærke til det lyse og lette Liv herinde, som vi

kender fra Scenen, vi skal huske de mørke Dage, men allermest skal vi erindre, at her stod det danske Frisinds Vugge, her fødtes en Mængde af

»de Tanker, der flyver som Svaner over Sø
til Under for de fjerneste Lande
og aldrig kan ældes og aldrig kan dø
og sænkes i Glemselens Vande«,

og at den Fattigdom, der ledede de unge til Regensens skærmende Ly, jo netop her vandt sin store Rigdom deri, at Videnskabens Dyrker ikke »begærer den Krans, der falmer i Tidernes Vande«; thi

»De rigeste Skatte, han finder under Muld,
hans Aand gennem Afgrunden vanker,
han skænker dem til Verden, han lønnes ej med Guld,
hans Løn er de evige Tanker!«

Og midt igennem al den Trang og Nød, der mangen Gang har raadet indenfor de snævre Vægge, lyder den frejdige, sejrsslolte Opsang ud til »Filistrene«:

»Nu for de danske Studenter vi
vil synge lystig i Kor, Hurra,
der er dog ingen saa gode som de
paa denne syndige Jord, Hurra!«

Der strømmer et Væld af glade Toner og lystige Historier imod os, naar vi tænker paa Regensen, hvor det lystige Folkefærd »fra alle Verdens Kanter« »var sig selv nok« i en Tid, som var baade lykkeligere og adskilligt mere naiv og mindre blaseret end vor.

Stemningen, vi sættes i, forandrer Grundtone, hver Gang et nyt Navn træder frem for vort Øje. Hvor meget vi end holder af og er stolt af *Rasmus Rask*, saa er han dog ikke den Type, vi blandt Regensianerne sætter mest Pris paa, selv om vi bøjer os i Ærefrygt for hans Lærdom og med Selvfølelse kan henvise til hans Svar: »Sit Fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette.« Han giver ikke Regen-

sen Præg, dertil er han for stille og indadvendt. Hans Omgivelser mærker ikke meget til ham. Han er den store ensomme. Men den danskeste af alle danske Digtere har levet sin erotiske Ungdom her; hvor kan vort Hjerte dog banke i Takt med *Poul Møllers*, naar han paa sin Foraarstur paa Volden midt i det brogede Liv kun har de »hulde Piger smaa, røde, hvide, blaa« for Øje og kan »føle sit Hjerte paa Vesten«!

Og saa *Chr. Winther* og *Krøyer!* Studentersangens egentlige Fædre eller maaske kun dens Faddere; thi det var *A. P. Berggreen*, der skabte Studentersangen indenfor de røde Mure, baade den om »en Karl med uldent Bælte« og »Regensen duer til ingenting«. *Chr. Winther* er Epikuræeren — blandt Regensianerne; han har drømt sine »Træsnit« der i Længselen efter Livsnydelsen paa Landet, og han har, da han endelig kom den landlige Idyl paa nært Hold, længtes tilbage til sit Studenterleben i saa umiddelbart et Hjertesuk som det, der lyder i et Brev til *Chr. Agerskov*: »Saa I havde hvide Atlaskes Veste paa, I Himmelhundele!«

Saa kommer vi til *Carl Ploug*, »Poul Rytter«, vidt forskellig fra den sølle Student fra Fader Holbergs Dage, hvis Navn baade han og *Carl Ploug* forevige. Der er noget af en Fanfare i *Plougs* Navn, og det staar trods alle de Angreb, der siden skete paa dets Bærer, uplettet og rent, fordi det aldrig var Egennytte men altid den inderligste Overbevisning, der ledede ham. Enhver Tvivler kan blot læse det udkomne af hans Livsskildring, og han faar en Følelse af, at en senere Tid gjorde denne Mand Uret. Engang vil afklaret Historie sikkert give ham, hvad hans er.

Og saa er der den glade Hyggelighed, Studenterlivets borgerligste Elskværdighed, foreviget gennem *Jens Krstrup*, den altid godmodige, den glimrende Kammerat *J. Chr. Hostrup*. Hans Betydning for vor Scene som Mellemed mellem *Heiberg* og *Ibsen* ufor-

talt, maa vi mest af alt her i Kannikestræde huske paa ham og hans herlige Filister, Kobbersmedemester *Smidt* med Madamme og Smedesvend med Løvefødder og Gesvejsninger, og *Hostrup* bliver jo netop den, der »har bygget Broen mellem Livet og Ideen«, og som i rigtig Erkendelse af Udviklingen lod *Klint* ængstes for, at Studenten skulde miste sin Position, fordi Modsætningen, Filisteren, forsvandt med den gryende Oplysning. Sjældent er nogen Replik blevet sandere. Thi Forgyldningen er alligevel gaaet noget af Regensen. Et ensomt Navn som *Niels Finsens* kaster endnu Glans over den røde Bygning.

I Store Kannikestræde Nr. 15, Hjørnet af Lille Kannikestræde, minder en Plade paa Væggen om, at her boede »Landsoldatens« Digter, Peter Faber.

Ligeoverfor, paa det modsatte Hjørne, laa »Kalkeballen«, Skuepladsen for Optræden af Datidens Dilettantskuespillere, blandt hvilke fandtes Chefen for Borgervæbningen, »Dannerskjalden« *Garbrecht*. Blandt de Dilettanter, der optraadte her, kan nævnes de senere Skuespillere ved Det kgl. Teater, *Waldemar Kolling*, hans Fætter *Harald Kolling*, *Helsingreen*, (den ældre), *Knobelauch* o. fl.

Interiør fra Møntergade Nr. 22.

SJETTE AFSNIT.

VI standser nu ved *Rundetaarn*, der nærmest danner en Slags Kirketaarn til Trinitatis Kirke — men allerførst var et Observatorium, Regens-taarnet kaldet; ligesom Kirken, hvis Grundsten lagdes 7. Juli 1637, men som først blev færdig 19 Aar efter, en Tid lang hed Regens- eller Studenterkirken. Taarnet var færdigt 1642, og vor Bys kongelige Bygmester har ofret en særlig Kærlighed derpaa. Blandt det, der mest blev beundret paa Rundetaarn, var Tyge-Brahes berømmelige Messing-Globus, et kunstfærdigt Arbejde, som efter at have været en Tur i Prag atter hjemførtes hertil af en af Christian den Fjerdes uægte Sønner som Bytte fra Trediveaarskrigen. Desværre gik den tillige med saa mange andre Skatte til Grunde ved Branden 1728. Her paa Rundetaarn residerede vore berømte Astronomer, dog

maatte *Ole Rømer* bygge sig et Observatorium udenfor Byen, da de besøgende i Taarnet forstyrrede ham for meget. Disse besøgende gav 1 Skilling hver for Adgangen, og Indtægten herved tilfaldt i lange Tider Kirkens Klokker, *Søren Mathiesen*, først navnkundig ved sin Regnebog, men senere derved, at han er Stamfader til den nu afgaaede tyske Kejserinde. Paa Kirke-

Trinitatis Kirke med Rundetaarn.

gaarden omkring Trinitatis Kirke er *Wessel* og *Ewald*, som det lille beskedne Monument, som ikke dækker deres Grave, ogsaa fortæller os, begravede. Medens *Wessels* Gravsted mærkeligt nok ikke kendes nøjagtigt mere, ved man, at *Ewald* ligger lige ved Kirke-muren, og vi kender alle *Oehenschlägers* skønne Digt.:

»Ved Issen: Kirken rolig i sin Sky,
ved Foden: Usselhed i store By!
Her: hellig Kraft og Trøst, hist: Sorg og Nød —
du stodst i Livet, som du laa i Død.«

Vi gaar rundt omkring Kirken til *Landemærket*, som hedder saa, fordi det i sin Tid var Skellet mellem Land og By, og vi fortsætter vor Vandring op ad Købmagergade, til vi naar *Løvstræde*, det gamle Løvestræde, og det første Navn, vi knytter hertil, er da *C. A. Reitzels*. Hvor mange Københavnerne lægger vel Mærke til den fornemme, for al Reklamevæsen fri Boglade i den høje Stue her paa venstre Haand fra Købmagergade? Men nævner man Navnet *Reitzel*, saa ved alle, at det er et af de nobleste, fineste og bedste, vor By ejer. Det ved de ogsaa, der har set *C. A. Reitzels* Navn paa Millioner af Bøger, der bærer vore bedste Forfatternavne, og de, der knytter Forestillingen derom til de to højt ansete »unge« *Reitzeler Theodor* og *Carl*. Ingen anden Boglade, intet andet Forlag har saa historisk og fint et Navn som *C. A. Reitzels*. Den var engang et Slags litterær Børs, hvor Guldalderens Heroer samledes i Forlæggerens lille Kontor og fik mangan en Haandsrækning og mangt et Venneraad af Firmaets hjertensgode Chef eller Chefer. Det vilde blive for vidtløftigt at ramse op, hvilke Gæster *Reitzels* Boglade til daglig saa, baade da den laa paa Købmagergade, hvor Vajsenhuset dengang var, og her i *Løvstræde*. Vi vil blot mindes, at den gamle, halvblinde *Chr. Winther* endnu i Paris sukkede efter sin daglige Tur til *Reitzels* lille Kontor. Vi bør huske, at baade *J. L. Heiberg* og *H. C. Andersen* fandt gæstfrit Ly indenfor disse Vægge, at Navne som *Henrik Hertz*, *H. P. Holst*, *Molbech*, *Blicher*, *Hauch*, *Ingemann*, *Aarestrup*, *Bødtcher*, Fru *Gyllembourg* og *Carl Bernhard* er uløseligt knyttede til *C. A. Reitzel*.

Men ikke alene overfor Litteraturens Dyrkere var *Reitzel*'erne af stor Betydning; fra deres faderlige Varetægt er udgaaet en Række af vore fineste Boghandlere, som paa en smuk Maade har fortsat Traditionen fra *Løvstræde*.

Vi gik med Vilje først op ad *Løvstræde* for at faa *Reitzel* med, det var ikke, fordi *Postgaarden* ikke nok

kunde sætte vor Fantasi i Bevægelse. Gaarden kaldtes i ældre Tid *Marskalsgaarden*, fordi *Christian VI* overlod den til Bolig for Overhofmarskallen, saa længe *Christiansborg Slot* var under Bygning, men allerede inden den Tid knytter der sig Historie til — ja, vi maa vel sige: Grunden; thi Bygningen er en anden. Den gamle brændte 1728. Paa een af de til Ejendommen hørende Parceller boede paa *Christian IV's Tid* paa Hjørnet af *Løvestræde* og *Købmagergade* en Vinhandler *Motzfeld*, som senere overlod sin *Svigersøn, Johan Schumacher*, sin Forretning, men som selv var en saare anset Mand og leverede Vin til Hoffet. Disse Vinstuer var dengang fine, og Vinhandlerne var højt anskrevne, fordi de let kom til at give Adelsmænd Kredit og desuden som oftest havde rejst en Del og derved erhvervet sig en *Dannelse*, som var de almindelige københavnske Borgere nægtet.

Om en af disse Vinhandlere siges det meget morsomt af en fremmed, at »han taler Italiensk, er rød i Ansigtet, pukkelrygget, en god Kammerat, drikker tæt og holder meget af at prise Drik og mindes Italiens Herligheder.« Men i Bagstuen til den her omtalte Vinkælder fødtes Danmarks største Statsmand under *Enevælden, Peder Schumacher*, sandsynligvis medens de brave Borgere og Adelsmænd sad og drak og doblede i Stuen ved Siden af eller sjakrede med Fiskerkonerne, som med store Kurve paa Armen vandrede rundt og falbød friske Østers til Gæsterne, — dengang var dette Skaldyr ikke saa kostbart som nu og spistes derfor langt hyppigere. Naar en Vinkælder paa det modsatte Hjørne smykker sig med Navnet »*Griffenfeld*«, da er dette uden historisk Grundlag, thi *Schumachers Vinkælder* var under *Telegrafstationen*. *Griffenfeld* har selv i sin Tid ejet Gaarden; han betalte 7000 Rigsdaler for den, »Halvdelen at betale i gode, vægtige Dukater og Resten i god, gangbar grov Mønt«. Ejendommen vandrede efter *Griffenfelds Fald*

gennem flere højadelige Hænder, til den opstod som en Fugl Fønix af Asken efter 1728 for »Obersecretair« *Möinichens* Regning. Det var ham, der indrettede Udkørselen i Løvstræde, som eksisterer den Dag i Dag. Da kongelig Unaade ramte Möinichen, maatte han sælge Gaarden til Grev *Frijs-Frijsenborg*, som atter overlod den til Overkammerherre *Plessen*, der solgte Kongen den til Marskalsgaard, men da den blev Postgaard, havde Kongen atter maattet købe den af Overpræsident *v. d. Lühes* Dødsbo i det Herrens Aar 1779. Takket være *Harsdorffs* Genialitet fik den en smuk Façade til Købmagergade, og siden den Tid er der lappet og flikket paa den, efterhaanden som det stigende Liv i Postgaarden krævede det.

Hvor er det underligt, naar man passerer Postgaarden, at tænke paa, hvor let vi nu til Dags — takket være mange Mænds udmærkede Arbejde og sidst *Joseph Michaelsens* Genialitet — har det med at faa et Brev endda saa langt som til Siam. Vi behøver kun at ofre lidt Vand paa et Frimærke. Og saa slaar den Tanke ned i os, at denne lette Brevbefordring netop har været ødelæggende for Brevskrivningen. Er man en Smule Avtografsamler, opdager man hurtigt, at Brevskrivningens Guldalder er forbi. Da det var dyrt at faa sendt et Brev blot til Aalborg, skrev man saa meget som muligt, nu, da man ikke engang slipper med en 10 Øre, er et Brevs Afsendelse en Hverdagssag, derfor skriver vi ikke Breve i gammeldags Forstand, naar vi ikke netop er nyforlovede, og Fremtidens Kulturhistorikere vil sikkert sukke over, at de skriftlige, personlige Udgydelser, som tjente saa meget til Belysning af Tiden og dens Tænkemaade, er »en saga blott«, ja, selv Haandskriften, som i alt Fald Grafologer tror at kunne benytte, er ved at afløses af Maskinskrivningen. En ny *Kamma Rahbek* kan ikke tænkes, naar hun skal opfattes som det, hun i Virkeligheden var: Danmarks første Brevskriverinde.

Christian den Anden var den, der først fandt paa at ansætte Løbere i hver By, som kunde befordre skriftlige Meddelelser videre, men først 100 Aar senere fik vi i 1624 det første Spor af et Postvæsen, idet vi een Gang ugentlig fik Forbindelse med Hamborg. Men det blev Kong *Frederik III's* Fortjeneste at organisere Postvæsenet og at udnævne den første

Den kgl. Porcellænsfabrik paa Købmagergade.

Generalpostmester, *Povl Klingenberg*. Men han naaede ogsaa et efter Datidens Forhold glimrende Resultat, nemlig kun at bruge tre Døgn om at naa med Posten fra Hamborg til København. Og han indførte »agende Post« for Passagerer. *Klingenberg* ledede Postvæsenet i 32 Aar, saa var han ruineret, men siden maa Forretningen være blevet bedre. Thi *Christian V* forærede sin Søn med *Sophie Amalie Moth*, den 11-aarige *Chr. Gyldenløve*, Embedet som Generalpostmester, og dette

Embede skulde være »arveligt til evige Tider«. Hans Enke solgte dog atter Privilegiet til Kongen, og *Frederik IV* tjente c. 30,000 Rigsdaler aarlig paa Forretningen, men han anvendte disse Penge til noget saa fjernt som Hedningemissionen.

Hornet, hvormed Postillonen averterede sin An-

Købmagergade, Hj. af Klareboderne.

komst, er jo endnu den Dag i Dag et Vaabenmærke for Postvæsenet, selv om det aldrig mere lyder. Men naar Nutidens unge Pige ligesom Emmy i *Hostrups* »Den Tredje« »føler sit Hjerte banke, naar hun ser et af disse velsignede, røde Postbude«, maa hun huske, at det ikke altid, medens Elskende her i Danmark vekslede Breve, netop har været disse Farver — røde og gule, — der bragte Ungpigens Hjerte i Bevægelse; thi oprindelig var Postbudene — eller

rettere Postrytterne — blaa, og først i 1796 fik de saakaldte »Litsenbrødre« (Ordet er kendt fra Inge-manns »Landsbybørnene«, og Navnet kommer af de Snore (Lidser), hvormed Postkarlene maatte være forsynede for lettere at bære Tøjet) røde Kapper med gult Foer.

Og den unge Pige, som med skælvende Haand lægger sit første blegrode Brev i den store Postkasse paa Købmagergade, bør huske, at hendes Bedstemoder i sine unge Dage ikke anede, hvad en Postkasse eller et Frimærke var, før hun den 11. Marts 1851 gjorde Bekendtskab med begge Dele. Det maa alligevel have været underlige Dage, da man maatte gaa og vente maaske en hel Uge paa Svar paa et Brev. Og det er ganske sikkert, at de fleste Københavnerne, som haster forbi Postgaarden eller gaar ind i den travle Indleveringsstue, ikke et Øjeblik tænker paa, at de Folk, der sidder bag Skranken der, i en god Menneskealder har skabt en Kulturbærer af uvurderlig Betydning for vort Land, og at vi absolut bør se paa disse elskværdige og hjælpsomme Ekspedienter inde bag Glasruden med oprigtig Taknemlighed, fordi de daglig løser en Opgave i Kulturens Tjeneste, hvis Omfang vi bedst forstaar, naar vi husker, at Oldemor kunde svæve i Dages Ængstelse og Uvished, naar hun skrev og spurgte til sin kristiansiske Kærestes Befindende, og saa skulde han endda svare omgaaende. Nu kan en ung Pige anden Dagen efter sit Spørgsmaal vente Svar, hvis »Han« da virkelig elsker hende!

Fra Postgaarden iler vi igennem de smaa Gader: *Klareboderne*, *Møntergade*, *Gammel Mønt*, *Grønnegade* til *Gothersgade*. Vi passerer her et Stykke gammelt København, hvoraf en stor Del er forsvundet, og det bliver derfor ikke stort ud over Gadenavnene, vi skal beskæftige os med. *Klareboderne* hed oprindelig *Albert van Gochs* Boder efter en nederlandsk Købmand, som levede her i Tiden omkring 1520. Han

laante *Christian den Anden* Penge og var senere *Hans Tavsens* mægtige Beskytter. Navnet Klareboderne fik Gaden, fordi den førte ned til St. Clara Kloster, som laa paa den Grund, hvor nu Gammel Mønt er, og den var saa at sige Byens yderste Gade mod Nord, idet Bebyggelsen ophørte ved Regensen, hvor Rosengaardene tog deres Begyndelse.

I Klareboderne ved enhver Student, at *Madam Thrane* (ja, hun er vist efter sin Død avanceret til Frue!) havde sin Kælder; den eksisterer endnu, og fra den er siden Treserne de fleste danske Studenterhuer udgaaede. Naar Rektor stod Fadder, holdt *Md. Thrane* Huen til den nyfødte Minervasøn, og der er næppe mange Trapper i København, der har baaret sejrstoltere og lykkeligere Byrder end den lille Kældertrappe, der førte den nybagte Student ned til den elskværdige gamle Dame, for hvem store og smaa Hoveder altid var lige gode. Skraas overfor ligger den fornemme Bygning, der rummer den *Gyldendalske Boghandel*.

Det er ganske morsomt at lægge Mærke til, hvorledes Beboerne i Kvarteret omkring Møntergade i ældre Tid klumpede sig sammen i bestemte Gader efter deres Erhverv. I Christen Bernikowsstræde boede saaledes mest Skomagere, i Antonistræde boede Børstenbinderne samt Cigarmager *Radekop*, efter hvem mindre gode Cigarer endnu har Navn. I Grønnegade var det væsentligst Hosekræmmere der boede, deriblandt Marineminister *Ravns* Fader; her havde ogsaa en stor Del af Tallotteriets Kollektører, saaledes ogsaa *Charles Kjerulfs* Fader, deres Lykkens Templer.

Hele Kvarteret er nu delvist nedbrudt og bygget om, saaledes er Lille og Store Brøndstræde, og »de fattiges Sieleboder«, der strakte sig fra Bagsiden af en Ejendom i Møntergade til Store Brøndstræde for Enden af Lille Brøndstræde; det var en smuk Samling af »Holbergske« Bygninger, som forsvandt ved Kvarterets Ombygning. I Store Regnegade fandtes

i den Ejendom, som nu ejes af *Seifert*, indtil for 25 Aar siden et af Byens mange Brændevinsbrænderier, som tillige havde Kohold, og her kunde man i sin Tid se Kørne skride over Fortovet op ad Gadedørens Stentrapper og gennem Gangen at naa ind til Baghuset, hvor deres Stald var.

Antonistræde, Hj. af Gammel Mønt.

I Kvarteret omkring Gammelmønt fandtes ogsaa Kældere, hvorfra der solgtes varme Kartofler.

Morsomme Svalegange findes endnu i Pilestræde i den Del, der før hed Springgade, fordi Bytyren var opstaldet her; den allermorsomste er dog nok i Pilestræde Nr. 10. Hele Karréen Grønnegade, Gammelmønt og Regnegade ejedes i 1661 af *Ove Gjedde*; men der foreligger intet om, at han har bygget den saakaldte *Ove Gjeddes Gaard*.

Det var ikke, som hidtil antaget, paa Hjørnet at

Didrik Badskærs Gang og Regnegade, at »det Norske Selskab« holdt til. Fejltagelsen skyldes en Forveksling af Matrikelnumre. *Wessels* berømte Selskab hørte hjemme i det nuværende Sværtegade Nr. 7, hvor der er ret uforandret siden da, endogsaa et Spisehus i Stuen, akkurat som i salig *Madam Juels* Tid, og i den

Baghus i Pilestræde 10.

overdækkede Svalegang paa første Sal ses den Dag i Dag Værelserne, hvor de norske Studenter samlede. Da nærværende Forfatter i 1917 skrev en Pjece om Selskabet og dets Hjem i Sværtegade, tog det Norske Selskab i Christiania heraf Anledning til at lade opsætte en Mindetavle paa Husets Façade.

Man maa ikke tro, at dette Kvarter altid var saa ringeagtet, som det senere blev. Ligesom Rosenborg var *Christian d. Fjerdes* Lystslot »udenfor Byen«, byggede Adelsmænd og fornemme Borgere deres

Lystgaarde her paa det ubebyggede Stykke Jord nær Kongens Slot og Have; der laa de paa Landet, akkurat som man nu gør det i Klampenborg og Charlottenlund; man forenede her Landlivets Glæder med Behageligheden ved at være i Byens Nærhed. Derfor fandt man ogsaa ikke blot i Ove Gjeddes Gaard men i mange andre i Regnegade og Didrik Badskærs Gang, ved Nedrivningen pragtfulde Tapeter under de senere tarvelige, samt udmærkede Døre og Haandgreb, som for en stor Del er reddede og opbevarede paa Raadhusmuseet.

Her i Ove Gjeddes Gaard, hvor han næppe selv har boet, skønt han har ejet den, var i mange Aar Destillatør og Major *Lassens* Forretning, hvor der forhandlede alle Haande destillerede Sager, saasom: Perikum, Malurtbitter, Kirseværbrændevin, søde Snapse etc.

Paa Gammelmønt Nr. 5 saas indtil 1907 en morsom aaben Svalegang med Vand og Vask paa den aabne Trappegang. Paa et Minimum af et Areal, nogle hundrede Kvadratalen, fandtes her Forhus, Sidehus, Baghus, Forgaard og Baggaard.

Møntergade hed i gamle Dage: »Byens Stræde som løber til Volden«, en lang og i høj Grad upraktisk Betegnelse for en Gade. Sit nuværende Navn fik den, da man paa Clara Klosters Grund opførte en mægtig Bygning for »Mønten«; da Mønten flyttedes i Midten af det 17. Aarhundrede, gennemskares Grunden af en Gade, som derfor fik Navnet *Gammelmønt*.

Vi drejer saa om ad Grønnegade og mindes den nu forsvundne *Didrik Badskærs Gang*. Gaden har Navn efter en der i det 17. Aarhundrede boende Raadmand, *Didrik Johansen*, som var »Badskær«.

I *Grønnegade* stod til i Foraaret 1906 det Hus, hvori *Thorvaldsen* har boet, og det Billede, vi har deraf fra *H. C. Andersens* »Billedbog uden Billeder«, fire og tyvende Aften, med den lille Dreng, som sidder ved Mors Spinderok, medens det manganfarvede born-

holmske Stuehrs i Maaneskin straalende Messingperpendikkel giver Interiøret dets Karakter, tilhører helt og holdent Eventyrdigterens Fantasi; men lad os beholde det fremfor det grelle og stygge Billede

Gammel Ment Nr. 5.

af Thorvaldsens fattige Barndomshjem, som nu er faldet for en retfærdig Økses Hug.

Til *Grønnegade* knytter sig i den almindelige Forestilling ogsaa Begrebet »Teater«. Men det er ikke rigtigt. Den første danske Scene, *Holbergs* eller rettere *Capions* og *Montaignus* Teater, laa ikke i *Grønnegade*, men i *Lille Grønnegade* — nu *Ny Adelgade* —, og havde aabenbart Indgang ogsaa fra *Gothersgade*;

thi af den ældste eksisterende *Teaterplakat* (1722) fremgaar dette tydeligt. Der staar: »I ligemaade ombedes de, som forlange een heel Loge, at adressere sig til Hr. Montaigu, boende i Gothers-Gaden næst ved Comoedie-huset,« — og lige nedenunder: »Theatrum er paa det sædvanlige Sted i Grønnegaden, saa kand og Liebhabere igennem Porten i Gothers-Gaden

Gammel Mønt 4. Den Gieddeske Gaard.

inclades; Begyndelsen skeer præcise Klokken 5, at det Klokken 7 kand have Ende.«

Der staar en Duft af elskelig Spidsborgerlighed af denne Plakat. Borgeren skulde være pænt færdig med Fornøjelsen Kl. 7, paa den Tid, hvor vi begynder at klæde os om til Teatergang. Først 1775 begyndte Forestillingerne Kl. 6, og denne Tid overholdes endnu 1835, i 1848 begyndte man Kl. 7.

Vi maa forlade Lille Grønnegade — Himlen maa vide, hvorfor det gamle, historiske Navn ikke er bevaret! — for i Løbet af nogle Øjeblikke at befinde os udfor *Kongens Have* ved den saakaldte *Hørups*

Port, hvis rette Navn nok forøvrigt skal være »Kongens Port«.

Kongens Have er Stedbarnet blandt alle vore offentlige Anlæg. Den er blevet skammelig mishandlet af vore Myndigheder, og den største Del af Skammen falder paa *Frederik den Sjette*, der i taabeligt Soldatergalskab ødelagde de sidste Rester af den oprindelige Have. Thi den Stump, vi endnu har tilbage, og som endda for et Par Aar siden yderligere ødelagdes ved, at man lagde en lige Vej fra Hjørneporten og henrettede nogle af de gamle Træer, giver kun et svagt Begreb om det herlige Anlæg, der i det attende Aarhundrede var Københavnernes kæreste Spadserested, hvor Moderne udfoldedes, hvor der koketteredes og dreves Flirt, og hvor hele den fine Verden maatte hen Lørdag Aften og Søndag Formiddag. Men for helt at forstaa det Barbari, der er øvet her, maa vi begynde forfra paa Havens og Slottets Historie.

Navnet »Kongens Have« eller rettere »Kongens Lysthave« er ældre end Rosenborg Have. Christian IV købte 1606 mellem 3- og 400 Tønder Land udenfor Porten og indrettede her Lysthave, Nyboder og Kåstellet. Omtrent hvor nu Herkulespavillonen er, opførte han en »Eremitage«, hvor han tog ud om Eftermiddagen, og han havde endnu i 1608 ikke tænkt paa at opføre noget Slot, hvorimod han lod plante sjældne udenlandske Træer, anbragte Springvand, Statuer, Fiskeparke og Fuglehuse i Haven, og først i 1610 lagde han Grundstenen til det Slot, han kaldte *Rosenborg*, og som blev hans kæreste Opholdssted. Han lavede her al den Mekanik, der morede ham saa meget. Han kunde fra sit Værelse med en Vinde selv rulle Broen op og ned, han havde en »opfarende Stol«, hvormed han — som vi med Nutidens Elevatorer, — kunde hejse sig fra Etage til Etage, og oppe fra Taget havde han en lystig Udsigt med Talerør ned til Slottet o. m. m. Dette var, saa underligt det lyder, en Fæstning med Voldgrave helt omkring, med Bastioner

og Kanoner. Men det morsomste var dog Destillér-Huset i Haven, hvor en lærd Mand i Kongens Tjeneste lavede Frugtsafter, Elixsire o. a., og saa maa vi ikke glemme den velforsynede Vinkælder, der den Dag i Dag forsyner Hofholdningen med de fineste Aar-gange Vin. Blandt de mange Statuer i Haven er der kun bevaret een, nemlig »Løven i Kamp med Hesten».

Rosenborg.

Frederik den Fjerde var den første, der rørte ved Slottet. Han omkalfatrede en Del af det indre Rum, anbragte de endnu bevarede Buster af de romerske Kejsere paa Vestsiden og erstattede Skifertaget med et solidere Kobbertag, som haves endnu. Medens Kongens Have hidtil havde været lukket, lod Kong *Frederik* den aabne for Publikum, og det betød meget for Datidens København; thi Haven var stor, den strakte sig ud til Gothersgade, helt hen til Adelgade, og hvor nu Eksercerpladsen er, var da det dejligste

Blomsterflor; paa Eksercerhusets Plads laa et tæt Buskads, hvor Nattergalene slog, og den nuværende Garderkaserne var et Orangeri. En Mængde Statuer, bl. a. Samsonfiguren, der nu staar ved Herkulespavillonen og 67 »Kinderchen« samt 20 Marmorkugler paa Søjler livede op i de smukke Gange med de tæt klippede Hække og stive, tilklippede Træer. Som Springvand fungerede en Batsebafigur, der dog snart af Anstændighedshensyn erstattedes af Drengen paa Svaneryggen. Den nuværende Dreng er en Kopi af *Freund* efter den oprindelige men betydelig mere kunstnerisk udført.

Dette var Slottets og Havens Fortid. Snart trak truende Skyer op over det, allerede 1767 var man bestemt paa at indrette det til Landkadetakademi og at flytte Kronregalierne til Christiansborg, og samtidig skulde Blomsterkvarteret gøres til Eksercerplads; men Faren drev over, i 1772 kostede man endda en større Reparation og fjernede de mest medtagne Buster og Statuer fra Haven. Man havde tillige i Sinde at berøve Slottet dets skønneste Pryd, Hovedspiret, men til al Lykke ejede Danmark dengang en Mand med Kærlighed til det skønne i Arkitekten *Harsdorff*, og det lykkedes ham at bevare Taarnet. Det var ogsaa *Harsdorff*, som byggede den lette lille Herkulespavillon, og dermed kan vi sige, at det, vore Konger gjorde af godt imod Rosenborg, er forbi.

Frederik den Sjette, som i sin Regeringstid levede højt paa sin Ungdoms Velgerning mod Bønderne, kunde bevare sit Folks Kærlighed, baade da han begik Dumheden i 1801, rejste bort i 1807, satte Norge over Styr i 1814 og bragte Landet paa Fallittens Rand; men han mistede allerede en Del af Københavnernes Kærlighed, da han 1787 opførte den grimme Kasse, der endnu ligger som Eksercerhus der, hvor Nattergalebuskadset var. At han desuden gjorde Orangeriet til Kaserne og Blomsterhaven til Eksercerplads og i 1795 skar hele det Stykke, der laa fra det

nuværende Gitter hen til Adelgade fra, og anlagde Kronprinsessegade, det blev ham aldrig tilgivet af de ægte Københavnerne. Datidens Aviser vrimler da ogsaa af Beklagelser, fordi Haven var ødelagt, ikke alene ved at den var beskaaret og ikke længer passeredes som før, men tillige fordi den idylliske Fred, man før havde søgt herinde, nu forstyrredes af Militærets »buldrende Trommer og skingrende Piber«. Og i »Rosen« paa selve det dejlige Slot trak man Klasselotteriet!! En større Profanation af *Fjerde Christians* skønne Mesterværk kunde daarlig tænkes. Den Dag i Dag kan ingen god Københavner med Hjerte for sin kære By tilgive *Frederik den Sjette* denne Helligbrøde.

Livet i Kongens Have har inspireret nogle af vore Digtere. *Poul Martin Møllers* nydelige »Scener fra Rosenborg Have« skatter vi alle; vi ved jo ogsaa, at den sidste af dem, »Hans og Trine«, inspirerede *J. L. Heiberg* til »Aprilsnarrene«. Men *Heiberg* har selv brugt Haven som Ramme for sit Vaudevillesyngestykke: »Et Eventyr i Rosenborg Have«, hvorfra vi alle mindes de to muntre Figurer *Madam Sommer* og *Pensionisten Winther*. — Allerede den Gang var Haven ved at blive erobret af Ammer, Gardister og Børn, og i vor Tid er den jo største Delen af Dagen Børnenes Eldorado, hvorfor man ogsaa har anbragt Børnenes Digter, *H. C. Andersen*, i *Saabys* Gengivelse herinde, ligesom det er naturligt, at man har givet Plads for Danmarks børnevenligste Dronning, *Caroline Amalie*, her. skønt den krinoline-klædte Skikkelse ikke egner sig for plastisk Behandling, og Statuen derved kommer til at betage Slottet noget af dets fjerlette Ynde.

Den maaske allerstørste Uret, der er gjort Kongens Have i vore Dage, er, at man har fældet den kongelige Frugthave og i dens Sted anbragt nogle Plæner, der aldeles ikke hører til Havens Stil, og lagt Bagsiden af *Herkules-Pavillonen* blot. Hvis det skal være

Have-Arkitektur, saa maa vi bede alle Magter forskaane os for denne ny-opdukkende Kunst.

Desuden har man anbragt endnu et Par Udgange mod Sølvgade og Østervold, som berøver Anlægget det sidste Præg af Park og gør det til en almindelig Genvej og intet andet. I Stedet for at søge Haven bragt i Form ved Hjælp af Billedhuggerarbejder i en til den svarende Stil, er den blevet gjort til Pulterkammer for alt det, man ikke vilde have andre Steder. Værst af alt taler *Hørups-Monumentet* ved sin raa Brutalitet, der intet har med Plastik at gøre; man kan mene, hvad man vil om Hørup, nogen Sjøver var han ikke, og det var da heller ikke ham, der befriede os fra Træhesten, som det ene af Sokkelens Relieffer kan faa en fjernere Efterslægt til at tro. Saa virker da *Matzens Monument* mere diskret og fornemt, hvor det er anbragt.

Gruppen »Hesten og Løven« er derimod smuk og en af de ældste Bronzefigurer i Europa.

Med et Hjertesuk forlader vi Ruinerne af Kongens Have, som nu fra en offentlig Lystpark er forvandlet til en almindelig Gennemgang, og snart staar vi ved Hjørnet af *Bredgade* og *Dronningens Tværgade* ved det saakaldte *Moltkeske Palæ*. Vi tænker her straks paa den grevelige Malerisamling; der rummes i en Tilbygning og indeholder ypperlig og kostbar hollandsk Kunst, der med ægte grevelig-moltkesk Liberalitet er gjort tilgængelig for alle. Allerede 1804, da Samlingen opbevaredes i tre smaa Værelser i *Thotts Palæ*, var den aaben for Publikum, der dengang ikke havde Adgang til andre Kunstsamlinger. 1878 flyttedes den til sit nuværende Sted. — Selve Palæet stammer fra det 18. Aarhundredes Begyndelse og var da i den adelige *Danneskjold-Laurvigenske* Slægts Besiddelse. Fra denne Tid knytter der sig under *Frederik den Femtes* Regering nogen Historie til det, idet det var hertil, at *Grev Christian Conrad Danne-kjold-Laurvigen* Mandag Aften den 11. Marts 1765

bortførte den smukke og uskyldige Skuespillerinde, Jomfru *Mette Marie Rose*, efter Forestillingen paa Det kgl. Teater. Medens Greven stod i Ledtog med Skuespillerindens Moder, havde han for at skaffe Faderen, den berømte Holbergskuespiller *Rose*, af Vejen indbudt denne til et Gæstebud. Midt under Maaltidet lod Greven, som om han blev kaldt til Hoffet, og et Par af hans Venner holdt nu *Rose* tilbage, halvt med Magt. Da Faderen endelig slap løs og blev klar over, at Datteren var bortført, satte han Himmel og Jord i Bevægelse for at befri hende og brugte hertil ogsaa den bekendte Forfatterinde *Charlotte Dorothea Biehl*. Endda var det næppe lykkedes ham at redde Datteren, om ikke Greven havde begaaet den Dumhed overfor Kongen at nægte at kende noget til Historien. Herover blev Majestæten vred og lod foretage Husundersøgelse i Palæet, hvorved *Jomfru Rose* kom for Dagen. Greven blev forvist til sine Godser i Norge og maatte betale en større Pengebøde »i Reparation« til Aktricen. Sagen vakte uhyre Opsigt i Byen, hvor det var en stor Sjældenhed, at en stakkels Aktrice kunde faa sin Ret overfor en saa mægtig Adelsmand. *Jomfru Rose* kom aldrig mere til Scenen. Hun sendtes paa Landet og ægtede nogle Aar efter Kapelmusikus *Schiørring*.

Danneskjold-Laurvigen solgte senere Palæet til Etatsraad *de Coninck*, den rige Ejer af Dronninggaard; da Christiansborg Slot brændte, købte Enkedronning *Juliane Marie* Gaarden, og da hun døde 1796, købte *Constantin Brun*, gift med *Friederike Brun*, geboren *Münter*, Palæet og udstyrede Salene pragtfuldt og boede her til sin Død 1836. Derefter ejedes det en kort Tid af Murmester *Lythans*, indtil Grev *A. V. Moltke* købte det.

Skraas overfor ligger, gemt bag en dejlig Smedejerns Port det gamle *Berckentinske* Hotel, opført for Grev *Berckentin* af Arkitekten *Eigtved* i det 18. Aarhundredes Midte. Stilen er Rokokko, men Virkningen

noget forstyrret af de to senere opførte altfor høje Sidepavilloner.

Sin Historie har denne Bygning (vi kalder den nu *Odd-Fellow-palæet*) i den Tid, da den tilhørte Statsmanden og Mæcenen Grev *E. H. Schimmelmann*. Han har mere end een Gang kastet Glans over Danmarks Navn; det var hans Hæder, at Danmark blev det før-

Bredgade, Hj. af Dronningens Tværgade. Tilv. nuværende Moltkes Palæ, tilh. Kanalen, der laa ved Sophie Amalienborg.

ste Land, der afskaffede Negerslaveriet, og det var ham, der i Forbindelse med Hertugen af Augustenborg sendte *Schiller* den økonomiske Støtte, der reddede ham fra Undergangen paa et Tidspunkt, da ingen i Tyskland kom den store Digter til Hjælp. Her i Palæet modtog Schimmelmann ofte Besøg af Kongehuset, men glædest var dog baade han og hans udmærkede Hustru, *Magdalene Charlotte Schubart*, naar de samlede den Kreds af Digttere om sig, som nød saa rigeligt godt af deres Rundhaandethed. Af danske Digttere er det først og fremmest *Jens Baggesen*,

der har meget at takke Schimmelmanns for, men ogsaa *Rahbek*, *Pram*, *Oehlenschläger*, *Schack Staffeldt* og *Henrik Steffens* har været hans jævnlige Gæster. *Pram* har jo i sit efter vor Smag langtrukne men velmente Digt »*Emilias Kilde*« hædret hans første Hustru *Emilia Caroline Rantzaus* Minde.

Den dejlige Have bag Schimmelmanns Palæ har vore unænsomme Hænder ødelagt, idet den store Koncertsal er bygget paa dens Grund. Og de kostbare Sales Pragt er nu afløst af forløren Restavrationselegance.

Vi gaar nu ned til St. Annæ Plads, hvor vi straks glæder os over *Bissens* og *Saabys* Statuer af henholdsvis *N. W. Gade* og *J. P. E. Hartmann*, idet vi dog forundret spørger, hvad der kan have bevæget en Komité til at stille gamle Hartmann saaledes i Skammekrog med Ryggen til Livet. Thi, at han ligger begravet henne ved Garnisons Kirke og en Tid var Organist ved den, kan da vel næppe være Aarsagen til at anbringe ham saa langt fra den.

Marmorkirken inden Ombygningen.

SYVENDE AFSNIT.

SOM vi staar her paa St. Annæ Plads, er vi paa det gamle *Sophie Amalienborgs Haves Grund*. Dronning *Sophie Amalie* havde nemlig ejet en Have udenfor Vesterport, men ved Svenskekrigen og Københavns Belejring 1658—60 var denne Dronningens Have blevet totalt ødelagt. Som Erstatning fik hun nu en stor Grund fra St. Annæ Plads og helt ud til Toldboden, og her opførte hun 1683 sit Slot, som ødelagdes, da *Operahuset* brændte 1689. Slottet laa paa Østsiden af det nuværende Bredgade, mellem Frederiks- og Fredericiagade. — Skønt Kong *Christian den Femte* i Lighed med senere *Christian den Ottende* havde indledet sin Regering med at sige: »Nu ville vi alle spare«, saa gjaldt denne Maksime langtfra Hoffet selv og dets Fester. Navnlig ved Kongens Fødselsdag ødsledes der kolossale Summer, saaledes ogsaa d. 15. April 1689. Da opførte man ved

Sophie Amalienborgs nordre Fløj et kostbart Operahus af Træ; det var 90 Fod bredt, ved en Søjlegang var det forbundet med Slottet, og alt var indrettet paa det kostbareste, Orkestret var — som ved vore Dages *Wagner*-Forestillinger — skjult for Publikum, og der var pyntet med Enebærris og Transparenter paa Væggene. Her opførtes nu et Skuespil i Tidens Smag: »Der vereinigte Götterstreit« med hele Ap-

Sophie Amalienborg.

paratet med Guder og Gudinder og Hyrder og Hyrdinder. Indhold var der ikke meget af, men der var ofret en Del paa Mekanik og Udstyr, Fyrværkeri o. a., og det hele gik naturligtvis ud paa at forherlige *Christian den Femte* som »theurer Atlas dieser Zeit, grosser König, Kern der Helden«, og stormende Lykke gjorde det hele: selve Kongen fandt Behag deri, han var saa naadig at bestemme, at Forestillingen skulde gentages d. 19 April Kl. 3, for at ogsaa Folk af lavere Rangklasser kunde nyde godt af den. For tæt pakket Hus gik Tæppet op, man var kommet

gennem Forspillet og lige begyndt paa 1ste Akt, da en Lampe eksploderede og antændte det let fængelige Enebærris; der opstod en frygtelig Panik, og medens Skuespillere og Orkester reddede sig ud ad en Bagdør, trængtes Folk ved Indgangen, trampede hinanden ned, hylede og skreg; ingen Ledelse var der, og 180 Mennesker omkom i Flammerne, der snart efter bredte sig til det pragtfulde Slot, der i mindre end 4 Timer var lagt i Aske.*)

Nu henlaa Sophie Amalienborgs Ruiner i en Række Aar. Mindet om den sørgelige Begivenhed skræmmede Folk fra Stedet, Haven forfaldt, og en kostbar Grund laa saaledes ubenyttet hen. I 1703 bestemtes det, at Stenene paa Sophie Amalienborg skulde anvendes til en *Garnisons Kirke*, der blev kaldt »Den Herre Zebaoths Kirke«, og er den samme, som ligger her endnu. Oprindeligt skulde der hveranden Gang prædikes paa Dansk, hveranden paa Tysk, hvorfor der var to Præster, men de laa stadig i forargelig Strid med hinanden om Offeret o. l.; navnlig var en dansk Magister *Knud Tommerup* en meget stridbar Herre, der senere lagde sig ud baade med Menighed og foresatte ved under Pesten 1711 at forlade Hovedstaden efter fra Prædikestolen at have sagt: »København er et Sodoma og Gomorrha, hvorfor enhver, som kan, bør forlade denne formedelst dens Ugudelighed til Ødelæggelse indviede Stad.« — Først i 1819 faldt den tyske Prædiken bort. — Paa Kirkegaarden omkring Garnisons Kirke findes adskillige Grave, her hviler saaledes *J. P. E. Hartmann* og hans Fader *A. W. Hartmann*, Skibsværftsejeren *Lars Wilder*, som gav Wilders Plads Navn, Malerne *Lorentzen*, *Eckersberg* og *Lundbye*, (for de to sidste findes der indsat Minderelieffer af *Jerichau* og *H. V. Bissen* i Kirkemuren). En søndret Sten minder om Dispa-chör *Buntzen*, Stamfaderen til den navnkundige Heiberg-Buntzenske Slægt, og endelig bærer en Sten

*) Se iøvrigt Louis Bobé: Operahusets Brand.

den nu for længst glemte, skønne Skuespillerinde *Mette Marie Astrups* Navn. Der har næppe været nogen skønnere Kunstnerinde paa vor kongelige Scene; men med Talent var det saa som saa.

Vi drejer om ad *Amaliegade* og sender en venlig Tak op imod *Casino* i Erindringen om de fornøjelige Aftener, vi har tilbragt der, vi husker ogsaa, at det var i det dengang nyopførte, af *Tivolis Carstensen* skabte, Lokale, at de berømte politiske Møder d. 11. og 20. Marts 1848 holdtes.

Vi nærmer os nu *Amalienborgs* Slotte, og ved at passere »det Gule Palæ«, hvor nu Prins *Valdemar* bor paa første Sal og den gamle Historiker Prins *Hans* boede i Stuen, tænker vi allerførst paa Kong *Christian den Niende*, fordi han havde sit Ungdomshjem her. Som de øvrige amalienborgske Palæer er dette ikke kongeligt født, dets Oprindelse stammer fra en slet og ret Urtekræmmer og Sukkerhandler *Bargum*, der opførte det 1764 og Aaret efter gjorde sig mindre smigrende bekendt ved at spekulere i Slavehandel paa Vestindien, noget, der til Ære for vort gode Land heldigvis mislykkedes. I 1809 købte Kongen det til Bolig for den daværende »Kronprinsesse«, hans Datter *Caroline*, senere gift med Arveprins *Ferdinand*. Hun var dengang nyforlovet, og den ulykkelige Prinsesse havde jo den Sorg flere Gange ved Døden at miste sine fremtidige Gemaler. Senere boede Hertug *Vilhelm* af *Glücksborg*, *Christian IX.s* Fader her, naar han var i København, og fra 1837 var det *Christian den Niendes* Bolig, hvor alle hans Børn er fødte, og hvor det berømmelige og berømte Familieliv udfoldedes, som vandt hele Europas Beundring.

Det næste, vort Øje møder, er *Kolonnaden*, Bygmester *Harsdorffs* skønneste Mesterværk, der skaber Forbindelsen mellem det *Moltkeske* og det *Schackske* Palæ, som vi nu kalder *Christian den Syvendes* og *Christian den Niendes*. Den er opført 1794, og For-

bindelsesgangen over de joniske Søjler er kun $3\frac{1}{2}$ Alen høj. Desværre er hele Bygningen, da man kun ejede 19,000 Rdl. dertil, af Træ, der tidligt eller silde vil raadne op.

Igennem Søjlerækken øjner vi Københavns skønneste Rytterstatue, *Salys* Mindesmærke over den glade Kong *Frederik den Femte*, rejst af Asiatisk

Kolonnaden paa Amalienborg.

Kompagni d. 16 August 1768. Oprindelig var det Kong *Frederiks* Hensigt selv at rejse sig det nævnte Monument; men da det blev altfor rasende kostbart, fordi *Saly* og Familie skulde underholdes her i Byen og Materialerne desuden var dyre, tyede Kongen gennem Grev *Moltke* til det af ham stærkt favoriserede Asiatiske Kompagni, som, efter at Planen var gjort noget billigere ved Borttagelsen af nogle Grupper ved Fodstykket, endelig fik Mindesmærket rejst paa den daværende »Frederiksplads«.

Vi staar altsaa paa Amalienborg Plads, der som Frederiksplads var langt større, men efter mange opgivne Planer blev Størstedelen af den udparcellet, og Kongen forbeholdt sig kun den ottekantede Plads, hvor nu Palæerne ligger. I 1749 overlod han den til fire Adelsmænd, imod at de her skulde opføre ensartede Palæer. Det blev da saaledes, at Grev *Moltke* opførte det nuværende *Christian d. Syvendes* Palæ, *Lewetzau Kong Christian X.s, Brockdorff* Enkedronningens, og *Christian den Niendes* var overdraget *Løvenskjold*, der dog kort efter overlod Fuldførelsen til Enkegrevinde *Schack*. Da Christiansborg brændte i 1794, var man i Trang for Kongebolig. Kongen havde allerede tidligere købt det *Brockdorffske* Palæ til Brug for Landkadet-, senere Søkadetakademiet, og nu købtes Resten, idet det *Moltkeske* Palæ indrettedes til Residens og derved blev *Christian d. Syvendes*.

Siden da har Kongefamilien, naar man netop undtager *Frederik den Syvende*, ført sit Familieliv her, medens Christiansborg efter Genopførelsen var viet de store, officielle Fester. — Ganske naturligt vender Tanken sig nu først imod det Sted, hvor Kong *Christian den Niende* døde, og vi husker da, at Kong *Frederik den Sjette*, der allerede som Kronprins residerede her, ogsaa lukkede sine gamle, trætte Øjne indenfor disse Mure, da han døde d. 3. December 1839. Senere døde ogsaa *Frederik den V's* Datterdatter, *Frederik d. VI's* Enke, den i sit Ægteskab ulykkelige, men mod sin utro Husbond rørende trofaste *Marie Sofie Frederikke* i dette Palæ den 21. Marts 1852.

Ligeoverfor, i Kong Christians nuværende Bolig, residerede Danmarks litterært og kunstnerisk interesserede Konge, *Christian den Ottende*, med sin skønne Dronning, *Caroline Amalie*. Her samledes Danmarks Guldalderdigtere omkring den fyrstelige Mæcen, der allerede som Prins havde befriet *Baggesen* fra Gældsængslet i Paris, og som satte en Ære i at

tælle baade *Oehlenschläger*, *Thorvaldsen*, *Grundtvig* og *H. C. Andersen* blandt sine kæreste og hyppigste Gæster. Baade Kongen og Dronningen boede her, efter deres Død benyttedes Palæet af forskellige offentlige Myndigheder, indtil Prins *Christian* og Prinsesse *Alexandrine* tog det i Besiddelse efter deres Bryllup 1898.

Hvor vor nuværende Enkedronning i Øjeblikket bor, stod d. 26 Maj 1842 *Christian den Niendes* Bryllup med Landgreve *Vilhelm* af Hessens Datter, *Louise*. Landgreven boede her til sin Død 1867, og to Aar efter rykkede hans Dattersøn, Kronprins *Frederik* ind med sin unge, svensk-norske Brud. — Berømmeligst er dog nok *Christian d. Syvendes* Palæ, der siden 1865 har været Kongens Receptionsalæ, og hvor afdøde *Alexander d. III* af Rusland, Kejser *Wilhelm d. II* af Tyskland, Kong *Edvard d. VII* af England, Kong *Gustaf den Femte* og Præsident *Loubet* har boet; her gav Kong *Christian IX* sin sidste Audiens, en Time før han døde, og her modtog han kort Tid i Forvejen den Deputation, der fik hans Samtykke til, at Prins *Carl* af Danmark maatte bestige Norges gamle Trone som *Haakon den Syvende*. Fra Palæets Altan proklameredes endelig Kong *Frederik VIII*. og *Christian X* som Danmarks Konger.

Bag dette Palæ ligger i Haven en lille Pavillon, bygget midt i det attende Aarhundrede og ganske fin og ejendommelig i sin bornholmske Sandsten med den aabne, af joniske Søjler baarne Rotunde — den har muligvis i sin Tid været kongelig Badstue, senere Thepavillon.

Ikke egentlig hørende til Palæet er det i Aaret 1800 opførte »Dronningens Ridehus«, hvorfra Vagtparaden før trak op, og helt udenfor, men sluttende sig dertil i Stilen er *Bernstorffs* Palæ, opført i 1752. Det var i over et halvt Aarhundrede Hjem for Arveprins *Ferdinand* og hans *Caroline*, hvorefter det købtes af Kong *Georg* af Grækenland. Da *Bernstorff*

ejede det, skænkede Kong *Ludvig den Femtende* af Frankrig ham nogle pragtfulde Gobeliner, som nu desværre er fjernede. Sidst vandt Palæet en vis Berømmelse ved, at det unge norske Kongepar her havde deres beskedne københavnske Hjem, hvorefter Højesteret havde Lokaler i Palæet, der nu ejes af Transatlantisk Kompagni.

Paa det modsatte Hjørne regerer nu *Hornung & Møller* i en Del af det saakaldte *Dehnske Palæ*, mest bekendt under Navnet *Mac Evoys Palæ*, hvor i Slutningen af det attende Aarhundrede den især fra *Baggesens* Historie saa kendte Hertug *Frederik Christian* af Augustenborg boede. Senere har Dronning *Louises* Broder, Prins *Frederik* af Hessen-Kassel, ejet Palæet, som ved hans Død blev udparcelleret. En Del af det er nu Gesandtskabshotel.

Ligefor os hæver nu Marmorkirken — officielt Frederikskirken — sin guldribbede Kuppel, den sjette største i hele Europa. Denne Kirke, som var kongeligt tænkt af *Frederik d. V*, der ønskede at skaffe det fine Kvarter, han havde ladet udstykke af *Sophie Amalienborgs* Have, en Sognekirke og tilige vilde rejse et gloriøst Minde om, at den oldenborgske Kongestamme havde regeret i 300 Aar, blev længe vor Bys Smertensbarn. Og dog, nu da Ruinen er forsvunden og den tunge Kirke hæver sin Kolos imod Sky, kan man sukke efter den lille maleriske Kirkestump, der stod saa fint mod den klare Himmel. Ogsaa disse Minder om henrunden Herlighed svandt.

Oprindeligt havde *Eigtved*, som skulde udføre Kirken, ikke tænkt paa Marmor, men paa almindelige Sand- og Mursten, men siden fik han Ideen at beklæde disse Mursten med Marmorflader. Da der var sumpet Grund, hvor Kirken skulde staa, var Forarbejderne mange og dyre, ja endog livsfarlige for de Soldater, der foretog dem. Efter at *Thurah* i to Aar havde holdt Arbejdet smaat gaaende — andet var hans Opgave heller ikke — indkaldte Kongen efter

Salys Raad de to franske Arkitekter *Jardin*, der helt omkalfatrede Planerne og lod indføre Marmorblokke i Stedet for Fliser. Da disse to Udlændinge tilsammen fik 30,000 Kroner om Aaret, er det ikke til at undre sig over, at de 30 Fod af Kirken, der var naaet over Jorden, da *Frederik d. V* døde, havde kostet 4,800,000 Kr. i vore Penge. Der er heller ingen Grund til at bebrejde *Struensee*, at han med dette bundløse Penge-svælg for Øje standsede ethvert Arbejde paa Kirken, som nu laa i over 100 Aar som Ruin. I 1795 vilde man have *Harsdorff* til at fuldføre Kirken, men ved hans Død 1799 faldt disse Planer atter bort, og først i 1874 tog daværende Etatsraad *Tietgen* fat med kraftig Haand, købte Kirken af Staten og kunde — delvis ved andres Hjælp — 19 Aar efter indvie den af *Meldahl* opførte Frederikskirke, som stadig i Folkemunde bevarer Navnet *Marmorkirken*, skønt den er bygget af Kalksten fra Fakse og Øland.

Paa Vej tilbage mod Kongens Nytorv gennem Amaliegade passerer vi det gennem Aarene saa omstridte og omtumlede *Casino*.

Georg Carstensen var ikke den første, der fik Ideen til et Privatteater her hjemme. *Thomas Overskou* havde allerede i Trediverne paa Haanden en Grund, der laa paa Hjørnet af St. Annæ Plads og Amaliegade, hvor nu det engelske Gesandtskab ligger; men han naaede ikke længere end til at lave en Samling Love, hvis vigtigste Paragraf var, at den, der forglemte sig selv i den Grad, at han mødte beruset i Teatret, skulde straffes med Bøder og Bortvisning.

Georg Carstensen var mere praktisk, han vilde skabe Casino som et Vintertivoli; han byggede det i Maurerstil, og da han aabnede det i 1847, straaledede Gassen for første Gang i København; han havde sit eget Gasværk paa St. Annæ Plads; Københavnerne var skeptiske overfor denne nye Belysning; men den virkede godt; kun een Gang slog den Klik; men det bevirkede kun, at Etablissementet var lukket en enkelt Aften.

Carstensens Vintertivoli skulde være et Sted, hvor Københavnerne i Vintertiden kunde forlyste sig med Sang og Musik under lignende frie og sydlandske Former som i Tivoli; derfor blev det den mauriske Stil, som skulde herske; endnu minder Ord som Pergola og Bazargang derom; men da var Bazaren en virkelig Række Boder, Pergolaen en rigtig Vinterhave, og i den store Sal skulde Underholdningen, ogsaa af scenisk Art, veksle med Musik.

I Stueetagen var et Springvand, som »holdtes aabent« hele Dagen, der var ogsaa Restavration, Café og Billard — alt mod en ringe Entré; Restavrationen bestod af en større og en mindre Sal; i den lille kunde man abonnere paa Middagsmad, og smaa, sluttede Selskaber kunde leje den. Og Caféen var udstyret med en hidtil uset Elegance: Borde med broncerede Jernfødder og Marmorplade, og langs Væggene var anbragt Kanapéer med rødt Fløjl. Bag dem var de smaa Kabinetter, der eksisterer endnu, og der trak Levemændene sig ind med deres Damer. I øverste Etage var et Konditori med Buffetter anbragt imellem store og lille Sal. Paa begge Sider af den store Sal var der Øltunneller i Lighed med de tyske Ølknejper.

Folk, deriblandt »Corsaren«, troede, at Carstensen var angrebet af Storhedsvanvid, og hans næste Maal vilde være at blive Statsminister; men han naaede at sætte sin Vilje igennem, og selveste *Christian d. VIII* og *Caroline Amalie* kom paa Besøg og glædede sig særlig over den første Dirigent, *H. C. Lumbyes* Musik fra Kl. 7¹/₂—12. Hele Byen var »frapperet«, siger Berlingske Tidende. Ogsaa Arkitekten, *Stillmann*, berømmes i høje Toner.

Lumbyes Casino-Vals fløj over hele Byen, og den fine Portion valsede i den lille Sal, som altsaa var et ideelt »Palais de danse«.

I Carstensens eneste Sæson opførtes der Pantomimer med *Pricerne* i, og i November dansede *Juliette*,

Amalie, Sophie og Rosa Price en Pas de quatre: »En Malers Fantasier«, som alle jublede over.

Men med første Sæson var Carstensens Saga ude; skønt der var løst 11,415 Billetter og 3762 havde taget Abonnementskort for at se paa Herlighederne, kom der Underskud, især fordi det nye Hotel »Phoenix«, der rejste sig paa Gæstgiverstedet »Stadt Hamburgs« Ruiner, drog den fine Portion dertil. Carstensen maatte give op, og 2. Juledag 1848 aabnede Teaterdirektør *Lange* (senere kendt fra Folketeatret) det rigtige Casino, som det er den Dag i Dag. Den første Aften opstod der Panik, fordi der gik Ild i en Papirkurv. Publikum vilde trænge op paa Scenen og trampede allerede Orkestrets Instrumenter itu, da *Erik Bogh* ved at tale roligt til Folk reddede Situationen. Det blev ikke sidste Gang, han kom Casino til Hjælp i Nøden.

At skrive Casinos Historie her vilde være for vidtløftigt, lad os indskrænke os til at ønske det en ny og lys Fremtid som den gode Folkekomedie- og Operette-Scene, det altid har været.

Kongens Nytorv.

OTTENDE KAPITEL.

VOR Vej fører os nu til *Kongens Nytorv* eller »det nye Kongetorv«, der blev anlagt 1670 paa *Hallandsaas' Plads*. Hallandsaas hed Torvet, fordi det, da det ikke var brolagt, undertiden var lige saa ufremkommeligt som Hallands Aas i Sverige. *Gyldenløve* havde faaet Stenene fra *Kalø Slot* til at opføre det nuværende Charlottenborg med, og man vilde gerne give Torvet, der hidtil havde ligget udenfor Byen, saa megen Trafik som muligt. Derfor bestemtes det, at man skulde udgrave en Havn, der naaede helt ind til Torvet, og den 6 Sept. 1671 gjordes de første Spadestik til Nyhavn, som de fleste sikkert tror er en naturlig Indskæring. I Forvejen havde man for at skabe Torvet maattet udfylde de gamle Voldgrave, som laa her, og det nuværende kgl. Teater hviler f. Eks. paa 8—10 Alen Fyld. Det gjaldt derpaa om paa Torvets Midte at anbringe et passende Minde om dets og Landets Fader, *Christian V.*, og da vi ingen

Kunstnere havde herhjemme i denne Tid, var det ikke saa underligt, at man tyede til Udlandet. Men lige saa heldig som Frederik den V blev med *Saly*, lige saa uheldig var hans Oldefader, da han indkaldte den franske Billedhugger *Abraham César Amoureux* og gjorde ham til sin Hofbilledhugger; thi vi kan alle den Dag i Dag se, at Talentet hos Hr. Amoureux ikke har været overvældende. Man har ogsaa undret sig over selve Anbringelsen af Statuen, fordi den ikke staar midt paa Torvet; her er der et Forsvar for Billedhuggeren; thi han har maattet opstille den med det nyanlagte Charlottenborg for Øje; og staar vi i Slotets Port, ja, gaar vi helt tilbage til Udstillingsbygningen, og Portene staar aabne, vil vi kunne se hele Statuen som Midtpunkt for Kongens Nytorv. Man har ogsaa undret sig over de allegoriske Figurer, der omgiver Billedhuggerarbejdet, og der har været adskillige Gisninger om, hvad de skulde betyde. Allegorierne ligger os jævne Københavnerne noget fjernt, og det er næppe overdrevent mange af de over Kongens Nytorv spadserende, der for Alvor har Indtrykket af, at det unge Menneske, der trampes ihjel af den skikkelige »Hest« ikke er nogen ringere end »Misundelsen«. Der er Folk, der har villet gøre ham til Svensker, og der er endda i Tider, hvor Forstaaelsen mellem os og vore fortræffelige Brødre hinsidan var mindre varm, i svenske Blade fremkommet Beklagelse over, at man har anbragt en Svensker i den lidet behagelige Stilling; men vi kan trøste de misfornøjede med, at Misundelsen er international. Lige saa lidt falder det nogen ind, at det er »Visdommen« i *Minervas* Skikkelse, »Tapperheden« i *Herkules'*, »Ædelmodigheden« i *Alexanders* og »Hæderen« i en Kvindeskikkelse, der bærer en Pyramide, som holder Vagt om Kong *Christian den Femte*. Thi den højsalige Konge udmærkede sig som bekendt ikke i fremragende Grad ved nogen af disse Egenskaber. En Rædsel er det at tænke paa, at disse Figurer endog har været forgyldte,

og at det var disse gyldne Egenskaber, *Samtiden* anvendte allegorisk paa den jævne og troskyldige *Christian* med de smaa Aandsevner, men det elskværdige Lune, der gjorde ham saa ligefrem i Sind, at de københavnske Borgere endda, naar han kørte gennem Byen, stod i Vinduerne med Glas i Haand og drak hans Skaal, hvad han naadigt takkede for. Der er maaske ikke alligevel saa lidt Mening i, at han nu er alle Københavnernes Kælebarn, »Manden paa Hesten«, som vi lidet respektfuldt kalder ham, hvis vi da ikke helt lader ham ude af Betragtning og kun tænker paa det rare Dyr, vi alle holder saa meget af og derfor lader være Hovedpersonen i Gruppen, medens vi slet og ret mødes »ved Hesten«.

En vekslende Skæbne har det omkring »Hesten« anbragte Anlæg, »Krindselen«, haft. Til at begynde med var det Blomsterbede i fransk Stil; senere fældede man Træerne for kort efter at plante nye, som i Fyrreterne atter flyttedes og fandt en gæstfri Jordbund paa Gaunø ved Næstved, hvor de danner en prægtig Lindeallé den Dag i Dag.

Ved den sidst stedfundne Omregulering af Kongens Nytorv er Torvet fra et Færdselssynspunkt gjort ideelt med sine mange »Heller« og Rabatter; men det vil desværre snart vise sig, at den nyanbragte yderste Trærække omkring Hesten ganske vil berøve Torvet dets Karakter ved at tage Udsigten fra Charlottenborg og Nyhavn. Hvor langt naturligere vilde det ikke have været, naar man havde Træer til overs, da at anbringe dem langs Fortovets Sider; formodentlig var man da ogsaa sluppet for de Skamstøtter af Plakatsøjler, som til ingen Verdens Nytte skænder Kongens Nytorv saa vel som vore øvrige Torve.

Det gammeldags Præg er forsvundet fra Kongens Nytorv. Det er blevet en moderne Bys Torv, skønt Byens Midtpunkt forlængst er gledet fra det. Men endnu er det Torvet med de mange Minder. De nye Bygninger, der har rejst sig i de senere Aar, fortæller

os intet nyt om en Genialitet, der skal særkende vor Tids Arkitektur, og skulde man pege den Bygning ud, man med særlig Glæde dvæler ved, bliver det en af de gamle, *Harsdorffs* fine Privatbolig, vort nuværende *Udenrigsministerium*. Det er blot ubegribeligt, at Staten ikke straks købte hele Bygningen, saa havde man undgaaet at faa den ene Del af det skændet af moderne Forretningsruder. Men *Harsdorff* har kun haft liden Tak af den By, hans Kunst har smykket. Man har sat en trykkende Etage til paa Landmandsbankens Ejendom; man har trods harmfyldte Protester listet sig til at rive hans skønne Løveapotek ned og anbringe Nürnbergger-Marcipan i Stedet.

Se nu paa Ministeriets Bygning, og kast derefter Øjet over mod *Thotts* Palæ, et Arbejde, som væsentligst skyldes *Jardin, Harsdorffs* Forgænger, Repræsentant for Overgangen fra Rokokko til Empire. Hvor meget roligere, fornemmere og finere er ikke *Harsdorffs* Hus, frit som det er for Overlæsselse af Balustrader og Statuer. *Oppermann* gør i sin Bog om »Kunsten i Danmark under *Frederik V* og *Christian VII*« opmærksom paa denne Sammenligning, ligesom han med *Høyen* peger paa den morsomme Løsning hos *Harsdorff* med at vende Kapitælernes Smalside udad, da der ikke er Plads til at lade Rundingerne udfolde sig. Uden at vide det har Kunstneren her handlet i Oldtidens Aand; thi mange Aar efter hans Død har man paavist en lignende Løsning af Vanskeligheden i en Oldtidsbygning i Pompeji.

For at begynde et Sted, vender vi os nu til *Charlottenborg*, og vi ved, at Slottet er opført af Kalø Sten af *Ulrik Frederik Gyldenløve*. Han var fem Aar om at faa Slottet færdigt, og hvis man har lange Øjne, kan man paa de smukke Skorstene se Aarstallet 1677 indskrevet paa Siderne, der vender mod hinanden. Vi har nu nærmest Indtrykket af, at Façaden er utilladelig snavset, saa sort, at Det kgl. Akademi for de skønne Kunster burde skamme sig derved. Man

spørger uvilkaarlig om, hvorledes Renligheden er indvendig, naar der ikke har været anvendt rensende Midler paa den udvendige Side lige siden, ja, længe før *Thorvaldsen* havde sit Atelier her. Man faar næsten ikke Øje paa Frederik V's Buste over Porten. Den skal nemlig være sort. Og man undrer sig endnu mere over det Barbari, der ganske har knust Slottets Virkning, naar man ser det bagfra. Der har man klasket den ene grimme Tilbygning til efter den anden, og man aner knap, hvor smukt Slottet var, da der var Udsigt derfra ud over *Charlotte Amalies* Have helt ned til Vandet. — Lidt ældre Folk vil kunne huske den Tid, da Dronningens Have var *botanisk Have*, — først 1874 udlagdes hele dette store Terræn til Byggegrunde. Megen Historie har Slottet ikke. Ganske vist holdt *Frederik V* som Kronprins sine Orgier her, hvor adskilligt af Byens kvindelige Bærme forlystede ham for saa rigelig Betaling, at han, uden at de derfor turde beklage sig, endte Gilderne med at gennempiske disse Kvinder paa deres blottede Legeme. Her boede den bizarre, men interessante Forfatterinde *Charlotte Dorothea Biehl*, hvis Fader var Slottets Forvalter. Man har sikkert gjort hende en Del Uret ved at kalde hende »Hoftrappesladrersken«; thi det meste af de Ting, hun har oplyst i sine Breve til *Bülow* paa Sanderumgaard, har senere ikke kunnet afkræftes. For Resten var hun jo et Barn af sin Tid, og hendes Skuespil, som endda blev opført paa den kongelige Scene, var haarrejsende. Hun har indført *Cervantes'* udødelige *Don Quijote* i dansk Læseverden og var en Kvinde med Hjertet paa det rette Sted, det viste hun ikke mindst ved sin Hjælpsomhed mod *Rose*, da hans Datter var bortført.

Det bliver dog først og fremmest som Hjem for *Akademiet for de skønne Kunster*, at Charlottenborg vil staa for vor Tanke. 1753, da *Eigtved* var Direktør, fik Akademiet Slottet til Lokale, og store er de Navne, der knyttedes til Direktørposten; vi kan nævne: *Abild-*

gaard, C. F. Hansen, C. V. Eckersberg, H. V. Bissen, Vilhelm Marstrand, J. A. Jerichau, F. Meldahl, Otto Bache, Vilhelm Bissen og Martin Nyrop.

Vi faar nu lige Tid til at smutte ned i Strandstræde i Gaarden til Nr. 5 for at mindes den navnkundige *Collinske* Gaard, hvis Herlighed dog er svunden; over Porten minder en Sten, der bærer et adeligt

Den Collinske Gaard, Bredgade 4.

Vaaben, om at den spanske Gesandt under Frederik d. III, *Grev de Rebolledo*, residerede her. Der var da Udgang til *Norgesgade*, nu Bredgade. Vi ved, at *H. C. Andersen* her havde sit københavnske Hjem, og at det Grandjeanske Konditori, et af de ældste og fornemste Schweizerkonditorier, der opstod i Halvtredserne, og hvortil senest *Herman Bangs* Navn er uløseligt knyttet, ligger her. *Bang* kom der daglig til sin sidste Rejse.

Vi kan ogsaa ærgre os over den Vandalisme, der for faa Aar siden er øvet imod Haven bag det nuværende *Thottske Palæ*. Sligt burde ikke engang Lehnbaroner havde Lov til; thi Grunden her er atter historisk. Hvor mange ved, at Rigens Admiral, *Niels Juel*, har haft Bolig her. Han opførte sit lille Slot til Pryd for Torvet og blev, da det

Den gamle Hovedvagt paa Kongens Nytorv.

var ham dyrt, fritaget for Skat i 20 Aar. Senere hen boede den russiske Minister *Dolgorucki* i Palæet, medens Czar *Peter den Store* gæstede København, og Czaren skal sikkert have boet i Palæet et Par Dage. Derpaa kom Bygningen i Danneskjoldernes Eje; men den maa ikke forveksles med det *Danneskjold-Laurvigenske* — nu Moltkes Palæ, hvis Historie vi før har omtalt. Det smukkeste ved Thotts Palæ er vel nok *Jardins Fronton*, men den kunde grundigt trænge til at restavreres.

Hvor nu *Hotel d'Angleterre* ligger, laa i gamle Dage *Ahlefeldts* pragtfulde Palads, og lige ved Siden af, hvor nu Hovedvagtsgade munder ud, vækkes vore Erindringer om det hyggelige gamle, vore Bedsteforældres København, da *Hovedvagten* laa her, og »Uhrets rødlige Skin med en Lampe bag Skiven brændte«.

Allerede i Henrik Steffens Tid var Kongens Nytorv kendt for sine gode Spisehuse; der var *Raus* fine Traktørsted, hvor d'Angleterre er nu, og hvor de fornemme, hver Gang der kom en Skildpadde til Byen, ved Avertissementer indbødes til Skildpadde-suppe, og lidt længer henne, hvor nu *Grand Cafe* ligger, havde *Richter* den Stue, hvor *Oehenschläger* sad og spiste Boeuf, da *Ole Hieronymus Mynster* kom og præsenterede ham for *Henrik Steffens*. I samme Hus havde en Aflægger af *Drejers Klub* en Stund Lokaler. I Kælderen er *Hviids* Vinstue, der stammer fra 1773 og er den ældste her i Byen.

Vi kommer derpaa til Hotel du Nord, oprindelig *Holstein-Holsteinborgs* Palæ, der fik sit Navn, dengang Trakteur *Ernst Møller* i 1796 købte det og indrettede det til »Herbergeren«. Det havde ikke dengang det aller anstændigste Ry paa sig; men da Konferensraad *Constantin Brun* i 1816 købte det, lod han her indrette de første varme Bade, København kendte i nyere Tid. I Middelalderen havde vi haft nok af Badstuer — Navnet Badstuestræde minder derom — Kong *Hans* gik jo i Badstue hos *Hans Bogbinder* i Højbrostræde, — men disse Badstuer var tillige en Slags Aftrædelser, hvor Venus dyrkedes ret kraftigt. Derved kom de i Miskredit, da man paa Grund af den ringe Renlighedssans undertiden paadrog sig farlig Smitte; de blev endelig forbudte og vor By kendte ikke offentlige varme Bade, før *Constantin Brun* forbarmede sig over os.

Vor Opmærksomhed fanges nu af Hof-Agent *Erich Erichsens* Palæ, en af de Gaarde, hvormed den rige Han-

delsstand smykkede København efter Branden 1795. Nu har *Handelsbanken* paa smuk Maade holdt sin Haand saavel over Bygningens Indre som Ydre; Sø- og Handelsretten bor til Leje i nogle af de skønneste Værelser.

Det er ikke her Stedet at skrive *Det kgl. Teaters*

Historie, vi maa holde os til det rent Ydre, og vi synes da, at det er sørgeligt, at Jernet er brudt ud i Stenene og har gjort Façaden paa den skønne Bygning helt sort. Kedeligt er det, at man har fremstillet *Holberg* og *Oehlenschläger* udenfor Teatret som et Par værdige Middagsherrer. Hvorledes skal Københavnerne dog af denne eneste plastiske Fremstilling af *Holberg* faa Indtrykket af den lille, vævre og livlige Mand, han

Det ældste kongelige Teater.

var? Han har næppe nogen Sinde siddet saa værdig i en Stol, og skulde vi haft karakteristisk Fremstilling, havde det været rimeligere at anbringe ham staaende, spejdende med et lunt Glimt i Øjet ud over Torvet efter Byens mange *Jean de France'r* og *Jacob von Thyboe'r*, som hans Øje nok skulde have opdaget den Dag i Dag. — Det

var jo heller ikke *Konferensraad* Oehlenschlägers Arbejder, der gjorde Lykke paa Det kgl. Teater, men den unge, svulmende *Adams*; hvorfor har da den ellers geniale *Bissen* givet os et Billede som dette? — Saa ærgrer man sig ikke nær saa meget ved at rette Blikket mod Taget og se paa *Ring's* Gruppe, selv om vi har liden eller ingen Glæde af at vide,

Charlottenborg og Gjethuset.

at den fremstiller Apollo i behageligt Selskab med Melpomene, Thalia og Pegasus ved Hippokrenes Kilde. At tænke sig, at man endnu i 1878 kunde opstille en saadan Allegori i vort nøgterne København!

Lige siden 1748, da Frederik d. V. havde skænket det gamle Tjærehus ved Siden af »Giethuset« til Organist C. A. Thielo, har Teatret ligget paa denne Plads paa Kongens Nytorv. *Eigtved* byggede det første Skuespilhus, der fra 1770 overtoges af Kongen og blev »Den kongelige danske Skueplads«. Bygningen, der fra først af rummede 780 Tilskuere, blev i Aarenes

Løb udvidet adskillige Gange, bl. a. af Harsdorff, og foran den var anbragt Tragediens og Komediens Muser af *Wiedewelt* og *Weidenhaupt*. De var af Tømmer, Pap, Gibs og Sejldug og oversmurte med Limfarve og Kridt. Det var foran denne Bygning, at Frederik den Sjette som Kronprins standsede paa sit Bryllupstog, medens 9 hvidklædte unge Piger hilste ham med Sang; ved denne Lejlighed var der altsaa 11 Muser (de to Statuer + 9 levende) til Stede, hvilket *P. A. Heiberg* satiriserer over i sin berømte Indtogsvisse:

»Dekorationer og Porte man maler,
synger, hvad elleve Muser besang.«

Den gamle Bygning kunde efter alle Udvidelserne rumme 1370 Tilskuere, men var i høj Grad brandfarlig. I 1872 begyndte man under Arkitekterne *Dahlerups* og *Ove Petersens* Ledelse paa Opførelsen af den nuværende Teaterbygning. 1. Juni 1874 spillede sidste Gang paa det gamle og 15 Oktober første Gang paa det nye Theater, der kan modtage 1600 Tilskuere. (Til Sammenligning kan der i Casino være 1350, i Folketeatret 1300, i Dagmar-teatret 1270 og i Odd-fellowpalæets store Sal 1500 Tilskuere).

Hvor Tordenskjoldsgade nu gaar ned, laa i gamle Dage det berømte *Giethus* s: Kanon- og Klokkestøberi, hvis Lokale ogsaa brugtes som Spisesal for Hoffet i *Christian den Syvendes* Tid, naar Kongen havde holdt Balparé eller Maskerade i Det kgl. Teater, — det maatte han, da Christiansborg var brændt. I Giethuset er ogsaa vort offentlige Musikliv skabt, idet man omtrent ved samme Tid her begyndte at afholde offentlige Koncerter. Men først da Drejers Klub og senere den fine Klub »Harmonien« tog Musikaftener med paa deres Program, blev der virkelig Musikinteresse i København. I Giethuset boede ogsaa General *Rømeling*; det var ved en af hans berygtede Fester, at *Frederik den Syvende* første Gang traf Figurantinden *Louise Rasmussem*, den senere Grevinde *Danner*.

Vi vandrer ned ad Holmens Kanal og faar straks Udsigt til

»Niels Juel med Kæmpeaanden
og Holmens faste Stok i Haanden«.

som hans Genboer, de glade Studenter sagde i deres evigunge Ruskantate. Her boede Minerva-Sønnerne nemlig i den gamle »Slavekirke«; dette Udtryk er

Studenterforeningen 1863.

absolut forkert og kun brugt som Skældsord, thi der har *aldrig* været Slavekirke her; skraas over for ligger det oprindelige *Peschienske* Palæ, nu Landmandsbanken, hvor Studenterne ogsaa i tidligere Dage har resideret. Vi kan til denne Glæde føje en, nemlig den, at en moderne Tilbygning, der skabtes for nogle Aar siden af Professor *Storck*, saa fuldt harmonerer med Hovedbygningen.

Vi drager ad Holmens Kanal forbi den smukke *Nationalbank*, der vil bære sin Mesters, *Herholdts*, Navn til sene Tider; vi kigger, selv om vi just ikke

skal sætte Penge i Banken, indenfor og glæder os over *Hilkers* skønne Lofts- og Trappedekorationer.

I den seneste Tid har der under *Martin Nyrops* altid stilsikre Ledelse bag *Herholdts* Bygning rejst sig en Tilbygning til Nationalbanken; her vil Bankens daglige Ekspedition foregaa, medens den oprindelige Bygning er forbeholdt Administrationen. Naar *N. V. Dorphs* Billeder med Tiden smykker Ekspeditions-

Gammelholms Kanal, hvor nu Begyndelsen af Havnegade er.

salens Indre, vil den sikkert danne en værdig Ramme for det Forretningsliv, der skal føres her. Desværre hindrede denne Ordning af Bankens Byggeforhold, at de overfor liggende gamle Bygninger — »Numrene«, som de kaldtes tidligere, fordi det var de første Huse i Byen, der blev nummererede — forsvandt. Laksegade har faaet en Fornylse gennem Landmandsbankens flotte Udvidelse; men de i sin Tid berygtede Gader ned til Nikolaj Plads skal og bør forsvinde nu, naar Christiansborg bliver færdigt.

Vi nikker genkendende til gamle Biskop *Fogs* Buste bag Holmens Kirkes Gitter og standser paa Holmens Bro for at nyde det dejlige Syn af Kirken, der spejler sig i Vandet, medens *Børsen* fornemt trækker sig lidt tilbage paa den anden Side; dette er et af vor gamle Bys skønneste Partier, og Christian den Fjerdes bedaarende Børs vil til alle Tider være Københavnernes

Fastelavns Mandag paa Børsen.

Kælebarn. Selv om man har nænnet at klistre Privatbankens mislykkede Klump op bag Børsen, hvor de smukke »6 Søstre« før laa, for at knuse dens fine og lette Totalvirkning, skal det dog siges til Byens Ære, at dette Nationalminde er gennemgaaende vel vedligeholdt, og at der stadig gøres meget for at holde det i Hævd. Lad os først og fremmest jage en Pæl gennem den Overtro, at Spiret, de fire snoede Dragehaler, er et Ran fra Sverige. Dette Taarn har aldrig

set Kalmar, det skyldes en brav dansk Haandværksmester, *Vidt Krægen*, som har bygget det her i Byen, og vi skal endnu en Gang mindes *Harsdorffs* Navn med Tak, fordi han, da Bygmester *Anthon* i Christian den Syvendes Dage fik den fortvivlede Ide at erstatte det med en Kuppel, holdt sin mægtige Haand over det.

Der er sagt, at Børsen er for lav, for overlæst.

Nationalbanken og Børsen.

Det er Uret! Gaa engang langs med Façaden. Det er, som man gik langs en Bygning, der altid var smykket til Fest. Man faar ved de mange Afdelinger det rette Indtryk af, at det oprindelig var en Varebørs med mange smaa Kramboder. Og det Liv, der i gamle Dage udfoldede sig langs Børsens Sider og i det indre var ogsaa vidt forskelligt fra det nuværende. Her spadserede Kongens Døtre hen og købte deres Varer, »her valgte adelige Fruentimmer deres Klæder«, og ud imod Kanalerne paa begge Sider laa drægtige Skuder og lossede. I Børstiden falbødes alt, fra Bøger til Bændler, og Jøderne raabte højt paa Rampen

for at anbefale deres Varer. Nu vandrer de højhattede fine Børsherrer forbi *Tietgens* korrekte Statue, og det gaar undertiden ogsaa fint og korrekt til derinde. Men det festlige Gavlparti fortæller den Dag i Dag om den brogede Mangfoldighed, hvormed Livet udfoldede sig her. Endnu er Børsen *Handelsstaden Københavns* varme, røde Hjerte; dens stolte Taarn fortæller, at dansk Handel har ranket vort Fædrelands Anseelse højt imod Sky!

Ligeoverfor ligger »den røde Bygning«, hvis første Afdeling skyldes *Frederik den Fjerde*, hvis Buste i Marmor ogsaa pranger over Hovedindgangen med den mægtige Fronton med det danske Vaaben og de mange krigeriske Emblemer omkring. Faa tænker paa, at de Bygninger, der i Aarenes Løb er føjet til, og hvis højtidelige Gange — en ren Labyrinth for uindviede — nu kun genlyder af Embedsmænds og Supplikanters knirkende Trin, i længst forsvundne Tid var Elskerindebolig for Kongernes Mætresser. Her har baade *Sophie Amalie Moth* og *Anna Sophie Reventlow* resideret, og mangt et stuksmykket Loft, mangan en allegorisk Vægdekoration, der nu smykker Bureaukraternes Modtagelsessaloner, var i sin Tid Vidne til Orgier og Fester, som den galante Tids Konger næppe havde drømt om, at Eftertidens Forfattere vilde søge at genfremstille i Bøger og Skuespil, hvis fornemste Tiltrækning netop er den Nimbus, som en svunden Tids Herlighed gyder over dem. Ils sont passées, ces jours de fête! Ingen mistænker vor nuværende røde Bygnings Beboere for et dyrke Gud Amor der — eller hans lille gemytlige Fætter *Bachus*. — Ogsaa alvorligere Billeder kan vi drømme os til. Vi ser *Struensee* bøjet over sit Arbejde — hans Værelse er uforandret, — vi tænker os en mørk Nat, hvor *Tscherning* i Krigens Tid arbejder rastløst og uden at unde sig Hvile, vi ser alle senere Tidens Ministre *Ørsted*, *Monrad*, *Hall*, *Estrup*, alle de store gamle, der har vort Fædrelands Vel i deres Haand, ved Arbejdet her.

Bag Christiansborg, Stormbroen.

NIENDE AFSNIT.

SLOTSHOLMEN er endnu, da disse Linier bliver til, under Forandringens Tegn. Længe maatte vi vente, inden Rigsdag og Regering gjorde det hovmodige Ulykkesvarsel, der med Urette er tillagt *Chr. Berg*: »Paa denne Tomt rejser sig intet nyt Christiansborg,« til Skamme; og længe har Slottet været under Opførelse, chikaneret som Bygmesteren har følt sig af de smaaligste og latterligste Arbejdskonflikter.

Og nu, da Slottet i det væsentligste er færdigt af Ydre, har dets Arkitekt, *Thorvald Jørgensen*, beredt København en stor og dyb Skuffelse. Det Hus, der skulde rumme vort fribaarne Lands udøvende, lovgivende og dømmende Magts Repræsentanter, burde have noget frit, højt og luftigt over sig, burde beherske Byen i knejsende Rankhed, og saa har vi faaet en tung og trist Stenkolos med et Taarn, der intet Spir ejer, men selv tynges mod Jorden med en kullet Krone, der minder om en af Frk. Zahles kvindelige Studenters Huer.

Intet er fjernere og mere fremmed for den Idé, der skulde lyse ud af dette Slot i Harmoni med den Gerning, der skal leve indenfor dets Mure. Saa meget værre er dette, som *Christian den Sjelles* gamle Buegange og Pavilloner yderligere understreger Kluntetheden, blot man ser Sammenføjningen af deres og Slottets Tagbalustre, bliver man forstemt. Hvad vilde Eftertiden ikke dømme om vore Dages Arkitekter, hvis dette Slot skulde være dens monumentale Værk, hvis den ikke havde *Nyrops* skønne Raadhus, der dog skæmmes af Lurblæserne og Paladshotellets og Bristols næsvise Taarne, til Defensor?

Eet blev konstateret, da man begyndte at grave ud til Slottets Bygning, nemlig at Sagnet om *Absalons Brønd*, der sprudler som det Væld, hvoraf Minderne rinder, har ikke een, men flere virkelige Brønde at støtte sig til, og det kan endvidere sluttes deraf, at den Borg, som *Absalon* byggede ved »Havn«, var mere end et almindeligt Taarn, der tillige skulde tjene som Sømærke, hvad man før har troet; det var en efter middelalderlige Begreber endda meget stærk Fæstning. Vi kan da bedre tænke os, hvorledes dens Ringmur har været »prydet« med vendiske Sørøveres grinende Hoveder, der skulde skræmme Efterfølgerne; vi ser i *Bissens* Statue paa Højbroplads en udmærket Illustration til den Begivenhed, *Saxe* fortæller om; *Absalon* laa i sit Badekar i Taarnets øverste Stokværk, da Kuren fra Toppen raabte, at Venderne var i Sigte; Bispen kom i en Fart i sin Rustning og sprængte af Sted til sine Skibe, der altid laa kampberedte, og han slog Fjenden paa en forsmædelig Flugt.

Man antager, at *Absalons* Taarn sank i Grus ved Lybakkernes Mordbrand d. 6. Juni 1368. Men en Del af hans Borg maa være blevet staaende, og der er bygget mere til, og det er da fra dette *Københavns Slot*, at Dronning *Philippa* fik Lejlighed til at sige Fjenden en varm Tak for sidst, medens hendes kongelige Gemal, *Erik af Pommern* var beskæftiget med

andre Statssager i Sorø. Man har sikkert gjort denne Sørøverkonge blodig Uret i den Dom, der er fældet over ham. Han var sikkert en dygtig Konge; men han bukkede under for en Tid, han var forud for, og som ikke forstod ham. At der til den ældste Højbro knytter sig et Sagn om, at een af hans Friller der fik sig en Omgang paa Bagdelen af en forarget københavnsk Borger, fordi hun — Tjenestemøen *Cæcilie* — var Terne hos selve Dronningen og altsaa sveg sin Frue, kan i ingen Maade nedsætte den historiske Dom over Kongen; hvilken anden Konge i de Tider kunde siges fri for galante Forbindelser?

Det var ogsaa paa denne Højbro, at to af Kong *Hans'* Riddere, *Ebbe Strangesøn* og *Bjørn Andersøn* kastede Kongens Fjende, den sikkert uskyldige *Poul Laxmand* i Kanalen, saa han druknede. Historien har ikke kunnet frikende Kong *Hans* for Medviden i dette Mord. — Vi mindes Slotsherren *Torben Oxes* drøvelige Skæbne i Anledning af *Dyvekes* Kirsebær; vi ser *Joachim Rønnows* arrogante Krav paa at blive Slottets Herre og hans velfortjente, ynkelige Endeligt i en af Blaataarns Kældere.— Saa skifter Billedet til *Frederik den Andens* og *Christian den Fjerdes* stolte Fester, hvorved de søger at overbyde deres sydtyske, fyrstelige Svogre i Glans; vi glæder os ved Tanken om de morsomme Komedier, der ved saadanne Lejligheder opførtes paa Ridebanen, og hvori selveste Danmarks Vovehals, *Peder Skram*, tog saa levende Del i Kampen mellem *David* og *Goliath*, saa at han sprang op og anførte de Skuespillere, der agerede Jøder, til de slog Filistrene paa veritabel Flugt og efterlod virkelig saarede paa Skuepladsen.

Kong *Christian den Femte* holdt ikke af Københavns Slot, det var ham for mørkt og trist, og hans Samvittighed var ej heller rolig der, fordi han endnu i Blaataarns Fangehul gemte den ulykkelige *Leonora Christine*; han foretrak at residere paa Slottet i Haugen, *Christian den Fjerdes* lyse og festlige Rosenborg,

og det skønt der fra *Frederik den Tredies* Tid var alskens Forlystelser paa Københavns Slot, saasom Bure med Løver, Dromedarer og Tigerdyr; der savnedes kun Krokodiller »af samme Slags som gaar i Ægyptens Nil«; men de var ynkeligt døde af Kulde ved Sprogø paa Vej herop. *Frederik den Fjerde* ombyggede siden dette Slot.

Svært var det for *Christian den Sjette* at faa Absalons gamle Mure af Vejen, da han skulde have *Eigtved* til at bygge det pragtfulde Christiansborg, hvoraf vi nu kun har de dejlige Staldbygninger tilbage. De maatte sprænges bort med Krudt, saa solide var de gamle Munkestens-Mure. Men da Slottet er færdigt, er det et levende Udtryk for Enevældens Glans og Magt. Et bevæget Liv førtes paa dette pragtfulde Slot, over hvis Ridebane Borgeren kun gik, naar han allerydmygeligst holdt Hatten i Haanden. Dets Gange og Gallerier fyldtes, naar Pavkerne forkyndte ud over Slotspladsen, at nu gik Majestæterne til Bords, med det allerunderdanigste Publikum, der forlystede sig med at se Majestæterne spise. Sørgelige Minder fletter sig i *Christian den Syvendes* Dage ind i de glansfulde Hofballers og Bal masqué-ers Lys, hvor den ulykkelige Fyrste endnu førte sig med kongelig Anstand i Dansen, og hvor han optraadte som Skuespiller i »Zaire«. Angstbudet om Fodgardens Oprør Juleaften 1771, hvor den forskansede sig i selve Slottets Port, fordunkles af Rædselsnatten i Januar 1772, da *Caroline Mathilde, Struensee* og *Brandt* fængsledes i dets Sovegemakker. Var det Baal, der tændtes i Slottet den 26 Februar 1794 og lagde Slottet øde, en Hævn over den ulykkelige Prinsesse af England og de to Grever, hvis Kroppe klædte Hjul og Stejle paa Fælleden?

Først 1828 fik Danmark Raad til at indvie sit andet Christiansborg, simplere og alvorligere i sin Stil; men stilrent og majestætisk i sit Ydre, som det havde formet sig under *C. F. Hansens* Arkitektsnille. I 56

Aar skulde dette Slot danne Rammen for Sorg og Glæde i Danmarks Historie. Med Rette rider Grundlovens Giver, Kong *Frederik den Syvende*, nu foran det Slot, hvor han gav Folket Frihed og underskrev Danmarks Riges Grundlov. En Skam for Københavnerne var de Optøjer, de lavede paa Slotspladsen og Ridebanen omkring Nytaar 1859 for at forhaane

Christiansborg Slot set fra Marmorbroen.

Grevinde *Danner*, der, man mene ellers hvad man vil om hende, dog havde den uvisnelige Ære at holde vor sidste oldenborgske Konge oppe, saa at hans mange gode Egenskaber kom Landet til Gavn, og ved sin Død paa en smuk og kærlig Maade at anvende sin Formue til Hjælp for de smaa i Samfundet, hun selv i sin Ungdom havde hørt til.

Var det atter Hævnens Røst, der lød hin 3. Oktober 1884, da det andet Christiansborg sank for Ildens Magt; som København maatte skæmmes af en Ruin i 54 Aar efter *Christian den Sjettes* Slots Brand, har

det nu snart ventet i 34 Aar paa at faa en tarvelig Erstatning for *Frederik den Sjettes* Kongeborg.

Buegangene er nu kun de Elskendes Eldorado, — vi kender det alle godt fra *Erik Henningsens* Maleri; men i Enevældets Tid var Spadsereture her en yndet Folkeforlystelse. Ikke mange tænker paa, naar de haster gennem den venstre Buegang, at de passerer det gamle *Hofteater*, som har været Vidne til saa megen Historie. Det var, da *Eigtved* vilde benytte Charlottenborg til Kunstakademi, at han fik flyttet den italienske Opera over ovenpaa Staldbygningen, hvor Kongens Rustkammer hidtil havde været. Dette skete 1753, men først 14 Aar efter indrettede *Stanley* Teatret til dagligt Brug, og her fandt da Forestillinger Sted, hvortil Billetterne uddeltes gratis, og hvor man snart afvekslede med danske og franske Skuespil. Imellem holdt Kongen ogsaa her ret vilde Maskerader, hvor der spillede »Faraobank«, og hvor Kærlighedsguden drev sit kaade Spil bag Maskerne. Saaledes dansede *Struensee* og *Caroline Mathilde* deres sidste Dans paa det Bal masqué en domino, der gik forud for Arrestationen. Men det var ogsaa paa dette lille Teater, at *Johannes Ewald* fik sin første Oprensning for al den Uret, han havde lidt, idet Skuespiller *Schwartz* med sit dramatiske Selskab under Hoffets allernaadigste Bifald opførte hans »Balders Død« og derved aabnede ham Adgangen til Det kgl. Teater og satte ham i Stand til at skrive »Fiskerne«. Det var ogsaa paa Hofteatret, at *Rahbek* begyndte den første dramatiske Elevskole, og endelig er den lille Scenes Navn uløseligt knyttet til den berømte Sæson 1855—56, da *Høedt* og *Michael Wiêhe*, misfornøjede med det *Heibergske* Regimente, vandrede over til *Lange*, som viste, at man, naar man har saadanne Kræfter, kan drive et Privatteater med Overskud i København.

Enhver, der elsker det gamle, bør gaa sig en Tur ind i Gaarden til de gamle Bygninger, der knytter sig nær til Slottet og er opførte paa opfyldt Grund

ved Slotsholmens Udkant, jeg mener *Proviantgaarden*, *Tøjhuset* og det gamle *Kgl. Bibliotek*, nu Rigsarkivet. Denne sidste Bygning var oprindelig Tøjhus, da *Christian den Tredje* opførte den, men *Frederik den Tredje* gjorde den til Kunstkammer og Bibliotek. Og det var paa anden Sal, at de berømte *Guldhorn* opbevaredes, som fik en saa sørgelig Ende, men som fik nyt Liv igen gennem *Adam Oehlenschlägers* her-

Christian den IV.s Galejhavn.

lige Digt. Her voksede Det kgl. Bibliotek fra en ringe Begyndelse til over 600,000 Bind, som højlydt krævede et nyt og sikrere Hjemsted, hvad de jo ogsaa har faaet. Her præsenteredes *Peder Schumacher* første Gang for Kongen og blev hans Bibliotekar, og her tilbragte han som *Griffenfeldt* sine første Fængsels-dage.

Christian den Fjerdes »*Lange Tøjhus*« og *Proviantgaarden* er, sete fra Gaarden, saa ejendommeligt smukke, at man aldrig kan blive træt af at se paa dem. Men hvad vil denne Skønhed sige mod det, der

har været, den Gang Vandet gik helt ind imellem de to gamle Bygninger, der spejlede deres Mure deri, og Krigsskibene laa med deres tunge Skrog dybt i Bølgerne for at proviantere derinde! Det var noget andet end den kedelige Gaard, hvor Græsset vokser vildt imellem Brostenene, som vi nu maa se paa.

I den seneste Tid kan vi dog glæde os over den kønne Gaard foran Det kgl. Bibliotek med *Søren*

Gammelstrand med Vejerhuset og Walkendorfs Pakhus t. v.

Kierkegaards Statue og fornøje os ved et Besøg paa Teatermuseet, som forhaabentlig en Gang finder et værdigere Hjem.

Paa den anden Side Slottet ligger den smukke Slotskirke, der oprindeligt opførtes som en af Slottet uafhængig Bygning af *Christian den Sjette*, men først indviedes den 27. November 1740. Kirken, der var lige saa pragtfuld som Slottet, delte Skæbne med det ved Branden i 1794; *Frederik den Sjette* lod *C. F. Hansen* genopføre Kirken i mindre prunkende, men ren og værdig Stil, og den indviedes ved Tusend-

aarsjubelfesten for Kristendommens Indførelse i Danmark den 14. Maj 1826.

I den første Kirke salvedes *Christian den Syvende* og *Caroline Mathilde* d. 1. Maj 1767, fra *Frederik den Syvendes* Konfirmation d. 21. Maj 1826 er vore kongelige Personer blevet konfirmerede der, og Kongerne *Christian den Niendes* og *Frederik den Ottendes* Castrum doloris fandt Sted der.

Thorvaldsens Museum med Mesterens Grav er den sidste Bygning, vi skal dvæle ved paa Slotsholmen. En Del af Museets Mure er Rester af en gammel Staldbygning, og der er desværre ingen Tvivl om, at de synker; thi de staar paa opfyldt Grund paa den gamle Skarnholm, hvor vore Forfædre forrettede deres Nødtøft.

Det er sagt, at Museet gemmer *Thorvaldsens* jordiske Levninger i skønnere Omgivelser end nogen anden Mands eller Kvindes i Danmark, ja maaske i hele den vide Verden — i Midten af hans egne skønne og udødelige Værker, og dette er lige saa sandt som, at det var en smuk Tanke af *Frederik den Sjette* at skænke Grunden, af Københavns Kommune og Borgere at bekoste Opførelsen, ligesom *Bindsebølls* Bygning og *Sonnes* ydre Vægdekorationer er Mesteren fuldt ud værdige. I Begyndelsen holdt man ogsaa Hævd over dette nationale Minde, *Christian den Ottende* prydede Frontespicen med en Victoria, kørende paa en Qvadriga, efter *Thorvaldsens* egen Model, kun den ene Hest er af *Bissen*, men siden har man trods adskillige Varselsraab ladet Museet henligge i en Tilstand, der har været en Skam for Københavns Kommune. Først i den allersidste Tid har man begyndt at gøre det forbrudte godt igen; man har i Hr. *Mario Krohn* faaet en energisk Direktør, der med godt Mod har ryddet Støvet af det indre og arbejder paa at erstatte mindre gode Afstøbninger med Originaler; han vil nu ogsaa lukke op for Hovedindgangsportene, saa at man ikke skal om i Smøgen i

Hans Jørgens Gaard (ingen ved, hvem den *Hans Jørgen* er, der gav denne Gaard Navn) for at komme ind; men endnu har vor Bys Ledelse en Ærespligt at opfylde ved at sætte selve Bygningen i anstændig Stand og ved at faa Ende paa de endnu endeløse Forsøg paa at restavrere Fresko-Malerierne paa Façaden. Før dette sker, har København ikke betalt sin Gæld til sin største Kunstner, hvis storslaaede Gave til sin Fødeby forpligter denne til at vogte og værne om Skatten.

Vi kan ikke ende vor Vandring her uden at kaste et Blik over til den gamle Købmandsgaard paa den anden Side af Kanalen, der, da *Christian den Sjette* som Kronprins fik Bolig der, fik Navn af »Prinsens Palæ«, oprindeligt tilhørte den Købmand Wigant Mickelbecker, efter hvem Wigantsgaden opkaldtes, men inden den Tid havde den som »Palæet i Kalveboderne« erhvervet sig sin største Navnkundighed ved i 1716 at tjene til Bolig for Czar *Peter den Store*, som med Undtagelse af de faa Nætter, da han boede i Thotts Palæ, husede eller rettere huserede her; thi han og hans Officers fornemste Plaisanterie var, naar de blev fulde, at skyde til Maals efter de fine Stuklofter. Da *Frederik den Femte* havde boet her som Kronprins, fik han nogen Kærlighed til Stedet og lod det restavrere af *Harsdorff*, der gav det dets nuværende Skikkelse. Det blev da et Slags »adeligt Vartov«, hvor de afdankede Hofembedsmænd nød Naadensbrødet, hvor de navnkundige Malere *Abildgaard* og *Jens Juel* havde Atelier i Riddersalen, og hvor *Højesteret*, *Videnskabernes Selskab* og *Selskabet for nordisk Oldkyndighed* har haft Lokaler. Midt i forrige Aarhundrede blev det indrettet til Nationalmuseum, men det maa blive en Opgave nu, da Det kgl. Biblioteks Skatte er bragt i Sikkerhed, at søge et mindre brandfarligt Sted ogsaa for de Kostbarheder, der rummes i Prinsens Palæ. — I Haven bag Museet staar den Skamstøtte, som fra 1660 til evig Tid skulde have staaet paa Graabrødretorv til Minde om Ulfeldts Forræderi.

Hvor megen Sorg end København i Tidernes Løb har voldet os ved sin Vanrøgt og sin altfor pludselige og voldsomme Voksetrang, er og bliver det dog Landets Hjertebarn, det Sted, hvor dets Sønner længes imod fra de lange Rejser, hvor de bedst føler sig hjemme, hvor de maa træde varligt paa Mindernes Grund; der er ogsaa en uerstattelig Skat i dem, en dyb Poesi rummes i de simple Ord:

De svandt, de svandt!

Ordre 724